DESIDERII ERASMI
ROTERODAMI
COLLOQUIA
FAMILIARIA
ET
ENCOMIUM MORIAE.

TIONIS STEREOTYPAE C. TAUCHNITIANAE
NOVA IMPRESSIO.

TOMUS I.

LIPSIAE
SUMPT. SUCC. OTTONIS HOLTZE.

2 vols
R
15

DESIDERII ERASMI
ROTERODAMI
COLLOQUIA
FAMILIARIA
ET
ENCOMIUM MORIAE.

AD
OPTIMORUM LIBRORUM FIDEM
DILIGENTER EMENDATA.
CUM SUCCINCTA DIFFICILIORUM
EXPLANATIONE.

EDITIO STEREOTYPA

TOMUS I.

LIPSIAE
SUMPTIBUS SUCC. OTTONIS HOLTZE.

LIPSIAE
Impressit Oscar Brandstetter.

FAMILIARIA COLLOQUIA.

In primo congressu.

Non temere docet quidam, ut salutemus libenter. Comis enim et blanda salutatio saepe conciliat amicitiam, inimicitiam diluit: certe mutuam benevolentiam alit augetque. Quidam usque adeo Demeae sunt, ingenioque agresti, ut vix salutati resalutent. Nonnullis hoc vitii conciliavit educatio verius, quam natura.

Urbanitatis est, salutare obvios, aut eos, qui nos adeunt, aut quos adimus ipsi colloquendi gratia. Item operis aliquid agentes, coenantes, oscitantes, singultientes, sternutantes, tussientes. In ructu crepituve ventris salutare, hominis est plus satis urbani Sed incivilius etiam, eum salutare, qui reddit urinam, aut alvum exonerat.

Salve pater, salve matercula, salve mi frater, salve praeceptor observande, salve multum, mi patrue, salve dulcissime nepos.

Urbanum est, addere cognationis aut affinitatis titulum, nisi quum habent aliquid odii: tum enim praestat abuti minus quidem propriis, sed plausibilioribus: veluti, quum novercam salutamus matrem; privignum, filium; vitricum, patrem; sororis maritum, fratrem; fratris uxorem, sororem. Idem in aetatis aut officiorum titulis faciendum. Gratius

enim fuerit, si senem patrem, aut virum eximium salutes, quam aetatis cognomine; etiamsi ôlim honoris causa dicebatur, ὦ γέρον. Salve praefecte, salve tribune. Non autem, salve caligarie, aut calcearie. Salve adolescens, salve iuvenis. Senes ignotos adolescentes filiorum cognomento salutant, adolescentes vicissim illos patres aut dominos.

Blandior salutatio inter amantes.

Salve
mea Corneliola.
mea vita.
mea lux.
meum delicium.
meum suavium.
mel meum.
mea voluptas unica.
meum corculum.
mea spes.
meum solatium.
meum decus.

Honoris gratia, aut secus.

Salve here. Ohe, salve tu quoque, bone vir. Salve vir ornatissime, clarissime. Salve etiam atque etiam, literarum decus. Salve plurimum, amicorum optime. Salve mi Maecenas. Salve patrone singularis. Salve vir spectatissime. Salve unicum huius aetatis ornamentum. Salve Germaniae delicium. Salvete, quotquot estis, una salute omnes. Salvete pariter omnes. Salvete belli homunculi. Salve congerro lepidissime. Salve vini pernicies. *Resp.* Salve et tu gurges, helluoque placentarum. Salve multum, virtutis omnis antistes. *Resp.* Salve tantundem totius probitatis exemplar. Salve anicula annos nata quindecim. *Resp.* Salve puella annorum octoginta. Bene sit tibi cum tuo calvitio. *Resp.* Bene tibi cum lacero naso. Ut salutaris, ita resaluta-

beris. Si male dixeris, peius audies. Salve iterum atque iterum. *Resp.* Et tu salve perpetuum. Salve plus millies. *Resp.* Equidem malim salvere semel. Salve, quantum vis. *Resp.* Et tu quantum mereris. Salvere te iubeo. Quid si nolim? Equidem aegrotare malim, quam tua salute salvere.

Salva sit tua { Sanctitas. Amplitudo. Celsitudo. Maiestas. Beatitudo. Sublimitas. } magis vulgo recepta sunt, quam probata doctis.

In tertia persona.

Sapidus Erasmo suo salutem dicit.
Sapidus Beatum suum plurima salute impertit.

Alia forma.

Salvus sis, Crito. Bene tibi sit, vir optime. *Resp.* Et tibi melius. Pax tibi, frater, Christiana salutatio est, a Iudaeis profecta, neque tamen repudianda. Similis est, Bona vita. Ave praeceptor. *Resp.* Equidem malim habere, quam avere. *Χαῖρε.* *Resp.* Memento te Basileae esse, non Athenis. *Resp.* Cur tu igitur audes Romane loqui, quum Romae non sis?

Bene precandi formulae.

Et bene precari salutationis genus est.

Gravidae.

Faxit Deus, ut feliciter parias: ut maritum pulchra prole facias parentem. Faxit illa virgo mater, ut feliciter fias mater. Precor, ut hic tumor uteri feliciter subsidat. Velint superi, ut non maiore molestia elabatur, quam illapsum est, quidquid est hoc oneris, quod gestas. Donet tibi Deus felix puerperium.

Convivis.

Sit felix convivium. Bene sit universo coetui. Precor omnia laeta vobis omnibus. Deus bene fortunet vestrum convivium.

Sternutanti.

Sit faustum ac felix. Servet te Deus. Sit saluti ferum. Bene vertat Deus.

Auspicanti quippiam.

Sit felix et faustum reipublicae. Bono sit omnibus, quod instituis. Bene vertat, quod agis. Bene fortunet Deus tuos labores. Faveant superi tuis conatibus. Quaeso, ut, quod instituisti, superis bene fortunantibus, feliciter absolvas. Bene fortunet Christus opt. max. quod in manibus est. Feliciter cedat, quod instituisti. Feliciter exeat, quod aggressus es. Rem sanctam aggressus es; precor, ut felix sit exitus, ac prosperum numen adspiret pulcherrimis coeptis. Christus bene coepta secundet. Prospere succedat, quod auspicatus es. Deum opt. maximumque precor, ut istud consilium, quam est honestum, tam sit et felix. Bonis avibus coepta res est, melioribus exeat. Precor, ut bonis avibus Italiam adeas, melioribus redeas. Opto tibi felicem cursum, et recursum feliciorem. Faxit Deus, ut, itinere hoc feliciter peracto, brevi tibi prosperum reditum gratulemur. Contingat tibi feliciter et navigare et renavigare. Sit iter laetum, reditus laetior. Utinam ista profectio tibi succedat ex animi tui sententia. Utinam tibi tam iucunda sit ista profectio, quam nobis erit interim molestum tui desiderium. Bonis auspiciis solvas ancoram. Precor, ut ex utriusque votis succedat hoc iter. Precor, ut hic contractus commodo bonoque sit utrisque. Precor, ut hoc matrimonium voluptati sit omnibus nobis. Sospitet te Iesus opt. max. Superi propitii te nobis in-

columem restituant. Servet te Deus animae dimidium meae. Opto tibi reditum incolumem. Precor, ut hic annus tibi laetis auspiciis ineat, laetioribus procedat, laetissimis exeat, ac saepius recurrat semper felicior. *Resp.* At ego vicissim tibi multa secula felicissima precor, ne tu gratis sis nobis bene precatus. Precor, ut hic dies tibi candidus illuxerit. Precor, ut hic sol tibi felix surrexerit. *Resp.* Tantundem tibi reprecor. Sit felix exortus huius diei, et sit utrique nostrum prosperrimus. Opto tibi noctem prosperam, pater. Precor tibi noctem placidam. Contingat tibi felix somnus. Det Deus placidam quietem. Det somnum absque somniis. Faxit Deus, ut aut placide dormias, aut feliciter somnias. Sit tibi fausta nox. *Resp.* At ego tibi, quando gaudere soles lucro, pro una fausta mille precor faustissimas.

Vale, in digressu.

Valete omnes. Bene vale. Cura, ut quam rectissime valeas. Valetudinem tuam cura diligenter. Iubeo te bene valere. Iam me tempus alio vocat; tu valebis. Valeto quam optime. Vale pancratice *), aut si mavis, athletice. Vale, ut dignus es. Vale, ut meritus. In hoc biduum valebis. Si me dimittis, valebis in crastinum. Numquid vis? Est aliud, quod me velis? *Resp.* Nihil, nisi ut prospere valeas. Da operam, ut sis prospera valetudine. Age curam valetudinis tuae. Habe curam salutis tuae. Fac, ut proximo congressu te laetum ac nitidum videamus. Iubeo te curare cuticulam **). Cura, ut sit mens sana in corpore sano. Da operam, ut totus valeas, tum corpore tum animo. *Resp.* Dabitur quidem opera Valebis tu quoque. Tibi vicissim precor prosperam valetudinem.

*) Id est, firma valetudine. Cf. Plaut. Bacch. II. 3. 14.
**) Id est, vivere laute, splendide.

Salutare per alium.

Frobenium iubebis meo nomine salvere plurimum. Erasmiolum item mea causa salutabis diligenter. Tum matri Gertrudi quam potes officiosissime ex me salutem dicito. Dic, me omnibus omnia laeta precari. Salutabis mihi sodalitatem diligenter. Amicos omnes meis verbis salutato. Uxori salutem ex me annunciabis. Fratri tuo in literis tuis meo nomine salutem adscribes. Mea vice salutabis affinem meum Numquid tuis mandas per me? *Resp.* Ut recte valeant. Estne, quod velis ad tuos perferri me nuncio? *Resp.* Multam salutem omnibus, sed praecipue patri. Sunt, quos per me tuo nomine velis salutatos? *Resp.* Omnes, qui de me percontabuntur. Salutem, quam mihi ab amicis attulisti, illis multo cum foenore referes. Quorum nomine mihi salutem attulisti, hos omnes mei gratia vicissim salutabis accurate. In amicis salutandis sis quaeso mihi vicarius. Salutassem generum meum per literas; sed tu mihi apud illum epistolae vice fueris. Heus heus, quo properas? *Resp.* Recta Lovanium. Resiste paulisper; est, quod tibi mandem. *Resp.* Atqui pediti non convenit sarcina. Quid rei est? *Resp.* Ut Goclenium, Rutgerum, Ioannem Campensem, totumque chorum trilinguem *), mihi salutes. *Resp.* Si nihil aliud imponis sarcinae, praeter salutes, facile perferam. Atqui ne gratis istud facias, precor, ut tibi quoque eunti ac redeunti salus sit comes.

Reducem quomodo salutare oporteat.

Salvum te advenire gaudemus. Sospitem adesse, volupe est. Te nobis redditum esse, voluptati est. Gratulamur tibi felicem reditum. Gratia superis, quod nobis incolumis redieris. Quo molestius fuit

*) Erasmi amicos, Hebraicae, Graecae, et Latinae linguae doctos.

nobis tui desiderium, hoc redditus conspectus tui iucundior est. Gratulamur et tibi et nobis, quod vivus ac valens nobis restitutus sis. Hoc reditus tuus est nobis iucundior, quo minus exspectatus. *Resp.* Ego vicissim laetor, quod incolumis vos incolumes offenderim. Quod te salvum repererim, vehementer gaudeo. Non viderer mihi redisse salvus, nisi vos salvos reperissem. Nunc demum mihi videor sospes, quum vos incolumes ac pulchre valentes conspicio.

PERCONTANDI FORMA IN PRIMO CONGRESSU.

GEORGIUS, LIVINUS.

GE. Ex qua tandem corte aut cavea nobis ades? LI. Quid ita? GE. Quia male saginatus. Quia macie pelluces totus, ariditate crepitas. Unde prodis? LI. E collegio Montis acuti. GE. Ergo ades nobis onustus literis. LI. Imo pediculis. GE. Pulchre comitatus advenis. LI. Sane, nec tutum est nunc viatorem ire incomitatum. GE. Agnosco sodalitium scholasticum. Ecquid novarum rerum adfers e Lutetia? LI. Illud in primis, quod, scio, tibi videbitur incredibile: Lutetiae Beta *) sapit, et Quercus concionatur. GE. Quid tu narras? LI. Hoc, quod audis. GE. Quid ego audio? LI. Hoc, quod narro. GE. Monstri simile. Oportet illic fungos et lapides esse auditores, ubi tales concionentur. LI. Atqui sic res habet. Nec audita narro, sed comperta. GE. Oportet igitur illic plurimum sapere homines, si sapit Beta et Quercus. LI. Recte coniectas.

Alia.

GE. Valesne? LI. Contemplare vultum. GE.

*) Herba est admodum insipida, (hinc proverb. Beta insipidior) sed notantur hic duo Parisienses magistri et theologi maledici, Beta et Quercetanus.

Quin potius lotium iubes? An me putas medicum? Non rogo, quid valeas; nam facies ipsa loquitur, te belle valere: sed quomodo tibi placeas. LI. Corpus quidem belle habet, sed animo male est. GE. At non valet, qui isthac parte laborat. LI. Sic res habent meae: corpus valet, sed aegrotat crumena. GE. Facile isti morbo medebitur mater. Ut valuisti usque? LI. Varie, ut sunt res mortalium. GE. Satin' recte vales? Salvane res? Satin' salvae res? Fuistine semper prospera valetudine? LI. Prosperrima, gratia superis. Ego Dei beneficio perpetuo bellissime valui. Semper prospera valetudine sum usus. Hactenus bona valetudine fui, fausta, incolumi, felici, prospera, secunda, integra, basilica, athletica, pancratica valetudine. GE. Faxint superi, ut isthuc sit perpetuum ac proprium. Laetus isthuc audio. Voluptatem mihi nuntias. Est isthuc mihi auditu perquam iucundum. Sermonem istum ex te audire supra modum gaudeo. Isthuc haut invitus audio. Oppido laetor, isthuc audire ex te. Ut idem semper facias, opto. Ut ad istum modum quam diutissime valeas, opto. Tibi gratulor, mihi gaudeo. Gratia superis. Gratiam habeo superis. LI. Equidem pulchre valeo, si tu vales. GE. Nihil interim molestiae fuit? LI. Nihil, nisi quod vestra consuetudine frui non licuit. GE. Quo pacto vales? LI. Recte, pulchre, belle, perbelle, bellissime, perpulchre, feliciter, commode, minime male. Valeo, ut volo potius, quam ut mereor, basilice, pancratice, athletice. GE. Exspectabam, ut diceres etiam, taurice.

Male valere.

GE. Rectene vales? LI. Vellem quidem. Non admodum ex sententia. Equidem utcunque valeo. Sic satis. Valeo ut possum, quando, ut volo, non licet. Ut soleo. Ita, ut superis visum est. Non optime sa-

ne. Sic, ut antehac peius nunquam. Valeo, ut solitus sum. Valeo, ut solent, quibus cum medicis res est. GE. Ut vales? LI. Secus quam vellem. GE. Qua valetudine es? LI. Haud sane commoda, incommoda, perquam incommoda, infelici, parum prospera, parum secunda, mala, adversa, infausta, imbecilli, dubia, mediocri; vix mediocri, longe alia, quam vellem, tolerabili, qualem optem hostibus meis. GE. Rem mihi sane quam acerbam narras. Prohibeant superi. Avertat Deus. Bona verba. Hic cupiam, te vanum esse. Bono sis animo oportet. Forti infractoque sis animo. Multum iuvat animus in re mala bonus. Fulciendus est animus spe fortunae secundioris. Quid morbi est? Quod mali genus est? Quis te morbus habet? Quo morbo teneris? Quid habes morbi? Quis te tenet morbus? LI. Nescio, et hoc laboro periculosius. GE. Verum. Nam ad sanitatem gradus est, novisse morbum. Nullosne consuluisti medicos? LI. Et quidem permultos. GE. Quid respondent? LI. Id, quod advocati *) Demiphoni apud Comicum: alius negat, alius ait, alius deliberandum censet. In hoc consentiunt omnes, me miserum esse. GE. Quam pridem habet te hoc mali? Diu est, quod teneris isto morbo? Quantum temporis est, quod te malum hoc corripuit? LI. Dies plus minus viginti. Ferme mensis est. Iam tertius est mensis. Mihi quidem seculum videtur, quod aegrotare coepi. GE. Adnitendum censeo, ne morbus fiat familiaris. LI. Iam nimium assuevit. GE. Num est hydrops? LI. Negant. GE. Num dysenteria? LI. Non arbitror. GE. Num febris? LI. Opinor febris esse speciem, sed novam, ut nunc novi subinde morbi exoriuntur, antehac incogniti. GE. At plus satis erat veterum. LI. Ita visum est naturae nimium novercae. GE. Quoto die recurrit dolor? LI. Quoto

*) Vide Terentii Phormionem Act. 2. Sc. 4.

die, narras? imo quotidie: saepius, quam Euripus. GE. Papae! malum abominandum. Unde contraxisti morbum? Unde suspicaris, hoc esse collectum mali? LI. Ex inedia. GE. At non soles usque adeo superstitiosus esse, ut te ieiunio maceres. LI. Non erat religio, sed inopia. GE. Quaenam? LI. Quia non dabatur cibus. E frigore natum arbitror. E putribus ovis morbum ortum suspicor. E vino plus satis diluto. E crudis malis contracta est stomachi cruditas. GE. Vide, ne ex immodico aut intempestivo studio conciliaris hoc mali, aut ex potatione largiore, aut Venere parum moderata. Quin accersis medicum? LI. Timeo, ne citius morbum augeat, quam adimat. Metuo, ne pro remedio det venenum. GE. Deligendus est igitur, cui tuto fidas. LI. Si moriendum est, malo semel mori, quam tot pharmacis excarnificatus. GE. Fac igitur, ut ipse tibi sis medicus. Si diffidis homini medico, precor, ut sit tibi medici vice Deus. Sunt, qui tecti cuculla Dominicali aut Franciscana revaluerunt. LI. Idem fortassis evenisset, si lenonis pallio tecti fuissent. Verum ista diffidenti nihil conducunt. GE. Fide igitur, ut reviviscas. Alii morbo levati sunt, nuncupatis alicui divo votis. LI. At ego cum divis non paciscor. GE. Proinde tu vel a Christo, cui fidis, pete sanitatis beneficium. LI. At ego, an beneficium sit, nescio. GE. An non beneficium est, liberari morbo? LI. Nonnunquam mori felicius est. Ab illo nihil peto, nisi ut, quod scit optimum esse, mihi largiatur. GE. Sume, quod alvum deiiciat. LI. Iam sua sponte cita est. GE. Ciendus est alvus, movendus est alvus. LI. Imo sistendus est magis; nam plus satis profluit.

Alia.

GE. Fuitne tibi hoc iter faustum et commodum? LI. Sic satis: nisi quod nihil usquam tutum est a la-

tronibus. GE. Hic est belli ludus. LI. Est, sed sceleratissimus. GE. Pedes advenis, an eques? LI. Partim pedestri itinere, partim vehiculo, partim equo, partim navigio. GE. Quo in statu sunt res Gallicae? LI. Sane turbulento. Magnae bellorum minae sunt Quid mali allaturi sint hostibus, nescio: certe Galli iam ipsi non dicendis malis affliguntur. GE. Unde proficiscuntur isti bellorum tumultus? LI. Unde, nisi ex ambitione monarcharum? GE. At horum prudentia conveniebat sedari rerum humanarum tempestates. LI. Sedant illi quidem, sed ut Auster mare. Persuadent sibi, se deos esse, suaque causa mundum hunc esse conditum. GE. Imo princeps reipublicae gratia constituitur, non respublica principis causa. LI. Imo non desunt theologi, qui frigidam suffundant, et ad hos tumultus classicum canant. GE. Istos ego statuerem in prima acie. LI. At illi sibi cavent post principia. GE. Ista publica fatis curanda relinquamus. Tuae res quo tandem in statu sunt? LI. Optimo, felici, mediocri, tolerabili. GE. Quo pacto se res habent tuae? num ex voto? LI. Imo supra votum, supra meritum, supra spem. GE. Satin' ex sententia? Satin' salva omnia? Satisne prospera omnia? LI. Res in peiore statu esse non potest. Peiore in loco negocium non potest esse. GE. Non cepisti igitur, quod captabas? non contigit praeda, quam venabaris? LI. Venabar equidem, sed irata Delia. GE. Nihil reliquum est spei? LI. Spei permultum, sed rei nihil. GE. Episcopus nihil ostendit spei? LI. Tota plaustra, totasque spei naves, sed praeterea nihil. GE. Nihil adhuc misit? LI. Promisit quidem largiter, at ne teruncium quidem misit. GE. Ergo spe alendus est animus. LI. Sed hac non saginatur venter. Qui spe aluntur, pendent, non vivunt. GE. Attamen hoc eras ad iter expeditior, quod nihil esset oneris in zona. LI. Fateor; atque etiam tutior. Nulla enim

sunt arma certiora adversus latrones. Sed ego malim et onus et periculum. GE. Nihilne tibi ademtum est in via? LI. Mihine? Quaeso quid eripias nudo? Aliis citius periculum erat a me. Licuit mihi vacuo viatori per totum iter canere et esurire. Numquid vis? GE. Quo nunc hinc abis? LI. Recta domum, salutaturus penates iamdiu non visos. GE. Precor, ut illic offendas omnia laeta. LI. Utinam ita velint superi. Nihil interim extitit novi domi nostrae? GE. Nihil, nisi quod reperies auctam familiam. Nam tua Catulla peperit tibi catulum absenti. Tua gallina peperit tibi ovum. LI. Bene nuncias. Grata nuncias. At ego tibi pro isthoc nuntio polliceor evangelium. GE. Quodnam? secundum Matthaeum? LI. Non, sed secundum Homerum. En, accipe. GE. Tibi serva tuum evangelium. Mihi saxorum satis est domi. LI. Ne sperne munusculum. Aëtites *) est, qui gravidis admotus in nixu, maturat partum. GE. Quid ais? Est mihi sane gratissimum. Dispiciam, unde possim hoc donum pensare. LI. Abunde pensatum puta, si boni consulueris. GE. Imo nihil accidere potuit magis in tempore. Nam uxori meae iampridem tumet uterus. LI. Illud igitur ab te stipulabor, ut si masculum ediderit, me susceptorem asciscas. GE. Polliceor, ac tuum indetur puero nomen. LI. Quod utrisque bene vertat. GE. Imo nobis omnibus.

Personae.

MAURITIUS, CYPRIANUS.

MA. Redisti nobis obesior solito. Redisti procerior. CY. At equidem mallem prudentior, aut doctior. MA. Imberbis abieras, redisti barbatulus. Contraxisti tibi absens nonnihil senii. Quid sibi vult hic pallor? quid macies? quid frons caperata? CY. Ut est fortuna, sic est corporis habitus. MA. Num ad-

*) Lapidis genus ab aquila nomen habens. Plin. Lib. 17. c. 11.

versa? CY. Nunquam mihi quidem alias secunda; sed nunquam, quam nunc, reflavit odiosius. MA. Doleo vicem tuam. Dolet mihi tua calamitas. Sed quid isthuc mali est? CY. Universae pecuniae naufragium feci. MA. In mari? CY. Non, sed in littore, nondum navem ingressus. MA. Ubinam? CY. In littore Britannico. MA. Bene habet, quod ipse nobis vivus enatasti. Praestat pecuniae iacturam facere, quam vitae. Levius est pecuniae dispendium, quam famae. CY. Vita famaque incolumi, periit pecunia. MA. Vita sarciri nullo pacto potest, fama aegre potest, pecunia facile alicunde sarcietur. Qui malum hoc accidit? CY. Nescio, nisi quod sic erat in fatis meis. Sic visum est superis. Sic libuit genio meo malo. MA. Vides igitur, doctrinam ac virtutem tutissimas esse divitias, quae nec eripi possunt, nec gravant circumferentem. CY. Pulchre tu quidem philosopharis, sed interim ego ringor.

Alia. Personae

CLAUDIUS, BALBUS.

CL. Gratulor tibi reduci, Balbe. BA. Et ego tibi superstiti, Claudi. CL. Gratulor tibi in patriam reverso. BA. Imo gratulare magis e Gallia profugo. CL. Quid ita? BA. Quia illic bellis fervent omnia. CL. Quid Musis cum Marte? BA. Atqui illic ne Musis quidem parcitur. CL. Tu igitur feliciter elapsus es. BA. At non sine periculo. CL. Totus alius nobis redisti. BA. Qui sic? CL. Ex Hollando versus es in Gallum. BA. Quid? an capus eram, quum hinc abirem? CL. Vestis indicat te mutatum ex Batavo in Gallum. BA. Hanc metamorphosin malim, quam in gallinam. Sed ut cuculla non facit monachum, ita nec vestis Gallum. CL. Iamne calles Gallice? BA. Sic satis. CL. Quo pacto didicisti? BA. Magistris haudquaquam mutis. CL. Quibus? BA. Mulierculis, quovis turture lo

quacioribus. CL. In tali ludo facile discimus loqui. Sonasne probe sermonem Gallicum? BA. Imo et Latinum sono Gallice. CL. Numquam igitur scribes bona carmina. BA. Cur ita? CL. Quia periit tibi syllabarum quantitas. BA. Mihi satis est qualitas. CL. Quid? estne Lutetia immunis a pestilentia? BA. Non est, sed perpetua non est: aliquando remittit sese, mox recrudescit; nonnunquam intermittitur, deinde recipit sese. CL. Non sat erat malorum, ubi bellum est? BA. Erat, nisi secus esset visum superis. CL. Annonae caritatem istic esse oportet. BA. Imo penuriam. Omnium rerum illic inopia est, praeterquam sceleratorum militum. Bonorum virorum illic est mira vilitas. CL. Quid accidit Gallis, ut bellum suscipiant cum aquila? *) BA. Quia movet illos exemplum scarabei, qui non cessit aquilae. In bello nemo sibi non videtur Hercules. CL. Non te remorabor diutius. Alias latius nugabimur, quum erit utrique commodum. Nunc alio me vocant negotiola quaedam.

Domestica confabulatio. Personae.

PETRUS, MIDA puer, IODOCUS.

PE. Heus, heus puer. Nemon' huc prodit? MI. Hic, opinor, effringet fores. Familiarem oportet esse. O lepidum caput! Quid adfers, mi Petre? PE. Me ipsum. MI. Nae tu rem haud magni pretii huc attulisti. PE. Atqui magno constiti patri meo. MI. Credo pluris, quam revendi possis. PE. Ceterum Iodocus estne domi? MI. Incertus sum; sed visam. PE. Quin tu potius abi, et roga ipsum, an velit nunc esse domi. MI. Abi tu potius, sisque tibi ipsi Mercurius. PE. Heus Iodoce, num es domi? IO. Non sum. PE. Impudens, non ego audio te loquentem? IO. Imo tu impudentior. Nuper ancillae tuae credidi, te non esse domi, et tu non credis mihi ipsi? PE. Aequum dicis, par pari re-

*) Id est, cum Caesare Romanorum, cuius insigne est aquila

latum. IO. Equidem ut non omnibus dormio, ita non omnibus sum domi. Tibi posthac semper ero. PE. Sed tu mihi videre cochleae vitam agere. IO. Qui sic? PE. Quia perpetuo domi latitas, nec usquam prorepis. Non secus, atque claudus sutor, iugiter domi desides. Tu tibi domi situm contrahis. IO. Est, quod agam domi; foris nihil est negotii; et si quid esset, tamen hoc coelum me dies aliquot a publico cohibuisset. PE. At nunc sudum est, et invitat ad deambulandum. Vide, ut blanditur. IO. Si prodeambulare lubet, non recuso. PE. Plane videtur hoc utendum coelo. IO. Asciscendus est unus aut alter congerro. PE. Fiet, modo dicas, quos velis. IO. Quid si Hugonem? PE. Haud multum interrest inter Hugonem et nugonem. IO. Age, placet. PE. Quid si Alardum? IO. Homo minime mutus est. Quod auribus diminutum est, lingua pensat. PE. Si videtur, Nevium adiungemus. IO. Si quidem dabitur illius copia, nunquam erit fabularum inopia. Placent confabulones; superest, ut locum dispicias amoenum. PE. Ego vero tibi locum ostendam, ubi nec nemoris umbram, nec pratorum smaragdinum virorem, nec fontium vivas scatebras desiderabis. Dices dignam Musis sedem. IO. Magnifice polliceris. PE. Nimium affixus es libris. Nimium assides libris. Immodico studio te ipsum maceras. IO. Malim studio macrescere, quam amore. PE. At non ideo vivimus, ut studeamus: sed ideo studemus, ut suaviter vivamus. IO. Mihi vero vel immori chartis dulce est. PE. Equidem immorari probo, immori non probo. Ecquid voluptati fuit haec deambulatio? IO. Me quidem vehementer oblectavit.

Alia. Personae.

AEGIDIUS, LEONARDUS.

AE. Quo noster Leonardus? LE. Ad te ibam. AE. Istud quidem facis insolens. LE. Quam ob rem? AE

Quia iam annus est, quod nos non inviseris. LE. Malo in hanc peccare partem, ut desiderer, quam ut obtundam. AE. Imo boni amici nulla est apud me satietas. Imo quo crebrius venies, hoc mihi venies gratior. LE. Quid interim agitur domi tuae? AE. Multa sane, quae nolim. LE. Non miror. Sed iamne peperit uxor? AE. Iamdudum, et quidem gemellos. LE. Quid ego audio? AE. Sic res habet: atque illi iam denuo tumet uterus. LE. Isthoc pacto solet augeri familia. AE. Sed utinam fortuna sic augeret pecuniam, ut uxor familiam. LE. Iamne elocasti filiam? AE. Nondum. LE. Vide, ne parum tutum sit, virginem tam grandem detinere domi. Quaerendus est gener aliquis. AE. Nihil opus. Iam proci complures illam ambiunt sponsam. LE. Quid igitur superest, nisi ut e multis deligas, qui tibi maxime sit accommodus? AE. Omnes eiusmodi sunt, ut nesciam, quem cui praeferam: sed abhorret a nuptiis filia. LE. Quid ais? Atqui, ni fallor, iamdudum nubilis est. Iamdudum est apta viro, matura coniugio. Iampridem est tempestiva viro. AE. Quidni, annum egressa iam decimum septimum? Annum iam agens undevigesimum. Annos nata decem et octo. LE. Cur abhorret igitur a matrimonio? AE. Ait, se velle Christo nubere. LE. Sane multas habet ille sponsas. An malo genio nupsit, quae caste vivit cum marito? AE. Mihi quidem non videtur. LE. Quis Deus hunc affectum afflavit filiae? AE. Nescio, sed abduci ab hoc proposito nullis rationibus potest. LE. Vide, ne sint incantatores, qui instigent et allectent. AE. Novi ego istos plagiarios. Sedulo arceo hoc hominum genus ab aedibus meis. LE. Quid igitur est in animo? Morem geres animo puellae? AE. Equidem obluctabor, quoad licebit. Nihil non experiar, quo mutem illius sententiam. Quod si pertendet, ut coepit, non pugnabo cum illius animo, ne forte videar θεομαχεῖν, vel potius μο-

ναχομαχεῖν. LE. Religiose tu quidem loqueris. Sed etiam atque etiam fac explores virginis constantiam, ne post facti poeniteat, quum mutare non erit integrum. AE. Equidem adnitar pro mea virili. LE. Quid rerum gerunt filii? AE. Natu maximus iamdudum maritus est, brevi pater futurus. Minimum ablegavi Lutetiam. Nam hic nihil aliud, quam ludebat. LE. Quid eo? AE. Ut Magister nobis redeat stultior, quam exierat. LE. Bona verba. AE. Medius iam coepit initiari sacris. LE. Precor, ut bene vertat omnibus.

Alia. Personae.

MOPSUS, DROMO.

MO. Quid fit? Quid agitur, Dromo? DR. Sedetur. MO. Video. Sed quomodo se res habent tuae? DR. Ut solent iis, quibus superi sunt parum propitii. MO. Isthuc ominis avertat Deus. Quid agis? DR. Equidem otium ago. Id quod vides, nimirum nihil. MO. Praestat otiosum esse, quam nihil agere. Ego te fortassis occupatum seriis negotiis interpello. DR. Imo maxime vacuum. Iam enim me ceperat otii taedium, et congerronem desiderabam. MO. Fortassis impedio, interrumpo, interturbo tua negotia. DR. Imo taedium otii discutis. MO. Da veniam, si te parum in tempore interpellavi. DR. Imo ipso in tempore advenis. Opportune te huc attulisti. Optatus ades. Interventus tuus est mihi vehementer gratus. MO. Fortassis aliquid seriae rei inter vos agitur, cui nolim esse impedimento. DR. Imo lupus, quod aiunt, ades in fabula. Nam de te sermo erat. MO. Facile crediderim: nam mihi hucvenienti mire tinniebat auris. DR. Utra? MO. Laeva. Unde coniicio, nihil magnifice de me fuisse praedicatum. DR. Imo nihil non honorificum. MO. Vanum igitur fuerit oportet. Sed quid est bonae rei? DR. Aiunt, te venatorem esse factum. MO. Imo iam intra casses meos est praeda, quam venabar. DR.

Quaenam? MO. Lepida puella, quam perendie ductu-rus sum: vosque oro, ut meas nuptias vestra praesentia dignemini honestare. DR. Quaenam est sponsa? MO. Aloisia, Chremetis filia. DR. Egregium spectatorem formarum! Tuis oculis adlubuit illa, nigro capillitio, simis naribus, ore praelargo, ventre prominulo? MO. Desinite. Mihi eam duxi, non vobis. Non sat est, quod suo regi pulchra est regina? Ita demum mihi illa placebit, si vobis non admodum placeat.

Alia.

SYRUS, GETA.

SY. Opto tibi multam felicitatem. GE. Et ego tibi onduplicatum opto, quicquid optas mihi. SY. Quid agis rei? GE. Confabulor. SY. Quid? confabulare solus? GE. Ut vides. SY. Fortasse tecum. Proinde tibi videndum, ut cum homine probo fabuleris. GE. Imo cum lepidissimo congerrone fabulor. SY. Quo? GE. Apuleio. SY. Istud quidem nunquam non facis. Sed amant alterna Camoenae *). Tu perpetuo studes GE. Non est ulla studiorum satietas. SY. Verum, sed est tamen modus quidam. Non omittenda quidem sunt studia, sed tamen intermittenda nonnunquam. Non abiicienda sunt, sed relaxanda. Nihil suave, quod perpetuum. Voluptates commendat rarior usus**). Tu nihil aliud, quam studes. Perpetuo studes. Continenter incumbis literis. Indesinenter inhaeres chartis. Studes noctes ac dies. Nunquam non studes. Assiduus es in studio. Iugiter intentus es libris. Nullum facis studendi finem, neque modum. Nullam studiis tuis requiem intermisces. Nunquam studendi laborem nec intermittis, nec remittis. GE. Age, tuo more facis. Rides me, ut soles. Nunc ludis tu qui-

*) Hemistichium. Bucol. Virg. 3. 59.
**) Hisce verbis claudit Iuvenalis satyram XI.

dem me. Salse me rides. Satyricum agis. Naso me suspendis adunco *). Non me fallit tuum scomma. Nunc plane ioco mecum agis. Sum tibi risui. Rideor abs te. Pro delectamento me habes. Nunc me ludos deliciasque facis. Eadem opera assue mihi auriculas asini. Ipsi codices pulvere situque obducti loquuntur, quam sim immodicus in studio. SY. Emoriar, ni loquor ex animo. Dispeream, si quid fingo. Ne vivam, si quid simulo. Loquor id, quod sentio. Quod res est, dico. Serio loquor. Ex animo loquor. Non secus sentio, quam loquor.

Cur non visis?

GE. Quid causae est, quod tam diu nos non inviseris? Quid rei est, quod nos tam raro visis? Quid accidit, quod tanto tempore nos non adieris? Quare tam rarus es salutator? Quid sibi vult, quod nos tam diu non conveneris? Quid obstitit, quo minus visas nos frequentius? Quid impedimento fuit, quo minus iam diu feceris nobis tui videndi copiam?

Non licuit per occupationes.

SY. Non licuit per otium. Volui quidem, at non licuit mihi per mea negotia. Hactenus non sinebant negotia, ut te viserem. Non patiebantur undae negotiorum, quibus involvebar, ut te salutarem. Occupatior fui, quam ut potuerim. Tam variis distringebar curis, ut mihi non fuerit liberum adire te: vix ipsi mihi fuit copia mei, sic me totum molesta quaedam negotia possidebant. Negotiis meis imputabis, non mihi. Non defuit voluntas, sed vetuit necessitas. Hactenus non vacavit. Hactenus non contigit otium. Hactenus non fuit vacuum. Non licuit per valetudinem. Non licuit per tempestatem. GE. Equidem accipio tuam excusationem, sed hac lege, ne saepius

*) Horat. lib. 1. Satyr. 6.

utaris. Excusatio tua iustior est, quam vellem, si quidem valetudo fuit in causa. Hac lege mihi purgatus eris, si, quod cessatum est, officio sarcias: si superiorem cessationem crebra visatione penses. SY. Tu nihil moraris istiusmodi officia nimium vulgaria. Amicitia nostra firmior est, quam ut sit officiis istis vulgaribus alenda. Satis crebro visit, qui constanter amat. GE. Male sit istis curis, quae te nobis adimunt. Quid imprecer istis negotiis, quae talem amicum nobis invident? Pessime sit isti febri, quae nos tam gravi desiderio torsit tui. Male pereat ista febris, te quidem incolumi.

Mandandi ac pollicendi.

IACOBUS, SAPIDUS.

IA. Quaeso, ut haec res tibi cordi sit. Etiam atque etiam rogo, ut hoc negotium tibi sit curae. Hac in re velim, ut totum Sapidum exseras. Si me amas, causam hanc tractabis diligenter. Hac in re quaeso, ut advigiles. Curabis hanc rem mea causa diligenter. Si vere is es, quem semper esse te mihi persuasi, fac, ut sentiam hac in causa, quanti me facias. SA. Desine; ego tibi hoc effectum reddam, et quidem propediem. Eventum praestare non possum: illud polliceor mihi nec fidem, nec studium defuturum. Curabo diligentius, quam si mea res ageretur: quamquam meam esse duco, quae sit amici. Faciam, ut in me quidvis desideres citius, quam fidem ac diligentiam. Tu fac, in utramque dormias aurem: ego tibi hoc confectum dabo. Tu quietus esto, in me recipio provinciam omnem. Gaudeo mihi datam occasionem, qua declarem animum in te meum. Equidem oratione nihil polliceor, sed re praestabo, quicquid est amici sinceri et ex animo bene volentis. Nolim te lactare vana spe. Illud efficiam, ut dicas, hoc negotii mandatum amico.

Successus.

SA. Res successit opinione melius. Fortuna votis utriusque favit. Si fortuna tibi nupsisset, non potuisset esse obsequentior. Res tua et ventis et amne secundo processit. Vicit etiam vota nostra fortunae faventis afflatus. Opinor, te litasse Rhamnusiae, cui sic ex sententia cadunt omnia. Plus impetravi, quam fuissem ausus optare. Ventis per omnia secundis hic cursus nobis peractus est. Res omnis cecidit ex sententia. Pulchre nobis cecidit haec alea. Opinor, volasse noctuam *), adeo feliciter exiit nobis parum sapienter institutum.

Gratiarum actio.

IA. Equidem et gratiam habeo, et habiturus sum, quoad vivam, maximam. Pro isto tuo in me officio pares agere gratias vix possum, referre nequaquam. Video, quantum debeam tuo in me studio. Nihil miror; neque enim tu quicquam novi fecisti, et hoc magis debeo. De isthoc tuo in me officio amo te, mi Sapide, ut par est, maxime. Quod hac in causa praestiteris amicum minime aulicum, et habetur a me gratia, et semper habebitur. Quod meum negotium tibi cordi fuerit, amo te, et habeo gratiam. Isthoc officio gratiam inisti apud me maximam. Pergratum est, quod causam meam egeris bona fide. Ex omnibus officiis, quae tu plurima in me contulisti, hoc est longe gratissimum. Referre gratiam parem nequaquam possum: agere accuratius, inter nos supervacaneum sit: quod unum possum, habebo, dum vixero. Isthoc beneficio fateor, tibi me magnopere devinctum esse. Hoc nomine plus tibi debeo, quam unquam solvendo esse queam. Hoc beneficio arctius me tibi devinxisti, quam ut possim dissolvere. Obli-

*) *Γλαὺξ ἵπταται.* Atheniensibus olim noctuae volatus victoriae symbolum habebatur, quod haec avis Minervae sacra crederetur.

gatiorem me tibi reddidisti, quam ut nomen meum e tuo diario possim unquam expungere. Hoc officio me sic tuum reddidisti, ut nullum mancipium aeque sit in rebus heri sui. Hac re me tibi divinctiorem reddidisti, quam ut umquam aes alienum possim resolvere. Plurimis nominibus tibi debeo, sed non alio plus, quam hoc. Pro mediocribus beneficiis agendae sunt gratiae: hoc maius est, quam ut conveniat verbis gratias agere.

Responsio.

SA. Aufer mihi ista. Maior est nostra necessitudo, quam ut vel tu mihi, vel ego tibi pro ullo officio debeam gratias agere. Non contuli hoc in te beneficium, sed retuli. Mihi quidem abunde relatam gratiam arbitror, si gratum est, quod feci sedulo. Non est, cur mihi gratias agas, si pro tot tuis in me beneficiis non vulgaribus hoc officioli rependi. Equidem nihil laudis mereor: ingratissimus habendus, si defuissem amico. Quicquid est in rebus meis, quicquid mea cura praestari potest, hoc tam tuum esse ducito, quam id, quod est maxime tuum. Videor mihi beneficium accepisse, quod nostrum officium boni consulis. Pro tantillo officio mihi tam accurate gratias agis, quasi non multo maiora tibi debeam. Sibi bene facit, qui bene facit amico. Qui bene meretur de amico, non dat beneficium, sed foenerat. Si ex animo probas officium in te meum, fac utare saepius. Ita credam, tibi gratum esse, quod feci, si, quoties desiderabis operam meam, non roges, sed imperes, quod voles.

Alia in congressu.

ARNOLDUS, CORNELIUS.

AR. Salve multum, Corneli, iam toto seculo desiderate. CO. Salve et tu sodalis exoptatissime. AR. Iam desperabamus reditum tuum. Ubi tamdiu peregrinatus es? CO. Apud inferos. AR. Non admodum

veri dissimile dicis,adeo nobis redisti squalidus, macilentus, ac pallidus. CO. Imo ab Hierosolymis adsum tibi, non a profundis Manibus. AR. Quis Deus, aut quis ventus te illuc adegit? CO. Quae res adigit alios innumeros. AR. Stultitia, ni fallor. CO. Igitur hoc convicii non in me solum competet. AR. Quid illic venabare? CO. Ut miser essem. AR. Isthuc licebat domi. Estne illic, quod tu putes spectatu dignum? CO. Ut ingenue fatear tibi, propemodum nihil. Ostenduntur quaedam monumenta vetustatis, quorum mihi nihil non videbatur commentitium et excogitatum ad alliciendos simplices et credulos. Imo nec hoc arbitror illos certo scire, quo loco sita fuerit olim Hierosolyma. AR. Quid igitur vidisti? CO. Magnam ubique barbariem. AR. Nihilo sanctior redis? CO. Imo multis partibus deterior. AR. Nummatior ergo? CO. Imo nudior leberide *). AR. An non poenitet igitur tam longinquae peregrinationis frustra susceptae? CO. Nec pudet, quia tam multos habeo stultitiae meae sodales: nec poenitet, quia frustra iam sit poenitere. AR. Nihil ergo fructus refers e tam difficili peregrinatione? CO. Multum. AR. Quid tandem? CO. Quia posthac vivam suavius. AR. An quia iucundum est meminisse laborum actorum? CO. Est isthuc quidem nonnihil, sed non in hoc sunt omnia. AR. Estne aliud praemium? CO. Est sane. AR. Quod? effare. CO. Magna voluptate, quoties libebit, et ipse me afficiam, et alios, mentiendo, quoties itinerarium meum recitabo in conciliabulis aut in conviviis. AR. Profecto non tu procul aberras a scopo. CO. Deinde non minus capiam voluptatis, quum alios audiam mentientes de rebus, quas nec audierunt unquam, nec viderunt. Idque faciunt tanta confidentia, ut, quum narrent Siculis gerris vaniora, ta-

*) Proverbium est in vehementer tenues. Nam *leberis* significat serpentis exuvium, quo nihil potest esse inanius.

men sibi etiam persuadeant, se vera loqui. AR. Mira voluptas! Non omnino tibi periit oleum et opera, quod aiunt. CO. Imo hoc arbitror aliquanto consultius, quam quod faciunt isti, qui paullo pecunia conducti proficiscuntur in militiam, omnium scelerum scholam. AR. Sed illiberalis est voluptas, ex mendaciis voluptatem capere. CO. Verum hoc aliquanto liberalius, quam obtrectatione vel delectare, vel delectari, aut alea tempus et rem perdere. AR. Cogor equidem pedibus in tuam ire sententiam. CO. Verum est et alius fructus. AR. Quis? CO. Si quis erit amicus egregie charus, affinis huic insaniae, eum admonebo, domi maneat; ut nautae solent, eiecti naufragio, monere navigaturos, quid periculi sit vitandum. AR Utinam mihi monitor adfuisses in tempore! CO. Quid? num similis morbus te quoque corripuit? Num afflavit et te huius mali contagium? AR. Visi Romam et Compostellam *). CO. Deum immortalem, quanto mihi solatio est, te contigisse stultitiae meae socium! Quae Pallas isthuc tibi misit in mentem? AR. Non Pallas, sed ipsa Moria, praesertim quum domi haberem uxorem integra adhuc aetate, liberos aliquot, et familiam, quae pendebat ex me, et opera mea quotidiana alitur. CO. Oportuit fuisse seriae rei quippiam, quod te a charissimis tuis distraxerit. Narra obsecro. AR. Pudet dicere. CO. Non apud me, qui, ut scis, eodem tenear malo. AR. Compotabamus aliquot vicini. Ubi vino incaluerat animus, erat, qui praedicabat, sibi esse in animo, salutare divum Iacobum: erat alter, qui divum Petrum. Illico non defuit unus aut alter, qui sponderent, se comites fore. Tandem visum est, ut omnes irent simul. Ego, ne viderer parum commodus compotor,

*) Compostella est urbs Hispaniae, et caput Galaeciae, vulgo *St. Iago*, ita dicta a D. Iacobo, cuius corpus illic sepultum narrant.

pollicitus sum et ipse. Mox agitari coeptum, utro potius iremus, Romam, an Compostellam. Factum est senatusconsultum, ut bonis auspiciis utroque postridie proficisceremur omnes. CO. O grave decretum, dignius, quod vino inscriberetur, quam aeri. AR. Ac mox ingens obambulat patera, quam ubi suo quisque ordine ebibisset, votum factum est inviolabile. CO. Nova religio; sed num omnibus contigit reditus incolumis? AR. Omnibus, praeterquam tribus, quorum unus in profectione moriens, mandavit nobis, ut suis verbis salutem diceremus Petro et Iacobo. Alter periit Romae, iussitque, ut suo nomine salutaremus uxorem ac liberos. Tertium reliquimus Florentiae, valetudinis plane deploratae. Opinor iam esse apud superos. CO. Adeone pius erat? AR. Imo nugator maximus. CO. Unde igitur isthuc suspicare? AR. Quia peram habebat indulgentiis largissimis distentam. CO. Audio: sed iter est longum in coelum, nec satis, ut audio, tutum, ob latrunculos, qui obsident regionem aëris mediam. AR. Verum: sed ille sat erat munitus diplomatibus. CO. Qua lingua descriptis? AR. Romana. CO. In tuto est igitur? AR. Est, nisi forte incidat in genium aliquem, qui latine nesciat: tum esset illi redeundum Romam, et novum diploma impetrandum. CO. Bullae venduntur illic et mortuis? AR. Maxime. CO. Sed interim illud mihi monendus es, ne quid effutias incogitantius: iam enim Corycaeis *) plena sunt omnia. AR. Ego vero nihil elevo indulgentias, sed combibonis mei stultitiam rideo, qui quum esset alioqui nugator nugacissimus, salutis suae proram, ut aiunt, ac puppim in membrana collocavit potius, quam in correctis affectibus. Sed quando fruemur illa voluptate,

*) I. e. observatoribus. Corycaei, per portus Coryci montis dispersi, negotiatorum cursum inquirebant, ac deinde piratis significabant.

quam modo praedicabas? co. Quum erit commodum, adornabimus compotatiunculam aliquam, vocabimus nostri ordinis homines, ibi certabimus mentiendo, nosque affatim mutuis mendaciis oblectabimus. AR. Age fiat.

Alia. Personae.

PAMPHAGUS, COCLES.

PA. Aut parum prospiciunt oculi, aut Coclitem veterem compotorem meum video. co. Imo nihil te fallunt oculi tui: vides sodalem ex animo tuum. Nulla cuiquam erat spes reditus tui, qui tot annos abfueris, ignaris omnibus quae te terrarum haberet regio. Sed unde? dic, quaeso. PA. Ab antipodibus. co. Imo ab insulis, opinor, Fortunatis. PA. Gaudeo, quod agnoveris sodalem tuum: nam verebar, ne sic domum redirem, quemadmodum rediit Ulysses. co. Quonam pacto rediit ille? PA. Nec ab uxore est agnitus. Solus canis iam vetulus, mota cauda dominum agnovit. co. Quot annos ille domo abfuerat? PA. Viginti. co. Tu plures abfuisti: nec tamen fefellit me tua facies. Sed quis isthuc narrat de Ulysse? PA. Homerus. co. Oh, ille, ut aiunt, pater est omnium fabularum. Fortassis uxor interim asciverat taurum alium, et idcirco non agnovit Ulyssem suum. PA. Imo nihil illa castius: Sed Pallas addiderat Ulyssi senium, ne posset agnosci. co. Qui tandem agnitus est? PA. E tuberculo, quod habebat in digito pedis: id animadvertit nutrix iam admodum anus, dum illi pedes lavat. co. O curiosam lamiam! Et tu miraris, si ego te agnovi ex isto tam insigni naso? PA. Nihil me poenitet huius nasi. co. Nec est, cur poeniteat, quum organum tibi sit ad res tam multas utile. PA. Ad quas? co. Primum ad exstinguendas lucernas erit cornu vice. PA. Perge. co. Deinde si quid hauriendum erit e cavo profundiore, fuerit loco promuscidis. PA. Papae! co. Si manus erunt occupatae, licebit uti vice

paxilli. PA. Etiamne amplius? CO. Conducet excitando foculo, si defuerit follis. PA. Belle narras. Quid praeterea? CO. Si lumen officiat scribenti, praebebit umbraculum. PA. Ha ha he: est praeterea, quod dicas? CO. In bello navali praebebit usum harpagonis. PA. Quid in bello terrestri? CO. Erit loco clypei. PA. Quid deinde? CO. Findendis lignis erit cuneus. PA. Probe. CO. Si praeconem agas, erit tuba: si classicum canas, cornu: si fodias, ligo: si metas, falx: si naviges, ancora: in popina fuerit fuscina: in piscando hamus. PA. O me felicem! Nesciebam me circumferre tam ad multa conducibilem supellectilem. CO. Sed quis interim terrarum angulus te habuit? PA. Roma. CO. At qui fieri potuit, ut in tanta luce nemo te sciret vivum? PA. Imo nusquam magis latent boni viri; adeo, ut saepe clarissima luce neminem videas in frequenti foro. CO. Redis igitur nobis onustus sacerdotiis. PA. Venatus equidem sum sedulo: at parum favit Delia. Nam complures illic piscantur hamo, quod dici solet, aureo. CO. Stultum piscandi genus. PA. Et tamen pulchre succedit nonnullis. Sed non omnibus feliciter cadit haec alea. CO. An non insigniter stulti sunt, qui plumbum commutant auro? PA. Sed non intelligis, in plumbo sacro venas auri subesse. CO. Quid igitur? redisti nobis nihil aliud, quam Pamphagus? PA. Non. CO. Quid igitur? PA. Lupus hians. CO. Felicius redeunt, qui asini redeunt, sacerdotiorum sarcina graves. Cur mavis sacerdotium, quam uxorem? PA. Quia mihi placet otium. Arridet Epicurea vita. CO. At mea sententia suavius vivunt, quibus est lepida puella domi, quam complectantur, quoties libet. PA. Sed adde, nonnunquam quum non libet. Amo voluptatem perpetuam. Qui ducit uxorem, uno mense felix est: cui contingit optimum sacerdotium, in omnem usque vitam fruitur gaudio. CO. Sed tristis est solitudo:

adeo ut nec Adam suaviter victurus fuerit in Paradiso, nisi Deus illi adiunxisset Evam. PA. Non deerit Eva, cui sit opulentum sacerdotium. CO. Sed voluptas non est voluptas, quae cum mala fama, malaque conscientia coniuncta est. PA. Verum dicis: et idcirco mihi in animo est, confabulatione librorum solitudinis taedium fallere. CO. Istis quidem sodalibus nihil iucundius. Sed redisne ad tuam piscationem? PA. Redeo, si liceat parare novam escam. CO. Aureamne, an argenteam? PA. Utramlibet. CO. Bono animo es; pater suppeditabit. PA. Nihil illo tenacius. Nec crediturus est denuo, quum intellexerit, mihi sortem etiam perisse. CO. Verum ista lex est aleae. PA. Sed ille non delectatur hac alea. CO. Si pernegabit ille, commonstrabo tibi, unde possis quantum voles pecuniae sumere. PA. Tu vero mihi voluptatem narras: age monstra; iam cor mihi salit. CO. In promptu est. PA. Nactus es thesaurum aliquem? CO. Si nactus essem, mihi nactus essem, non tibi. PA. Si queam corradere centum ducatos, revixerit spes. CO. At ego tibi commonstro, unde possis haurire centum millia. PA. Quin tu igitur me beas? Ne diutius eneca. Dic, unde? CO. Ex asse Budaei *). Illic reperias innumeras myriades, sive auream malis monetam, sive argenteam. PA. Abi, quo dignus es, cum tuo ioco. Illinc tibi resolvam, quod debuero pecuniae. CO. Resolves, sed quod illinc tibi numeraro. PA. Age, novi nasum tuum. CO. At mihi prae te nasus est nullus. PA. Imo nihil te nasutius. Nihil es nisi nasus. Ludis in re seria. Hac in re ringi possim citius, quam ridere. Res gravior est, quam ut ridere libeat. Tu si hic esses, non luderes. Sum tibi ludibrio. Illudis mihi, et illudis me. Ioco me tractas in re neutiquam iocosa.

*) Vixit Erasmi tempore Guili. Budaeus Gallus, qui doctissimum librum *de asse* scripsit.

co. Minime rideo: id, quod res est, dico. Non rideo quidem; imo rem ipsam dico. Serio loquor. Ex animo loquor. Simpliciter loquor. Vera loquor. PA. Ita tibi semper stet in capite pileum, ut ista tu simpliciter loqueris. Sed cesso abire domum, cogniturus, quo statu sint illic omnia? co. Offendes nova permulta PA. Credo; sed utinam omnia ex animi sententia. co. Isthuc optare licet omnibus; sed hactenus obtigit nemini. PA. Hoc quoque commoditatis adferet utrique nostrum sua peregrinatio, quod dulcior erit posthac domus. co. Nescio: nam video, quosdam septies illo recurrere. Adeo scabies illa sine fine solet prurire, si quem semel invaserit.

Alia. Militaria.

HANNO, THRASYMACHUS.

HA. Unde redis nobis Vulcanus, qui Mercurius hinc abieras nobis? TH. Quos Vulcanos aut quos Mercurios mihi narras? HA. Quia alatus videbare quum abires, nunc claudicas. TH. Sic a bello rediri solet. HA. Quid tibi cum bello, homo quovis dama fugacior? TH. Spes praedae reddiderat fortem. HA. Multum igitur refers manubiarum? TH. Imo zonam inanem. HA. Tanto minus gravare sarcina. TH. Atqui sceleribus onustus redeo. HA. Gravis profecto sarcina, si verum dicit Propheta *), qui peccatum appellat plumbum. TH. Plus illic scelerum et vidi, et patravi, quam unquam antehac in omni vita. HA. Ecquid igitur arridet vita militaris? TH. Nihil neque scelestius, neque calamitosius. HA. Quid igitur in mentem venit istis, qui nummo conducti, nonnulli gratis, currunt ad bellum, non aliter quam ad convivium? TH. Ego nihil aliud coniectare possim, quam illos agi malis furiis, seseque totos malo daemoni ac miseriae devovisse, nec aliud, quam hic manes suos anticipare. HA. Ita quidem videtur. Nam ad res ho-

*) Vide Ezech. 22, 18. 20. Zach. 5, 7. 8.

nestas vix ullo pretio conduci queant. Sed expone nobis, quomodo gestum sit praelium, et utro sese inclinarit victoria. TH. Tantus erat strepitus, tumultus, tubarum bombi, cornuum tonitrua, hinnitus equorum, clamor virorum, ut neque videre potuerim, quid gereretur, adeo ut vix scirem ubi essem ipse. HA. Unde igitur ceteri, qui ex bello veniunt, sic depingunt singula, quid quisque dixerit aut gesserit, quasi nusquam non adfuissent otiosi spectatores? TH. Ego credo, istos mentiri splendide. In tentorio meo quid gestum sit, scio: quid in praelio, prorsus ignoro. HA. An ne hoc quidem scis, unde tibi venerit claudicatio? TH. Vix, ita me Mavors posthac male amet: suspicor aut saxo, aut equi calce laesum genu. HA. At ego scio. TH. Scis? an tibi narravit aliquis? HA. Non, sed divino. TH. Dic igitur. HA. Quum fugeres pavidus, collapsus humi offendisti in silicem. TH. Dispeream, nisi rem acu tetigisti. Adeo verisimile est, quod divinasti. HA. Abi domum, et uxori narra tuas victorias. TH. Illa mihi occinet haud suave encomium, qui nudus redeam. HA. Sed unde restitues, quod rapuisti? TH. Iam pridem restitui. HA. Cui? TH. Scortis, oenopolis, et iis, qui me vicerunt alea. HA. Satis militariter. Par est, ut quod male partum est, peius dispereat. Verum a sacrilegiis, opinor, temperatum est. TH. Imo illic erat sacrum nihil. Nec profanis parcitum est, nec fanis. HA. Quo pacto sarcies? TH. Negant oportere sarciri, quod in bello commissum sit: iure fit, quod illic fit. HA. Iure belli fortassis. TH. Tenes. HA. At istud ius summa est iniuria. Te non patriae pietas, sed praedae spes pertraxit in bellum. TH. Fateor, et arbitror paucos illuc ire sanctiore proposito. HA. Est aliquid insanire cum multis. TH. Concionator e suggesto pronunciavit, bellum esse iustum. HA. Suggestum illud non solet mentiri. Sed ut iustum sit

principi, non continuo iustum est tibi. TH. Audivi ex Rabbinis, quod licet sua cuique arte vivere. HA. Praeclara ars, incendere domos, diripere templa, violare sacras virgines, spoliare miseros, occidere innoxios. TH. Lanii conducuntur ad mactandum bovem; cur nostra ars reprehenditur, quod conducimur ad mactandos homines? HA. Non eras sollicitus, quonam esset migratura anima tua, si contigisset in bello cadere? TH. Non admodum. Bona spes habebat animum meum. Nam divae Barbarae me semel commendaram. HA. Receperat illa tutelam tui? TH. Sic mihi visa est annuere capite aliquantulum. HA. Quando isthuc tibi visum est? mane? TH. Non, sed a coena. HA. Sed tum, ut arbitror, etiam arbores tibi visae sunt ambulare. TH. Ut hic divinat omnia! sed praecipua spes erat in divo Christophoro, cuius imaginem quotidie contemplabar. HA. In tentoriis? Unde illic divi? TH. Carbone pinxeramus illum in velo. HA. Nimirum haudquaquam ficulnum, ut aiunt, praesidium erat carbonarius ille Christophorus. Sed extra iocum; non video qui possis expiari a tantis flagitiis, nisi te conferas Romam. TH. Imo novi viam breviorem. HA. Quam? TH. Ibo ad Dominicales; illic paullo transigam cum commissariis. HA. Etiam de sacrilegiis? TH. Etiam si Christum ipsum spoliassem, ac decollassem etiam; tam largas habent indulgentias, et auctoritatem componendi. HA. Bene habet, si vestram compositionem Deus ratam habuerit. TH. Imo magis metuo, ne diabolus non habeat ratam. Nam Deus natura placabilis est. HA. Quem tibi sacerdotem deliges? TH. Cui cognovero quam minimum esse frontis ac bonae mentis. HA. Ne non habeant similes labra lactucas *). Ab illo purus

*) Quum similia similibus, digna dignis eveniunt. Natum adagium ab asino carduos pascente, quae lactuca asininis labris digna.

abibis ad corpus dominicum? TH. Quid ni? Posteaquam semel effudero sentinam in illius cucullam, ego me exoneravero sarcina: ipse viderit, qui absolvit. HA. Qui scis, an absolvat? TH. Scio. HA. Quonam indicio? TH. Quia manus imponit capiti, admurmurans, nescio quid. HA. Quid si reddat tibi omnia peccata tua, quum manum imponit, haec admurmurans: absolvo te ab omnibus benefactis, quae nulla in te comperio, et restituo te tuis moribus, talemque dimitto, qualem accepi? TH. Viderit ille, quid dicat: mihi satis est, quod me credo absolutum. HA. Sed isthuc tuo periculo credis. Fortasse non fuerit satis Deo, cui debes. TH. Unde tu mihi obvius, qui mihi conscientiam e serena nubilam redderes? HA. Felix occursus. Bona avis est obvius amicus, qui bene moneat. TH. Nescio quam bona, certe parum suavis.

Herilia.

RABINUS, SYRUS.

RA. Heus, heus furcifer, iamdudum raucesco clamore, nec tu tamen expergisceris: videre mihi vel cum gliribus certare posse. Aut ocyus surge, aut ego tibi fuste somnum istum excutiam. Quando crapulam hesternam edormieris? Non te pudet, somnium hominis, in multam lucem stertere? Qui frugi sunt famuli, solent exortum solis antevertere, curareque, ut herus surgens reperiat omnia parata. Ut aegre divellitur a nido tepefacto cuculus! Dum scalpit caput, dum distendit nervos, dum oscitat, tota abit hora. SY. Vixdum diluxit. RA. Credo; tibi. Nam tuis oculis adhuc multa nox est. Tibi nox adhuc est concubia. SY. Quid me iubes facere? RA. Fac, ut luceat foculus: verre pileum ac pallium: exterge calceos et crepidas. Inversas caligas primum intus purga scopis, mox foris. Deinde suffitum aliquem facito purgando aëri. Accende lucernam. Muta mihi lineum

indusium, ac ad ignem fumi expertem sicca lotum. SY. Fiet. RA. Atqui move te ocius. Iam haec fecisse oportuit. SY. Moveo. RA. Video; sed nihil promoves. Ut incedit testudo! SY. Non possum simul sorbere et flare. RA. Etiam sententias loqueris, carnifex? Tolle matulam. Compone lecti stragulas, revolve cortinas. Verre pavimentum. Verre solum cubiculi. Adfer aquam lavandis manibus. Quid cessas, asine? Annus est, priusquam accendas candelam. SY. Vix reperio scintillam ignis. RA. Sic heri condidisti. SY. Nec follem habeo. RA. Ut responsat nebulo! quasi qui te habeat, careat folle. SY. Quam imperiosum habeo dominum! vix huius iussis decem expediti famuli fecerint satis. RA. Quid ais, cessator? SY. Nihil; omnia recte. RA. Non ego te audio murmurantem? SY. Equidem precor. RA. Credo, Pater noster inversum. Precationem, opinor, dominicam praepostere. Quid gannis de imperio? SY. Precor tibi, ut fias imperator. RA. Et ego tibi, ut fias homo ex caudice. Sequere me ad templum usque. Mox domum recurrito, lectos concinnato. Haec confusa, suo quaeque loco digerito. Fac, ut niteat tota domus. Matulam defricato. Haec sordida submoveto ab oculis; fortassis invisent me quidam aulici. Si quid sensero praetermissum, vapulabis largiter. SY. Hic sane novi benignitatem tuam. RA. Proinde cave, si sapis. SY. At interim de prandio nulla mentio. RA. Vah, ut hic mentem habet furcifer! Non prandeo domi. Itaque sub horam decimam ad me transcurrito, adducturus me eo, ubi sum pransurus. SY. Tibi quidem prospectum, sed hic interim nihil est, quod edam. RA. Si non est quod edas, est quod esurias. SY. Nemo fit esuriendo satur. RA. Est panis. SY. Est, sed ater et furfuraceus. RA. Delicias hominis! Te quidem foenum esse oportuit, si pabulum detur te dignum. An postulas, ut te asinum tantum

placentis saginem? Si fastidis panem citra opsonium, adde porrum, aut, si mavis, cepe.

Alia.

RA. Est tibi abeundum in forum. SY. Tam procul? RA. Non sunt nisi sex passus; tibi pigro sunt bis mille. Consulam autem tuae pigritiae. Eadem legatione multa conficies negotia: tu supputa in digitos, ut memineris. Primum deflectes ad vestiarium, ac thoracem undulatum, si iam perfectus est, ab eo recipies. Hic quaeres Cornelium veredarium. Is plerumque est in Cervo; ibi potitat. Rogabis, si quid habet literarum ad me, et ad quem diem sit profecturus. Deinde convenies mercatorem pannarium: rogabis meis verbis, ne quid sollicitus sit, quod pecuniam non miserim ad diem praescriptum; numerabitur propediem. SY. Quando? ad Calendas Graecas *)? RA. Rides ganeo; imo ante Calendas Martias. In reditu deflectes ad laevam, et ex bibliopolis disces, si quid advectum sit novorum libellorum e Germania. Cognosce qui sint, et quanti venales. Post haec rogabis Goclenium, ut mihi dignetur esse conviva, alioqui coenaturo soli. SY. Etiam convivas vocas? non habes domi, unde vel murem pascas. RA. Proinde tu, confectis ceteris, abi ad macellum, et eme nobis armum ovillum: eum curabis eleganter assum. Audin' haec? SY. Plura quam vellem. RA. At vide, ut memineris. SY. Vix potero dimidium. RA. Etiam hic stas, cessator? Iam redisse oportuit. SY. Quis possit unus tot rebus obeundis sufficere? Deduco ac reduco, sum illi a scopis, a matula, a pedibus, a manibus, a poculis, a libellis, a rationibus, a iurgiis, a legationibus: postremo non videor illi sat occupatus, nisi sim et coquus.

*) Id est, nunquam, quia Graeci Calendas non habebant, sed ad νουμηνίας usuras solvebant. Suet. Oct. 87.

Alia.

RA. Profer ocreas: nam equitandum est. SY. En adsunt. RA. Probe quidem abs te curatae: totae albent situ. Opinor nec extersas, nec unctas hoc anno, adeo rigent prae siccitate. Exterge subuvido panno: mox unge ad ignem diligenter, ac macera, donec mollescant. SY. Curabitur. RA. Ubi calcaria? SY. Adsunt. RA. Verum, sed obducta rubigine. Ubi frenum et ephippia? SY. Sunt in promptu. RA. Vide, ne quid desit, aut ne quid ruptum, aut mox rumpendum, ne quid nobis sit in mora, quum erimus in cursu. Propera ad sellarium, et hoc lorum cura sarciendum. Reversus inspice soleas sive calceos equorum, num qui clavi desint, aut vacillent. Quam macilenti sunt equi, quamque strigosi! Quoties absterges aut pectis illos in anno? SY. Imo quotidie. RA. Nimirum res ipsa loquitur. Ieiunant, opinor, nonnunquam totum triduum. SY. Minime. RA. Negas tu quidem, sed aliud dicturi sint equi, si loqui liceat: quamquam satis loquuntur ipsa macie. SY. Curo sedulo. RA. Cur igitur tu habitior equis? SY. Quia non pascor foeno. RA. Hoc igitur restat. Adorna manticam celeriter. SY. Fiet.

Monitoria paedagogica.

PAEDAGOGUS, PUER.

PAE. Tu mihi videre non in aula natus, sed in caula, adeo moribus es agrestibus. Puerum ingenuum decent ingenui mores. Quoties alloquitur te quispiam, cui debes honorem, compone te in rectum corporis statum, aperi caput. Vultus sit nec tristis, nec torvus, nec impudens, nec protervus, nec instabilis, sed hilari modestia temperatus: oculi verecundi, semper intenti in eum, cui loqueris: iuncti pedes, quietae manus. Nec vacilles alternis tibiis, nec sint gesticulosae manus, nec mordeto labrum, nec scabito caput, nec fodito aures. Vestis item ad decorum com-

ponatur, ut totus cultus, vultus, gestus et habitus corporis ingenuam modestiam et verecundam indolem prae se ferat. PU. Quid si mediter? PAE. Fac. PU. Siccine satis? PAE. Nondum. PU. Quid si sic? PAE. Propemodum. PU. Quid si sic? PAE. Hem satis est; istbuc tene, ne sis inepte loquax aut praeceps. Nec vagetur animus interim, sed sis attentus, quid ille dicat. Si quid erit respondendum, id facito paucis ac prudenter, subinde praefatus honorem, nonnunquam et addito cognomento, honoris gratia: atque identidem modice flectas alterum genu, praesertim ubi responsum absolveris. Nec abeas, nisi praefatus veniam, aut ab ipso dimissus. Nunc age, specimen aliquod huius rei nobis praebe. Quantum temporis abfuisti a maternis aedibus? PU. Iam sex ferme menses. PAE. Addendum erat, domine. PU. Iam sex ferme menses, domine. PAE. Non tangeris desiderio matris? PU. Nonnunquam sane. PAE. Cupis eam revisere? PU. Cupio, domine, si id pace liceat tua. PAE. Nunc flectendum erat genu. Bene habet. Sic pergito. Quum loqueris, cave ne praecipites sermonem, aut haesites lingua, aut palato immurmures, sed distincte, clare, articulate consuescito proferre verba tua. Si quem praeteribis natu grandem, magistratum, sacerdotem, doctorem, aut alioqui virum gravem, memento aperire caput, nec pigeat inflectere genu. Itidem facito, quum praeteribis aedem sacram, aut imaginem crucis. In convivio sic te praebebis hilarem, ut semper memineris, quid deceat aetatem tuam: postremus omnium admoveto manum patinae. Si quid datur lautius, recusato modeste: si instabitur, accipe, et age gratias: mox decerpta portiuncula, quod reliquum est, illi reddito, aut alicui proxime accumbenti. Si quis praebibet, hilariter illi bene precator, sed ipse bibito modice. Si non sitis, tamen admoveto cyathum labiis. Arride loquentibus: ipse ne quid

loquaris, nisi rogatus. Si quid obscoeni dicetur, ne arride, sed compone vultum, quasi non intelligas. Ne cui obtrectato, ne cui temet anteponito, ne tua iactato, ne aliena despicito. Esto comis, etiam erga tenuis fortunae sodales. Neminem deferto. Ne sis lingua futili. Ita fiet, ut sine invidia laudem invenias, et amicos pares. Si videris, convivium esse prolixius, precatus veniam, ac salutatis convivis, subducito te a mensa. Vide, ut horum memineris. PU. Dabitur opera, mi praeceptor. Numquid aliud vis? PAE. Adito nunc libros tuos. PU. Fiet.

De lusu.

NICOLAUS, HIERONYMUS, COCLES, PAEDAGOGUS.

NI. Iamdudum et animus, et coelum, et dies invitat ad ludendum. HI. Invitant quidem haec omnia, sed solus praeceptor non invitat. NI. Subornandus orator quispiam, qui veniam extorqueat. HI. Apte quidem dictum, extorqueat. Nam citius clavam extorseris e manu Herculis, quam ab hoc ludendi veniam At olim illo nemo fuit ludendi avidior. NI. Verum; sed iam olim ille oblitus est, se fuisse puerum. Ad verbera facillimus est et liberalis: hic parcissimus, idemque difficillimus. HI. Attamen protrudendus est aliquis legatus, non admodum verecundae frontis, quem non illico protelet suis saevis dictis. NI. Eat, qui volet: ego carere malo, quam rogare HI. Nemo magis accommodus ad hanc legationem, quam Cocles. NI. Nemo profecto. Nam perfrictae frontis est, ac bene linguax. Deinde sensum hominis pulchre callet. HI. I, Cocles, ab omnibus nobis magnam initurus gratiam. CO. Equidem experiar sedulo. Verum si non successerit, ne conferte culpam in oratorem vestrum. HI Bene ominare: si te satis novimus, impetrabis Abi orator, redibis exorator. CO. Eo. Bene fortunet legationem meam

Mercurius. Salve praeceptor. PAE. Quid sibi vult nugamentum hominis? CO. Salve praeceptor observande. PAE. Insidiosa civilitas. Satis iam salveo. Dic, quid velis. CO. Totus discipulorum tuorum grex orat ludendi veniam. PAE. Nihil aliud quam luditis, etiam absque venia. CO. Scit tua prudentia, vigorem ingeniorum excitari moderato lusu, quemadmodum nos docuisti ex Quintiliano. PAE. Sane ut isthuc tenes, quod pro te facit. Laxamento opus est iis, qui vehementer laborant: vobis, qui segniter studetis, et acriter luditis, fraeno magis opus est, quam laxatis habenis. CO. Adnitimur pro viribus. Et si quid hactenus cessatum est, post diligentia sarcietur. PAE. Oh sartores! Quis erit fideiussor aut sponsor, isthuc futurum? CO. Ego capitis mei periculo non dubitem esse sponsor. PAE. Imo culi periculo potius. Scio, quam non sit tutum tibi credere; tamen hic periculum faciam, quam sis bonae fidei. Si dederis verba, posthac necquicquam mecum egeris. Ludant, sed gregatim in campis. Ne divertant ad compotationes, aut alia nequiora. Mature se recipiant domum ante solis occubitum. CO. Fiet. Exoravi, quamquam aegre. HI. O lepidum caput! omnes amamus te plurimum. CO. Sed interim cavendum, ne quid peccemus; alioqui de meo tergo dependendum foret. Fideiussi vestro omnium nomine. Quod si quid accidat, non est, quod me posthac utamini legato. HI. Cavebitur. Sed quod lusus genus potissimum placet? CO. De hoc in campo consultabimus.

Pila.

NI. Nulla res melius exercet omnes corporis partes, quam pila palmaria; sed aptior hyemi, quam aestati. HI. Nullum anni tempus nobis parum accommodum est ad ludendum. NI. Minus sudabitur, si ludamus reticulo. HI. Imo reticulum piscatoribus relinquamus; elegantius est palma uti. NI. Age, nihil mo-

ror: sed quanti certabimus? HI. Talitro; sic parcetur pecuniae. NI. At ego malo fronti parci, quam pecuniae. HI. Et mihi frons carior est pecunia. Aliquo periculo certandum est, alioqui friget ludus. NI. Sic res habet, ut dicis. HI. Utra pars prior evicerit tres lusus, ei victa pendet sextam drachmae partem: sed hac lege, ut quicquid e victoriis collectum fuerit, insumatur in convivium, ad quod pariter vocentur omnes. NI. Placet lex, et rata esto. Superest igitur, ut sortiamur partes. Nam sumus ferme pares omnes, ut non admodum referat, quis cui coniungatur. HI. Tu tamen me longe peritior es. NI. Ut sim; sed tu felicior. HI. Etiam hic valet fortuna? NI. Illa nusquam non regnat. HI. Age fiat sortitio. Euge, bene cecidit: contigere quos volebam. NI. Et nos nostrae sodalitatis non poenitet. HI. Agedum, simus viri. Amat victoria curam. Suum quisque locum gnaviter tueatur. Tu mihi consiste a tergo, excepturus pilam, si me transvolet. Tu isthic observa, repulsurus huc ab adversariis revolantem. NI. Ne musca quidem hac praetervolarit impune. HI. Agite bonis avibus; mittite pilam in tectum. Qui miserit nihil praefatus, frustra miserit. NI. Hem, accipe igitur. HI. Mittito. Si miseris extra lineas, aut infra suprave tectum, vestro damno fuerit, aut certe nobis fraudi esse nolim. Tu sane parum commode mittis. NI. Tibi quidem; at nobis commode. HI. Ut miseris, ita remittam. Par pari referam. Sed praestat ingenue legitimeque ludere. NI. In ludo pulcrum est arte vincere. HI. Fateor; atque etiam in bello. Sed habet utraque pars suas leges. Et sunt artes illiberales. NI. Credo, plures septem. Signa terminum testula, aut rudere, aut, si mavis, pileo tuo. HI. Tuo malim. NI. Rursus accipe pilam. HI. Mitte. Pone notam. NI. Habemus duos terminos satis longinquos. HI. Utcunque; sed tamen vincibiles. NI. Plane vincibiles, si nemo repugnet,

HI. Euge, priorem metam praetercurrimus. Vicimus quindecim. Heus, praebete vos viros: viceramus et hic, si tu tuo constitisses loco Sumus igitur pares. NI. Non diu futuri. Vicimus triginta, vicimus quadraginta quinque. HI. Sestertia? NI Non. HI. Quid igitur? NI. Numeros. HI. Quo pertinent numeri, si nihil est, quod numeres? NI. Noster hic ludus est. HI. Praepropere tu quidem ante victoriam canis triumphum. Vidi, qui vincerent ab hoc numero, qui nihil habebant. Varia est, ut Martis, ita lusus alea. Habemus triginta. Iam rursus pares sumus. NI. Nunc serio res agitur. Euge, successit: habemus potiores. HI. Non diu habituri. Dixin'? Rursum aequali fortuna sumus. NI. Diu nutat fortuna, velut anceps, utris velit addicere victoriam. O fors fortuna, si nobis faveris, dabimus tibi maritum. Euge, audivit votum. Penes nos est huius certaminis victoria. Pone notam cretaceam, ne excidat. HI. Iam appetit vespera, et sudatum est satis: praestat a ludendo desistere, ne quid nimis. Supputemus lucrum. NI. Nos evicimus tres drachmas, vos duas. Restat igitur una ad compotatiunculam. Sed interim, quis solvet pretium pilarum? HI. Omnes ex aequo, pro sua quisque portione. Nam lucrum exilius est, quam ut inde possit aliquid decidi.

Ludus globorum missilium.

ADOLPHUS, BERNARDUS.

AD. Tu toties apud me gloriatus es, te mirum quendam esse artificem in certamine mittendorum globorum Age, libet experiri, qui vir sies. BE. Nihil detrecto; huc,si quid libet. Nunc tu plane, quod dici solet, in planitiem provocas equum. AD. Et tu senties, me non esse asinum. BE. Placetne monomachia, ut unus cum uno congrediatur, an mavis adiungi socios periculi? AD. Malo *μονομαχεῖν*, ne qua

pars victoriae decidatur alteri. BE. Isthuc et ipse malo, ut laus in solidum *) sit mea. AD Hi spectatores erunt et arbitri. BE. Recipio. Sed quod erit victori brabeum, aut quae victo poena? AD. Quid si victo amputetur auricula? BE. Imo testium alter exsecetur potius. Non est magnificum, certare pro pecunia. Tu Gallus es, ego Germanus; decertemus pro suae uterque gentis gloria. AD. Si vicero, tu ter exclamabis, Floreat Gallia: si victus, quod absit, fuero, totidem verbis celebrabo tuam Germaniam. BE. Age, placet conditio. Adsit fortuna. Quando periclitantur hoc ludo duae maximae nationes, sint aequales sphaerae. AD. Nosti saxum illud prominens haud procul a porta? BE. Novi. AD. Ea erit meta, et haec linea. BE. Esto: sed sint, inquam, pares globi. AD. Minus discernas ovum ab ovo, aut ficum a ficu. Sed mea non refert, utrum malis; elige. BE. Mitte. AD. Heus, tu mihi non brachium, sed balistam habere videris, ita torques globum. BE. Satis momordisti labrum, satis rotasti brachium; tandem mitte. O vires Herculeas! sed tamen vinco. AD. Nisi sceleratus ille laterculus obstitisset, praeverteram te. BE. Consiste in sphaerae tuae vestigio. AD. Non utar dolo malo. Cupio virtute, non fraude vincere: quandoquidem de gloria certamen est. Bene vertat. BE. Ingens profecto iactus. AD. Ne ride prius, quam viceris. Adhuc pene sumus pares. BE. Nunc res agitur. Uter prior metam contigerit, is vicerit. Vici, canta. AD. Sed definiendum erat, quoto ludo constaret victoria. Nam primo nondum incaluerunt vires. BE. Definiant arbitri. AR. Tertio. AD. Placet. BE. Quid ais? Agnoscisne victorem? AD. Tibi fortuna magis adspiravit: viribus et arte non tibi cessero. Sed quod arbitri pronunciaverint, id sequar. AR. Germanus vicit; et hoc gloriosior est victoria, quod talem arti

*) I. e. tota, integra, cui nihil detrahi potest.

ficem vicerit. BE. Nunc canta, Galle. AD. Sum raucus. BE. Hoc Gallis novum non est: sed tamen coccyssa. AD. Floreat Germania ter. BE. Imo ter hoc erat canendum. Contraximus siticulam; eamus ad compotatiunculam; ibi perficietur cantio. AD. Non recuso, si ita videtur arbitris. BE. Ita commodius est. Melius canet Gallus colluto gutture.

Ludus sphaerae per annulum ferreum.

GASPAR, ERASMUS.

GA. Age, nos auspicabimur. Victo succedet Marcolphus. ER. Sed quod erit victori praemium? GA. Victus ex tempore faciet et recitabit distichon in laudem victoris. ER. Accipio legem. GA. Visne sortiamur, uter prior incipiat? ER. Esto tu Prior, si libet; ego malim esse Abbas. GA. Hoc tua conditio potior est, quod tibi nota est area. ER. Versaris in tua harena. GA. In hac exercitatior sum, quam in libris. Tamen istud perquam exigui momenti est. ER. Aequum est, ut tantus artifex in hoc certamine mihi largiare nonnihil. GA. Imo isthuc abs te peterem iustius: sed parum est honesta precaria victoria. Is demum vincit, qui suo Marte vincit. Ita sumus pares, ut non melius commissus fuerit olim cum Bitho Bacchius*). ER. Tua sphaera commodior est mea. GA. Et tua vola vincit meam. ER. Ludito legitime, absque technis ac dolo malo. GA. Dices tibi rem esse cum homine probo. ER. Sed prius audire cupio huius sphaeristerii plebiscita. GA. Quaternio ludum absolvit. Qui hanc lineam praeterierit, in damno est; reliquos limites si transilias, sine fraude fiet. Qui globum suo loco moverit, perdit ius feriendi. ER. Intelligo. GA. En occlusi tibi portam. ER. Sed isthinc te excutiam. GA. Id si feceris, cedam tibi huius certaminis palmam. ER. Bona fide? GA. Optima. Non enim po-

*) Bithus et Bacchius nobile par gladiatorum. Horat. Satyr Lib. I, 7, 20.

tes alia via, nisi sic mittas sphaeram tuam in parietem, ut resiliat in meam. ER. Id experiar. Quid ais, bone vir? Nonne depulsus es? GA. Fateor: utinam tam sapiens esses, quam es felix. Sed isthuc centies tentanti vix semel successerit. ER. Imo si quid audes deponere pignoris, nisi tertio quoque experimento successerit, vinces. Sed interim redde pactum praemium. GA. Quodnam? ER. Distichon. GA. Reddam. ER. Et quidem ex tempore. Quid arrodis unguem? GA. Habeo. ER. Recita clare. GA. Clarissime.

Plaudite victori, iuvenes, hic quotquot adestis:
Nam me qui vicit, doctior est nebulo.

Nonne distichon habes? ER. Habeo: sed quale abs te allatum est, tale tibi referetur.

Saltus.

VINCENTIUS, LAURENTIUS.

VI. Libetne decertare saltu? LA. Ludus iste non convenit pransis. VI. Quam ob rem? LA. Quia ventris saburra gravat corpus. VI. Non admodum sane, qui pransi sint in paedagogio. Nam ibi plerumque coenaturiunt prius, quam absolverint prandium. LA. Quod igitur saliendi genus placet? VI. Auspicemur ab eo, quod est simplicissimum, a saltu locustarum, sive magis ranarum, utraque tibia, sed iunctis pedibus. Qui longissime promoverit cingulum, coronam feret. Huius ubi erit satietas, aliud atque aliud genus experiemur. LA. Equidem nullum recusabo genus, nisi quod geritur cum periculo tibiarum: nolim mihi rem esse cum chirurgis. VI. Quid, si certemus unica tibia? LA. Iste ludus est Empusae *), valeat. VI. Hastae innixum salire, cumprimis est elegans. LA. Liberalius est certare cursu: siquidem hoc certaminis genus apud Virgilium proposuit et Aeneas.

*) Empusa spectrum, quod unica tibia apparet.

VI. Verum; sed idem proposuit et caestuum certamen, quo non delector. LA. Designa stadium. Hoc loco sit carcer, quercus ista sit meta. VI. Sed utinam adesset Aeneas, qui proponat et praemia victori. LA. Victori abunde magnum praemium est gloria. VI. Victo potius dandum erat praemium, solatii gratia. LA. Sit igitur victo praemium, ut lappa coronatus redeat in urbem. VI. Equidem non recusarim, si tu praecedas tibia canens. LA. Est ingens aestus VI. Nec mirum, quum sit solstitium aestivum. LA. Praestiterat natare. VI. Mihi non placet ranarum vita. Animal sum terrestre, non amphibion. LA. Sed tamen hoc exercitamenti genus olim cumprimis habebatur liberale. VI. Imo etiam utile. LA. Ad quid? VI. Si fugiendum sit in bello, ibi potissimum valent, qui sese cursu pedum et natatu exercuerunt. LA. Artem narras haudquaquam aspernandam. Neque enim minus laudis est aliquando bene fugere, quam fortiter pugnare. VI. Sum plane rudis et imperitus natandi, nec sine periculo versamur in alieno elemento. LA. Sed assuescere oportet: nemo nascitur artifex. VI. At ego istius generis artifices permultos audio natasse, sed non enatasse. LA. Experieris primum innixus suberi. VI. Nec suberi fido magis quam pedibus: si vobis cordi est natatio, spectator esse malo, quam certator.

Confabulatio pia.

ERASMUS, GASPAR.

ER. Unde nobis prodis? E popina quapiam? GA. Bona verba. ER. E sphaeristerio? GA. Ne hoc quidem. ER. Ex oenopolio? GA. Nequaquam. ER. Quando non assequor divinando, dic ipse. GA. Ex aede Virgini matri sacra. ER. Quid illic tibi negotii est? GA. Salutem dixi nonnullis. ER. Quibus? GA. Christo ac divis aliquot. ER. Religiosior tu quidem es, quam pro aetate. GA Imo nullam aetatem non decet

religio. ER. Si cupiam esse religiosus, patiar mihi iniici cucullam. GA. Atque ego idem facerem, si, quantum caloris adfert, tantundem pietatis adferret cuculla. ER. Aiunt vulgo, pueros angelicos in satanam verti, ubi consenuerint. GA. Sed ego proverbium istuc ab autore satana natum arbitror. Imo vix existimo, senem esse vere pium, nisi qui a teneris annis assueverit. Nihil felicius discitur, quam quod ab ipsa statim pueritia discitur. ER. Quid igitur est religio? GA. Est purus cultus numinis, et observatio praeceptorum illius. ER. Quae sunt illa? GA. Longum est; sed ut in summa dicam, in rebus quatuor est sita. ER. In quibus? GA. Primum, ut recte pieque sentiamus de Deo, de scripturis divinis: atque ut illum non vereamur modo, tanquam dominum, verum etiam amemus ex intimis affectibus, ut patrem beneficentissimum. Secundum, ut summa cura tueamur innocentiam: ea est, ne quem laedamus. Tertium, ut teneamus caritatem, hoc est, ut de omnibus, quantum datur, bene mereamur. Quartum, ut servemus patientiam. Ea praestat, ut mala nobis illata, si mederi nequeamus, patienter toleremus, non ulciscentes, nec malum malo referentes. ER. Nae tu probus es concionator. Sed praestas ista, quae doces? GA. Equidem adnitor pro mea virili. ER. Qui potes pro virili, quum sis puer? GA. Meditor pro viribus, et quotidie mecum ineo rationem: si quid cessatum fuerit, corrigo: illud praeter decorum, hoc dictum petulantius, hoc factum incircumspectius, hoc taceri praestiterat, illud omissum. ER. Quando subducitur ista ratio? GA. Ferme sub noctem, aut si quando magis vacat. ER. Sed age, dic mihi, quibus studiis totum transigis diem? GA. Nihil celabo tam fidum sodalem. Mane, simul atque sum expergefactus, (id fere fit ad sextam, aut quintam) pollice signum crucis pingo in fronte

et in pectore. ER. Quid deinde? GA. Auspicor initium diei, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. ER. Pie sane. GA. Mox paucis saluto Christum. ER. Quid illi narras? GA. Ago gratias, quod eam noctem mihi voluerit esse prosperam, precorque, ut diem itidem illum totum mihi bene fortunet, ad ipsius gloriam, et animae meae salutem: utque is, qui est vera lux occasum nesciens, sol aeternus, omnia vivificans, alens, exhilarans, dignetur illucescere menti meae, ne usquam impingam in ullum peccatum, sed ipsius ductu perveniam ad vitam aeternam. ER. Haud inauspicatum diei exordium. GA. Deinde salutatis parentibus, quibus secundum Deum primam debeo pietatem, quum tempus est, confero me ad ludum literarium, sed ut per templum, si commodum est, sit mihi transitus. ER. Quid illic? GA. Rursus tribus verbis saluto Iesum, ac divos divasque omnes, sed nominatim Virginem matrem, tum eos quos habeo mihi peculiares. ER. Nae tu mihi probe legisse videris illud Catonis, Saluta libenter. Non sat erat mane salutasse, nisi mox denuo salutares? An non vereris, ne molestus sis immodico officio? GA. Amat Christus subinde appellari. ER. Sed ineptum videtur, alloqui, quem non vides. GA. Nec eam mei partem video, qua illi loquor. ER. Qua? GA. Animo. ER. Sed otiosum est, salutare non resalutantem. GA. Resalutat frequenter arcano afflatu. Denique abunde resalutat, qui dat, quod petitur. ER. Quid hic ab illo flagitas? Nam video tuas salutationes esse petaces, cuiusmodi fere sunt mendicorum. GA. Sane non procul aberras a scopo. Precor enim, ut, qui puer duodecim annos natus, sedens in templo docuit ipsos doctores, cuique Pater coelitus emissa voce dedit auctoritatem docendi mortalium genus, quum diceret: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est; ipsum audite:* quique est aeterna sa-

pientia summi Patris, illustrare dignetur ingenium meum ad perdiscendas honestas literas, quibus utar ad ipsius gloriam. ER. Quos autem habes divos tibi peculiares? GA. Ex Apostolis Paulum, ex Martyribus Cyprianum, ex doctoribus Hieronymum, e virginibus Agnetem. ER. Quae res istos tibi conciliavit? electio, an casus? GA. Sortito obvenerunt. ER. Atque istos nihil aliud quam salutas? An ab his quoque mendicas aliquid? GA. Precor, ut me suis suffragiis Christo commendent, efficiantque, ut illius munere aliquando contingat in ipsorum venire contubernium. ER. Sane rem non vulgarem petis. Quid tum postea? GA. Ad ludum propero, et quod is locus postulat, toto ago pectore. Sic enim imploro Christi praesidium, quasi citra illius opem nihil efficiat nostrum studium: sic studeo, quasi ille nihil auxilii sit laturus, nisi gnaviter laboranti. Ac modis omnibus do operam, ne merito vapulem, ne quid dicto factove vel praeceptorem offendam, vel sodales meos. ER. Probus es, quum ista cogitas. GA. Quum dimissus a ludo domum propero, rursus, si licet, per aedem sacram iter facio, rursusque tribus verbis saluto Iesum. Si quid est obsequii praestandum parentibus, obeo. Quod si quid etiam superest temporis, mecum aut cum sodali repeto, quod praelectum est in schola. ER. Nae tu perparcus es temporis. GA. Nec mirum, si parcus sum rei, ut multo pretiosissimae, ita irrecuperabilis. ER. At Hesiodus docet, in medio parcendum esse: in principio praeproperam, in fine seram esse parsimoniam. GA. Recte Hesiodus de vino; sed aetatis nulla est intempestiva parsimonia. Dolium si sinas, non exhauritur. At aetas nunquam non defluit, sive dormias sive vigiles. ER. Fateor: sed quid deinde rei geritur? GA. Adornata parentibus mensa, recito consecrationem; deinde prandentibus ministro, donec iubeor et ipse prandium sumere. Actis

gratiis, si quid vacat, lusu quopiam honesto laxo animum cum sodalibus, donec hora revocat in ludum a lusu. ER. Ac rursum salutatur Iesus? GA. Salutatur, si commodum est. Sin est, cur aut non vacet, aut non sit tempestivum: tamen praeteriens templum, cogitatiuncula saluto. Rursus in ludo totis viribus hoc agitur, quod locus postulat. Domum reversus, idem ago, quod ante prandium. A coena suavibus fabulis memet oblecto: mox prosperam noctem precatus parentibus ac familiae, mature me confero ad nidum: illic flexis ante lectum genibus, mecum, ut dixi, reputo, quibus studiis is dies peractus sit. Si quid est gravioris admissi, Christi clementiam imploro, ut ignoscat, polliceorque meliora: si nihil est, ago gratias illius beneficentiae, quod me servarit ab omni vitio. Deinde me totum illi toto pectore commendo, ut me protegat ab insidiis mali genii, et ab obscoenis somniis. His factis, lectum ingressus, frontem ac pectus signo crucis imagine, ac me compono ad somnum. ER. Quo pacto te componis? GA. Nec pronus cubo, nec supinus, sed primum lateri dextro innitens, brachiis ita transversim seu decussatim complicatis, ut pectus muniant figura crucis, dextra manu sinistro admota humero, laeva dextro. Ita dormio suaviter, donec aut expergiscar ipse, aut exciter. ER. Sanctulus es, qui ista possis. GA. Imo stultulus es, qui ista dicas. ER. Laudo institutum, si queam assequi. GA. Velis tantummodo. Nam ubi assueveris pauculos menses, erunt haec etiam suavia; adeo vertentur in naturam. ER. Sed nihil audio de sacris. GA. Nec hac parte mihi desum, diebus praecipue festis. ER. In his quomodo te geris? GA. Primum omnium excutio me ipsum, num qua labe peccati sit animus contaminatus. ER. Id si comperias, quid tum? subducis te ab altari? GA. Nequaquam corpore, sed animo me submoveo, ac veluti procul stans, nec au

dens attollere oculos ad patrem Deum, quem offendi, tundo pectus meum, dicens illud ex Evangelio cum publicano: Domine, propitius esto mihi peccatori. Deinde, si sensero quempiam offensum a me, eum curo placandum e vestigio, si licet: sin minus, statuo in animo, mihi, quum primum licebit, reconciliare proximum. Si quis offendit me, remitto vindictam, doque operam, ut, qui laesit, agnoscat errorem suum, et resipiscat. Sin eius rei nulla spes est, vindictam omnem Deo relinquo. ER. Isthuc durum est. GA. An hoc durum, condonare levem noxiam fratri tuo, cuius ignoscentia tibi mutua sit frequenter opus, quum Christus omnia commissa nostra nobis semel condonarit, et quotidie condonet? Imo mihi videtur haec non esse liberalitas in proximum, sed foeneratio apud Deum: perinde quasi conservus ex pacto remittat conservo tres drachmas, ut ipsi dominus condonet talenta decem. ER. Perpulchre tu quidem philosopharis, si modo certum sit, quod ais. GA. An postulas aliquid certius evangelica cautione? ER. Non est aequum. Sed sunt, qui se non credant esse Christianos, nisi quotidie Missam, ut appellant, audierint. GA. Horum institutum equidem non damno: praesertim in his, qui abundant otio, quive totos dies occupantur profanis negotiis. Tantum illos non approbo, qui superstitiose sibi persuaserunt, diem fore parum faustum, nisi fuerint eum auspicati a Missa: et statim a sacro se conferunt vel ad negotiationem, vel ad praedam, vel ad aulam: ubi, si, quod per fas nefasque gerunt, successerit, Missae imputant. ER. Suntne, qui sic desipiant? GA. Magna pars hominum. ER. Sed redi ad sacrum. GA. Si licet, adsto vicinus altari sacro, quo percipere queam ea, quae sacrificus recitat, praesertim epistolam et evangelium. Ex his aliquid conor decerpere, quod infigam animo meo: id mecum aliquamdiu rumino. ER.

Nihil interim oras? GA. Oro, sed cogitatione magis, quam strepitu labiorum. Ex his, quae recitat sacerdos, arripio precandi occasionem. ER. Dic istud explanatius: nam non satis assequor, quid velis. GA. Dicam. Finge recitari epistolam, *Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi.* Ad haec verba sic mecum loquor Christo: Utinam vere sim azymus, purus ab omni fermento malitiae. Sed tu, Domine Iesu, qui solus es ab omni malitia purus ac sincerus, largire, ut in dies et ipse magis ac magis expurgem vetus fermentum. Rursum, si forte legatur evangelium de seminante semen suum, sic oro mecum: Felix ille, qui meretur esse terra bona: precorque, ut me ex terra parum frugifera, sua benignitate faciat terram bonam, sine cuius beneficio nihil omnino bonum est. Sint haec exempli causa dicta: iam singula persequi prolixum sit. Sed, si contingat sacrificus mutus, quales multos habet Germania, aut non detur adesse propius altari, fere libellum paro, in quo descriptum sit eius diei evangelium et epistola; inde ipse aut pronuncio aut oculis lego. ER. Intelligo. Sed quibus cogitationibus potissimum transmittis hoc tempus? GA. Ago gratias Iesu Christo pro ineffabili charitate, quod genus humanum sua morte redimere dignatus est; et oro, ne patiatur suum sacrosanctum sanguinem pro me frustra fusum esse, sed suo corpore semper pascat animum meum, suo sanguine vivificet spiritum meum, ut paulatim adolescens virtutum auctibus efficiar idoneum membrum corporis illius mystici, quod est ecclesia, nec unquam deficiam ab illo sanctissimo foedere, quod in extrema coena distributo pane, et porrecto poculo pepigit cum discipulis suis electis, et per hos cum omnibus, qui per baptismum in societatem illius insiti sunt. Quod si sensero vagari cogitationem, lego psalmos aliquot, aut aliud quippiam pi-

um, quod animum ab evagando cohibeat. ER. Habes in hoc psalmos certos? GA. Habeo; sed quos non ita mihi ipsi indixi, quin omittam, si cogitatio quaepiam incidat, quae magis reficiat animum meum, quam illa psalmorum recitatio. ER. Quid de ieiunando? GA. Cum ieiunio mihi nihil est negotii. Sic enim me docuit Hieronymus, non esse valetudinem atterendam ieiuniis, donec corpus aetate robur iustum collegerit. Nondum autem egressus sum annum decimum septimum. Sed tamen si sensero opus, prandeo coenoque parcius, quo me praebeam alacriorem studiis pietatis per diem festum. ER. Posteaquam coepi semel, expiscabor omnia. Quomodo affectus es erga conciones? GA. Optime. Ad has non minus religiose accedo, quam ad sacram synaxim. Et tamen deligo, quos audiam. Sunt enim, quos praestat non audisse. Quod si talis contingit, aut si nemo contingit, tempus hoc transigo sacra lectione: lego evangelium et epistolam cum interpretatione Chrysostomi aut Hieronymi, aut si quis alius occurrit pius ac doctus interpres. ER. Sed magis afficit viva vox. GA. Fateor; et audire malo, si detur concionator tolerabilis: sed non videor omnino caruisse concione, si Chrysostomum aut Hieronymum scripto loquentem audiero. ER. Non opinor. Sed quid te delectat confessio? GA. Magnopere: nam confiteor quotidie. ER. Quotidie? GA. Sic est. ER. Alendus est igitur tibi proprie sacerdos. GA. Sed illi confiteor, qui vere solus remittit peccata, cui est potestas universa ER. Cuinam? GA. Christo. ER. An istud sat esse putas? GA. Mihi quidem sat esset, si sat esset proceribus ecclesiae et consuetudini receptae. ER. Sed quos tandem appellas ecclesiae proceres? GA. Pontifices, Episcopos, Apostolos. ER. Et inter hos annumeras Christum? GA. Is est omnium sine controversia colophon. ER. Et huius receptae confessionis auctor? GA. Is quidem auctor

est omnis boni: sed an ipse instituerit hanc confessionem, qualis nunc est in usu ecclesiae, theologis excutiendum relinquo: mihi puero et idiotae sufficit maiorum auctoritas. Haec est certe praecipua confessio: nec est facile, confiteri Christo. Non confitetur illi, nisi qui ex animo irascitur suo peccato. Apud illum expono deploroque, si quid admisi gravius; clamo, lacrymor, ploro, me ipsum execror, illius imploro misericordiam: nec finem facio, donec sensero peccandi affectum penitus expurgatum e medullis animi, et succedere tranquillitatem aliquam et alacritatem, condonati criminis argumentum. Atque ubi tempus invitat, ut adeam sacrosanctam mensam corporis et sanguinis dominici, confiteor et sacerdoti, sed paucis, et non nisi ea, quae certo videntur crimina: aut eiusmodi, ut vehemens suspicio sit, crimen esse. Neque vero protinus arbitror esse piaculum, hoc est, enorme crimen, quod admittitur adversus quaslibet constitutiones humanas, nisi contemptus accesserit malitiosus. Imo vix arbitror crimen capitale, cui non sit adiuncta malitia, hoc est, perversa voluntas. ER. Laudo, quod sic es religiosus, ut tamen superstitiosus non sis. Hic quoque puto locum esse proverbio, *Nec omnia, nec passim, nec quibuslibet.* GA. Deligo mihi sacerdotem, cui credam arcana pectoris. ER. Isthuc est sapere. Sunt enim permulti, quod compertum est, qui, quod accipiunt in confessionibus, effutiunt. Sunt improbi quidam et impudentes, qui percontantur a confitente, quae praestiterat tacuisse. Sunt indocti et stolidi, qui ob sordidum quaestum praebent aurem verius, quam animum, quum nec diiudicent inter noxiam et recte factum, nec docere possint, nec consolari, nec consulere. Haec sic habere, frequenter audivi ex multis, et ipse partim expertus sum. GA. Et ego nimium. Proinde deligo mihi virum non indoctum, gra-

vem, spectatae integritatis, linguae continentis. ER. Profecto felix es, qui ista mature sapere coeperis. GA. Denique illa prima mihi curarum est, ne quid committam, quod cum periculo credam sacerdoti. ER. Nihil melius, siquidem possis cavere. GA. Nobis quidem difficillimum est: sed auxiliante Christo, facile est. Primum est, ut adsit bona voluntas. Eam mihi subinde renovo, praesertim diebus dominicis. Deinde subduco meipsum pro viribus ab improborum consortio; et sodalibus integerrimis me adiungo, quorum convictu fiam melior. ER. Recte tibi consulis. Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava. GA. Otium ceu pestem quandam fugio. ER. Nec mirum: nam nihil malorum non docet otium. Sed ut nunc sunt hominum mores, solus vivat oportet, qui velit abesse a malorum consortio. GA. Non omnino vanum est, quod dicis. Plures enim mali, ut Graecus ille sapiens dixit *). Sed ex paucis optimos deligo. Et probus sodalis nonnunquam sodalem reddit meliorem. Vito lusus, qui provocant ad nequitiam: utor innoxiis. Comem me praebeo omnibus: sed familiarem non nisi bonis. Quod si quando incidero in malos, aut corrigo blande monendo, aut dissimulo, toleroque: si videor non profecturus, certe, quum primum licet, memet ab illis suffuror. ER. Nunquamne titillavit animum tuum libido capiundae cucullae? GA. Nunquam; sed crebro sollicitatus sum a quibusdam, ab hoc seculo, velut a naufragio, ad portum monasteriorum vocantibus. ER. Quid ego audio? Captabant praedam? GA. Miris technis adorti sunt et me, et parentes. Sed mihi stat sententia, non addicere me vel matrimonio, vel sacerdotio, vel instituto monachorum, aut ulli vitae generi, unde post me non queam extricare, priusquam mihi fuero pulchre

*) Bias, unus (ut volunt) e septem Graeciae sapientibus, dixit: *οἱ πλείονες κακοί.*

notus. ER. Quando isthuc erit? GA. Fortasse nunquam. Sed ante annum vigesimum octavum nihil statuetur. ER. Cur ita? GA. Quia audio passim tam multos sacerdotes, monachos et maritos, deplorantes, quod sese temere praecipitarint in servitutem. ER. Cautus es, qui capi nolis. GA. Interim tria mihi curae sunt. ER. Quaenam ista? GA. Ut proficiam in probitate morum. Dein, si id nequeam, certe tuear illibatam innocentiam ac famam. Postremo paro mihi bonas litteras ac disciplinas, in quovis vitae genere futuras usui. ER. Sed interim a poetis abstines? GA. Non in totum, sed castissimos quosque potissimum lego. Quod si quid inciderit parum verecundum, praetercurro, quemadmodum Ulysses obturatis auribus Sirenas praeternavigavit. ER. Sed cui interim studiorum generi te potissimum addicis? medicinae, iuri caesareo aut pontificio, an theologiae? Nam linguae, bonae literae, philosophia, pariter conducunt ad omnem professionem. GA. Nondum ulli me plane addixi, sed ex omnibus gustum aliquem capio, ne cuiusquam plane sim rudis, utque, degustatis singulis, certius eligam, cui sim accommodus. Medicina ubivis terrarum certissimum viaticum est: Iurisprudentia viam aperit ad dignitates: Theologia mihi cumprimis placeret, nisi me mores quorundam, et morosae inter ipsos contentiones offenderent. ER. Non facile labitur, qui sic pedetentim incedit. Complures hisce temporibus abstinent a theologia, quod vereantur, ne vacillent in fide catholica, quum videant nihil non vocari in quaestionem. GA. Ego, quod lego in sacris literis et in symbolo, quod dicitur Apostolorum, summa fiducia credo, nec ultra scrutor. Cetera permitto theologis disputanda ac definienda, si velint. Si quid tamen receptum est usu populi christiani, quod non plane pugnet cum sacris literis, hactenus servo, ne cuiquam sim offendiculo. ER.

Quis Thales te docuit istam philosophiam? GA. Fuit mihi admodum puero consuetudo domestica cum integerrimo viro Ioanne Coleto. Nostin' hominem? ER. Quid ni? tanquam te. GA. Is eam aetatem huiusmodi praeceptiunculis imbuit. ER. Non invidebis, si me praebeam aemulum instituti tui? GA. Imo isthoc nomine mihi futurus es multo charior. Scis enim, similitudine morum conglutinari familiaritatem ac benevolentiam. ER. Verum; sed non inter competitores eiusdem magistratus, quum simili laborent morbo. GA. Nec inter eiusdem sponsae procos, quum pariter laborent amore. ER. Sed extra iocum, experiar imitari rationem istam. GA. Precor, ut tibi vertat quam optime. ER. Fortassis assequar te. GA. Utinam et praecurras. Sed interim non operiar te; quin ipse quotidie me ipsum superare contendo: sed tamen adnitere, si potes, ut antevertas.

Venatio.

PAULUS, THOMAS, VINCENTIUS, LAURENTIUS, BARTHOLUS.

PA. Trahit sua quemque voluptas; mihi placet venatio. TH. Placet et mihi: sed ubi canes, ubi venabula, ubi casses? PA. Valeant apri, ursi, cervi et vulpes; nos insidiabimur cuniculis. VI. At ego laqueos iniiciam locustis. Insidiabor gryllis. LA. Ego ranas captabo. BA. Ego papiliones venabor. LA. Difficile est sectari volantia. BA. Difficile *), sed pulchrum; nisi pulchrius esse ducis sectari lumbricos aut cochleas, quia carent alis. LA. Equidem malo insidiari piscibus; est mihi hamus elegans. BA. Sed unde parabis escam? LA. Lumbricorum ubique magna est copia. BA. Est, si tibi velint prorepere e terra. LA. At ego mox efficiam, ut multae myriades prosiliant. BA. Quod pacto? incantamentis? LA. Videbis

*) Graecorum proverbium est: χαλεπὰ τὰ καλά.

artem. Imple hanc situlam aqua. Hos iuglandium summos cortices virentes confractos immittito. Hac aqua perfunde solum. Nunc observa paulisper. Vides emergentes? BA. Rem prodigiosam video. Sic olim, opinor, exsiliebant armati ex satis serpentis dentibus. Sed plerique pisces delicatioris et elegantioris sunt palati, quam ut esca tam vulgari capiantur. LA. Novi quoddam insecti genus, quo talibus insidiari soleo. BA. Tu vide, an possis imponere piscibus; ego ranis facessam negotium. LA. Quomodo? reti? BA. Non; sed arcu. LA. Novum piscandi genus. BA. At non iniucundum. Videbis et fateberis. VI. Quid si nos duo micemus digitis? PA. Ignavum est ac rusticum lusus genus. Ad focum desidentibus magis convenit, quam in campo versantibus. VI. Quid si certemus nucibus? PA. Nuces admodum pueris relinquamus; nos grandiusculi sumus. VI. Et tamen nihil aliud adhuc, quam pueri sumus. PA. Sed quibus decorum est ludere nucibus, iisdem non indecorum est equitare in arundine longa. VI. Tu igitur praescribito lusus genus, sequar quocunque vocaris. PA. Et ego futurus sum omnium horarum homo.

Euntes in ludum literarium.

SYLVIUS, IOANNES.

SY. Cur adeo curris, Ioannes? IO. Cur lepus, ut aiunt, pro canibus? SY. Quid hoc proverbii est? IO. Quia nisi adfuero in tempore ante recitatum catalogum, actum est de pelle mea. SY. Hac quidem ex parte nihil est periculi. Modo praeterita est quinta. Inspice horologium, manus nondum attigit punctum, quod horam ab hora aequis spatiis dirimit. IO. At ego vix habeo fidem horologiis: mentiuntur nonnunquam. SY. At mihi fide, qui campanae vocem audivi. IO. Quid loquebatur? SY. Horam esse quintam. IO. Sed est et aliud, unde magis etiam timeam. Red

denda est memoriter hesterna lectio, satis prolixa. Vereor ut possim. SY. Commune periculum narras. Nam et ipse vix satis teneo. IO. Et nosti praeceptoris saevitiam. Omnis illi noxia capitalis est. Nec magis parcit nostris natibus, quam si corium esset bubulum. SY. Verum is non aderit in ludo. IO. Quem igitur vicarium constituit? SY. Cornelium. IO. Strabum illum? Vae nostris natibus. Is vel Orbilio plagosior est. SY. Verum dicis; et ideo non raro sum illius brachio precatus paralysin. IO. Non est pium, imprecari praeceptori. Nobis potius cavendum, ne incidamus in illius tyranni manus. SY. Reddamus inter nos vicissim, altero recitante, altero codicem inspiciente. IO. Pulchre mones. SY. Fac praesenti sis animo. Nam metus officit memoriae. IO. Facile deponerem pavorem, si non adesset periculum. At in tanto discrimine quis possit esse securus animo? SY. Fateor; attamen non agitur de capite, sed de parte diversa.

Alia.

CORNELIUS, ANDREAS.

CO. Scite tu quidem pingis, sed charta tua perfluit. Charta subhumida est, ac transmittit atramentum. AN. Quaeso, ut appares mihi pennam hanc. CO. Deest mihi gladiolus scriptorius. AN. En tibi. CO. Hui, quam obtusus! AN. Accipe coticulam. CO. Utrum amas scribere cuspide duriuscula, an molliore? AN. Attempera ad manum tuam. CO. Ego molliore soleo. AN. Quaeso, ut mihi describas ordine figuras elementorum. CO. Graecas an latinas? AN. Latinas primum conabor imitari. CO. Suppedita chartam. AN. Accipe. CO. Sed meum atramentum dilutius est, subinde infusa aqua. AN. At meum linteolum prorsus exaruit. CO. Imminge; nisi mavis immeiere. AN. Imo potius rogabo alicunde. CO. Praestat habere domi, quam rogare commodato. AN. Quid est scholasticus

absque calamo et atramento? CO. Quod miles absque clypeo et gladio. AN. Utinam mihi essent articuli tam celeres. Equidem non possum dictantis vocem scribendo assequi. CO. Prima cura sit, ut bene scribas: proxima, ut celeriter. Sat cito, si sat bene. AN. Belle: sed istam cantionem cane praeceptori, quum dictat, Sat cito, si sat bene.

Agendi gratias formula.

PETRUS, CHRISTIANUS.

PE. Gratum mihi fecisti, quod aliquoties ad me scripseris. Habeo gratiam, quod ad me crebrius scripsisti. Amo te, quod interdum ad me literas dare non dedignatus es. Habeo gratiam, quod crebris literis me viseris. Ago tibi gratias, qui literarum fasciculis nos oneraris. Maxima tibi a me habetur gratia, qui nos aliquando literis lacessiveris. Pergratum mihi fecisti, quod nos dignatus sis tuis literis. Debeo tibi pro tuis humanissimis ad me litteris. Magni beneficii loco duco, quod non es gravatus ad me scribere.

Responsio.

CH. Imo meum est, deprecari culpam impudentiae, qui non veritus sim, tibi, homini tum occupatissimo, tum doctissimo, meis illiteratis literis obstrepere. Agnosco solitam tuam humanitatem, qui meam audaciam boni consulueris. Verebar, ne quid offendissent te meae literae, quod nihil omnino responderes. Non est, quod agas gratias; mihi plus satis est, si sedulitatem meam accepisti in bonam partem.

Nova rogandi formula.

PE. Nihilne novarum rerum adfertur e patria? Num quid novi de nostratibus accepisti? Quid novi? Ecquid novarum rerum apportas? Num quid novi fertur? Num quae res novae e patria nunciantur?

Responsio.

CH. Novi quidem permultum, at nihil veri. Novarum quidem rerum satis, at nihil comperti. Nova permulta, at explorati nihil. Non parum novi, at veri non multum. Nihil adfertur novi. Novarum rerum nihil prorsus accepi. Certi nihil, novi nonnihil. Rumores adferuntur permulti, sed dubii. Plurima est fama, at rerum nihil, firmi nihil. Si vana te capiunt, adfero tota plaustra mendaciorum. Fabularum totos modios apporto. Tantum mendaciorum adfero, quantum vix una navis vehat. PE. Exonera te quam primum, ne succumbas tanto oneri. CH. Nihil habeo praeter ea, quae iactantur in tonstrinis, in vehiculis, et in navibus.

An accepisti literas? formula.

PE. Nihilne literarum accepisti? Num aliquas e patria recepisti literas? Nullae tibi sunt redditae literae? Num quid scriptorum accepisti? Num quas accepisti epistolas? Ecquas ab amiculis accepisti literas? Nihil epistolarum advolavit e Gallia?

Responsio.

CH. Literarum nihil accepi. Ne pilum quidem literarum accepi. Ne tantulum quidem adfertur literarum. Nemo literam ad me. Ne verbum quidem a quoquam redditur. Tantum literarum accepi iamdiu, quantum vides in oculo meo. Equidem pecunias, quam literas malim. Argentum accipere malim, quam epistolas. Nummos recipere malim, quam epistolia. Nihil moror literas, modo veniat argentum. Equidem numerari malo mihi, quam scribi.

Credo, formula.

PE. Facile credo. Haud difficile creditu est. Credi istud perfacile potest. Istud tibi quis non credat? Admodum incredulus fuerit, qui hoc tibi non credat.

Profecto habeo tibi fidem. Istius rei mihi facile fidem facis. Credo tibi vel iniurato. Verisimile dicis. Adferunt tamen nonnihil solatii literae. At ego alterutrum malim, quam neutrum.

Utilitatis formula.

CH. Quorsum spectant literae sine pecunia? Ad quid tandem inanes conducunt literae? Quorsum valent, ad quid conferunt, faciunt, prosunt, proficiunt literae vacuae? Cui gratae, cui acceptae literae sine nummis? Quid emolumenti adferunt literae inanes? Cui bono sunt otiosae literae? Quid iuvant? Cui sunt usui? Ad quid conducibiles sunt? Quid secum adferunt momenti? Cui rei sunt utiles inanes epistolae?

Responsio.

PE. Podici tergendo utiles, idoneae, accommodae. Conducunt natibus tergendis. Si usum nescis earum, ad anum expurgandum valent. Ad nates tergendas. Ad posticum purgandum. Conferunt ad eam corporis partem mundandam, quae semet identidem inquinat. Valent convestiendis scombris. Involvendo thuri sunt accommodae. Quid? Valentne amiculi? Quid uxor agit tua? CH. Recte: eam apud matrem reliqui, et quidem praegnantem.

Bene precandi.

PE. Bene et tibi et illi vertat: tibi, quod pater: illi, quod mater futura sit. Adsit Deus. Ut utrique vestrum faustum felixque sit, precor optoque. Quaeso, oro superos omneis, ut incolumis prolem vobis dignam pariat, et pulchra te faciat prole parentem. Laudo te, quod virum te praestiteris. Gaudeo, te virum praestitisse. Gallum te esse declarasti, at non Cybeles. Abi, virum te iudico. CH. Ludis; idque facis tuo more. Age age, est tibi ius apud me loquendi

quaelibet. Audio, te patriam nuper revisisse. PA. Sic est factum. Nam diutiuscule iam abfueram; non ferebam tam diuturnum patriae desiderium. Non poteram a parentum conspectu abesse diutius. Torquebat me diutinum amicorum desiderium. CH. Pie fecisti: humanus es, qui ista cogites. Ducimur enim omnes admirabili quodam amore eius regionis, quae nos aluit atque edidit. Et,

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, et immemores non sinit esse sui *).

Dic, quaeso, quonam in loco illic offendisti omnia?

Nova omnia; formula.

PE. Nihil non novum. Mutata omnia. Novata singula. Universa nova. Vide, quam repente tempus res mutet humanas. Videbar mihi in alium venire mundum. Vixdum decennium abfueram, et non secus omnia admirabar, quam Epimenides, somniatorum princeps, vix tandem expergefactus. CH. Quaenam ista est fabula? Quid isthuc est fabulae? PE. Dicam equidem, si vacat. CH. Nihil fuerit iucundius. PE. Sellam igitur una cum pulvino mihi poni iube. CH. Recte admones; nam sedens commodius mentieris. PE. Fabulantur historici de Epimenide quodam Cretensi, qui deambulandi gratia solus urbem egressus, quum, subita pluviae vi compellente, in quandam speluncam ingressus obdormisset, quadraginta septem perpetuos annos somnum continuarit.

Non credo, formula.

CH. Quid narras? incredibile dictu. Non verisimile dicis. Somnium mihi narras. Non fit mihi simile veri. Monstri simile narras. Non pudet tam improbae vanitatis? Digna fabula, quae addatur veris narrationibus Luciani. PE. Imo rem narro a gravissimis

*) Ovidii distichon est, lib. 1. de Ponto, eleg. 4

proditam auctoribus: nisi forte tibi parum spectatae fidei est Aulus Gellius. CH. Mihi vero, quae scribit ille, folia Sibyllae sunt omnia. PE. Quid tandem theologum tot annos somniasse reris? Nam theologum fuisse, proditum est. CH. Audire gestio.

Responsio.

PE. Quid aliud, quam quae postea prodidit Scotus, et huius farinae sodales? Sed bene cum Epimenide actum est, qui vel tandem ad se redierit: multi theologi nunquam expergiscuntur a suis somniis. CH. Age, facis ut poëta dignum est: sed perge mentiri. PE. Epimenides igitur somno solutus, e spelunca prodit, circumspicit, mutata videt omnia, sylvas, ripas, flumina, arbores, agros, breviter nihil non novum. Accedit ad urbem, percontatur, manet illic aliquamdiu, neque novit quenquam, neque a quopiam agnitus est. Alius hominum cultus, nec idem vultus, mutatus sermo, diversi mores. Nec miror, hoc Epimenidi post tantum annorum evenisse, quum mihi idem propemodum evenerit, qui pauculos annos abfuissem. CH. Quid uterque parens? vivuntne? PE. Vivunt ambo, et valent utcunque, senio, morbo, denique bellorum calamitate confecti. CH. Haec est humanae vitae comoedia. Haec est fatorum lex inevitabilis. PE. Coenabis hodie domi? CH. Foris coenaturus sum. Foris coenandum est mihi. PE Apud quem? CH. Apud socerum meum, apud generum meum, apud nurum meam, apud affinem meum. Affines dicuntur, qui non sanguinis, sed matrimonii coniunctione copulati sunt. PE. Quae sunt igitur usitata vocabula affinitatum? CH. Maritus et uxor, nota sunt nomina.

Socer uxoris meae pater est mihi.
Gener filiae meae maritus.
Socrus uxoris meae mater.

Nurus filii mei uxor.

Levir mariti frater. Levir dicitur ab uxore, ut Helena Hectorem levirum vocat, quod esset nupta Paridi.

Fratria fratris mei uxor.

Glos mariti soror.

Vitricus matris meae maritus.

Noverca patris mei uxor.

Privignus uxoris aut mariti filius.

Privigna filia alterutrius.

Rivalis qui amat eandem.

Pellex quae amat eundem: ut Thraso rivalis est Phaedriae, et Europe pellex est Iunoni.

Cras mecum prandeas.

PE. Ago gratias. Laudo te. In crastinum igitur te ad coenam voco. Cras ergo, ut mecum coenes, oro. Cras igitur mecum prandeas, rogo. Cras igitur te mihi convivam volo.

Timeo ne non possim.

CH. At vereor, ne non licuerit. Ut possim, metuo. Veniam, si quidem licebit. At metuo, ne non queam.

Quare?

PE. Cur non licebit? Qui sic? Quid ita? Quam ob rem? Quo pacto? Quid causae? Quid obstiterit, quo minus possis?

Domi me esse oportet.

CH. Tum quidem mihi domi manendum est. Ut domi nocte sim, necesse est. Tum certe foris esse non licebit. Cras mihi quoquam ire foras, liberum non erit. A prandio abesse mihi integrum non erit. Aliquot ipse convivas eo die operior. Aliquot amiculi constituêre, ea nocte domi nostrae coenare. Ipsi mihi convivae sunt ea nocte tractandi, alioqui lubens

venirem. Ni id esset, haud gravatim facerem. Quod ni esset, haud me tibi difficilem praeberem. Non excusarem, si liceret. Non paterer bis rogari, si queam. Parce rogare, vel invocatus adessem, si quo pacto liceret. Haud gravate tibi obsequerer, si possim. Frustra rogas eum, cui non estliberum: frustra item rogaturus, si liberum esset. Nunc, ut maxime cupiam, non possum: tunc supervacaneum esset, rogare volentem. PE. Vel perendie apud me sis, oportet. Saltem perendino die ad coenam venias, necesse est. Quarto abhinc die non gravaberis, mihi praebere convivam. Die Iovis proximo non potes effugere, quin venias.

Non possum promittere.

CH. Non possum polliceri. Affirmare istud tibi non possum. Promittere certum nequeo. Veniam, ubi utrique nostrum videbitur commodissimum.

Diem dicere debes.

PE. Diem igitur mihi constituas volo, ad quem mecum sis coenaturus. Diem igitur assignes, oportet. Diem igitur promittas, necesse est. Diem certum mihi praefiniri, praescribi, praestitui, constitui cupio. Ad certum diem condicito. Diem mihi dicas velim.

Nolo te praescire.

CH. Equidem non soleo dicere diem amicis. Cum quibus mihi parum convenit, iis soleo diem dicere. Praescium te esse nolim. Praescire te nolo. De improviso te opprimam. Inopinato te opprimam. Te nec opinantem oppressero. Te nihil suspicantem oppressurus sum. Non exspectatus adfuero. Adoriar te nec opinantem. Veniam ultroneus et insperatus conviva.

Praescire volo.

PE. Biduum praescire volo. Biduum praescius es-

se cupio. Praemoneto biduo prius, quam venias. Fac me biduo ante certiorem. CH. Si me urges, dico tibi diem Sybariticum, ne desit apparandi spatium. PE. Quid hoc verbi est? CH. Sybaritae convivas invitabant in annum proximum, ut utrinque esset iustus apparatus. PE. Valeant Sybaritae cum suis molestis conviviis: ego congerronem voco, non satrapam.

Tuo malo optas.

CH. Equidem tuo detrimento. Tuopte quidem malo. In damnum tuum istud optas. Incommodo istud precaris tuo. PE. Quid ita? Quam ob rem? CH. Ego instructus accedam. Ego munitus veniam. Aggrediar te paratus. Instructus multa fame accedam; tu vide, ut vulturem expleveris. Parabo ventrem ac dentes exacuam; tu vide, quibus modis lupum exsatures. PE. Age, ad hoc certamen te provoco. Age fac pro viribus, pro virili, si quid potes. CH. Veniam, sed non incomitatus. PE. Tanto venies gratior. Sed quo comite venies? CH. Umbra. PE. Nec secus possis, si modo luce venias. CH. Sed umbram adducturus sum dentatam unam atque alteram, ne tu me vocaris impune. PE. Age, ut libet, modo ne larvas adducas. Sed explana, si libet, quid sibi velit umbrae vocabulum. CH. Apud eruditos umbrae vocantur, qui ipsi non vocati comitantur eum, qui vocatus est ad convivium. PE. Talium umbrarum adduc quantum voles.

Ea lege promitto.

CH. Veniam quidem; at hac lege, ut tu postridie eius diei vicissim apud me coenes. Faciam eo quidem pacto, ut deinde mihi quoque sis conviva. Ea lege coenam condico, ut tu rursum mihi sis conviva. Spondeo futurum, sed hac exceptione, si tu postero die itidem apud me sis. Recipio tibi, facturum me. Do fidem futurum, his quidem legibus, ut tu mecum

postridie prandeas. PE. Age fiat. Esto. Sit ita, ut vis. Si iubes, faciam. Novi Gallorum magnificentiam. Non vis gratis apud me coenare, nisi vices retuleris. At isto quidem pacto redire solent in orbem convivia. Sic nascitur conviviorum longa periodus. Hac vicissitudine fiunt sine fine reciproca convivia. CH. Nihil suavius, si minimum accedat apparatui quotidiano. Caeterum ego te detineo, alio fortassis iturum. PE. Imo ego te opinor. Sed cras latius et familiarius confabulabimur. Verum crastino die plura nugabimur. Interim fac valeas. Interim cura, ut bene valeas. Interim valebis.

Quo is? formula.

CH. Quo tu nunc abis? Quo tu nunc properas? Quo tu tam celeri gradu tendis? Quonam te confers? Quo nunc iter est?

Eo domum, formula.

CH. Domum me recipio. Domum revertor. Domum repeto. Domum me confero. Viso, quid domi agatur. Accerso medicum. Rus hinc concedo. Constitui ad hanc horam cum viro quodam gravissimo colloqui. Statui hac hora congredi cum viro gravissimo. CH. Quonam? PE. Cum Curione multiloquo *). CH. Precor igitur tibi praesentem Mercurium. PE. Quid opus Mercurio favente? CH. Quia res erit cum linguaci. PE. Atqui hac gratia magis conveniebat, mihi Memoriam precari propitiam. CH. Quid ita? PE. Quia patientissimis auribus opus erit potius, quam strenua lingua. At auris Memoriae dicata est. CH. Quanam iturus es? Qua ibis? PE. Hac ad sinistram, hac, illac, per forum. CH. Comitabor igitur te. Assecta-

*) Respicit ad Curionem Tribunum plebis, quem ad dicendum paratissimum, Caesari in civile bellum Pompeianum non segnes stimulos addidisse, Lucanus notat, ut et eiusdem loquacitatem: *Hos signa petentes audax venali comitatur Curio lingua.* Pharsal. lib. I.

bor ac deducam te ad diverticulum usque. PE. Non patiar te circumagi. Nolim te tantum laboris mea causa capere. Isthuc officii serva, quum erit usus; nunc nihil opus est. Ne mea gratia facias viae tuae dispendium. CH. Mihi quidem compendium est, frui tantisper amico. Nihil habeo quod agam, et non sum piger, ni tibi sum molestus comes. PE. Nemo iucundior assecla. At non sinam, ut mihi claudas laevum latus: non admittam, ut mihi sinister ambules. Hic te superis commendo. Nolo te longius comitem. Ulterius nolo me comiteris.

Commendandi formula.

CH. Tu me Curioni magnopere commendato. Fac me Curioni multiloquo quam commendatissimum facias. Me Curioni commendatum quam diligentissime curato. Iube, ut me sibi commendatissimum habeat. Ego me illi per te commendatum facio. Me tibi etiam atque etiam commendo. Me tuae humanitati quam possum diligentissime commendo. *Recommendo* pro *commendo*, barbaris relinquito. Vide, ne pauca cum multiloquo loquaris. Vide, ne cum multiloquo sis pauciloquus.

Obsequii.

PE. Vis me tibi morem gerere? Vis me tibi obsequi? Vis tibi obsecundem? Te igitur imitari me iubes? Quandoquidem ita vis, faciam libentissime. Ne sis mihi diutius in mora, imo ne uterque alteri. CH. Sed priusquam abeas, quaeso te, ne graveris me docere, quo pacto his sit utendum, in mora, in causa, in culpa, qui soles elegantiae studiosus esse. Quare age, doce obsecro, dissere amabo.

In culpa, in causa, in mora.

PE. Mos gerendus est tibi. Non est culpa in me, non est culpa in te. Mora est in te. In te causa est, grammatice quidem dicitur; at multo elegantius·

In culpa.

Non sum in culpa. Culpa non est mea. Vaco culpa. Quod nihil proficis, tua desidia in causa fuit, non praeceptor, non pater tuus. In culpa omnes estis. Utrique in culpa estis. Utrique culpandi estis. Ambo accusandi estis. Ambo in culpa estis. Incidisti in morbum tuo ipsius vitio, tua ipsius culpa. Itidem dicuntur in vitio esse, quibus culpa debet imputari: et in crimine esse, qui culpandi sunt: et in damno esse, qui damno afficiuntur. Hoc genus sermonis non temere licet invertere. Damnum in illo est, vitium in illo est.

In causa.

Quo minus ad te scripserim, morbus in causa fuit. Quo rarius ad te scripserim, mea negotia in causa fuerunt, non negligentia. Quid in causa fuit? Quid causae fuit? Ego non sum in causa. Quod nullas a me literas acceperis, tabellarius in causa fuit. Quod tam macilentus es, amor, non studium, in causa est. Hoc est causae.

In mora.

Non ero vobis in mora. Quidnam nobis in mora fuit? Tu nobis in mora fuisti. Tu semper in mora es. Quid te remoratum est? Quis te remoratus est? Habes quod petebas; tuum est, memoriae insculpere. Habes assectatiunculae tuae praemium. Vale, mi Christiane. CH. Vale in crastinum et tu, mi Petre.

In occursu.

CHRISTIANUS, AUGUSTINUS.

CH. Salve multum, iucundissime Augustine. AUG. Salve tantundem, mi humanissime Christiane. Felix sit tibi huius diei exortus. Prosper sit tibi hic dies. Quid tandem agitur? CH. Suaviter, ut nunc res nostrae

sunt. Et cupio omnia, quae vis. AUG. Merito te amo. Amo te. Amandus es. Benigne dicis. Comis es. Habeo gratiam.

Irascor tibi, formula.

CH. At ego nonnihil tibi succenseo. At ego tibi subirascor. Verum ego tibi sum subiratus. Atqui ego sum in te stomachosior. Atqui nonnihil est, vel habeo, quod tibi succenseam.

Qua causa? formula.

AUG. Quidnam est istud, obsecro? Quid ita? Quam ob rem tandem, oro? Quid admisi sceleris? Quid commerui? Promereor bona, aut laudem: commereor mala, aut poenam: illud in bonam, hoc in malam partem sumitur. Demeremur eum, quem nobis beneficio reddimus obnoxium.

Quia non curas me.

CH. Quod nulla mei tibi cura sit. Quod nihil nos respicis. Quod tam raro nos revisas. Quod nihil nos cures. Quod me plane negligis. Quod nostri curam videris abiecisse. AUG. At nihil est causae, cur succenseas. At praeter meritum meum. At immerito succenses. Neque enim mea culpa accidit, quod te rarius visam. Dabis veniam occupationibus meis, per quas mihi non licet toties, quoties cupio, te revisere. CH. Ita demum tibi ignoscam, si hodie apud me coenes. Ea conditione purgatus mihi eris, si vesperi ad coenam venias. AUG. Haud iniquas pacis leges praescribis, Christiane; quare haud invitus faciam. Equidem faciam volens. Istud quidem fecero perlubenter. Haud gravate faciam. Hic sane non me praebebo difficilem. Nihil hac re fecero libentius. Animo faciam lubenti. CH. Laudo tuam facilitatem, et hac in re, et in ceteris omnibus. AUG. Sic soleo amicis obsequi, praesertim non iniqua petentibus

Ridiculum: an tu me recusaturum putabas oblatum, quod ultro etiam erat rogandum?

Ne fallas me, formula.

CH. Age, at cave ne me deluseris. Cave fallas. Cave spem frustra foveam. Cave luseris exspectantem. Cave mihi verba dederis. Vide ne me frustra habeas. Vide ne me vana spe lactes. AUG. Nihil opus iureiurando. In ceteris, in aliis time perfidiam, hac in re non fallam. Sed heus tu, cave quicquam paraveris praeter quotidiana: mea causa diem festum nolo. Scis me convivam minime edacem, bibacem multo minus. Nosti enim me convivam non multi cibi, sed ioci plurimi. CH. Curabitur diligenter. Ego te Pythagorica coena excipiam, aut fortasse frugaliore. AUG. Imo Diogenica, si me delectare voles. CH. Certe Platonica coena te excipiam, in qua multum sit literatarum fabularum, cibi minimum, cuius voluptas duret etiam in posterum diem: alioqui, qui prolixe fuerit acceptus, fortassis eo die suaviter afficitur, sed postridie dolet caput, crudus est stomachus. Apud Platonem qui coenabat, unam voluptatem capiebat ex apparatu facili, fabulisque philosophicis: alteram postridie, quod nec capitis gravedinem, nec stomachi cruditatem sentiret. Ita prandebat etiam suaviter ex condimento coenae pridianae. AUG. Placet, fiat ut mones. CH. Tu vide omnes curas tuas, ac rugas etiam istas domi relinquas. Huc praeter nugas et risum nihil adferas, et, ut inquit Iuvenalis:

Protinus ante meum, quicquid dolet, exue limen *).

AUG. Quid? literas mecum venire non vis? Musas meas mecum adducam, nisi quid aliter censes. CH. Tetricas Musas una cum negotiis domi claudas. Blandas Camoenas omnes, deinde sales tuos, dicteria,

*) Exstat versus Iuvenal. Satyr. XI.

scommata, facetias, lepores, ridicula omnia tecum adducito. AUG. Ita fiet. Exporrigemus frontem. Bellos homunculos agemus. Ridebimus affatim. Curabimus cutem. Indulgebimus genio. Genialiter coenabimus. Epicureos agemus. Bonum vultum faciemus, et erimus boni socii; inelegantium elegantiae sunt, qui suam habent linguam sibi peculiarem. CH. Quo nunc properas? AUG. Ad generum meum. CH. Quid illuc? quid eo? quid illo? AUG. Audio, nescio quid turbae inter eos natum, ut redigam eos in gratiam, ut reducam in concordiam, ut pacem inter eos componam. CH. Benigne facis, quamquam nihil te opus esse arbitror. Nam ipsi inter se melius hoc bellum composuerint. AUG. Fortassis et induciae iam indictae sunt; noctu de pacis legibus agetur. Sed numquid me aliud vis? CH. Vocabo te per puerum meum. AUG. Ubi voles, domi ero. Bene vale. CH. Bene sit tibi. Fac hic ad quintam horam adsis. Heus Petre, accerse ad coenam Augustinum, qui mihi hodie, ut scis, coenam condixit. PE. Eo. Salve, poëta. Coena iamdudum parata est; te herus exspectat domi; ubi voles accedas. AUG. Venio. Salve, mi Christiane. CH. Bene factum, quod venisti. Gaudeo te advenisse. Gratulor mihi, quod venisti. Nondum quinta sonuit, credo. PE. Imo iamdudum praeterita est. Haud longe sexta abest. Instat hora sexta. Mox sextam audies. AUG. Parvi refert, an post quintam venerim, nec ne, modo ne post coenam. Nam post festum venire, miserum est. At quorsum tantus apparatus? Quorsum tot epulae? Num me lupum existimas? Num tibi lupus videor? Num me vulturem putas? CH. Non vulturem, sed tamen nec cicadam, ut rore vivas. Nihil est luxus. Munditjes mihi semper placuit, sordes detestor. Nec Apitius mihi placet, nec Diogenes. Praestat aliquid superesse, quam deesse. Si praeter cicer nihil apponeretur, et fuligo forte il-

lapsa in ollam, condiret legumen, quid tum ederetur? Nec omnia sapiunt omnibus. Itaque mihi placet moderata varietas. AUG. Non tu metuis leges sumtuarias? CH. Imo peccavi frequenter in diversum. Nihil nobis opus lege Fannia *). Satis nos docet frugalitatem ipsa tenuitas. AUG. Haud ita convenerat. Longe aliter pollicitus es. CH. Age, inepte, nec ipse conventa servas. Convenerat enim, ne quid praeter nugas inferres. Quin haec missa faciamus. Lavemus ac discumbamus. Heus tu, puer, cape guttum ac patinam, linteum ex humero suspende, ministra aquam; quid cessas? Lava, Augustine. AUG. Lava tu prior. CH. Bona verba: hoc anno perpetuo illotus coenare mallem. AUG. Ridiculum: non honoratiori, sed turpiori ante alios lavandum est: lava igitur, ut immundior. CH. Tu es urbanus plus satis. Es urbanior, quam sat sit, quam par est. Quorsum attinet ista urbanitas? Huiusmodi ceremonias ineptas mulierculis relinquamus, quae nunc et ab aulicis fastidiuntur, unde tamen olim profectae sunt. Lavetis terni aut quaterni simul. Ne teramus tempus huiusmodi moris. Ego nulli designabo locum; sumat sibi quisque, quem volet. Qui delectatur igni, hic commodius accumbet. Qui offenditur luce, deligat hunc angulum. Quem delectat prospectus, hic sedeat. Agite; satis morarum. Accumbite. Ego domi sum; vel stans coenabo, si lubeat, vel obambulans. Cessatis? At interim coena corrumpitur. AUG. Vivamus nunc, curemusque cuticulam. Simus nunc Epicurei. Nihil nobis cum fronte Stoica. Valeant curae. Absit omnis livor, exulet obtrectatio. Sit mens laeta, frons hilaris, sermo lepidus. CH. Quinam sunt isti Stoici atque Epicurei, Augustine? AUG. Stoici phi-

*) Lege sumtuaria, quam tulit Consul Fannius Romae, sub bellum Punicum tertium. Lata fuit in haec verba: Permittuntur diebus festis centeni aeris: ceteris deni.

losophorum quoddam genus est triste, severum, ieiunum, qui hominis summum bonum honesto nescio quo metiuntur. Epicurei, his longe diversi, felicitatem hominis voluptate terminant. CH. Tu igitur cuius es tandem? Stoicus, an Epicureus? AUG. Zenonem laudo, at Epicurum vivo. CH. Quod tu ioco dicis, Augustine, id serio factitant hodie non pauci, pallio tantum et barba philosophi. AUG. Imo isti vel asotos superant luxu. CH. Heus, Dromo, ades huc. Tuo munere fungere; consecra coenam. AUG. *Quicquid appositum est, et quicquid apponetur, felix ac sacrum esse iubeat, qui sua benignitate pascit universa. Amen.* CH. Appone epulas. Quid cunctamur capum hunc discerpere? quid trepidamus hunc gallum lacerare? AUG. Ego Herculem praestabo, ac belluam hanc conficiam. Utrum mavis de ala, an de poplitibus? CH. Utrum vis; nihil mea refert. AUG. In hoc genere alis primae partes tribuuntur; in caeteris poplites lautiores putat vulgus. CH. Tu multum laboris mea causa capis. Tu permultum laborem mea causa sumis. Tu omnibus ministras; ipse nihil edis. Ego tibi hanc alam ministrabo; at ea lege, ut dimidium mihi restituas. AUG. Itane agitur? At istud est tibi ministrare, non mihi. Tibi serva: ego enim sum impudentior, quam cui ministrari quicquam debeat. CH. Probe facis. AUG. Eho, tu lupo cibum ministras? Vulturem invitas? CH. At ieiunas, non coenas. AUG. Imo me uno nihil edacius. CH. Imo mendacius nihil. Proinde agito, ac si domi sis tuae. AUG. Istud iam plane mihi persuasi. Istud iam in animum induxi. Sic stat sententia. Consilium est, istud facere. CH. Quid tibi hoc vinum placet? Quid hoc villi delectat? AUG. Mihi quidem perplacet. Me certe vehementer iuvat. Me satis delectat. Me non mediocriter iuvat. CH. Utrum mavis? rubrum, an candidum?

Non refert, quo sit colore.

AUG. Equidem utroque iuxta delector. Nihil refert, quo sit colore, modo sapor placeat. Non laboro, quantum oculis placeat vinum, modo palatum iuvet. Nihil me movet aspectus, si sapor placeat. Parvi refert, quo sit colore, quem habeat colorem, si sapiat bene. Non cupio oculos pascere, si palato satisfacere queat, modo palatum iuvare possit. Nihil moror colorem, modo gratus sit sapor. CH. Credo. Atqui sunt coenaticae philosophiae cum primis periti, qui negant, vinum esse probandum, nisi quod placeat quatuor sensibus: oculis, colore: naribus, odore: palato, sapore: auribus, fama et nomine. AUG. Ridiculum; quid fama conducit ad potum? CH. Tantum, ut multi non stupidi palati vehementer probarint villum Lovanio vernaculum *) quum crederent, esse Belnense. AUG. Fortasse iam larga potatione palatum obsurduerat. CH. Imo nondum attigerant poculum. Tamen iudicium tuum audire cupio, hominis his in rebus peritissimi. AUG. Album nostrates rubro praeferunt, quod rubrum paulo sit acerbius, et alterum exilius quidem, sed illud mitius, et, ut arbitror, salubrius. CH. Habemus et subrubrum, et flavum, et purpureum. Hoc mustum est hornum. Hoc bimum est, si quem capit vetustas. Habemus et quadrimum: sed iam vapescit ac desipiscit senio. Aetate vigor evanuit. AUG. Luculli divitias audio. CH. Heus puer, ubi cessas? Nos hic plane negligis: non vides, quanta sit hic siccitas? Quid si hoc rerum statu incendium contingeret, quo restingueremus? Dato singulis plenos cyathos. Augustine, quid habes, quod parum es hilaris? Quid accidit tibi, quod sedes tristior? Quid est tibi, quod minime gaudes? Aut doles, aut carmina condis. Tu nunc Chrysippum

*) Lovanium urbs Brabantiae primaria. *Belna*, quae est in Burgundia, gallice *Beaune*.

agis *); Melissa tibi opus est. AUG. Quam hic mihi fabulam narras? CH. Chrysippus adeo fertur intentus fuisse suis argutiis logicis, ut ad mensam etiam fame periturus fuerit, nisi ancilla Melissa cibum in os ingessisset. AUG. Ille vero indignus erat, qui servaretur. Sed si te offendit taciturnitas, placetque convivium vocalius, est, quo id efficias. CH. Memini. Recte admones: liberalius bibendum: largius, copiosius, meracius oportet bibere.

Rem attigisti.

AUG. Rem acu tetigisti. Recte iudicas. Scopum attigisti. Nam, foecundi calices quem non fecere disertum **)? CH. Perdocte tu quidem, Augustine, ut omnia; sed quoniam in sermonem vinarium, quando in mentionem incidimus vinorum, libet interrogare, quonam consilio veteres illi Bacchum, quem vini auctorem videri volebant, poëtarum Deum dixerint. Quid enim illi temulento Deo cum poëtis, Musarum virginum cultoribus? AUG. Quaestio, ita me Bacchus amet, poculis digna: verum quorsum tuae quaestiones spectent, satis intelligo. CH. Quorsum, amabo? AUG. Astute de vino disputationem iniicis gallica techna, quam didicisse Parisiis te suspicor, nimirum quo minus interim absumatur vini. Abi, virum te iudico; non frustra in tanta schola versatus es. CH. Accipio tua dicta; referam paria scommata, ubi erit commodum. Sed ad rem. AUG. Dissolvam, ubi bibero: siquidem absurdum fuerit, sicco palato de quaestione vinosa disputare. Praebibo tibi, Christiane. Propino tibi hunc scyphum dimidiatum. CH. Accipio abs te libenter. Sit saluti. Prosit. AUG. Iam accingor, ut me missum facias. Ego meo more praepostere faciam. Quod Baccho pueritiae effigiem tri-

*) Qui fuit severus Stoicus.

**) Versus est Horatii in epist. 5. lib. 1. ad Torquatum

buerint, id habet mysterii, quod vinum potum curas et sollicitudines animis nostris eximit, hilaritatemque quandam inducit. Quare senibus quoque ipsis iuventam quandam reddere videtur, dum et hilariores facit et formosiores: id quod Horatius, quum multis in locis, tum praecipue his versibus aperte testatur:

Ad mare quum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae.

Nam quod huic poëtas dicarunt Deo, id significatum voluisse suspicor, quod vinum et ingenium excitat, et facundiam ministrat, quae duo poëtae sunt aptissima. Unde frigent carmina, quae scribuntur aquae potoribus. Est quidem igneus suapte natura Bacchus, sed adhibitis Nymphis redditur temperantior. Habes quod quaerebas? CH. Nihil unquam audivi verisimilius dici ab homine poëta. Dignus es, qui bibas gemma *). Heus puer, tolle hanc patinam, atque appone cetera. AUG. Puerum habes admodum inurbanum. CH. Est veterator nequissimus. AUG. Cur non instituis alio pacto? CH. Difficile est canem vetulum loris assuescere. Difficillimum est veteratoris mutare mores. Vetulus canis non facile assuescit loro. Me quidem dignus est. Dignum patella operculum.

Si cognoscerem, quid te oblectet, tibi ministrarem.
Formula.

AUG. Decerperem tibi quidpiam, si palatum tuum tenerem. Ministrarem tibi, si gula tua mihi satis cognita esset. Apponerem tibi, si, quid potissimum iuvaret, scirem. Si nossem ingenium palati tui,

*) Id est, *e gemma*, seu poculo gemmis ornato; pars pro toto.

essem tibi structor. Equidem tantundem palato, quantum animo, sapio. CH. Palatum habes eruditissimum. Nihil tuo palato doctius. Nec eo te puto inferiorem, de cuius singulari peritia testatur Satyricus:

Ostrea callebat primo deprendere morsu,
Et semel aspecti dicebat littus echini.

AUG. Et tu mihi, Christiane, ut par pari referam, ipsum audivisse Epicurum, aut in schola Catiana institutus videris *). Quid enim tua gula aut sapientius, aut fastidiosius? CH. Si oratoriam aeque artem ut culinariam callerem, nec Cicero ipse me vinceret. AUG. Equidem si alterutra carendum esset, culinariam, quam rhetoricam, mallem. CH. Subscribo tuo iudicio: graviter, acute, vereque iudicas. Quid enim oratorum confert loquacitas, nisi quod aures otiosas inani voluptate demulcet? Culinaria tum palatum, tum ventrem, tum totum hominem, quantus est, pascit ac reficit. Concedat laurea linguae, inquit Cicero: at utraque concedat culinae. Nunquam mihi Stoici illi magnopere placuerunt, qui, omnia ad suum nescio quod honestum referentes, cutis ac palati nullam rationem habendam putant. Dici non potest, quanto Diogene sapientior Aristippus mihi fuisse videtur. AUG. Ego Stoicos cum suis ieiuniis contemno. Epicurum magis laudo ac probo, quam Diogenem illum Cynicum, qui crudis oleribus, ac simplici aqua victitabat. Quare nihil miror, si Alexander, rex fortunatissimus, se Alexandrum, quam Diogenem esse, maluit. CH. Nec ego sane, quamlibet vilis homuncio, cum Diogene meam philosophiam commutarem: fortassis et Catius tuus facere recusaret. Melius nostri temporis philosophi sentiunt, qui contenti Stoicorum more disputare, vivendo ipsum etiam Epicurum vincunt. At ego quidem

*) De Catio Epicureo, eruditissimo coenarum structore et auctore vide Horat. serm. lib. 2. sat. 4. *Unde et quo Catius? etc.*

rem in primis praeclaram philosophiam puto, si parce adhibeatur. Nimium philosophari non laudo. Est enim res perquam ieiuna, sterilis, atque tristis. Ubi in calamitatem aut aegritudinem incidi, tum demum ad philosophiam, tanquam ad medicam, confugio. Ubi convalui, rursum illi vale renuncio. AUG. Tuam rationem probo. Belle philosopharis. Salve igitur, philosophe non e Stoa, sed e culina. CH. Quid tandem habes, Erasmi, quod parum sis hilaris? Quid sibi vult corrugata frons? quid silentium? An mihi succenses, quod te frugaliore coena acceperim? ER. Imo tibi sum iratus, quod tantum impendii mea causa sit factum. Interminatus erat Augustinus, ne sua causa diem festum faceres: vis nos posthac redire nunquam. Nam talem coenam dare solent ii, qui unam duntaxat dare constituissent. Quos tandem convivas videris accepisse? Non amiculis, sed satrapis coenam parasse videris. An nos helluones esse credis? Hoc non est dare coenam, sed triduanam saturitatem. CH. Etiam tu pergis esse Demea? Cras, ut lubet, disputa: hodie Mitionem te praebeas, oro. De impendio cras sobrii disputabimus; nunc nil nisi meras nugas audire libet. AUG. Christiane, utrum de bubulis an de ovillis carnibus mavis? CH. Bubulis quidem magis delector, at ovillas magis salutares arbitror. Ita ingenium est hominum, ut perniciosissima quaeque appetant vehementissime. AUG. Galli suillas carnes mirum in modum amant. CH. Galli amant, quae parvo constant. AUG. Hac una in re Iudaeus sum: nam nihil aeque odi atque carnes suillas. CH. Nec iniuria; quid enim insalubrius? Ego in hoc non cum Gallis, sed cum Iudaeis sentio. ER. At ego ovillas pariter amo, et suillas; sed diversa ratione. Nam ovillis, quod amem, libenter vescor: suillas prae amore non attingo, ne quid offendam. CH. Bellus homo es, Erasmi, ac festivus. Equidem

mirari mecum soleo, unde tanta in palatis humanis diversitas. Nam, ut Horatiano carmine utar:

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato *).

ER. Quamquam, ut ait Comicus, quot homines, tot sententiae, et suus cuique mos; tamen nemo me adduxerit, ut credam, plus ingeniis inesse varietatis, quam palatis. Ita vix duos reperias, quos eadem iuvent. Permultos vidi, qui butyri ac casei ne olfactum quidem ferrent. Sunt, quibus carnes nauseae sint: alius elixis, alius assis abstinet. Multi aquam vino praeferunt. Et, quod incredibile est, vidi hominem, qui nec pane, nec vino uteretur. CH. Et quibus tandem miser ille victitabat? Quibus vescebatur? ER. Ceterorum nihil fastidiebat, non carnes, non pisces, non olera, non poma. CH. Vis, ut istud tibi credam? ER. Si lubet. CH. Credo, at ea lege, ut vicissim mihi mentienti fidem sis habiturus. ER. Age faciam: modo verecunde mentiaris. CH. Quasi vero sit quicquam tuo commento impudentius. ER. Quid dicet frons tua, si hominem tibi commonstrem? CH. Macilentum quempiam ac monogrammum **) esse oportet. ER. Imo diceres athletam. CH. Polyphemum potius. ER. Hoc tibi mirum videri demiror, quum multi sint, quibus pisces vento durati sint panis loco: nonnullis hoc praestent herbarum radices, quod nobis panis. CH. Credo; sed perge mentiri. ER. Quendam in Italia, quum illic agerem, videre memini, qui nullo neque cibo, neque potu adiutus, somno saginabatur. CH. Ut nihil pudet! Non possum illud Satyricum non dicere:

Tunc immensa cavi spirant mendacia folles ***).

*) Horatius lib. 2. epist. 2. v. 61 et 62.

**) *Monogrammi* dicuntur homines praetenues ac pusilli, a picturis, in quibus unica linea notantur homunculi, velut procul apparentes.

***) Verba sunt Iuvenalis in satyra 7.

Tu poëtaris. Tu nunc poëtam agis. Nam, mentiris, dicere, mihi religio est. ER. Mentiar, si non Plinius, auctor certissimus, scripsit, ursum quatuordecim dies solo somno mirum in modum saginari: quo tamen ita alte premitur, ut ne vulneribus quidem queat excitari. Imo, quo magis mireris, addam quod Theophrastus scribit, per id tempus ursorum carnes coctas quoque, si asserventur, reviviscere. CH. Vereor, ne Parmeno ille Terentianus ista non contineat. Mihi facile fidem facis. Ministrarem tibi de cervinis carnibus, si satis essem urbanus. ER. Unde tibi nunc venatio? Unde ferina? CH. Midas, homo hominum, qui vivunt, liberalissimus, nostrique amantissimus, mihi misit dono: dono quidem, sed sic, ut ego minoris emam saepenumero. ER. Qui sic? CH Quia famulis plus dandum, quam daretur in macello vendenti. ER. Quae res cogit hoc facere? CH. Tyrannus omnium violentissimus. ER. Quis iste? CH. Mos. ER. Profecto tyrannus iste frequenter iniquissimas leges obtrudit mortalibus. CH. Idem suo more nudius tertius hunc cervum venatus est. Quid tu, qui soleas istius studii esse amantissimus? AUG. Equidem hoc studio plane relicto, iam praeter literas nihil venor. CH. At mihi videntur literae quovis cervo fugaciores. AUG. Duobus tamen potissimum canibus assequimur, admiratione scilicet, atque improbitate laboris. Nam et admirari plurimum discendi ardorem ministrat; et, ut facundissimus poëta scripsit,

Labor omnia vincit improbus.

CH. Amanter admones, Augustine, ut soles: propterea non desistam, non conquiescam, non defatigabor, donec consequar AUG. Carnes cervinae sunt nunc admodum tempestivae. Meminit Plinius de hoc animante quiddam admirabile. CH. Quidnam obsecro? AUG. Quoties arrexere aures, acerrimi esse au-

ditus: at contra quum remisere, surdos. CH. Istud ipsum mihi saepenumero evenit. Nam si quando fiat sermo de recipiendis aureis, nihil tam auritum. Hic enim cum Pamphilo illo Terentiano aures arrigo. Ubi de numerando verba fiunt, illico demitto. AUG. Laudo te; facis, ut te decet. CH. Vis de his leporinis clunibus? AUG. Tibi sumito. CH. An de tergo mavis? AUG. Hoc animal praeter ilia et clunes nihil habet appetendum. CH. Vidistine unquam leporem candidum? AUG. Saepenumero. Plinius in Alpibus candidos reperiri scribit, quibus hibernis mensibus nivem pro cibatu esse, sit creditum. An verum sit, Plinius ipse viderit. Quodsi leporis cutem candidam reddit nix, stomachum habeat candidum necesse est. CH. Mihi verisimile non fit. AUG. Accipe magis admirandum, at fortasse tibi non inauditum. Idem utramque vim singulis inesse testatur, maris et foeminae, ac foemellas sine mare aeque gignere. Istud ipsum multi asseverant, praesertim venandi studiosi. CH. Est ita, ut dicis. Sed hos cuniculos, si placet, tentemus, quia pinguiusculi sunt ac tenelli. Ministrarem illi Nymphae, si propius assiderem. Augustine, istius tibi vicinae curam age, si libet: calles enim, quo gestu sit ministrandum istis Veneribus. AUG. Teneo quid dicas, nasute. CH. Quid? te anserinae carnes delectant? AUG. Me quidem non mediocriter iuvant, ut sum minime fastidiosus. At hic anser, nescio quo pacto, nihil me iuvat: nihil enim in vita vidi siccius: siccior est pumice, aut etiam noverca Furii illius, in quem Catullus multum iocatur. Ligneus mihi videtur. Et mehercule, quantum suspicor, veteranus miles immodicis excubiis sese maceravit. Aiunt enim anserem inter omnia animalia longe esse vigilantissimum. Et profecto, nisi coniectura fallor, hic anser ex eorum numero est, qui, canibus una cum excubitoribus somno sopitis,

Romanum olim Capitolium defenderunt. CH. Verisimile (ita me Deus amet) dicis: nam ex eo seculo relictum arbitror. AUG. Haec quoque gallina aut parcum saginatorem habuit, aut amavit, aut certe zelotypa vixit, quo quidem morbo hoc animantis genus maxime laborat. Hic capus longe melius pinguit. Vide, curae quid faciant. Quod si ex Theodorico nostro Gallo faceremus capum, multo citius pinguesceret. TH. Non sum gallus. AUG. Fateor, non es Gallus Cybeles, neque gallus gallinaceus, at forte Gallus gallaceus. CH. Quid hoc verbi est? AUG. Hoc aenigma tibi coniectandum relinquo: ego Sphingem praestiti, tu Oedipus esto. CH. Dic mihi bona fide, Augustine; nulla tibi cum Gallis unquam fuit necessitudo? Nihilne affinitatis tibi cum Gallis contraxisti? Nullum fuit commercium? AUG. Nihil, nihil sane. CH. Tanto es nequior. AUG. Sed cum Gallabus nonnihil. CH. Libetne de iecore anserino? Quod apud veteres in deliciis cum primis habebatur. AUG. Non sum reiecturus, quod a tua manu venerit. CH. Non est, quod exspectes Romanas delicias. AUG. Quas? CH. Carduos, cochleas, testudines, colubros, fungos, boletos, tubera. AUG. Istis omnibus ego vel rapam praeferam. Liberalis es, benignus es, Christiane. CH. Has perdices nemo attingit, ne columbos quidem. Cras est dies ieiunii ab Ecclesia indicti; adversus hanc esuriem munite vos. Onerate saburra navim adversus imminentem tempestatem. Bellum instat; instruite ventrem commeatu. AUG. Utinam isthuc verbi tacuisses, hilariores surrexissemus a coena. Miseros nos reddis ante tempus. CH. Quid ita? AUG. Quia minus anguem odi, quam pisces. CH. At non tu solus. AUG. Quis hoc taedii nobis invexit? CH. Quis commonstravit aloën, absynthium et scammonium dare in remediis? AUG. Sed ista dantur aegrotis. CH. Sic haec dantur nimium recte valentibus. Aliquando praestat

aegrotare, quam plus satis valere. AUG. At mihi videtur minus oneris olim impositum Iudaeis. Equidem ab anguillis et porcis facile temperarim, modo liceat capis et perdicibus expleri. CH. In plerisque non res, sed animus nos discernit a Iudaeis. Illi manum abstinebant a certis cibis, velut ab immundis et animum inquinaturis. Nos quum intelligamus omnia munda esse mundis, tamen carni lascivienti, velut equo ferocienti pabulum subducimus, quo magis dicto sit audiens spiritui. Nonnunquam immoderatum suavium rerum usum abstinentiae molestia castigamus. AUG. Audio: sed eadem opera defendi posset circumcisio praeputii. Moderatur et illa coitus pruritum, et cruciatum adfert. Si omnes itidem abhorrerent a piscibus atque ego, vix a parricida tam atrox supplicium exigerem. CH. Quorundam palato gratior est piscium, quam carnium esus. AUG. Congruunt igitur his, qui gulae serviunt, non valetudini. CH. Equidem audivi quondam apud Aesopos et Apitios praecipuum luxum in piscibus fuisse. AUG. Qui conveniunt igitur deliciae cum supplicio? CH. Non omnibus sunt muraenae, aut scari, aut acipenseres. AUG. Ergo tenues soli discruciantur, quibus satis male est, etiam quum vesci licet carnibus. Fit enim non raro, ut quum licet vesci per Ecclesiam, non liceat per crumenam. CH. Durum mehercle interdictum. AUG. Quod si interdictus carnium esus divitibus vertitur in delicias; et, si pauperibus saepe non licet vesci carnibus, etiam quum licet, ac ne piscibus quidem, qui fere carius emuntur; cui igitur bono erit interdictum? CH. Omnibus: nam tenuibus, cochleis aut ranis licebit vesci, aut cepe, porrumve arrodere. Mediocres detrahent nonnihil quotidianis opsoniis. Quod si quid divites deliciabuntur hac occasione, suae gulae imputent, non incusent ecclesiae constitutionem. AUG Pulchre dixti, sed interim a

tenuibus, qui summis suduribus alunt familiam, et procul absunt ab amnibus ac lacubus, exigere carnium abstinentiam, est indicere famem, aut *βουλιμίαν* magis. Atqui si quid Homero credimus, longe miserrimum mortis genus est, perire fame. CH. Sic visum est Homero caeco: at apud Christianos miser non est, qui bene moritur. AUG. Esto sane: sed tamen durum est, a quoquam exigere, ut moriatur. CH. Nec hoc animo pontifices interdicunt esum carnium, ut intereant homines, sed ut vel affligantur moderate, si deliquerunt, vel subducto laetiore pabulo, corpora minus ferociant adversus spiritum. AUG. Isthuc ipsum efficiet moderatus carnium esus. CH. Sed in tanta corporum varietate certus carnium modus praescribi non potest, cibi genus potest. AUG. Sunt et pisces, qui multum addant alimenti: sunt carnes, quae minimum. CH. Sed in genere plus alunt carnes. AUG. Age, dic mihi, si quo tibi foret iter, utrum malles equum alacriorem ac sublascivum, an morbidum, qui subinde collabens sessorem deiiciat in terram? CH. Quorsum istud? AUG. Quia piscium esus corruptis humoribus corpora nostra reddit magnis morbis obnoxia, ut iam spiritui non possint subservire. CH. Quibus morbis? AUG. Podagrae, febri, leprae, morbo regio. CH. Qui scis? AUG. Credo medicis: id malim, quam experiri. CH. Id fortassis in paucis accidit. AUG. Equidem arbitror in pluribus. Porro, quoniam animus agit per organa materialia corporis, quae malis aut bonis humoribus afficiuntur, vitiatis instrumentis non potest, ut vult, exerere vim suam. CH. Scio, medicis magnopere damnatum esse piscium esum: sed secus visum est maioribus nostris, quibus obtemperare religiosum est. AUG. Religiosum erat et olim, non violare sabbatum: sed prius erat, servare hominem sabbato. CH. Suae quisque saluti consulat. AUG. Imo, si Paulo volumus auscultare,

nemo quae sua sunt, quaerat, sed quisque, quae alterius. CH. Sed unde hic novus theologus in convivio? Unde novus hic ac subitus magister noster? AUG. Quia mihi male convenit cum piscibus. CH. Quid igitur? An non abstines a carnibus? AUG. Abstineo, sed obmurmurans, nec sine meo magno malo. CH. Charitas omnia suffert. AUG. Verum; sed eadem quam minimum exigit. Si suffert omnia, cur non ferunt nos his vesci cibis, quos indulsit libertas evangelica? Cur hi, a quibus Christus toties amorem sui stipulatus est, patiuntur tot hominum et corpora periclitari morbis capitalibus, et animas aeternae damnationis periculo, ob rem nec interdictam a Christo, nec per se necessariam? CH. Ubi aliud suadet necessitas, cessat humanae constitutionis vigor, cessat et voluntas nomothetae. AUG. At non cessat offendiculum infirmorum. Non cessat scrupulus meticulosae conscientiae. Postremo non satis constat, quibus limitibus finiatur ista necessitas. An quum coeperit ichthyophagus agere animam? Sero morienti porriguntur carnes. An quum totum corpus habet epialus? Non tanti erat ciborum delectus. CH. Quid igitur tu velles praescribi? AUG. Scio, si quis mihi credat ecclesiasticae rei dictaturam. CH. Quid isthuc verbi est? AUG. Si summus essem Pontifex, hortarer omnes ad perpetuam vitae sobrietatem, sed praecipue sub diem festum. Ceterum ius facerem cuique vescendi quibus vellet, pro corporis salubritate, dum moderate et cum gratiarum actione: daremque operam, uti hoc, quod detraheretur observationibus huiusmodi carnalibus, accresceret ad studium verae pietatis. CH. Nimirum istud mea quidem sententia tanti est, ut te faciamus Pontificem. AUG. Rides: sed tamen cervix haec sufficeret vel triplici coronae sustinendae. CH. At interim vide, ne ista scribantur inter articulos Parisiensium. AUG. Imo quicquid dictum est, scribetur in

vino, sicuti par est dicta inter pocula. Sed satis iam theologiae in convivio. In coena sumus, non in Sorbona *). CH. Quid vetat dici Sorbonam, ubi bene sorbetur? AUG. Sorbeamus igitur, non disputemus, ne nobis a sorbis dicatur Sorbona, sed a sorbendo. CH. Agite, hospites humanissimi, quaeso ut coenulam nostram, licet tenuem, aequi bonique consulatis. Praebete vos hilares ac lubentes, quamvis convivium tenue sit et frugale: ego, vestra facilitate fretus, familiariter vos vocare sum ausus. Et est sane vester mihi adventus conspectusque non modo gratissimus, verum etiam iucundissimus. CONVIVAE. Coena tua, Christiane optime, multis modis elegans lautaque nobis videtur. Quod excusas, id unum habet accusandum. Nam magnificentior fuit, quam sat est. Siquidem hoc convivium opiparum in primis ac lautum iudicarim, quod primum simplicibus epulis, deinde hilaritate, risu, iocis, salibus sit conditum: quae omnia nostro convivio non defuerunt. Verum de convivarum numero hic mihi quiddam in mentem venit, quos neque pauciores tribus, neque plures novem esse oportere scripsit Varro. Tres enim sunt Charites, id est, Gratiae, humanitatis ac benevolentiae praesides: et novem sunt Musae, honestiorum studiorum duces. At hic decem convivas esse video, virginibus exceptis. AUG. Nihil convenientius accidere potuit. Nos sumus Varrone ipso paulo sapientiores. Nam tres puellas lepidissimas, tanquam tres Charites adhibuimus. Deinde, quia a novem Musarum choro Apollo abesse nunquam credendus est, iure decimum adiecimus convivam. CH. Poëtice dixisti. Si mihi laurus adesset, laurea corona caput tuum cingerem, fieresque poëta laureatus. AUG. Si malva coronatus essem,

*) Gymnasium, seu collegium a Carolo Magno Parisiis institutum anno post Christum natum 791.

malvatus. Tantum honoris mihi non arrogo. Honor hic maior est, quam ut mihi conveniat. Haud equidem tali me dignor honore. CH. Vultisne singuli tantundem mea causa facere, quantum vestra sum facturus? CO. Volumus, ac lubentes quidem. CH. Ebibetis igitur ordine suum quisque calicem; a me exemplum capietis. Tibi hoc primum propino, Mida. MI. Accipio abs te libenter. Pro quo vulgus, praestolor, dicit. Equidem non recuso. Nihil tua causa recusabo. CH. Tu deinde ceteris propina. MI. Erasmi, praebibo tibi dimidiatam pateram. ER. Precor, ut sit tibi bono. Sit tibi bonum atque commodum. Prosit tibi. Proficiat, durius dicitur. CH. Sed cur cessat patera? Cur non obambulat? Defecit nos vinum? Ubi sunt oculi tui, furcifer? Vola, adfer eiusdem generis sextarios duos. PUER. Erasmi, salve; quidam pro foribus te conventum expetit. ER. Quisnam est? PU. Mori famulum se dicit; herum eius ex Britannia advenisse: cupere, ut se visas, quandoquidem prima luce iter parat in Germaniam. ER. Christiane, subducatur ratio: nam mihi quidem abeundum. CH. Rationem, Erasmi doctissime, huius coenae ego confecero. Non est, quod calculum frustra teras: gratiam habeo, qui dignatus sis, nostro adesse convivio. Sed avocari te, molestum est, nondum peracta fabula. ER. Quid superest, nisi ut dicam, Valete et plaudite? CH. Age, boni consulemus, quando tu non ab equo ad asinos, sed ab amicis ad amicissimos properas. ER. Ego pariter tibi gratias ago, quod pro tua humanitate ad hoc convivium longe suavissimum me vocaris. Valete, sodales optimi. Bibite non segniter, et vivite suaviter. CH. Heus Dromo. Sedetis iamdudum otiosi omnes. Libetne cuiquam quicquam amplius? CO. Nihil omnino. Strenue munus nostrum administravimus. CH. Tolle igitur haec, ac bellaria appone. Muta quadrulas atque

orbes. Tolle cultrum meum, qui humi decidit. Pira vino perfunde. Adsunt mora praecoqua, etiam domi nostrae nata. CO. Tanto erunt suaviora, quod vernacula. CH. En pruna cerea, en Damascena, rarum apud nos spectaculum. En mitia mala. En mali novum genus, cuius matrem ego hisce manibus consevi. Nuces castaneae, omne deliciarum, quas horti nostri benigne effundunt, genus. AUG. Sed flosculi desunt. CH. Isti Gallici sunt apparatus, qui magnificentiam eam potissimum amant, quae minimo constat. Nobis non est ea mens aut ingenium. AUG. Non apud Gallos tantum reperies, quibus ea placent, quae minimo constant. CH. Sed heus tu, Augustine, num tu credis, te hic immunem bibisse? Egone te meis immunem tinxero poculis? At interim propinatori tuo dimidium scyphi debes. AUG. Is iamdudum me missum fecit. Is mihi huius debiti gratiam fecit. CH. Unde ille sibi vendicat tantum auctoritatis? Vix Romanus pontifex hoc vinculi relaxet. Nosti priscam conviviorum legem, Ἢ πῖθι, ἢ ἄπιθι. AUG. Remittendi iurisiurandi ius habet, cui factum est, et cuius intererat servari. CH. Sed omnium convivarum interest, servari leges inviolabiles. AUG. Age, quando haec est Germanorum religio, exsorbebo, quod reliquum est. Sed quid tibi rei mecum est? CH. Impendium reddas oportet unus nomine omnium. Quid expalluisti? Ne verere; perfacile poteris. Fac, quod saepe fecisti, ut aliqua elegantia doctiores a coena surgamus: neque enim clam te est, veteres illos in secundis mensis hilariora quaedam disputare solitos. Age igitur: quibus et quot modis haec oratio potest enuntiari, indignum auditu?

Indignum auditu, formula.

AUG. Dixti pulchre per posterius supinum. Auditu minime est dignum. Indignum est audiri. Haud dignum est, quod audiatur. Est, ut audiatur, indi

gnum. Levius est, quam quod audiri debeat. Vix operae pretium est referre. Non tanti est, ut audiatur. Ineptius est, quam quod audiatur. Non est operae pretium narrare. CH. Quot modis haec sententia verti potest, Magno mihi constat?

Variandi ratio hanc orationem: Magno mihi constat.

AUG. His verbis: impendo, insumo, impertio, constat, ut: Multum in te docendo insumpsi laboris. Plurimum ea in re operae insumpsi. Non minus pecuniae quam curae in eam rem impendi. Non parum insumpsi pecuniae, temporis permultum, laboris plurimum, ingenii nonnihil. Multum lucubrationis impendi. Multis vigiliis haec res mihi constat, multo sudore, multa opera, plurimo labore, sumptu ingenti, pecunia magna. Pluris mihi constat, quam credas. Minoris mihi constat uxor, quam equus meus. CH. At quid sibi vult, Augustine, quod verbo isti, Constat, modo ablativum, modo genitivum casum apponis? AUG. Quaestionem perutilem ac late patentem movisti. Verum ne convivas loquacitate mea premam, paucissimis absolvam. Sed cupio singulorum hac de re audire sententiam, ne cuiquam, ut dixi, sim molestus. CH. Quidni cupiant idem vel puellae? AUG. Illae sane nihil aliud quam audient. Accingar igitur, grammatica bene fortunante. Scis, verba emendi ac vendendi aliaque esse consimili significatu, quibus apponantur hi genitivi, solidi, tanti, quanti, pluris, minoris, tantidem, quantivis, quanticunque; at ita, si substantiva non apponantur: quae si accedant, utraque in ablativum casum vertuntur. Quodsi pretium certum apponatur, pones in ablativo. Si per adiectivum substantive positum, in ablativo pones, nisi per adverbia loqui malis. CH. Quaenam verba sunt, de quibus praecipis? AUG. Haec fere

sunt, emo, mercor: redimo, id est, aut captum, aut perditum: vendo, venundo: revendo, i. e. rursus vendo, quod mihi venditum erat. Veneo, id est, vendor: cuius praeteritum venivi vel venii, supinum venum: hinc venalis. Ab illo, id est, vendo, vendibilis manat. Mereo, pro inservio et stipendium facio. Comparo, id est, emo vel committo. Commuto, muto, permuto. Cambire penitus barbarum in hoc sensu. Aestimo, taxo, indico pro aestimo, censeo. Liceor, liceris: licitor, licitaris: addico. Distrahor, id est, circumferor ut veneam. Metior pro aestimo aut taxo. Constat, pro emitur. Conducere, locare. Foenero, ad foenus do. Foeneror, ad foenus accipio. Paciscor, pactus sum; pango, pepigi, id est, pactum facio. CH. Da exemplum.

Vendendi et emendi formulae.

AUG. Quanti istum agrum in singulos annos locas? Respondebimus: vigenis libris francicis. Hui, nimio locas. Imo locavi olim multo pluris. At ego tanti non conducam. Si conduxeris minoris, peream. Imo iam vicinus tuus Chremes agrum obtulit, ac rogat. Quanti? Tantidem, quantum tu petis. At multo meliorem. Mentiris. Facio, ut solent, qui licentur. Tu ipse tanti posside. Quid liceris, vel licitaris, quum nihil sis empturus? Quanticunque addixeris, solvam optima fide.

Alterum exemplum.

Congrum istum, Syra, quanti vendis? Decem obolis. Nimio, turpissima. Imo minimo; nulla tibi vendet minoris. Emoriar, si non tanti mihi constat, aut certe non multo minoris. Mentiris, venefica, quoniam duplo vis vendere, aut triplo. Et centuplo, si queam: sed fatuos non invenio. Quid si liciter te ipsam? Quanti aestimas te? Ut lubet. Quanti me liceris? Quanti indicas te? Dic, quanti te taxas?

Quanti te ipsam inscribis? Decem scutatis. Hui, tanti? Eho, an tu minoris me aestimas? Ego olim non semel pluris in unam noctem sum conducta. Credo: at nunc non paulo minoris aestimo, quam piscem. Abi in malam rem, ganeo; tantidem te aestimo, quanti tu me. Qui te teruncio emerit, nimio emerit. Aut pluris emar, aut non vendar. Si magno venire cupis, larva tibi opus est: nam rugae istae non sinunt, ut carius vendaris. Ei, qui tanti me nolit, non sum venalis. Ego ne culmo quidem te emero. Constiti pluris.

Tertium exemplum.

Auctioni hodiernae interfui. Ain' tu? Licitatus sum vectigalia. Quanti tandem? Decem millibus. Hui, tanti? Ne mireris; erant, qui multo pluris licitarentur, pauci, qui minoris. Cui tandem addicta sunt vectigalia? Chremeti, uxoris tuae summo et maximo amico. Sed divina, quanti sunt addicta. Decem. Imo quindecim. Deus bone, ego mihi hominem ipsum cum tota familia dimidio addictum nolim. At ille uxorem tuam duplo emtam cupit. Animadvertistine in his orationibus, ubicunque adsit substantivum pretii, id in ablativo poni, ceteris aut in genitivo positis, aut in adverbium mutatis? Comparativum nunquam audisti sine substantivis, exceptis illis duobus, pluris et minoris. Sunt et alia verba, de quibus sumus loquuti, non admodum dissimilia, sum, facio, habeo, duco, aestimo, pendo, quae idem fere significant: fio itidem. Iunguntur autem his fere genitivis, multi, parvi, magni, pluris, plurimi, minoris, minimi, maximi, tanti, quanti, flocci, pili, nihili, nauci, huius, et si qua sunt his similia. CH. Da exempla.

Aestimandi formula.

AUG. Scis, quanti te semper fecerim. Tanti fies apud homines, quanti virtutem facies. Praeceptores meos semper feci plurimi. Aurum hac tempestate

magni venditur, literae nihili sive pro nihilo ducuntur. Aurum minoris habeo, quam credas. Tuas minas flocci facio. Promissa tua duco minimi. Non pili te facio. Si tanti sapientia penderetur, quanti pecunia, nemo auro egeret. Pluris apud nos fit aurum sine sapientia, quam sapientia sine auro. Hoc pluris te habeo, quod doctus sis. Minoris hic fies, quod mentiri minime calleas. Hi multi fiunt, qui nigrum in candida vertunt. Hoc mihi pluris es, quod literas amas. Tanti apud omnes eris, quantum possidebis. Tanti ubique habeberis, quantum habebis. Non quanti habearis, sed quanti sis, interest. Tanti Christianum meum facio, quanti alium neminem Inveniuntur et alia verba cum his genitivis et ablativis, quae natura sua non significant emptionem, aut aliud simile. Petrus osculum puellae scutato emit. Sit illi faustum; nolim ego basiare tanti. Quanti luditis? Quanti coenastis? Quosdam sexcentis sestertiis coenasse legimus: at Galli saepenumero liardo coenitant. Faustus quanti docet? Parvo: at pluris, quam Delius. Quanti igitur? Undeviginti aureis. Non discam mentiri tanti. Phaedria apud Terentium et rem, et seipsum perdidit. At nolim ego amare tanti. Quidam magno dormiunt. Demosthenes pluris siluit, quam alii loquebantur. Aequi bonique consulas oro. Est et aliud verborum genus, quae accusativum una cum genitivo aut ablativo casum exigunt, quae sunt: Accuso, id est, obiicio crimen, aut culpo, etiam absentem. Incuso, culpo extra iudicium. Arguo, reprehendo. Insimulo, impingo suspicionem culpae. Postulo, in ius voco. Accerso, defero, damno, condemno, pronuntio, illum esse in culpa. Admoneo, commonefacio. CH. Exempli causa.

Accusandi formula.

AUG. Scipio accusatus est ambitus, aut de ambitu. Arguis me impudentiae, ipse impudentissimus. Le-

pidus postulatus est repetundarum. Accersitus est capitis. Si hominem insimulabis avaritiae, male audies. Admoneto eum pristinae fortunae. Mortales ipso vocabulo suae conditionis admonentur. Commonefacito Lepidum promissi. Sunt pleraque, quae accusativum geminum admittant. Doceo te literas. Exorat te veniam. Dedocebo te istos mores. Poposcit me mutuum. Hic eius rei mihi admonendus es, quod in his secundum accusativum etiam passiva obtinent, in aliis genitivus manet. A me doctus est literas. Postulant me furti. Postulor furti. Accusas me sacrilegii. Accusor sacrilegii. Scio, te nondum expletum. Scio, animo tuo nondum esse satisfactum. Quando enim tantus elegantiarum helluo satietur? Sed convivis parcendum est, quos haec non omnes perinde delectant. A coena inter deambulandum, id quod rationi deerit, persolvemus, nisi quid aliud censes. CH. Fiat ex tua sententia. Agamus gratias benignitati divinae, deinde paulisper deambulaturi. MI. Pulchre dicis. Nihil enim hoc vespertino coelo amoenius, nihil salubrius. CH. Petre, adesdum. Tolle suo quaeque ordine, ac vinum cyathis infunde. PE. Iubesne agi gratias? CH. Age. PE. Graece mavis, an Latine? CH. Utroque modo. PE. *Gratias agimus tibi, pater coelestis, qui tua ineffabili potentia condidisti omnia, tua inscrutabili sapientia gubernas universa, tua inexhausta bonitate cuncta pascis ac vegetas: largire filiis tuis, ut aliquando tecum bibant in regno tuo nectar illud immortalitatis, quod promisisti ac praeparasti vere diligentibus te, per Iesum Christum. Amen.* CH. Dic eadem Graece, ne ceteri, quod dicas, intelligant. PE. *Εὐχαριστοῦμέν σοι, πάτερ οὐράνιε, ὁ τῇ ἀῤῥήτῳ σου δυνάμει κτίσας τὰ πάντα, ὁ τῇ ἀνεξερευνητῷ σου σοφίᾳ κυβερνῶν ἅπαξάπαντα, ὁ τῇ ἀνεξαντλήτῳ σου χρηστότητι ἕκαστα τρεφόμενός τε καὶ αὐξάνων· Χαρίζου τοῖς υἱοῖς σου τὸ μετὰ σοῦ ποτὲ πιεῖν τὸ*

τῆς ἀθανασίας νέκταρ, ὃ ὑπέχου καὶ ἡτοίμασας τοῖς ἀληθῶς ἀγαπῶσί σε, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ σου, τοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦ μετά σου ζῶντος, καὶ βασιλεύοντος ἐν ἑνότητι τοῦ πνεύματος ἁγίου, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. CH. Habeo vobis, hospites candidissimi, gratiam, qui ad hoc conviviolum venire dignati sitis; oro aequi bonique consulatis. CO. Nos vicissim gratiam referre volumus, non tantum habere. Proinde ne multis agantur gratiae. Quin potius surgamus et exspatiemur. AUG. Ducamus nobiscum virgines; nam eo minus molesta erit deambulatio. CH. Recte sentis. Ne desint nobis flosculi, si forte locus flores non habebit. Utrum mavis nostris in hortis more poëtico reptare, an foris ad amnem exspatiari? AUG. Habent quidem horti tui amoenitatis permultum, verum eam voluptatem matutinis deambulationibus serva. At sole inclinato amnium aspectus oculos mirum in modum iuvat. CH. Antecede igitur, Augustine, ut poëta dignum est: latus tuum claudam. AUG. Bone Deus, quantum comitum, quantam pompam nobiscum ducimus! Dici non potest, Christiane, quantum mihi placeam. Satrapes mihi videor. CH. Age, nunc promissum praesta. Solve, quod recepisti. AUG. Quid me potissimum vis dicere? CH. Ego quondam in Pollionis oratione quum multa, tum illud inprimis solebam admirari, quod tam facile, tam crebro, tam venuste orationem verteret: quae res non modo singularis ingenii, verum etiam multi usus mihi videtur. AUG. Haud iniuria istud in Pollione admiratus es, Christiane. Ille enim tum hac in re divinam quandam vim obtinet, quam quidem illi cum ingenii dexteritate quadam, tum plurimo et dicendi, et legendi, et scribendi usu contigisse opinor, potius quam ratione aliqua, aut praeceptione. CH. At ego rationem aliquam istius rei, si fieri potest, exspecto. AUG. Ita, ut dixi, res habet. Verum quia te tantopere

video velle, quantum potero, morem geram, easque ratiunculas, quas in Pollionis orationibus mihi visus sum animadvertere, ut potero, reddam. CH. Age, percupio.

Brevis de copia praeceptio.

AUG. Accingor. Principio res ipsa puris, electis ac Latinis verbis efferenda est: quod ipsum posse, non mediocris artificis est. Sunt enim permulti, qui nescio quo modo copiam et varietatem orationis affectant, quum ne semel quidem rem possint apte explicare. Isti, tanquam semel balbutisse sit parum, balbutiem suam aliis atque aliis modis reddunt balbiorem, tanquam ipsi secum certamen susceperint, ut, quam barbarissime dici possit, dicant. Itaque inepti synonyma quaedam congerunt, adeo interdum inter se dissidentia, ut ipsa mirentur, quo pacto convenerint. Quid enim absurdius, quam hominem pannosum, cui ne una quidem, quam sine pudore possit induere, sit vestis, eum tamen subinde suos pannos mutare, ac mendicitatem suam pro opibus ostentare? At nihilo minus ridiculi videntur isti varietatis affectatores, qui quum barbare semel dixerunt, repetunt idem multo barbarius, demum iterum atque iterum indoctius. Hoc est non oratione, sed soloecismis abundare. In primis igitur, ut dixi, res ipsa aptis atque electis verbis est explicanda. Deinde mutatoriis verbis utendum, si qua, quae idem efficiant, reperiantur: reperiuntur enim permulta. Demum ubi propria deficient, translatitiis erit utendum, si modo verecunda sit translatio. Ea quoque ubi deerunt, si per activa dixisti, ad passiva revertendum erit, quae nobis totidem orationes reddunt, quot ex activis constabant. Postea verba, si licebit, aut in nomina verbalia, aut in participia commutabimus. Postremo, ubi modo adverbia in nomina, modo nomina in alias atque alias partes commutaverimus,

per contrarium dicemus: aut affirmativam orationem in negativam commutabimus, aut retrorsum: aut certe, quod pronunciative dictum, per interrogationem efferemus. Nunc exempli causa hanc sententiam sumamus:

Literae tuae magnopere me delectarunt.

Literae.

Epistola, epistolium, scripta, schedae, literulae.

Magnopere.

Mirum in modum, miris modis, maiorem in modum, mirandum in modum, supra modum, plurimum, non mediocriter, summopere, maximopere.

Me.

Animum meum, pectus meum, oculos meos, cor meum, Christianum.

Delectarunt.

Voluptate affecerunt, recreaverunt, exhilararunt, voluptati fuerunt, oblectarunt, voluptate perfuderunt, mellitissimae fuerunt, iucundissimae, etc. Habes materiam; tuum erit componere. Experiamur igitur. Faciamus periculum. CH. Tuae literae magnopere me delectarunt. Tua epistola mirifice nos exhilaravit. AUG. Verte activum in passivum, alia erit facies, ut: Dici non possit, quam tuis sim scriptis exhilaratus.

Item per alia verba idem efficientia.

Tuis ex literis incredibilem cepi voluptatem. Ex epistola Celsitudinis tuae plurimum voluptatis accepi. Non mediocrem laetitiam tua mihi scripta attulerunt. Gaudio tua me scripta, quantus eram, perfuderunt. Hic non ita liceret mutare in passiva, nisi in illo postremo, perfusus gaudio, quod usitate dicitur; capiebatur a me voluptas; allatum est gaudium, non perinde usitate dixeris.

Per afficio.

Singulari voluptate literae tuae me affecerunt.

Muta in passivum.

Tuis scriptis incredibili sum affectus voluptate. Non parum gaudiorum tuum nobis epistolium peperit.

Per Sum et nomina adiectiva.

Tuae mihi literae multis modis iucundissimae fuerunt. Fuit tua illa epistola sane quam gratissima.

Per nomina substantiva.

Ineffabili voluptati tua nobis epistola fuit. Incredibili iucunditati fuerunt tuae literae.

Commuta in negationem.

Tua scripta non mediocri laetitiae fuere. Nihil in vita tuis literis accidit iucundius.

Quanquam hac ratione aliquoties iam usi sumus, quae non est negligenter praetereunda. Nam quoties multum, plurimum, singulariter, significare volumus, per contrarium verbum idem efficiemus: ut, vehementer te amat Henricus. Haud vulgariter te amat. Multum me iuvat vinum. Haud parum iuvat. Est vir singulari ingenio. Est vir ingenio non vulgari. Est homo doctrina admiranda. Est homo non contemnenda doctrina. Thomas est summo apud suos loco natus. Non infimo loco natus. Augustinus eloquentissimus fuit. Non ineloquens fuit. Carneades orator fuit nobilis; non ignobilis, non obscurus. Et id genus similia, quae nunquam non usu veniunt: sed admonuisse rem clarissimam satis est. Nec te lateat, bifariam nos huiusmodi orationum genere uti, modestiae causa, praesertim si de nobis ipsis loquamur: tum etiam amplificandi gratia. Nam non ingratum, pro valde grato: non vulgariter, pro singulariter, recte et venuste dicimus.

Modestiae causa.

Ego literis meis nonnullam doctrinae sum opinionem consecutus. Semper curavi, ut in literaria gloria non postremas partes tenerem.

De amplificatione superiora sunt exempla; nunc ad nostra revertamur. Nihil tua epistola unquam evenit gratius: Nulla res maiori unquam voluptati fuit, quam tua scripta. Nulla unquam ex re tantundem cepi voluptatis, quantum ex tuis literis amantissimis.

Hoc modo singulae orationes superiores poterunt variari per interrogationem. Quid tuis literis in vita iucundius esse potuit? Quid epistola illa tua nobis evenit dulcius? Quid ita oblectavit unquam, ut proximae tuae literae? Hoc modo rursum singulas fere orationes variare licebit. CH. Quid deinde fiet? AUG. Iam paulo liberius totam orationem vertemus, ut unam dictionem pluribus verbis circumloquamur. CH. Dic exempli causa. AUG. Quod modo per nomen incredibile, modo per adverbium incredibiliter, dictum erat, unam dictionem aliquot verbis commutabimus. Literis consequi nequeam, quantum tuis literis sim delectatus. Et mihi scriptu, et tibi creditu perdifficile fuerit, quantae iucunditati tua mihi scripta fuerint. Explicare prorsum nequeo, quam sim tuis literis gavisus. Et item in infinitum. Rursum alio pacto. Nam hactenus et per negationem, et per interrogationem, postremo per infinitas orationes variavimus. Nunc per subiunctivas sive conditionales variabimus hoc modo: Moriar, si unquam quicquam fuit tuis literis aut optatius aut dulcius. Peream, si ulla res maiori voluptati fuit, quam tuae literae. Ita me Deus amet, ut nihil in vita tuis literis accidit iucundius. Et item alia multa in hunc modum excogitare licebit. CH. Quid deinde? AUG. Nunc

ad translationes, similitudines et exempla fugiendum est.

Translatio est in his.

Accepi literas tuas, quae mellitae fuerunt. Nihil nisi merae deliciae tua mihi scripta videntur. Mera voluptas sunt tuae literae. Et huiusmodi plurima. Sed cavendum, ne obsoletis aut durioribus translationibus utamur, quale est illud:

Iupiter hybernas cana nive conspuit Alpes.

Et quale est illud: Coena tuorum scriptorum me suavissimis epulis refecit*).

Comparatio a simili.

Tua scripta omni vel ambrosia, vel nectare suaviora fuere. Literae tuae quovis melle mihi fuere dulciores. Epistola humanitatis tuae et siliquam omnem, et mel Atticum, et saccharum omne, nectar ambrosiamque deorum longe superavit. Hic quicquid dulcedine nobilitatum est, in medium adduci potest.

Ab exemplo.

Nunquam adducar, ut credam, Hero Leandri sui literas aut maiore voluptate, aut pluribus osculis accepisse, quam tuas accepi. Vix crediderim, aut Scipionem eversa Carthagine, aut Paulum Aemilium capto Perseo magnificentiorem egisse triumphum, quam ego, simul ac suavissima tua scripta tuus mihi tabellarius reddidit. Huiusmodi tum ex fabulis, tum ex historiis infinita possunt inveniri. E physica vero sumuntur rerum similitudines, quarum quamplurimarum naturas memoriter tenere necesse est. Nunc si libet, in alia sententia tentemus.

Nunquam, dum vivam, tui ero immemor.

Semper, dum vivam, tui meminero. Quoad vi-

*) Utrumque apud Furium, de quo Gellius l. 18. c. 13. et Hor. Serm. II 5.

vam, nunquam me tui capiet oblivio. Prius vivere desinam, quam tui meminisse.

Per comparationem.

Si umbram corpus poterit effugere, et hic animus tui quibit oblivisci. Tui memoriam ne Lethaeus quidem amnis poterit abolere. Praeterea per ἀδύνατον aut, more poëtico, per contraria:

Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit.
Ante leves ergo pascentur in aethere cervi,

etc. quae non est multi negotii excogitare. Verum ne immodici videamur, his in praesentia contenti simus. Alias, si voles, copiosius hac de re colloquemur. CH. Ego te, Augustine, iam plane exhaustum putabam: sed tu praeter exspectationem novum thesaurum indicasti, quem si pergas explicare, nox ante occupaverit, quam tibi eadem de re desint verba. AUG. Si ego hoc mediocri et doctrina et ingenio praesto, quantum Ciceronem ipsum valuisse credis, qui cum Roscio histrione certasse legitur? Sed sol nos relinquit. Humescit coelum, praestat imitari aviculas, tectoque ac lecto nos condere. Proinde vale, mi Christiane suavissime, in crastinum. CH. Tu itidem bene valeas, Augustine omnium doctissime.

Convivium religiosum.

EUSEBIUS, TIMOTHEUS, THEOPHILUS, CHRYSOGLOTTUS, URANIUS.

EU. Quum omnia nunc vernent et rideant in agris, demiror esse, qui fumosis urbibus delectentur. TI. Non omnes capiuntur aspectu florum, aut pratorum vernantium, aut fontium amniumve: aut, si capiuntur, est aliud, quod magis iuvet. Ita voluptas voluptate, veluti clavus clavo, pellitur. EU. Tu mihi fortasse foeneratores narras, aut his simillimos negotiatores avaros. TI. Istos quidem, sed non solos, o bone, imo cum his innumeros alios, usque ad ipsos

sacerdotes ac monachos, qui fere quaestus gratia malunt in urbibus, iisque frequentissimis, versari, dogma sequuti, non Pythagoricum aut Platonicum, sed caeci cuiusdam mendici, cui dulce erat, premi turbis hominum, quod diceret, illic esse quaestum, ubi esset populus. EU. Valeant caeci cum suo quaestu: nos philosophi sumus. TI. Et Socrates philosophus urbes praeferebat agris, quod esset discendi cupidus, et urbes haberent, unde disceret. In agris esse quidem arbores et hortos, fontes et amnes, qui pascerent oculos, ceterum nihil loquerentur, ac proinde nihil docerent. EU. Est nonnihil, quod dixit Socrates, si solus obambules in agris. Quamquam mea sententia non est muta rerum natura, sed undiquaque loquax est, multaque docet contemplantem, si nacta fuerit hominem attentum ac docilem. Quid aliud clamitat illa tam amoena naturae vernantis facies, quam opificis Dei sapientiam bonitati parem? Sed Socrates in eo secessu quam multa docet Phaedrum suum, ac vicissim ab eo discit! TI. Si tales adessent aliquot, nihil esse possit amoenius rusticatione. EU. Libet igitur huius rei periculum facere? Est mihi praediolum suburbanum, non amplum, sed nitide cultum; eo vos in crastinum diem ad prandium voco. TI. Plures sumus; exederemus totum praedium tuum. EU. Imo totum convivium apponetur herbaceum, ex dapibus, ut inquit Flaccus, inemptis apparatum. Vinum ipse locus suppeditat; pepones, melones, ficos, pira, mala, nuces ipsae pene arbores porrigunt, quemadmodum fit in insulis Fortunatis, si Luciano credimus. Accedet fortassis e corte gallina. TI. Age, non recusamus. EU. At suam quisque umbram secum adducat, quam volet. Ita quum sitis quatuor, aequabimus numerum Musarum. TI. Fiet. EU. Unum illud vos praemonitos volo, sibi quisque condimentum suum adferet. Ego cibos duntaxat apponam. TI.

Quod condimentum narras? piper an saccharum? EU. Imo aliud vilius, sed suavius. TI. Quodnam? EU. Famem. Eam dabit hodie coena tenuis; cras acuet stomachum ambulatiuncula. Et hoc quoque commodi rusculo meo debebitur. Verum ad quam horam libet prandere? TI. Ad decimam, priusquam invalescat aestus solis. EU. Curabitur. PUER. Here, adsunt convivae pro foribus. EU. Bonae fidei est, quod venistis; sed bis gratum est, quod venistis mature una cum umbris vestris longe gratissimis. Sunt enim quidam inciviliter civiles, qui convivatorem mora sua torquent. TI. Eo maturius venimus, ut esset otium lustrandi visendique regiam istam tuam, quam audimus undique miris deliciis variam, nusquam non testari domini sui ingenium. EU. Regiam spectabitis tali dignam rege. Mihi certe nidulus est quavis regia gratior. Et si regnat, qui libere vivit ex animi sui sententia, hic plane regno. Sed praestat, opinor interim, dum culinae praefecta parat holusculum, et adhuc moderatus est solis calor, visere hortos nostros. TI. Est alius praeter hunc? Nam hic sane mire cultus blandissimo aspectu statim ingredientes salutat et comiter excipit. EU. Hinc igitur decerpat sibi quisque flosculos ac frondes aliquot, ne quid offendat domus paedor. Non idem odor aeque gratus omnibus. Quare sibi quisque deligat. Ne parcite. Nam quicquid hic nascitur, pene publicum esse patior. Neque enim unquam clauditur ostium huius vestibuli, nisi noctu. TI. En tibi in ostio Petrus. EU. Hunc ego malo ianitorem, quam Mercurios, Centauros, aliaque portenta, quae quidam pingunt in foribus suis. TI. Isthuc homine Christiano dignius est. EU. Nec mutum habeo ianitorem; tribus linguis alloquitur ingredientem. TI. Quid loquitur? EU. Quin ipse legis? TI. Intervallum aliquanto longius est, quam ut prospectus oculorum assequatur. EU. En ti

bi perspicillum, quod te vel Lynceum reddet. TI. Latina video. SI VIS AD VITAM INGREDI, SERVA MANDATA. Matthaei cap. 19. EU. Nunc lege Graeca. TI. Graeca video quidem; at illa non vident me: quare lampadem hanc trado Theophilo, qui nunquam non cantillat Graeca. TH. *Μετανοήσατε καὶ ἐπιστρέψατε. Πράξεων τῷ τρίτῳ.* CH. Hebraea mihi sumam: וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה EU. An vobis videtur incomis ianitor, qui statim monet, ut avertamur a vitiis, et convertamus nos ad studium pietatis? Deinde vitam non contingere ex operibus Mosaicis, sed per fidem evangelicam? Postremo servandis evangelicis praeceptis iter esse ad immortalem vitam? TI. Et ecce mox ad dextram ingressus ostendit sacellum perquam elegans. In altari Iesus Christus, suspiciens in coelum ad Patrem et Spiritum sanctum illinc prospicientes, atque eodem dextram porrigens, laeva velut invitat et allectat praetereuntem. EU. Nec is elinguis nos excipit: vides Latina? Ego sum via, veritas et vita. Graeca: *Ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα.* Hebraica: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְהוָה אֲלַמֶּדְכֶם TI. Laeto nimirum omine nos salutavit Dominus Iesus. EU. Sed ne videamur inciviles, fortassis par est, ut illum resalutemus precemurque, ut, quando ex nobis ipsi nihil possumus, ille sua inaestimabili bonitate non sinat nos unquam aberrare a via salutis, sed, abiectis umbris Iudaicis et huius mundi praestigiis, per veritatem evangelicam perducat nos ad vitam aeternam: hoc est, ipse per se trahat nos ad se. TI. Aequissimum est, et ipsa loci species invitat ad precandum. EU. Multos hospites allicit huius horti amoenitas: sed ita fere apud omnes invaluit consuetudo, ut nemo praetereat Iesum insalutatum. Hunc ego, vice foedissimi Priapi, custodem posui, non solum horti mei, sed omnium, quae possideo,

denique corporis pariter atque animi. Adest, ut videtis, fonticulus saluberrimis aquis non inamoene scatens, utcunque repraesentans unicum illum fontem, qui coelesti latice refocillat omnes laborantes et oneratos, et ad quem anhelat anima delassata malis huius mundi, non aliter quam iuxta Psalmistam, cervus aestuans siti, gustatis serpentium carnibus. Hunc gratis haurire licet, quisquis sitit. Nonnulli et religionis gratia sese aspergunt. Quidam etiam bibunt, non sitis, sed religionis causa. Video, vos invitos avelli ab hoc loco. Sed interim hora monet, ut visamus hunc cultiorem hortum, quem in quadrum cingunt muri regiae meae. Si quid erit visendum intus, a prandio spectabitis, quum solis aestus nos, veluti cochleas, domi cohibebit horis aliquot. TI. Papae! Epicureos hortos mihi videre videor. EU. Totus hic locus voluptati dicatus est, sed honestae, pascendis oculis, recreandis naribus, reficiendis animis. Nihil hic nascitur praeter odoratas herbas, nec eas quaslibet, sed eximias duntaxat. Unumquodque genus suas habet areas. TI. Nec herbae mutae sunt apud te, quantum video. EU. Probe dicis: alii domus habent opulentas, ego loquacissimam habeo, ne quando solus videri possim: id magis etiam dices, ubi totam videris. Ut herbae sunt velut in turmas digestae, ita singulae turmae singula habent vexilla cum inscriptione. Velut amaracus hic: *Abstine*, inquit, *sus; non tibi spiro.* Quum enim sit suavissimae fragrantiae, sues tamen hoc odore vehementer offenduntur. Itidem singula genera habent suos titulos, aliquid indicantes, quod ad peculiarem eius herbae vim pertinet. TI. Nihil adhuc vidi hoc fonticulo festivius, qui medius velut arridet herbis omnibus ac refrigerium illis pollicetur adversus aestum. Sed alveolus hic, qui tanta gratia totam aquam ostendit oculis hominum, hinc atque

hinc aequis spatiis hortum dirimens, in quo sese utrinque herbae velut in speculo contemplari gestiunt, num marmoreus est? EU. Bona verba; unde huc marmor? E contusis cementis factitium marmor est: coloris candor additus est incrustamento. TI. Quo tandem sese condit tam amabilis rivus? EU. Vide incivilitatem humanam. Posteaquam hic satis exhilaravit oculos nostros, proluit culinam, eiusque sordes secum defert in cloacam. TI. Crudele, ita me Deus bene amet. EU. Crudele, ni et in hunc usum parasset aeterni numinis benignitas. Tum crudeles sumus, quum fontem divinae scripturae longe hoc amoeniorem, recreandis simul ac purgandis animis nostris datum, conspurcamus vitiis nostris pravisque cupiditatibus, abutentes tam ineffabili dono Dei. Nam hac aqua non abutimur, si partimur in varios usus, in quos illam dedit is, qui nihil non affatim suppeditat usibus humanis. TI. Verissima sunt, quae narras: sed cur tibi virent etiam horti septa manu facta? EU. Ne quid hic non vireat. Quidam rubra malunt, quod is color additus virentibus gratiam adiungat. Hic mihi magis arridet, ut est sua cuique sententia, etiam in hortis. TI. Sed horti per se amoenissimi iucunditatem propemodum obscurant ambulacra tria. EU. In his vel studeo, vel obambulo, solus, aut cum amiculo confabulans, vel cibum capio, si videtur. TI. Columnae paribus intervallis sustinentes aedificium innitens, miraque colorum varietate blandientes, suntne marmoreae? EU. Ex eodem marmore, quo factus est hic alveus. TI. Lepida profecto impostura. Vel deierassem, esse marmor. EU. Quare cave, ne vel credas, vel deieres quicquam temere. Non raro fallit species. Quod opibus deest, arte sarcimus. TI. Non tibi sat erat hortus tam nitidus, tam excultus, nisi pingeres insuper alios hortos? EU. Non capiebat omnes herbarum species unus hortus. Prae-

terea bis delectamur, quum pictum florem cum vivo decertantem videmus; et in altero miramur artificium naturae, in altero pictoris ingenium: in utroque benignitatem Dei, qui in usum nostrum largitur haec omnia, nulla in re non mirabilis pariter et amabilis. Postremo non semper viret hortus, non semper vivunt flosculi. Hic hortus etiam media bruma viret et adblanditur. TI. At non spirat. EU. Sed rursum non eget cultura. TI. Tantum pascit oculos. EU. Verum; sed hoc perpetuo facit. TI. Habet suum et pictura senium. EU. Habet; nobis tamen est vivacior, et illi fere gratiam addit aetas, quam nobis detrahit. TI. Utinam hic vanus esses. EU. In hoc ambulacro, quod spectat occidentem, sole fruor oriente; in hoc, quod spectat orientem, apricor interdum: in hoc, quod spectat austrum, sed patet ad septentrionem, recreor ab aestu solis. Obambulabimus; si videtur, quo spectetis propius. En vernat ipsum etiam solum: habent enim et tessellae colorum gratiam, et flosculis pictis adblandiuntur. Hoc nemus, quod videtis hoc toto pariete depictum, exhibet mihi varium spectaculum. Primum quot videtis arbores, tot videtis arborum genera, singulis ad nativam imaginem non pessime expressis. Quot cernitis aves, tot videtis avium species, praecipue si quae sint rariores, et insigni re quapiam nobiles. Nam anseres, gallinas et anates quid attinet pingere? Inferne sunt quadrupedum species, aut earum avium, quae vivunt humi, more quadrupedum. TI. Mira varietas, nec quicquam est otiosum. Nihil est, quod non aut agat, aut loquatur aliquid. Quid nobis narrat noctua, pene latitans sub frondibus? EU. Attice loquitur Attica: *σωφρόνει*, inquit, *οὐ πᾶσιν ἵπτημι**). Iubet nos consulto agere, quod non omnibus feliciter cedat incon-

*) Proverbium, *γλαὺξ ἵπταται*, id est, *noctua volat;* de rebus ex animi sententia succedentibus.

sulta temeritas. Hic aquila discerpit leporem, frustra obtestante scarabeo. Adstat scarabeo trochilus, et ipse capitalis inimicus aquilae. TI. Haec hirundo quid gerit ore? EU. Herbam chelidoniam. Nam hac restituit pullis exoculatis visum. Agnoscitis herbae figuram? TI. Quodnam hoc novum lacertae genus? EU. Non est lacerta, sed chamaeleon. TI. Est hic ille longo nomine celebratus chamaeleon? Belluam esse credidi leone maiorem, quem vincit etiam vocabulo. EU. Hic ille est semper hians, et semper ieiunus chamaeleon. Haec arbor est caprificus, apud quam solam saevit, alias innoxius. Nam venenum habet; ne contemnas hiantem bestiolam. TI. At non mutat colorem. EU. Verum; quia non mutat locum: ubi mutarit locum, videbis et colorem alium. TI. Quid hic sibi vult tibicen? EU. Nonne vides in proximo camelum saltantem? TI. Video novum spectaculum; camelus cinaedus est, et simius choraules. EU. Sed his singulatim ac per otium contemplandis alias dabitur vel totum triduum; nunc satis erit veluti per transennam vidisse. In hac regione depictum est ad nativam effigiem, quicquid est insignium herbarum: quodque iure miremini, hic venena quantumvis praesentanea tuto non solum spectantur, verum etiam contrectantur. TI. En scorpius, rarum in hisce regionibus malum, sed frequens Italiae. Quamquam color mihi parum respondere videtur in pictura. EU. Qui sic? TI. Quia magis nigrent apud Italos, iste pallidior est. EU. An non agnoscis herbam, in cuius foli um incidit? TI. Non satis. EU. Nec mirum. Nec enim nascitur in hortis nostratibus. Aconitum est. Ei veneno tanta vis est, ut scorpius ad huius contactum stupescat pallescatque, seseque vinci patiatur. Sed offensus veneno, a veneno petet remedium. Videtis in propinquo utrumque genus hellebori. Si scorpius sese potuerit explicare a folio aconiti, et album hel

leborum contingere, recipiet pristinum vigorem, diversi veneni contactu solvente torporem. TI. Actum est igitur de isto scorpio: nam is se nunquam explicabit ab aconiti folio. Etiam loquuntur hic scorpii? EU. Et quidem graece. TI. Quid ait? EU. *Εὗρε Θεὸς τὸν ἀλιτρόν.* Hic praeter herbas videtis omne serpentium genus. En vobis basiliscus, oculis igneis, ipsis etiam nocentissimis venenis formidabilis. TI. Et is loquitur aliquid. EU. *Oderint*, inquit, *dum metuant.* TI. Plane regia vox. EU. Imo nihil minus regium, sed tyrannica vox est. Hic pugnat lacerta cum vipera. Hic dipsas insidiatur, tecta putamine ovi struthiocameli. Hic videtis politiam totam formicarum, ad quarum imitationem nos vocat Hebraeus ille sapiens, atque etiam Flaccus noster. Hic videtis formicas Indicas, quae aurum egerunt ac servant. TI. Deum immortalem, cui possit obrepere taedium in hoc theatro versanti? EU. Alias, inquam, licebit vel ad satietatem usque spectare. Nunc procul tantum spectate tertium parietem. Is habet lacus, amnes et maria, et in his quicquid est insignium piscium. Hic est Nilus, in quo delphinum illum videtis, hominum amatorem, cum crocodilo depugnantem, quo non alius hostis homini capitalior. In ripis ac littoribus videtis ea, quae sunt *ἀμφίβια*, ut cancri, phocae, fiber. Hic est polypus captator, captus a concha. TI. Quid loquitur? *Αἱρῶν αἱροῦμαι.* Mire pictor fecit aquam pellucidam. EU. Aut hoc erat illi faciendum, aut nobis opus erat aliis oculis. In proximo est alter polypus, summa aequoris aqua velificans, liburnicarum gaudens imagine. Videtis torpedinem prostratam in arena concolori, quam hic tuto vel manu contigeris. Sed alio properandum est. Haec pascunt oculos, at ventrem non explent: properemus ad reliqua. TI. Etiamne amplius? EU. Mox videbitis, quid nobis praebeat po-

sticum. Hic videtis hortum satis spatiosum, in duas divisum partes: in altera est, quicquid est herbarum esculentarum, in qua regnant uxor et famula mea: in altera, quicquid est medicarum, praesertim insignium. Ad laevam est pratum liberum, praeter virorem graminum nihil habens: septum est sepe perpetua, e spinis implexis, sed vivis, contexta; illic nonnunquam vel ambulo, vel lusito cum sodalibus. Ad dexteram est pomarium, in quo, quum erit otium, videbitis plurimas arbores peregrinas, quas paulatim doceo nostro coelo assuescere. TI. Papae; nae tu vincis vel ipsum Alcinoum. EU. Hic aviarium est in confinio adhaerens ambulacro superiori, quod videbitis a prandio: videbitis formas varias, variasque linguas audietis. Nec minus varia sunt ingenia. Inter quasdam cognatio est, et mutuus amor; inter nonnullas simultas irreconciliabilis. Sunt autem omnes adeo cicures et mansuetae, ut, si quando coeno illic aperta fenestra, devolent in mensam, cibumque vel e manibus capiant. Si quando ingredior in ponticulo pensili, quem videtis, fabulans cum amico, assident, auscultant, insident humeris, aut brachiis, adeo dedidicerunt timere, quia sentiunt neminem laedere. In extremo pomario apum regnum est. Nec illud sane spectaculum inamoenum. In praesentia non sinam vos amplius contemplari, quo sit, quod vos posthac revocet tanquam ad novum spectaculum. A prandio cetera vobis ostendam. PUER. Uxor et famula clamitant, corrumpi prandium. EU. Iubeto illas esse aequanimes; nos iam accurremus. Lavemus, amici, ut puris manibus et animis ad mensam accedamus. Etenim si ethnicis quoque religiosa erat mensa, quanto magis oportet esse sacram Christianis, quibus habet imaginem quandam illius sacrosancti convivii, quod Dominus Iesus postremum egit cum suis discipulis. Et ob id receptum est, abluere ma-

nus, ut, si quid odii, livoris aut turpitudinis alicui forsitan resideat in animo, id eiiciat ante, quam accedat ad cibum capiendum. Sic enim opinor et corpori salubriores esse cibos, si sumantur animo defecato. TI. Istud verissimum esse credimus. EU. Quoniam hoc exemplum nobis ab ipso Christo traditum est, ut ab hymno cibum auspicaremur (nam id arbitror, quod frequenter in Evangelio legimus, illum benedixisse, aut gratias egisse patri priusquam cibum frangeret) et rursum hymno finiremus: si videtur, recitabo vobis hymnum, quem divus Chrysostomus miris laudibus praedicat in homilia quadam, dignatus etiam interpetrari. TI. Imo, ut velis, rogamus. EU. *Benedictus Deus, qui me pascis a iuventute mea, qui cibum praebes omni carni; reple laetitia et gaudio corda nostra, ut affatim, quod satis est, habentes abundemus in omne opus bonum, in Christo Iesu Domino nostro; cum quo tibi gloria, honor et imperium, cum Sancto Spiritu in omne aevum.* TI. *Amen.* EU. Nunc accumbite, ac suam quisque umbram sibi adiungat. Caniciei tuae debetur primus locus, Timothee. TI. Verbo dignitatem universam meam complexus es. Hoc solo nomine sum ceteris anteponendus. EU. Ceterarum dotium aestimator est Deus; nos ea sequimur, quae videmus. Sophroni, adhaere corpori tuo. Tu Theophile et Eulali, dextrum mensae latus occupate. Chrysoglottus et Theodidactus occupabunt laevum. Uranius et Nephalius, quod superest. Ego hunc angulum tuebor. TI. Non patiemur: hospiti debetur primus locus. EU. Tota domus haec mea est, simulque vestra: quod si mihi permittitur ius in regno meo, is locus debetur hospiti, quemcunque sibi delegerit. Nunc utinam Christus, ille exhilarator omnium, et sine quo nihil vere suave est, dignetur huic nostro interesse convivio, suaque praesentia exhilarare animos nostros. TI. Spero, digna-

bitur. Sed ubi sedebit, iam omnibus locis occupatis? EU. Utinam ille se misceat omnibus et patinis, et poculis, ut nihil illum non sapiat; sed potissimum illabatur animis nostris. Id quo magis dignetur et nos tanti hospitis reddamur capaciores, si molestum non est, auscultabitis paululum e sacra lectione, sed ita, ut interim nihilo secius admoveatis manus ovis et lactucis, si libet. TI. Id faciemus libenter, sed auscultabimus libentius. EU. Is mos mihi multis nominibus videtur amplectendus, quod hac ratione vitentur inanes fabulae, praebeaturque materia confabulationis frugiferae. Multum enim ab illis dissentio, qui pu tant, non esse laetum convivium, nisi quod scateat ineptis ac lascivis fabulis, quod perstrepat obscoenis cantiunculis. Vera hilaritas nascitur e pura sinceraque conscientia: atque hi sermones vere laeti sunt, quos semper et dixisse iuvet aut audisse, et semper delectet meminisse: non quorum mox pudeat, quique conscientiam poenitudine discrucient. TI. Utinam ista tam perpenderemus omnes, quam sunt vera. EU. Haec praeterquam quod certam et insignem habent utilitatem, etiam iucunda fiunt, ubi vel mensem unum assueveris. TI. Nihil igitur consultius, quam optimis assuescere. EU. Recita, puer, distincte et clare. PUER. *) *Sicut divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, inclinabit illud. Omnis via viri recta sibi videtur; appendit autem corda Dominus. Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino, quam victimae.* EU. Sit hoc satis. Praestat enim pauca avide discere, quam multa cum taedio devorare. TI. Praestat sane, sed non hic tantum. Plinius scripsit, Officia Ciceronis nunquam de manibus deponenda; et sunt sane digna, quae quum ab omnibus, tum praecipue ab his, qui de-

*) Locus hic iuxta versionem vulgatam est ex Salomonis proverbiis c. 21. v. 1. 2. 3.

stinati sunt administrandae reipublicae, ad verbum ediscantur, mea quidem sententia: sed hunc proverbiorum libellum semper dignum arbitratus sum, qui semper nobis circumferatur. EU. Quoniam sciebam prandium fore dilutum et insipidum, idcirco hanc procuravi nobis conditurani. TI. Nihil hic est non lautissimum; et tamen si nihil esset praeter betas absque pipere, vino et aceto, talis lectio condiret omnia. EU. Mihi tamen plus adderet gratiae, si, quod audio, penitus intelligam. Atque utinam adesset aliquis vere theologus, qui ista non intelligeret solum, verum etiam saperet. Nobis idiotis, nescio, an fas sit, hisce de rebus confabulari. TI. Ego vero puto vel nautis esse fas, modo absit definiendi temeritas. Fortasse et Christus, qui pollicitus est sese adfuturum, ubicunque duo convenirent de ipso tractantes, aspirabit nobis tam multis. EU. Quid si igitur partiamur inter nos novem tres sententias? CONVIVAE. Non displicet, modo a convivatore incipiat ordo. EU. Non detrectarem provinciam, sed vereor, ne hic vos peius accipiam, quam cibis accipio. Age, necubi videar difficilis convivator, omissis variis coniecturis, quae in hunc locum congerunt interpretes, mihi videtur hic esse sensus moralis: alios mortales posse flecti monitis, increpationibus, legibus ac minis: regis animum, quoniam neminem metuit, si repugnes, magis irritari. Et idcirco quoties principes vehementer contendunt aliquid, suo animo relinquendos, non quod semper velint optima, sed quod illorum stultitia malitiave Deus nonnunquam abutatur ad emendandos eos, qui deliquerunt. Quemadmodum vetuit resisti Nabuchodonosor, quod illius ministerio decrevisset castigare populum suum. Fortassis illud est, quod ait Iob: Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Atque huc fortasse pertinet, quod ait David, deplorans pec-

catum suum: Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Non quod reges non peccent ingenti populi malo, sed quod non habeant hominem, cuius auctoritate condemnentur, quum Dei iudicium nemo, quamlibet potens, possit effugere. TI. Non displicet interpretatio. Sed quid sibi volunt divisiones aquarum? EU. Adhibita est similitudo, quae rem explanet. Violenta res et impotens est regis animus concitatus, nec huc aut illuc duci potest, sed impetu suo fertur, velut oestro divino percitus, quemadmodum mare sese spargit in terras, ac subinde cursum mutat, contemptis agris, aedificiis, et quicquid obstat; alicubi se condit sub terras: cuius impetum si coneris inhibere, aut alio deflectere, nihil agas. Idem accidit in magnis fluminibus, veluti fabulae quoque narrant de Acheloo. Minus autem mali capitur, si commode obsecundes, quam si violenter repugnes. TI. Nihil igitur remedii adversus malorum regum impotentiam? EU. Fortasse primum fuerit, leonem in civitatem non recipere: proximum, sic auctoritate senatus, magistratuum ac civium moderari potentiam illius, ut non facile erumpat in tyrannidem. Sed omnium potissimum, dum adhuc puer est, et se principem esse nescit, sanctis praeceptis formare pectus illius. Prosunt et preces, ac monita, sed blanda ac tempestiva. Extrema ancora est, votis fatigare Deum, ut regis animum inclinet ad ea, quae Christiano rege digna sunt. TI. Quid ais, idiota? Si baccalaureus essem Theologiae, minime puderet istius interpretationis. EU. An vera sit, nescio; mihi satis est, quod sensus non sit impius, aut haereticus. Morem gessi voluntati vestrae. Nunc, ut decet in conviviis, vicissim audire cupio. TI. Si quid defertis his quoque canis, mihi videtur hoc dictum et ad abstrusiorem sententiam accommodari posse. EU. Credo, et audire cupio. TI. Rex intelligi potest vir perfe

ctus, qui domitis carnis affectibus, solo divini spiritus impetu ducitur. Porro qui sit huiusmodi, hunc non convenit fortassis humanis legibus in ordinem cogere, sed suo domino, cuius spiritu agitur, relinquendus est, nec iudicandus est ex hisce rebus, quibus imbecillitas imperfectorum utcunque provehitur ad veram pietatem: sed si quid secus facit, dicendum est cum Paulo: *Dominus assumpsit illum: domino suo stat, aut cadit.* Idem illud: *Spiritualis homo omnia diiudicat; ipse vero a nemine iudicatur.* Talibus igitur nemo praescribat, sed Dominus, qui praescripsit terminos mari et amnibus, habet cor sui regis in manu sua, et quocunque voluerit, inflectit illud. Quid enim opus est praescribere illi, qui suapte sponte praestat meliora, quam exigunt humanae leges? Aut quae temeritas sit, illum hominem constitutionibus adstringere, quem certis argumentis constat divini spiritus afflatu gubernari? EU. Tu vero, Timothee, non solum canos habes capillos, sed pectus etiam habes eruditionis canitie venerabile. Atque utinam inter Christianos, quos omnes oportebat esse reges huiusmodi, plures reperirentur hoc digni cognomine. Sed iam satis est ovatum, et oleribus praelusum: iubete haec tolli, et apponi, quod superest. TI. Nobis affatim satisfactum est hac ovatione, etiam si nihil praeterea successerit vel supplicationis, vel triumphi. EU. Verum quoniam, aspirante Christo, sicut opinor, successit res in prima sententia, velim, ut umbra tua nobis enarret alteram, quae mihi videtur aliquanto obscurior. SOPHRONIUS. Si boni voletis consulere, quicquid dixero: sedulo dicam, quod mihi videtur. Alioqui qui fieri potest, ut rebus obscuris lucem adferat umbra? EU. Equidem recipio futurum omnium nomine; et tales umbrae lucem suam habent aptiorem oculis nostris. SOPH. Idem docere videtur, quod Paulus: Diversis vitae rationibus

contenditur ad pietatem. Alii placet sacerdotium, alii caelibatus, alii coniugium, alii secessus, alii respublica, pro varietate corporum et ingeniorum. Rursus alius vescitur quibuslibet, alius distinguit inter cibum et cibum, alius iudicat inter diem et diem, alius iudicat omnem diem. In his Paulus vult, unumquemque suo frui affectu citra contumeliam alterius. Nec oportet quemquam ex huiusmodi iudicare, sed iudicium deferre Deo, qui expendit corda. Fit enim saepenumero, ut vescens gratior sit Deo, quam non vescens, et diem festum violans acceptior sit Deo, quam is, qui videtur observare: et matrimonium huius gratius sit oculis Dei, quam multorum caelibatus. Dixi umbra. EU. Utinam mihi saepe contingat cum talibus umbris colloqui. Rem, ni fallor, non acu, quod aiunt, sed lingua tetigisti. Sed adest qui caelebs vixit, non de numero beatorum, qui se castraverunt propter regnum Dei: sed hic castratus est vi, quo magis placeret ventri, donec et hunc et escas destruxerit Deus. Capus est ex corte nostra. Elixis magis delector. Ius est non inelegans: quod in eo natat, lactucae sunt selectissimae. Sumat sibi quisque, quod gratum est animo. Sed ne quid vos fallam, succedit huic assi nonnihil, mox bellaria, deinde fabulae catastrophe. TI. Sed interim excludimus uxorem e convivio. EU. Ubi vos venietis comitati vestris, accumbet et mea. Nunc quid aliud esset, quam muta persona? et illa suavius garrit mulier inter mulieres, et nos liberius philosophamur. Alioqui periculum sit, ne nobis accidat, quod accidit Socrati, cui quum essent convivae philosophi, quibus magis placent huiusmodi fabulae, quam cibus, et in longum proferretur disputatio, Xantippe commota mensam subvertit. TI. Nihil minus a tua metuendum arbitror. Est enim mulier moribus placidissimis. EU. Mihi certe talis, ut commutare non cupiam, et-

iamsi liceat: atque hoc nomine mihi vel praecipue videor fortunatus. Nec enim mihi placet eorum sententia, qui fortunatum putant, uxorem habuisse nunquam: magis arridet, quod ait sapiens Hebraeus, ei bonam sortem obtigisse, cui obtigit uxor bona. TI. Saepe nostro vitio malae sunt uxores, vel quia tales deligimus, vel quia tales reddimus, vel quia non, ut oportet, formamus et instituimus. EU. Vera praedicas: sed interim exspecto tertiae sententiae enarrationem, et iam mihi dicturire videtur θεόπνευστος Theophilus. TH. Imo mihi animus erat in patinis: dicam tamen, quando licet impune. EU. Etiam cum gratia licebit errare; vel sic praebebis occasionem inveniendi. TH. Mihi videtur eadem sententia, quam protulit Dominus apud Osee Prophetam cap. 6. *Misericordiam volui, et non sacrificium, et scientiam Dei plus quam holocausta.* Cuius vivus et efficax interpres est Dominus Iesus in Evangelio Matthaei cap. 9. Quum enim convivium agitaret in domo Levi, qui erat publicanus, isque multos sui ordinis suique quaestus homines invitasset ad convivium; Pharisaei, qui tumebant religione Legis, quum ea praecepta negligerent, unde tota Lex pendebat et prophetae, quo discipulorum animos alienarent a Iesu, rogabant illos, cur dominus admisceret se convivio peccatorum, a quorum consortio abstinebant Iudaei, qui volebant haberi sanctiores, et si quando contigisset cum eiusmodi congredi, reversi domum abluebant corpus. Quumque discipuli rudes adhuc non haberent, quod responderent; Dominus et pro se et pro discipulis respondit: *Non est opus*, inquit, *medico valentibus, sed male habentibus. Euntes autem discite, quid est: Misericordiam volo, et non sacrificium. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* EU. Pulchre tu quidem collatione locorum rem explicas, id quod in divinis literis praecipuum est: sed discere

velim, quid appellet sacrificium, quid misericordiam. Nam qui consistit, ut aversetur sacrificia Deus, quae sibi tot praeceptis iusserat exhiberi? TH. Quomodo Deus aversetur sacrificia, docet ipse nos apud Esaiam cap. 1. Sunt enim quaedam praescripta Iudaeis in lege, quae significant magis sanctimoniam, quam praestant: quod genus sunt, dies festi, sabbatismi, ieiunia, sacrificia. Et sunt, quae semper praestanda sint, quae suapte natura bona sunt, non quia iussa. Iudaeos autem aversatur Deus, non quod observarent legis ritus, sed quod his stulte tumidi, negligerent ea, quae Deus maxime vult praestari a nobis: ac madentes avaritia, superbia, rapinis, odio, livore, ceterisque vitiis, existimabant Deum ipsis multum debere, quod diebus festis versarentur in templo, quod immolarent victimas, quod abstinerent a cibis vetitis, quod illi nonnunquam ieiunarent: umbras amplectebantur, rem negligebant. Quod autem ait: *Misericordiam volo, et non sacrificium;* opinor ex idiomate sermonis Hebraei dictum, pro eo, quod erat, misericordiam volo potius quam sacrificium, quemadmodum illud interpretatur Salomon, quum ait: *Facere misericordiam et iudicium, magis placet Domino quam victimae.* Porro, omne officium, quod impenditur sublevando proximo, scriptura misericordiam vocat et eleemosynam, quae et ipsa nomen duxit a miserendo. Victimas appellari puto, quicquid pertinet ad ceremonias corporales, et aliquid habet affine cum Iudaismo: quod genus sunt delectus ciborum, vestitus praescriptus, ieiunium, sacrificium, preces veluti pensum absolutae, quies diei festi. Haec enim ut pro tempore non sunt omnino negligenda, ita Deo fiunt ingrata, si quis observationibus huiusmodi confisus, negligat misericordiam, quoties fratris necessitas exigit officium charitatis. Habet speciem san-

ctimoniae etiam, colloquia vitare malorum. Sed hoc cessare debet, quoties aliud suadet charitas proximi. Obedientia est, quiescere diebus festis; sed impium sit, ob religionem diei sinere fratrem perire. Itaque servare diem dominicum victima est, ut ita loquar: reconciliari fratri, misericordia est. Porro iudicium, quamquam potest ad potentes referri, qui frequenter vi opprimunt imbecilles, tamen mihi videtur non absurdum, si respondeat illi, quod est apud Osee: *Et scientiam Dei plus quam holocausta.* Non servat legem, qui non servat iuxta mentem Dei. Iudaei sublevabant asinum in foveam collapsum sabbatis: et Christum calumniabantur, qui servaret totum hominem in sabbato. Hic erat praeposterum iudicium, et aberat scientia Dei: nesciebant enim, quod ista propter hominem essent instituta, non homo propter illa. Sed haec impudenter dicere viderer, nisi vestro iussu dicerem. Malim ex aliis rectiora discere. EU. Ista mihi videntur adeo dicta impudenter, ut existimem Dominum Iesum loqui per organum oris tui. Sed interim dum largiter pascimus animos nostros, ne negligantur collegae. TH. Quinam? EU. Corpora nostra, nonne collegae sunt animorum? Hoc enim malim, quam instrumenta, vel domicilia, vel sepulchra. TI. Hoc nimirum est affatim refici, ubi totus homo reficitur. EU. Video vos segniter attingere: quare, si videtur, iubebo proferri assa, ne pro lauto convivio longum praebeam. Videtis huius prandioli summam. Armus est ovillus, sed exquisitus, capus, et perdices quatuor. Has solas a mercatu sumpsi, reliqua suppeditat hoc praediolum. TI. Epicureum prandium video, ne dicam Sybariticum. EU. Imo vix Carmeliticum. Sed qualequale est, boni consuletis. Animus certe purus est; si parum lautum est convivium. TI. Adeo non est muta tua domus, ut non solum parietes, sed et cyathus loquatur aliquid.

EU. Quid tibi loquitur? TI. *Nemo, nisi a seipso, laeditur.* EU. Cyathus patrocinatur vino. Nam vulgus febrim, aut capitis gravedinem e potu contractam, imputare solet vino, quum ipsi sibi malum accersierint immodice bibendo. SOPH. Meus Graece loquitur: ἐν οἴνῳ ἀλήθεια. EU. Admonet non esse tutum sacerdotibus aut regum famulis indulgere vino, quod vinum fere transferat in linguam, quicquid latebat in corde. SOPH. Apud Aegyptios olim nefas erat sacerdotibus bibere vinum, quum nondum illis mortales sua committerent arcana. EU. Nunc licet quidem omnibus bibere vinum; an expediat, nescio. Eulali, quid libelli profers e crumena? perquam elegans videtur; nam foris etiam totus aureus est. *Eulalius.* Sed idem intus plus quam gemmeus est. Sunt epistolae Paulinae, quas ut unicas delicias meas semper mecum circumfero: quas ideo profero, quod ex occasione sermonis tui venit in mentem locus quidam, qui me nuper diu torsit, nec adhuc satis sibi facit animus. Is est in epistolae prioris ad Corinthios cap. 6. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestatem.* Primum, si Stoicis credimus, nihil est utile, quod non idem honestum. Quomodo igitur Paulus distinguit id, quod licet, ab eo, quod expedit? Certe scortari aut inebriari non licet, quomodo igitur licent omnia? Quod si Paulus de certo genere rerum loquitur, quarum omnium vult esse licentiam, non possum satis ex ipso loci tenore divinare, quodnam sit illud genus. Ex iis, quae mox huic loco subiiciuntur, coniicere licet, eum loqui de ciborum delectu. Quidam enim abstinebant ab idolothytis, quidam a cibis per Mosen interdictis. Et de idolothytis agit cap. 8. Rursus cap. 10. velut explicans huius loci sententiam, ait: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt: omnia mihi licent, sed non omnia aedificant. Ne-*

mo, quod suum est, quaerat, sed quod alterius. Omne, quod in macello venit, manducate. Hoc quod hic subiicit Paulus, congruere videtur cum eo, quod supra dixerat: *Esca ventri, et venter escis, et hunc et has destruet Deus.* Quod autem respexit hic etiam ad Iudaicum ciborum delectum, indicat clausula 10. cap. *Sine offensione estote Iudaeis et gentibus et ecclesiae Dei, sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quaerens, quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant.* Nam quod ait: gentibus, pertinere videtur ad idolothytum; quod ait: Iudaeis, referre videtur ad delectum ciborum; quod ait: ecclesiae Dei, pertinet ad infirmos ex utroque genere collectos. Licebat igitur vesci quibuslibet cibis, et omnia munda mundis. Verum incidit casus, ut non expediat. Quod omnia licebant, libertatis erat Evangelicae: sed charitas ubique spectat, quid conducat ad salutem proximi, eoque frequenter abstinet et a licitis, malens obsecundare commodo proximi, quam sua uti libertate. Sed hic mihi geminus obstrepit scrupulus: primum, quod in sermonis contextu nihil praecedat, aut sequatur, quod cum hoc sensu cohaereat. Nam obiurgarat Corinthios, quod essent seditiosi, quod scortationibus, adulteriis, atque etiam incestis impuri, quod litigarent apud iudices impios. Cum his qui cohaeret, *omnia mihi licent, sed non omnia expediunt?* Et in his quae sequuntur, redit ad causam impudicitiae, quam repetierat et ante, intermisso negotio litium. *Corpus autem*, inquit, *non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori.* Verum hunc quoque scrupulum possum utcunque discutere, quod paulo superius in catalogo vitiorum meminisset et idololatriae: Nolite errare, neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri. Porro esus idolothytorum vergebat ad speciem idololatriae. Et ideo mox subdit, *Esca ventri, et venter escis;* signi-

ficans pro necessitate corporis, pro tempore licere vesci quibuslibet, nisi aliud suaserit charitas proximi, sed impudicitiam semper et ubique detestandam esse. Quod vescimur, necessitatis est, quae tolletur in resurrectione mortuorum. Quod libidinamur, malitiae est. Sed alterum scrupulum non queo dissolvere, quomodo ad haec quadret illud: *Sed ego sub nullius redigar potestatem.* Ait enim, sibi potestatem esse omnium, se tamen in nullius potestate fore. Si is dicitur esse in potestate aliena, qui, ne offendat, abstinet, idem capite nono de se praedicat: *Quum liber essem ab omnibus, omnium me servum feci, ut omnes lucrifacerem.* Hoc, opinor, offensus scrupulo sanctus Ambrosius, putat, hunc esse germanum Apostoli sensum, ut viam praestruat illi, quod ait cap. 9. sibi quoque potestatem esse faciendi, quod ceteri faciebant, vel Apostoli, vel pseudapostoli, sumendi victum ab his, quibus praedicabat Evangelium. Sed ab hoc, tametsi licebat, temperabat, quod sic expediret Corinthiis, quos de tam multis et insignibus vitiis obiurgabat. Porro quisquis accipit, fit quodammodo obnoxius ei, a quo accipit, et aliquid decedit de vigore auctoritatis. Siquidem, qui accipit, minus libere obiurgat: et qui dedit, non perinde fert obiurgari ab eo, cui benefecit. In hoc igitur Paulus abstinuit ab iis, quae licebant, ut consuleret apostolicae libertati, quam in hoc volebat nulli esse obnoxiam, ut liberius, ac maiore cum auctoritate reprehenderet illorum vitia. Mihi sane non displicet Ambrosiana sententia. Attamen si quis mallet hunc locum ad cibos accommodare; mea sententia, quod ait Paulus: *Sed ego sub nullius redigar potestatem,* sic accipi posset: Tametsi nonnunquam abstineam a cibis immolatitiis, aut lege Mosaica vetitis, ut consulam saluti proximi ac profectui evangelico; tamen animus meus liber est, qui scit, sibi licere vesci ci-

bis quibuslibet, pro necessitate corpusculi. At pseudapostoli conabantur hoc persuadere, quosdam cibos per se impuros esse, nec abstinendum per occasionem, sed semper ab his temperandum, tanquam natura malis, nec aliter quam abstinemus ab homicidio et adulterio. Hoc quibus erat persuasum, redacti erant sub alienam potestatem, et exciderant ab evangelica libertate. Solus, quod quidem meminerim, Theophylactus sententiam inducit ab his omnibus diversam: *Licet vesci quibuslibet cibis, sed non expedit immodice. Nam ex luxu nascitur impudicitia.* Hic sensus, quanquam impius non est, tamen mihi non videtur huius loci germanus esse. Ostendi, quae me torqueant: vestrae charitatis erit, me ex his scrupulis eximere. EU. Nae tu probe tuo respondes nomini. Qui sic novit proponere quaestiones, non opus habet alio, qui dissolvat. Sic enim proposuisti dubitationem tuam, ut ego dubitare desierim Tametsi Paulus in ea epistola, quoniam multa simul decrevit agere, saepe ab uno argumento in aliud devolvitur, et rursum, quod intermiserat, repetit. CH. Nisi vererer, ne vos mea loquacitate avocem a capiendo cibo, et si crederem fas esse tam sacris colloquiis admiscere quicquam ex profanis auctoribus, proponerem et ipse quiddam, quod hodie legentem me non torsit, sed unice delectavit. EU. Imo profanum dici non debet, quicquid pium est, et ad bonos mores conducens. Sacris quidem literis ubique prima debetur auctoritas; sed tamen ego nonnunquam offendo quaedam vel dicta a veteribus, vel scripta ab ethnicis, etiam poëtis, tam caste, tam sancte, tam divinitus, ut mihi non possim persuadere, quin pectus illorum, quum illa scriberent, numen aliquod bonum agitaverit. Et fortasse latius se fundit spiritus Christi, quam nos interpretamur. Et multi sunt in consortio sanctorum, qui non sunt apud nos in catalogo.

Fateor affectum meum apud amicos: non possum legere librum Ciceronis de Senectute, de Amicitia, de Officiis, de Tusculanis quaestionibus, quin aliquoties exosculer codicem, ac venerer sanctum illud pectus, afflatum coelesti numine. Contra quum hos quosdam recentiores lego de republica, oeconomica, aut ethica praecipientes, Deum immortalem! quam frigent prae illis, imo quam non videntur sentire quod scribunt, ut ego citius patiar perire totum Scotum cum aliquot sui similibus, quam libros unius Ciceronis, aut Plutarchi: non quod illos in totum damnem, sed quod ex his sentiam me reddi meliorem, quum ex illorum lectione surgam, nescio quomodo, frigidius affectus erga veram virtutem, sed irritatior ad contentionem. Quare ne verere, quicquid istuc est, proponere. CH. Quum plerique libri M. Tullii, quos scripsit de philosophia, divinitatis quiddam spirare videntur, tum ille, quem senex scripsit de Senectute, plane mihi videtur *κύκνειον ᾆσμα*, quemadmodum Graecis est in proverbio. Eum hodie relegi, atque haec verba, quoniam prae ceteris arridebant, edidici *Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam, et in cunis vagiam, valde recusem: nec vero velim quasi decurso spatio a calce ad carceres revocari. Quid enim habet haec vita commodi? quid non potius laboris? Sed non habeat sane: habet certe tamen aut satietatem, aut molestiam. Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et hi docti, saepe fecerunt. Nec me vixisse poenitet, quoniam ita vixi, ut frustra me natum non existimem. Et ex vita ista discedo, tanquam ex hospitio, non tanquam e domo. Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi, dedit. O praeclarum illum diem, quum ad illud animorum concilium coetumque proficiscar, et quum ex hac turba et colluvione discedam!* Hactenus Cato. Quid ab homine Christiano dici potuit sanctius? Uti

nam talia essent colloquia monachorum omnium, vel cum sacris virginibus, quale fuit illud ethnici senis colloquium cum ethnicis adolescentibus. EU. Iam aliquis causabitur, colloquium esse confictum a Cicerone. CH. Isthuc mea non magni refert, sive hoc laudis tribuatur Catoni, qui talia senserit dixeritque: sive Ciceroni, cuius animus sententias tam divinas cogitatione complexus sit, cuius calamus res egregias pari facundia depinxerit. Quanquam equidem arbitror, et Catonem, etiamsi non dixit eadem, tamen similia dicere solitum in colloquiis. Nec enim tam impudens erat M. Tullius, ut alium Catonem finxerit, quam fuerit: et in dialogo parum meminerit decori, quod in primis spectandum est in hoc scripti genere, praesertim quum eius viri memoria recens adhuc haereret animis eius aetatis hominum. TH. Vehementer probabile est quod narras: sed dicam, quid mihi venerit in mentem, te recitante. Saepenumero mecum admiratus sum, quum omnes optent longaevitatem, et mortem exhorreant, tamen vix quenquam comperiri tam felicem, non dico senem, sed provectioris aetatis hominem, qui rogatus, an, si detur, velit repuerascere, usurus per omnia iisdem bonis ac malis, quae illi iam contigissent in vita, responderit idem quod Cato dicit: praesertim si recolat animo, quicquid annis retroactis seu triste, seu laetum obtigisset. Nam frequenter et suavium rerum recordatio vel cum pudore vel cum conscientiae molestia coniuncta est, ut animus ab his etiam recolendis non minus abhorreat, quam a tristibus. Id opinor nobis indicarunt sapientissimi poëtae, qui scribunt, tum demum animas capi desiderio corporum relictorum, posteaquam ex amne Lethaeo longa biberint oblivia. UR. Est isthuc profecto dignum admiratione, et mihi quoque compertum in nonnullis. Verum illud quam mihi blandiebatur; *Nec me*

vixisse poenitet! At quotusquisque Christianorum sic moderatur vitam suam, ut huius senis vocem sibi possit usurpare? Vulgus hominum existimat, se non frustra vixisse, si per fas nefasque congestas divitias relinquant morientes. At Cato ideo non putat se frustra natum, quod integrum et sanctum civem praestiterit reipublicae, quod incorruptum magistratum, quod posteritati quoque virtutis et industriae suae monumenta reliquerit. Iam illo quid dici potuit divinius? *Discedo tanquam ex hospitio, non tanquam e domo.* Hospitio tantisper uti licet, donec hospes iubeat exire. E domo sua nullus facile pellitur. Et tamen hinc quoque saepenumero propellit vel ruina, vel incendium, vel alius casus quispiam. Ut horum nihil accidat, tamen senio collabens aedificium admonet esse demigrandum. NEPHALIUS. Non minus elegans est, quod apud Platonem loquitur Socrates, *Animam humanam in hoc corpore velut in praesidio positam esse, unde fas non sit discedere iniussu imperatoris, nec diutius in eo immorari, quam visum sit ei qui collocavit.* Illud significantius est in Platone, quod pro *domo* dixerit praesidium: siquidem in domo tantum commoramur, in praesidio destinati sumus functioni, quam nobis delegavit imperator noster: non abludens a nostris literis, quae vitam hominis nunc militiam, nunc certamen esse dicunt. UR. At mihi quidem oratio Catonis pulchre congruere videtur cum oratione Pauli, qui scribens Corinthiis, coelestem mansionem, quam exspectamus post hanc vitam, *οἰκίαν* vocat, et *οἰκητήριον*, hoc est *domum*, sive *domicilium.* Ceterum hoc corpusculum appellat tabernaculum, Graece *σκῆνος*. *Nam et qui sumus,* inquit, *in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati.* NEPH. Nec abludit a sermone Petri: *Iustum autem,* inquit, *arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione; certus, quod velox est*

depositio tabernaculi mei. Quid autem aliud clamat nobis Christus, quam ut sic vivamus ac vigilemus, tanquam illico morituri? sic incumbamus honestis rebus, tanquam semper victuri? Iam illud quum audimus, *O praeclarum diem!* nonne videmur audire Paulum ipsum loquentem, *Cupio dissolvi, et esse cum Christo?* CH. Quam felices sunt, qui tali animo mortem exspectant! Sed in oratione Catonis, quanquam praeclara est, tamen fiduciam aliquis taxare posset, ut ab arrogantia profectam, quam multum oportet abesse ab homine Christiano. Proinde mihi nihil unquam legisse videor apud ethnicos, quod aptius quadret in hominem vere Christianum, quam quod Socrates, paulo post bibiturus cicutam, dixit Critoni: *An opera*, inquit, *nostra sit probaturus Deus, nescio: certe sedulo conati sumus, ut illi placeremus. Est mihi tamen bona spes, quod ille conatus nostros sit boni consulturus:* vir ille sic diffidit factis suis, ut tamen ob animi propensam voluntatem obtemperandi voluntati divinae, bonam spem conceperit, fore ut Deus pro sua bonitate boni consulturus esset, quod studuisset bene vivere. NEPH. Profecto mirandus animus in eo, qui Christum ac sacras literas non noverat. Proinde quum huiusmodi quaedam lego de talibus viris, vix mihi tempero, quin dicam, Sancte Socrates, ora pro nobis. CH. At ipse mihi saepenumero non tempero, quin bene ominer sanctae animae Maronis et Flacci. NEPH. At ego quot vidi Christianos, quam frigide morientes! Quidam fidunt in his rebus, quibus non est fidendum: quidam ob conscientiam scelerum et scrupulos, quibus indocti quidam obstrepunt morituro, pene desperantes exhalant animam. CH. Nec mirum, eos sic mori, qui per omnem vitam tantum philosophati sunt in ceremoniis. NEPH. Quid isthuc verbi est? CH. Dicam, sed illud etiam atque etiam praefatus, me non damnare,

imo vehementer probare sacramenta et ritus ecclesiae; sed quosdam vel improbos vel superstitiosos, vel, ut mollissime dicam, simplices et indoctos, qui docent populum hisce rebus fidere, praetermissis his, quae nos vere reddunt Christianos. NEPH. Nondum satis intelligo, quorsum eas. CH. Faxo ut intelligas. Si vulgus Christianorum spectes, nonne prora et puppis vitae illis in ceremoniis est? In baptismo quanta religione repraesentantur prisci ritus Ecclesiae! Commoratur infans extra fores templi, peragitur exorcismus, peragitur catechismus, suscipiuntur vota, abiuratur satanas cum pompis et voluptatibus suis: tandem ungitur, consignatur, salitur, tingitur: datur negotium susceptoribus, ut puerum curent instituendum. Illi dato nummo redimunt libertatem. Et iam puer Christianus dicitur, et est aliquo modo. Mox rursus ungitur, tandem discit confiteri, sumit eucharistiam, consuescit quiescere diebus festis, audire sacrum, ieiunare nonnunquam, abstinere a carnibus. Et haec si servat, habetur absolute Christianus. Ducit uxorem, accedit aliud sacramentum: initiatur sacris, rursus ungitur et consecratur, mutatur vestis, dicuntur preces. Atque haec quidem omnia quod fiunt, probo: sed quod haec fiunt magis ex consuetudine, quam ex animo, non probo: quod nihil aliud adhibetur ad Christianismum, vehementer improbo. Siquidem magna pars hominum, dum his fidit, nihilo secius interim per fas nefasque congerit opes, servit irae, servit libidini, servit livori, servit ambitioni: sic tandem venitur ad mortem. Hic rursus ceremoniae paratae. Adhibetur confessio semel atque iterum, additur unctio, datur Eucharistia, adsunt cerei sacri, adest crux, adest aqua sacra, adhibentur indulgentiae; expromitur, aut illic etiam emitur, morienti diploma Pontificis; ordinantur parentalia magnifice celebran-

da, fit rursus stipulatio solennis, adest qui clamet ad aurem morientis, imo nonnunquam occidit ante tempus, si contingat, ut saepe fit, vocalior, aut bene potus. Haec ut recte adhibentur, praesertim quae nobis tradidit Ecclesiastica consuetudo, ita sunt alia quaedam reconditiora, quae nobis hoc praestant, ut cum alacritate spiritus, ut cum Christiana fiducia migremus hinc. EU. Pie tu quidem ista vereque concionaris, sed interim nullus admovet manum cibis. Caveat quisque, ne se fallat. Ego praedixi, nihil exspectandum praeter secundas mensas, easque rusticanas, ne quis sibi promittat Phasides aves, aut attagenas, aut Attica bellaria. Haec amoveto, puer, et quod restat, apponito. Videtis non copiae, sed inopiae nostrae cornu. Hic est proventus hortulorum, quos vidistis. Ne parcite, si quid arridet. TI. Tanta varietas est, ut vel ipso recreemur aspectu. EU. Atqui ne plane contemnatis frugalitatem meam, haec patina exhilarasset Hilarionem monachum Evangelicum, comitatum vel centum monachis illius seculi. Paulo vero atque Antonio vel menstruus commeatus esse potuisset. TI. Imo nec Petrus ille princeps Apostolorum fastidisset, opinor, quum apud Simonem coriarium diversaretur. EU. Imo nec Paulus, opinor, quum coactus egestate sutoriam nocturnis horis exerceret. TI. Debemus benignitati divinae. Sed ego malim esurire cum Petro ac Paulo, modo quod deesset corporis alimoniae, abundaret in delicias animi. EU. Imo discamus a Paulo, et abundare, et penuriam pati. Quum deerit, gratias agamus Iesu Christo, qui nobis suppeditet et frugalitatis et patientiae materiam. Quum supererit, gratias agamus illius munificentiae, qui nos sua liberalitate invitet ac provocet ad amorem sui; ac modice parceque fruentes iis, quae largiter praebuit divina benignitas, pauperum memores simus, quibus Deus deesse voluit,

quod nobis superest, ut utrisque per alteros sit occasio virtutis. Siquidem nobis largitur, unde subvenientes egestati fraternae, misericordiam ipsius promereamur: et illi nostra liberalitate recreati, gratias agunt Deo pro bona mente nostra, nosque precibus suis illi commendant. Et recte venit in mentem. Heus, puer; dic uxori, ut ex assis, quae superant, mittat Gudulae nostrae. Est vicina quaedam gravida, tenui fortuna, sed animo beatissima. Maritus nuper decessit, homo profusus et ignavus, qui nihil uxori reliquit praeter liberorum gregem. TI. Christus iussit dare omni petenti: id si facerem, intra mensem ipsi mihi mendicandum esset. EU. Opinor, Christum sentire de his, qui petant necessaria. Nam qui petunt, imo qui flagitant vel extorquent potius magnas summas, quibus exstruant coenationes Lucullianas, aut, quod peius est, quibus alant luxum ac libidinem suam, iis negare, quod petunt, eleemosyna est: imo rapina est largiri male usuris, quod debebatur praesenti necessitati proximorum. Unde mihi videntur vix excusari posse a peccato capitali, qui sumptibus immodicis aut exstruunt, aut ornant monasteria, seu templa, quum interim tot viva Christi templa fame periclitentur, nuditate horreant, rerumque necessariarum inopia discrucientur. Quum essem apud Britannos, vidi tumbam divi Thomae gemmis innumeris summique pretii onustam, praeter alia miracula divitiarum. Ego malim ista, quae superflua sunt, elargiri in usus pauperum, quam servare satrapis aliquando semel omnia direpturis; ac tumbam ornare frondibus ac flosculis: id opinor gratius esset illi sanctissimo viro. Quum essem apud Insubres, vidi monasterium quoddam ordinis Carthusiani, non ita procul a Papia: in eo templum est, intus ac foris, ab imo usque ad summum, candido marmore constructum, et fere quicquid inest rerum, mar-

moreum est, velut altaria, columnae, tumbae. Quorsum autem attinebat tantum pecuniarum effundere, ut pauci monachi solitarii canerent in templo marmoreo? quibus ipsis templum hoc oneri est, non usui, quod frequenter infestentur ab hospitibus, qui non ob aliud eo se conferunt, nisi ut spectent templum illud marmoreum. Atque illic cognovi, quod stultius est, illis legata in singulos annos tria millia ducatorum in structuram monasterii. Et sunt, qui putent esse nefas, eam pecuniam in pios usus avertere praeter mentem testatoris: maluntque demoliri, quod instaurent, quam non aedificare. Haec quoniam insignia sunt, visum est commemorare: quamquam sunt passim in templis nostris exempla permulta similia. Haec mihi videtur ambitio, non eleemosyna. Divites ambiunt sibi monumentum in templis, in quibus olim nec divis locus erat. Curant se sculpendos ac pingendos, additis etiam nominibus, ac beneficii titulo: atque hisce rebus bonam templi partem occupant, olim opinor postulaturi, ut ipsorum cadavera in ipsis reponantur altaribus. Dicet aliquis; an horum munificentiam existimas reiiciendam? Nequaquam, si templo Dei dignum sit, quod offerunt. Sed ego si sacerdos aut episcopus essem, hortarer crassos illos aulicos, aut negotiatores, ut, si vellent sua peccata redimere apud Deum, ista clanculum effunderent in subsidium eorum, qui vere pauperes sunt. Isti putant perire pecuniam, quae sic frustulatim et clanculum in praesentem egestatem tenuium sublevandam dissipatur, cuius nullum exstet apud posteros monumentum. Ego puto nullam melius collocari ea, quam ipse Christus sibi vult imputari certissimus debitor. TI. An non putas recte collocari, quod datur monasteriis? EU. Et his darem nonnihil, si dives essem, sed darem ad necessitatem, non ad luxum: tum his, inter quos sen-

tirem vigere studium verae religionis. TI. Multi iudicant non admodum belle collocari, quod daturistis mendicis publicis. EU. Et istis nonnihil dandum est aliquando, sed cum delectu. At mihi consultum videatur, si singulae civitates suos alerent, nec ferrentur errones huc et illuc circumcursitantes, praesertim validi, quibus opus suppeditandum sentio potius, quam pecuniam. TI. Quibus igitur potissimum dandum censes, quantum, et quatenus? EU. Hoc mihi ad unguem describere difficillimum sit. Primum animum adesse oportet, qui cupiat omnibus subvenire. Deinde pro mea tenuitate, quod possum, impertio, quoties sese offert occasio: praesertim his, quorum et paupertas et integritas mihi nota est: hortor et alios ad beneficentiam, si me defecerint facultates. TI. Sed permittisne nobis hic in tuo regno libere loqui? EU. Imo liberius quam si domi vestrae sitis. TI. Non probas in templis sumptus immodicos; et has aedes multo minoris aedificare poteras. EU. Equidem arbitror, has intra mundiciem consistere, aut, si mavis, elegantiam: certe absunt a luxu, ni fallor. Aedificant magnificentius, qui mendicato vivunt. Et tamen hi ipsi horti mei qualesquales sunt, vectigal pendunt egenis: et quotidie sumptibus aliquid detraho, in me meosque frugalior, quo possim esse in pauperes munificentior. TI. Si istum animum obtinerent omnes, permulti melius haberent, quos nunc egestas gravat indignos: et ex adverso multi minus essent obesi, digni quos egestas doceat sobrietatem ac modestiam. EU. Fortasse sic res habet. Sed vultisne, ut haec insipida bellaria re quapiam suavi condiamus? TI. Plus satis est deliciarum. EU. At ego hinc depromam, quod ne saturi quidem fastidiatis. TI. Quid est? EU. Codex est Evangeliorum, ut, quod lautissimum habeo, vobis depromam in fine convivii. Recita, puer, ab eo loco, ubi proxi-

me destitisti. PUER. *Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, et alterum diliget: aut unum sustinebit, et alterum contemnet. Non potestis Deo servire, et mammonae. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis animae vestrae, quid manducetis, neque corpori quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, et corpus plus quam vestimentum?* EU. Redde codicem. In hoc loco mihi Iesus Christus videtur bis idem dixisse. Etenim pro eo quod prius dixit, odio habebit, mox ponit, contemnet: et pro eo quod prius posuerat, diliget, mox vertit, sustinebit: commutatis personis existit eadem sententia. TI. Non satis assequor quid velis. EU. Demonstremus igitur ratione mathematica, si videtur. In pri ore parte pro uno pone *A*, pro altero *B*: rursus in posteriore pro uno pone *B*, pro altero *A*, verso ordine. Aut enim *A* odio habebit, et *B* diliget: aut *B* sustinebit et *A* contemnet. Nonne hic palam est, *A* bis odio haberi, et *B* bis diligi? TI. Perspicuum est. EU. Atqui haec coniunctio, aut, praesertim repetita, habet emphasim sententiae contrariae, aut certe diversae. Alioqui nonne absurde diceretur, Aut Petrus me vincet, et ego cedam, aut ego cedam, et Petrus me vincet. TI. Lepidum, ita me Deus amet, sophisma. EU. At tum demum mihi videbitur lepidum, si hoc ex vobis didicero. TH. Animus somniat ac parturit mihi nescio quid: si iubetis, quicquid est, proferam in medium, vos eritis vel oniropoli, vel obstetrices. EU. Quamquam vulgo mali ominis habetur somniorum meminisse in convivio, et parum sit verecundum, coram tot viris foetum eniti, tamen nos istud somnium, sive mavis partum animi tui, libenter excipiemus. TH. Mihi videtur in hoc sermone res commutari potius, quam persona. Et hanc vocem, unum et unum, non referri ad *A* et *B*, sed utraque pars refertur ad utrumlibet, ut, utrumcunque

delegeris, ei iam opponatur, quod significatur per alterum. Quasi dicas: aut excludes *A*, et admittes *B*: aut *A* admittes, et excludes *B*. . Hic videtis, manente persona, rem esse translatam. Atque hoc ita dictum est de *A*, ut nihil referat, si idem enuncies de *B*, hoc pacto: aut *B* excludes, et admittes *A*: aut admittes *B*, et excludes *A*. EU. Sane argute tu quidem problema nobis explicuisti, neque quisquam mathematicus melius depinxisset in pulvere. SOPH. Illud me magis movet, quod prohibet esse sollicitos de crastino, quum Paulus ipse laborarit manibus, victus parandi causa, atque idem acriter increpet otiosos, et ex alieno vivere gaudentes, admonens ut laborent, ac manibus operentur, quod bonum est, ut sit, unde tribuant aliquid necessitatem patienti. An non pii sanctique labores sunt, quibus maritus tenuis alit uxorem sibi charissimam, dulcesque liberos? TI. Ista quaestio, mea sententia, variis modis dissolvi potest. Primum, ut ad illa tempora potissimum pertineat: Apostolis ob Evangelii praedicationem late vagantibus eximenda erat solicitudo victus undecunque suppeditandi, quibus non vacabat opera manuaria cibum quaerere, praesertim quum nullam artem scirent, praeter piscationem. Nunc alia ratio temporum est, et otium amplectimur omnes, laborem fugimus. Altera dissolvendi ratio est: Christus non interdixit industriam, sed solicitudinem. Et solicitudinem intelligit iuxta vulgarem hominum affectum, qui nulla de re magis anxii sunt, quam de parando victu, ut omnibus rebus omissis, hoc solum agant, huic uni curae sint addicti. Id propemodum indicat ipse dominus, quum negat eundem duobus dominis servire posse. Servit enim, qui toto pectore addictus est. Praecipuam igitur curam vult esse Evangelii propagandi, non solam. Ait enim: *Primum quaerite regnum Dei, et haec adiicientur vobis.* Non

dicit solum, *quaerite*, sed, *primum quaerite.* Ceterum in voce Crastini puto hyperbolen esse, quum significet, in longinquum; qui mos est avaris huius mundi, ut posteris etiam anxie parent et quaerant. EU. Accipimus tuam interpretationem: sed quid sibi vult, quod ait: *Ne soliciti sitis animae vestrae, quid edatis.* Corpus veste tegitur, at non edit anima. TI. Animam, ut opinor, hic vitam appellat. Ea periclitatur, si cibum subduxeris: non item, si vestem detraxeris, quae magis datur pudori, quam necessitati. Et si quem affligit nuditas, non statim occidit: at inedia certissima mors est. EU. Non satis video, quo modo cohaereat cum hac sententia, quod adiecit: *Nonne anima plus est quam esca? et corpus plus est quam vestimentum?* Nam si vita magni pretii est, tanto magis advigilandum ne pereat. TI. Hoc argumentum non adimit nobis solicitudinem, sed auget. EU. At non hoc sentit Christus, quod interpretaris, sed hoc argumento nobis addit fiduciam de patre. Si pater benignus gratis et de suo dedit id quod carius est: etiam adiiciet id quod vilius est. Qui dedit animam, non negabit alimoniam: qui dedit corpus, adiiciet alicunde vestem. Illius igitur benignitate freti, non est, quod discruciemur solicitudine curaque rerum infirmarum. Quid igitur superest, nisi ut utentes hoc mundo, tanquam non utamur, totam curam ac studium nostrum transferamus in amorem rerum coelestium, atque reiecto mammona, imo toto Satana cum omnibus suis praestigiis, uni Domino toto et alacri pectore serviamus, qui non destituet filios suos. Sed interim nullus attingit bellaria His certe cum gaudio vesci licet, quae non magna cura nobis domi proveniunt. TI. Abunde satisfactum est corpusculo. EU. Vellem equidem et animo. TI. Atque uberius etiam animo. EU. Haec igitur tolle, puer, ac labrum appone. Lavemus, amici; ut si quid forte

commissum est in hoc convivio, purgati canamus hymnum Deo. Perficiam, si videtur, quod coeperam ex Chrysostomo. TI. Rogamus. EU. *Gloria tibi, domine; gloria tibi, sancte; gloria tibi, rex; quoniam dedisti nobis escas. Imple nos gaudio et laetitia in Spiritu sancto, ut inveniamur in conspectu tuo acceptabiles; nec pudefiamus, quando reddes unicuique secundum opera sua.* PUER. Amen. TI. Profecto pius et elegans est hymnus. EU. Hunc divus Chrysostomus non dedignatur etiam interpretari. TI. Quonam loco? EU. In Matthaeum, homilia LVI. TI. Non omittam quin hodie legam. Sed illud unum interim ex te cupio discere. Cur ter optamus Christo gloriam, idque triplici cognomine, domini, sancti, et regis? EU. Quoniam illi debetur omnis gloria. Sed nobis triplici nomine potissimum est glorificandus. Quod suo sacrosancto sanguine redemerit nos a tyrannide diaboli, sibique asseruerit; unde et dominum illum vocamus. Deinde, quod non contentus gratis condonasse nobis omnia peccata, per spiritum suum contulit nobis et iustitiam suam, ut sectemur ea, quae sunt sanctimoniae. Atque ob id sanctum eum vocamus, quod sit sanctificator omnium. Postremo, quod ab eodem speramus praemium regni coelestis, ubi ille iam sedet ad dextram Dei patris; et hinc nobis rex dicitur. Atque hanc totam felicitatem illius erga nos gratuitae bonitati debemus, quod pro domino, vel tyranno potius, diabolo, dominum habemus Iesum Christum: pro immunditia et sordibus peccatorum, innocentiam ac sanctimoniam: pro gehenna, gaudia vitae coelestis. TI. Pia profecto sententia. EU. Quoniam nunc primum vos hic accepi convivio, non dimittam vos absque xeniis, sed talibus, qualis fuit apparatus. Heus, puer; profer apophoreta nostra. Sive sortiri placet, sive sibi quisque malit deligere, minimum refert; eiusdem fere pretii sunt

omnia, hoc est, nullius. Non enim sunt sortes Heliogabali, ut huic obveniant equi centum, illi totidem muscae. Sunt libelli quatuor, horologia duo, lucernula, et theca cum calamis Memphiticis. Haec arbitror magis convenire vobis, quam opobalsamum, aut dentifricium, aut speculum, si vos novi satis. TI. Adeo bella sunt omnia, ut nobis difficilis sit electio: ipse magis pro tuo arbitratu distribuito; sic gratius etiam erit quicquid obtigerit. EU. Hic libellus in membranis habet proverbia Salomonis: sapientiam docet, et auro pictus est, quod aurum habeat sapientiae symbolum. Hoc dabitur cano nostro, ut, iuxta doctrinam evangelicam, habenti sapientiam detur sapientia, et exuberet. TI. Certe curabitur, ut minus egeam. EU. Sophronio congruet horologium, huc ex extrema Dalmatia profectum, ut vel sic commendem munusculum meum. Novi enim, quam ille sit parcus temporis, quam nullam omnino portionem rei pretiosissimae sinat abire sine fructu. SOPH. Imo pigrum admones diligentiae. EU. Hic libellus habet in membranis Evangelium secundum Matthaeum: gemma tegi merebatur, nisi nullum esset illi scrinium aut theca charior, quam pectus hominis. Illic igitur recondito, Theophile, quo magis hoc sis, quod diceris. TH. Efficiam, ne prorsus male collocasse videaris tuum munus. EU. Hic sunt epistolae Pauli, quas tu libenter tecum circumfers, Eulali, qui Paulum semper habere soleas in ore: nec haberes in ore, nisi esset in pectore: posthac commodius erit etiam in manibus oculisque. EUL. Isthuc non est dare munus, sed dare consilium. Porro bono consilio nullum est munus pretiosius. EU. Lucernula conveniet Chrysoglotto, anagnostae insatiabili, et, ut M. Tullius inquit, librorum helluoni maximo. CH. Bis habeo gratiam: primum pro munere non vulgariter eleganti: deinde quod somniculosum admones

vigilantiae. EU. Theca calamaria debetur Theodidacto, felicissime πολυγράφῳ, atque hos ego calamos felicissimos esse iudico, quibus celebrabitur gloria domini nostri Iesu Christi, tali praesertim artifice. THEODIDACT. Utinam et pectus suppeditare possis, quemadmodum suppeditas instrumenta. EU. Hic codex habet aliquot Plutarchi libellos de moribus, sed selectos, et a quodam Graecae literaturae peritissimo non inscite descriptos; in quibus tantum reperio sanctimoniae, ut mihi prodigii simile videatur, in pectus hominis ethnici tam evangelicas potuisse venire cogitationes. Hic dabitur Uranio iuveni, et φιλέλληνι. Superest horologium; id cedat nostro Nephalio, parcissimo temporis dispensatori. NEPH. Habemus gratiam, non solum pro munusculis, verum etiam pro testimoniis. Nam isthuc non tam est distribuere xenia, quam elogia. EU. Imo ego vobis habeo gratiam duplici nomine. Primum, quod nostram exilitatem boni consulitis. Deinde, quod eruditis iuxta ac piis sermonibus refecistis animum meum. Ego vos quomodo acceptos dimittam, nescio; certe vos relinquam melior ac doctior. Scio vobis non esse cordi fistulas, aut moriones, ac multo minus aleam. Quare si videtur fallemus horulam spectandis reliquis regiae meae miraculis. TI. Isthuc eramus abs te flagitaturi. EU. Apud bonae fidei promissorem non est opus flagitatore. Hanc aulam aestivam opinor vos iam satis contemplatos. Habet triplicem prospectum, et, quoquo versum deflectas oculos, occurrit viror hortorum gratissimus. Vitreis fenestris volubilibus, si videatur, licet excludere coelum, si nebulis aut ventis sit incommodius; licet et densis valvis, foris admotis, ac tenuibus intus, excludere solem, si quid offendat aestus. Hic quum prandeo, videor in horto prandere, non in domo. Nam et parietes virentes suos habent inspersos flo-

sculos. Sunt et picturae non invenustae. Hic Christus supremam compotationem agitat cum electis discipulis. Hic natalitia celebrat Herodes funesto convivio. Hic Evangelicus ille dives epulatur splendide, mox descensurus ad inferos. Lazarus repellitur a foribus, mox excipiendus sinu Abrahae. TI. Hoc argumentum non satis agnoscimus. EU. Cleopatra est cum Antonio luxu decertans: iam unionem ebibit, alteri manum admovit detractura. Hic pugnant Lapithae. Hic Alexander Magnus hasta transverberat Clitum. Haec exempla nos admonent sobrietatis in convivio, et a crapula luxuque deterrent. Nunc adeamus bibliothecam, non illam quidem multis instructam libris, sed exquisitis. TI. Locus hic plane divinitatem quandam prae se fert, adeo nitent omnia. EU. Hic videtis praecipuam partem opum mearum. Nam in mensa nihil vidistis nisi vitreum ac stanneum; nec est in tota domo vas ullum argenteum, praeter unum poculum inauratum, quod ob amorem eius, qui dono dedit, religiose servo. Haec sphaera pensilis totum orbem ponit ob oculos. Hic in parietibus singulae regiones fusiore spatio depictae sunt. In reliquis parietibus videtis insignium auctorum imagines. Nam omnes depingere, fuerat infinitum. Christus primum habet locum, porrecta manu sedens in monte. Capiti imminet pater, dicens: Ipsum audite. Spiritus sanctus expansis alis multa luce complectitur illum. TI. Opus, ita me Deus bene amet, Apelle dignum. EU. Adiunctum est bibliothecae museion quoddam angustum, sed elegans, quod submota tabula ostendit foculum, si quid offenderit frigus. In aestate videtur solidus paries. TI. Hic mihi gemmea videntur omnia. Est et mira odoris gratia. EU. Hoc mihi praecipue studio est, ut niteat domus, et bene oleat. Utraque res minimo constat. Habet bibliotheca suum ambulacrum pensile, spectans in hortum;

et huic adhaeret sacellum. TI. Locus numine dignus. EU. Nunc adeamus illa tria ambulacra, quae imminent iis, quae vidistis ad hortum domesticum spectantia. In his superioribus utroque prospectus est, sed per fenestras, quae possunt occludi, praesertim in his parietibus, qui non spectant hortum interiorem, quo domus sit tutior. Hic ad laevam, quia plus est lucis, et paries raris fenestris interruptus, ordine depicta est tota vita Iesu ex narratione quatuor Evangelistarum, usque ad missum Spiritum sanctum, et primam praedicationem Apostolorum ex Actis. Additae sunt et locis notae, ut agnoscat spectator, iuxta quod stagnum, aut in quo monte res gesta sit. Additi sunt tituli, paucis verbis subnotantes totum argumentum: velut illud, quod dicitur a Iesu, *Volo, mundare.* Ex adverso respondent figurae et vaticinia Veteris Testamenti, praesertim e Prophetis et Psalmis, qui nihil aliud habent, quam Christi vitam, et Apostolorum, aliter narratam. Hic nonnunquam obambulo mecum fabulans, et animo contemplans illud ineffabile consilium Dei, quo per filium suum restituere voluit genus humanum. Nonnunquam adest uxor comes, aut amicus quispiam, qui rebus piis delectetur. TI. In hac domo cui posset obrepere taedium? EU. Nulli, qui didicerit secum vivere. In summa ora picturae, velut extra ordinem, addita sunt capita Pontificum Romanorum cum suis titulis. Ex adverso capita Caesarum, ob memoriam historiae. In utroque cornu prominet pensile cubiculum, ubi liceat interquiescere, et unde spectare licet pomarium, et aviculas nostras. Hic in extremo angulo prati videtis aliud aedificiolum, ubi coenamus nonnunquam aestivis mensibus et ubi curatur, si quem forte e familiaribus corripuerit morbus ob contagium formidabilis. TI. Quidam negant huiusmodi morbos esse vitandos. EU. Cur ergo

vitant foveam, aut venenum? An hoc minus timent, quia non vident? Nec basilisci venenum videtur, quod afflat oculis. Ubi res poscat, non dubitem pro necessariis venire in vitae discrimen. Sine causa subire vitae periculum, temeritas est: alios in vitae periculum adducere, crudelitas. Sunt et alia quaedam non iniucunda spectatu: ea mandabo uxori, ut ostendat. Manete hic vel totum triduum, et hanc domum putate esse vestram Pascite oculos, pascite animos. Nam me negotia quaedam alio vocant. Est equitandum in pagos aliquot vicinos. TI. Ob rem pecuniariam? EU. Ego tales amicos non relinquerem pecuniae gratia. TI. Fortassis venatio parata est alicubi. EU. Plane venatio est: sed aliud venor, quam apros aut cervos. TI. Quid igitur? EU. Dicam. In uno pago decumbit amicus quidam non sine periculo vitae. Nam corpori metuit medicus, ego magis metuo animae illius; siquidem mihi videtur parum recte compositus ad emigrandum, sicut dignum est Christiano. Huic adero meis hortatibus, ut, sive moriatur, sive revalescat, bono ipsius fiat. In altero dissidium acre natum est inter duos, non malos quidem illos, sed tamen pervicacis ingenii viros. Quod si exasperetur, vereor ne plures secum trahat in consortium simultatis. Adnitar totis viribus, ut hos redigam in gratiam. Nam utrique sum veteri necessitudine iunctus. Haec sunt quae venor. Quod si venatio successerit ex animi sententia, simul hic celebrabimus *ἐπινίκια*. TI. Pia venatio. Precamur, ut tibi pro Delia Christus aspiret. EU. Hanc praedam ego malim, quam obvenire mihi haereditate bis mille ducatos. TI. Mox rediturus? EU. Non nisi tentatis omnibus: quare certum tempus non possum praescribere. Vos interim meis perinde ac vestris fruamini, et valete. TI. Dominus Iesus te feliciter deducat ac reducat.

APOTHEOSIS CAPNIONIS.

De incomparabili heroë Ioanne Reuchlino in divorum numerum relato.

POMPILIUS, BRASSICANUS.

PO. Unde nobis petasatus? BR. E Tubinga. PO. Nihilne istic rei novae? BR. Equidem demiror, usque adeo mortales omnes teneri siti quadam rerum novarum. At ego Lovanii Camelum quendam audivi concionantem, fugiendum quicquid esset novum. PO. Vocem camelo dignam. Dignus erat homo, si tamen homo fuit, qui nunquam mutet veteres calceos, aut putre subligar, semper vescatur putribus ovis, nec aliud bibat quam vappam. BR. At idem, ne sis inscius, non usque adeo delectatur rebus veteribus, ut malit ius pridianum quam recens. PO. Sed omisso camelo, dic, si quid adfers novi. BR. Adfero quidem, sed, ut ille aiebat, malum. PO. Atqui isthuc ipsum olim erit vetus. Ita fieri necesse est, ut, si omnia vetera sint bona, omnia nova mala, quaecunque nunc bona sunt, fuerint olim mala, et quae nunc sunt mala, sint olim futura bona. BR. Ita videtur iuxta decretum Cameli. Imo consequitur, ut qui olim adolescens fuit malus fatuus, quia recens, idem nunc sit bonus fatuus, quia senuit. PO. Sed age, prome quidquid est. BR. Egregius ille trilinguis eruditionis phoenix, Ioannes Reuchlinus, vita defunctus est. PO. Rem certam narras? BR. Certiorem quam vellem. PO. Sed quid isthuc mali, relicta posteris honestissimi nominis immortali memoria, ab huius vitae malis demigrare in consortium beatorum? BR. Quis isthuc tibi indicavit? PO. Res ipsa. Nec enim potest aliter mori, qui sic vixit. BR. At magis etiam isthuc diceres, si scias quod ego.

PO. Quidnam, obsecro? BR. Non est fas referre. PO. Quam ob rem? BR. Quia qui credidit, stipulatus est arcani silentium. PO. Eadem lege committe et mihi: recipio tibi silentium optima fide. BR. Quamquam ista fides me iam saepenumero fefellit, tamen age, committam: praesertim quum res sit eius generis, ut expediat etiam, esse notam bonis omnibus. Est Tubingae quidam instituti Franciscani, vir omnibus habitus eximiae sanctimoniae, praeterquam ipsi. PO. Magnum dicis argumentum verae sanctimoniae. BR. Agnosceres hominem, et fatereris verum, si nomen ederem. PO. Quid si divinem? BR. Licet. PO. Admove aurem. BR. Quid opus, quum simus soli? PO. Ita mos est. BR. Is ipse est. PO. Est homo certissimae fidei. Mihi Sibyllae folium erit, quicquid ille dixerit. BR. Audi igitur totum dialogum bona fide. Aegrotabat noster Reuchlinus, satis quidem periculose, sed ita, ut bona spes esset, fore, ut revalesceret, vir dignus, qui nunquam senesceret, aegrotaret, aut moreretur. Mane visebam meum Franciscanum, ut animi mei molestiam oratione sua leniret. Nam aegrotabam una cum aegrotante amico, quem amabam ut patrem. PO. Phy; quis illum usquam non amavit, nisi vir pessimus? BR. Hic Franciscanus meus, Brassicane, inquit, emove penitus ex animo moerorem omnem: Reuchlinus noster desiit aegrotare. Quid? inquam, an subito revaluit? nam ante biduum non admodum laeta promittebant medici. Tum ille, revaluit, inquit, sed ita, ut posthac non sit illi formidanda valetudo adversa. Noli flere, (nam videbat erumpentes lacrymas,) prius quam audias rem omnem. Sex dies sunt, quod hominem non inviseram, sed tamen quotidianis precibus illius salutem Domino commendabam. Hodierna nocte quum me a matutinis hymnis in strato composuissem, blandus quidam minimeque gravis somnus obrepsit.

PO. Nescio quid laeti mihi praesagit animus. BR. Non est tibi laeva mens. Visus sum mihi, inquit, consistere ad ponticulum quendam, per quem transitus erat in pratum quoddam longe amoenissimum. Adeo blandiebatur oculis graminum et frondium plus quam smaragdinus viror; sic arridebant incredibili colorum varietate flosculorum stellulae; sic spirabant omnia,ut, quod erat pratorum citra rivum, quo dirimebatur felicissimus ille campus, nec vivere, nec virere videretur, sed mortua, inamoena, putidaque omnia. Atque interim dum totus sum in eo spectaculo, commodum praeterierat Reuchlinus; praeteriens Hebraice precatus est pacem. Iam medium pontis transierat, priusquam sentirem: parantem accurrere, respiciens vetuit. Nondum fas, inquit. Quinto abhinc anno nos sequeris. Interim eorum quae aguntur, testis ac spectator assistito. Heic ego: Nudus erat, inquam, Reuchlinus, an vestitus? solus, an comitatus? Vestium, inquit, nihil habebat, praeter unam candidissimam: Damascenam esse dixisses, candore mire lucido. Pone sequebatur puer incredibili specie, alatus: suspicabar illius esse genium bonum. PO. Sed nullusne comitabatur genius malus? BR. Imo aliquot, ut Franciscanus ille arbitrabatur. Procul, inquit, a tergo sequebantur aves aliquot pennis, cetera nigris, nisi quod explicatu alarum gilvas verius, quam candidas plumas ostenderent. Picae, inquit, videri poterant colore et voce, nisi quod singulae sedecim picas aequarent magnitudine corporis, nihilo minores vulturibus, cristam gestantes vertice, rostris et unguibus aduncis, ventre prominente. Harpyiae videri poterant, si tres modo fuissent. PO. Quid moliebantur istae furiae? BR. Procul, inquit, obstrepebant heroi Reuchlino, et impetiturae videbantur, si licuisset. PO. Qui minus licuit? BR. Quia versus Reuchlinus, obiecta

manu crucis imaginem exprimens: Abite, inquit, quo dignum est, malae pestes. Satis sit vobis negotium facessere mortalibus: in me, iam immortalibus adscriptum, nihil habet iuris vestra dementia. Vix ea dixerat, inquit Franciscanus, mox abierant foedissimae volucres, sed relicto foetore, ad quem collatum oletum videri posset samsucinum, aut foliatum. Deierabat se citius vel ad inferos descensurum, quam sustineret iterum afflari tali thymiamate. PO. Male sit illis pestibus. BR. Sed audi cetera, quae narravit mihi Franciscanus. Dum haec intentus contemplor, inquit, iam ponti vicinus erat divus Hieronymus, qui Reuchlinum hisce verbis compellabat: Salve, collega sanctissime. Datum est hoc mihi negotium, ut te exceptum deducam in consortium coelitum, quod tuis sanctissimis laboribus destinavit divina benignitas. Simulque vestem protulit, qua Reuchlinum induit. Tum ego: Dic, inquam, mihi, quo cultu, quave specie videbatur Hieronymus? Eratne tam senilis, quam illum pingunt: aut cucullam habebat, aut galerum ac pallium cardinalitium, aut leonem comitem? Ad haec ille: Nihil, inquit, istiusmodi. Species erat amoena, quae sic aetatem testabatur, ut nihil haberet squalloris, dignitatis plurimum. Quorsum autem illic opus erat comite leone, quem illi pictores adiunxerunt? Vestem gerebat ad talos usque demissam; crystallum diceres pellucidum. Eiusdem erat formae, quam Reuchlino tradidit. Tota undique picta erat linguis triplici colorum varietate. Quaedam pyropon prae se ferebant, nonnullae smaragdum, tertiae sapphirum. Pellucebant omnia, nec mediocrem gratiam addebat ordo. PO. Coniicio id fuisse insigne trium linguarum, quas calluerunt. BR. Non est dubium. Nam et fimbriae, ut aiebat, trium linguarum literis triplici colore distinctis visebantur inscriptae. PO. Num incomita

tus aderat Hieronymus? BR. Incomitatus, inquis? Totus ille campus obsidebatur myriadibus Geniorum; nec aliter oppleverant aërem totum, quam videmus in solis radiis volitare minuta corpuscula, quae vocant *ἄτομα*, si tamen a re tam humili huc ducenda est comparatio. Neque coelum videre licuisset, neque campum, nisi pellucerent omnia. PO. Euge, Reuchlino gratulor. Quid deinde factum est? BR. Hieronymus, inquit, honoris gratia complexus dextrum Reuchlinum, deduxit in medium pratum. Ibi collis erat in medio prominens. In huius vertice uterque alterum blando osculo complexus est. Atque interea vasto hiatu coelum superne diduxit sese; maiestatem quandam inenarrabilem exhibens, sic ut ad eam speciem cetera paene sorderent, quae tamen antea videbantur esse mirifica. PO. Non possis aliquam imaginem nobis depingere? BR. Qui possim ego, qui non vidi? Is qui vidit, negavit se ullis vocibus vel somnium rei posse depingere: tantum hoc aiebat, se vel millies mori paratum, si liceat iterum eo spectaculo quamlibet exiguo momento frui. PO. Quid tandem? BR. Ex hiatu coeli demissa est ingens columna igne pellucido, sed amoeno: per eam in complexu duae sanctissimae animae subvectae sunt in coelum, choris angelicis tanta melodia delinientibus omnia, ut Franciscanus neget, se unquam eius voluptatis meminisse posse, quin erumpant lacrymae. Secuta est mira fragrantia. Ubi somnus reliquit hominem, si tamen ille somnus dicendus est, erat dementi similis; non credebat, sese esse in cellula sua; requirebat pontem ac pratum suum; nec aliud loqui, nec aliud cogitare poterat. Seniores eius collegii, ubi senserunt rem non esse fabulosam, (nam compertum est, eadem hora terris excessisse Reuchlinum, qua visio viro illi sanctissimo apparuit;) concordibus animis egerunt gratias Deo, qui

benefacta piorum praemiis amplissimis remuneratur. PO. Quid igitur superest, nisi ut sanctissimi viri nomen adscribamus calendario sanctorum? BR. Id ego facturus eram, etiam si nihil tale vidisset Franciscanus: et quidem aureis literis, proxime divum Hieronymum. PO. Emoriar, nisi idem facturus sum in codice meo. BR. Quin et in meo larario stabit aureus inter divos selectos. PO. Stabit et in meo vel gemmeus, si suppetat animo facultas. BR. Ponetur et in bibliotheca Hieronymo proximus. PO. Addetur et meae. BR. Imo si grati volent esse, idem facient omnes, qui colunt et amant linguas ac bonas literas, praesertim sacras. PO. Dignus est videlicet. Sed nihil te movet ille scrupulus, quod nondum relatus est in numerum divorum auctoritate Romani Pontificis? BR. Quis canonizavit (sic enim vocant) divum Hieronymum? quis Paulum? quis Virginem matrem? Utrorum memoria sanctior apud pios omnes? horum quos insignis pietas, quos ingenii, vitaeque monumenta commendant affectibus omnium; an Catharinae Senensis, quam in divarum numerum retulisse fertur Pius, eius nominis secundus, in gratiam ordinis et urbis? PO. Vera praedicas. Ille demum verus cultus est, qui sponte coelo dignis meritis defunctorum exhibetur, quorum beneficia perpetuo sentiuntur. BR. Quid igitur? Putas tu huius viri mortem deplorandam? Diu vixit, si quid ea res facit ad felicitatem hominis. Reliquit nunquam intermoritura virtutis suae monumenta. Benefactis consecravit nomen suum immortalitati. Nunc exemptus malis coelo fruitur, et cum Hieronymo confabulatur. PO. At multa passus est in vita. BR. Sed plura passus est divus Hieronymus. Felicitas est, ob bona pati a malis. PO. Fateor certe: ob optima a pessimis multa perpessus est Hieronymus. BR. Quod olim fecit Satanas per Scribas et Pharisaeos in

Dominum Iesum, hoc et nunc facit per Pharisaicos quosdam in optimos quosque viros, ac de genere mortalium suis vigiliis bene merentes. Nunc ille metit optimam messem pro semente, quam fecit. Interim nostrae partes erunt, illius memoriam habere sacrosanctam; illius nomen ferre laudibus; ac subinde illum salutare verbis huiusmodi: *O sancta anima, sis felix linguis, sis felix linguarum cultoribus, faveto linguis sanctis, perdito malas linguas, infectas veneno gehennae.* PO. Ita faciam; ac sedulo praedicabo ceteris, ut idem faciant. At non dubito, multos futuros, qui precatiunculam aliquam desiderent, quandoquidem hoc receptum, qua sanctissimi herois memoriam celebrent. BR. Hoc dicis, quod isti Collectam appellant? PO. Scilicet. BR. Hanc paraveram et ante mortem. PO. Recita, quaeso. BR. *Amator humani generis Deus, qui donum linguarum, quo quondam Apostolos tuos ad Evangelii praedicationem per Spiritum tuum sanctum coelitus instruxeras, per electum famulum tuum Ioannem Reuchlinum mundo renovasti: da, ut omnibus linguis omnes ubique praedicent gloriam filii tui Iesu, ut confundas linguas pseudoapostolorum, qui coniurati substruunt impiam turrim Babel, tuam gloriam obscurare conantes, dum suam student attollere: quum uni tibi debeatur omnis gloria, cum Iesu Filio tuo, Domino nostro, et Spiritu sancto, in aeterna saecula, Amen.* PO. Elegans profecto et pia precatio: dispeream nisi mihi quotidie dicetur. Et nunc occursum mihi felicem duco, qui rem tam laetam ex te didicerim. BR. Isto gaudio diu fruere, ac vale. PO. Vale tu quoque. BR. Valebo, sed non coquus. *)

*) Quum candidatus quidam, qui coci filius habebatur, coram Cicerone ab alio quopiam suffragium peteret; Cicero cavillans: Ego quoque, inquit, tibi favebo. Iocus autem est in dictione ambigua, *quoque* et *coce*, quod ad pronuntiationem attinet. Unde liquet alium olim fuisse sonum harum literarum q et c quam nunc est.

PROCI ET PUELLAE.

Pamphilus, Maria.

PA. Salve crudelis, salve ferrea, salve adamantina. MA. Salve tandem et tu Pamphile, quoties et quantum voles, et quocunque libet nomine. Sed interim mihi videris oblitus nominis mei; Maria vocor. PA. At Martiam dici oportuit. MA. Quid ita, quaeso? Quid mihi cum Marte? PA. Quia quemadmodum illi deo pro ludo est, homines interficere, ita et tibi: nisi quod tu Marte crudelior occidis etiam amantem. MA. Bona verba. Ubinam strages ista mortalium, quos ego occidi? Ubi sanguis interfectorum? PA. Unum cadaver vides exanime, si modo me vides. MA. Quid ego audio? Mortuus loqueris, et obambulas? utinam mihi nunquam occurrant umbrae formidabiliores! PA. Ludis tu quidem; tamen interim miserum exanimas, et crudelius occidis, quam si confoderes telo. Nunc longo cruciatu excarnificor miser. MA. Eho, dic, quot gravidae ad tuum occursum abortierunt? PA. Atqui pallor arguit exsanguem magis, quam ulla sit umbra. MA. Atqui iste pallor tinctus est viola. Sic palles ut cerasus maturescens, aut uva purpurascens. PA. Satis procaciter rides miserum. MA. Atqui si mihi non credis, admove speculum. PA. Non optarim aliud speculum; nec arbitror esse clarius ullum, quam in quo me nunc contemplor. MA. Quod speculum mihi narras? PA. Oculos tuos. MA. Argutator, ut semper tui similis es! Sed unde doces esse exanimem te? An cibum capiunt umbrae? PA. Capiunt, sed insipidum, qualem ego. MA. Quibus igitur vescuntur? PA. Malvis, porris, et lupinis. MA. Atqui tu non abstines a capis et perdicibus. PA. Verum; sed interim nihilo plus sapiunt palato meo, quam si malvis vescerer, aut betis absque pipere, vino et aceto. MA. O te miserum! et tamen interim obesulus es. An et loquuntur exa-

nimes? PA. Sic ut ego, voce perquam exili. MA. Atqui nuper quum audirem te convicientem rivali tuo, vox non erat admodum exilis. Sed obsecro te, num etiam ambulant umbrae? num vestiuntur? num dormiunt? PA. Etiam coeunt, sed suo more. MA. Nae tu suavis nugator es. PA. Sed quid dices, si argumentis Achilleis evincam, et me esse mortuum et te esse homicidam? MA. Absit omen, Pamphile: sed aggredere sophisma. PA. Primum illud mihi donabis, opinor, mortem nihil aliud esse, quam abductionem animae a corpore. MA. Largior. PA. Sed ita, ut ne reposcas, quod dederis. MA. Non fiet. PA. Tum haud inficiaberis, eum qui alteri adimit animam, homicidam esse. MA. Accedo. PA. Concedes et illud, quod, a gravissimis auctoribus dictum, tot seculorum suffragiis comprobatum est, animam hominis non illic esse ubi animat, sed ubi amat. MA. Istuc explana crassius: non enim satis assequor, quid velis. PA. Et hoc sum infelicior, quod isthuc non aeque sentis atque ego. MA. Fac ut sentiam. PA. Eadem opera fac ut sentiat adamas. MA. Equidem puella sum, non lapis. PA. Verum: sed adamante durior. MA. Sed perge colligere. PA. Qui corripiuntur afflatu divino, nec audiunt, nec vident, nec olfaciunt, nec sentiunt, etiamsi occidas. MA. Audivi sane. PA. Quid coniectas esse in caussa? MA. Dic tu, philosophe. PA. Nimirum quoniam animus est in coelis, ubi habet quod vehementer amat, et abest a corpore. MA. Quid tum postea? PA. Quid tum, dura? Illud consequitur, et me esse mortuum, et te esse homicidam. MA. Ubi est igitur anima tua? PA. Illic ubi amat. MA. Quis autem ademit tibi animam? Quid suspiras? Dic libere, dices impune. PA. Crudelissima quaedam puella, quam ego tamen ne mortuus quidem odisse possum. MA. Humanum ingenium. Sed cur illi vicissim non adimis suam animam, par pari, quod aiunt, referens? PA. Nihil me felicius, si quidem

liceat facere permutationem, sic ut illius animus vicissim demigret in pectus meum, quemadmodum meus animus totus demigravit in corpus illius. MA. At licetne mihi tecum vicissim sophistam agere? PA. Sophistriam. MA. Num fieri potest, ut idem corpus sit animatum, et exanime? PA. Non eodem quidem tempore. MA. Quum abest anima, tum mortuum est corpus? PA. Est. MA. Nec animat, nisi quum adest? PA. Esto sane. MA. Qui fit igitur, ut, quum ibi sit, ubi amat, animet tamen corpus, unde demigravit? Quod si animat, etiam quum amat alibi, quomodo vocatur exanime corpus, quod animatum est? PA. Argutare tu quidem satis sophistice; sed me talibus pedicis non capies. Anima, quae moderatur utcumque corpus animantis, improprie dicitur anima, quum revera sint tenues quaedam animae reliquiae; non aliter quam odor rosarum manet in manu, etiam rosa submota. MA. Difficile est, ut video, vulpem capere laqueo. Sed illud responde: Nonne agit, qui occidit? PA. Maxime. MA. Et patitur, qui occiditur? PA. Scilicet. MA. Qui fit igitur, ut, quum qui amat, agat, quae amatur, patiatur, occidere dicatur, quae amatur, quum amans potius occidat seipsum? PA. Imo contra; qui amat, patitur: quae amatur, agit. MA. Istuc nunquam evinces apud Areopagitas Grammaticos. PA. At evincam apud Amphictyones Dialecticos. MA. Verum ne graveris et illud respondere. Volens amas, an nolens? PA. Volens. MA. Quum igitur liberum sit non amare, videtur homicida, quisquis amat; praeterque ius accusat puellam. PA. Atqui puella non ideo occidit quod amatur, sed quod non amat mutuum. Occidit autem quisquis servare potest, nec servat. MA. Quid si iuvenis amet inconcessa, hoc est, uxorem alienam, aut virginem Vestalem? num illa amabit mutuum, ut servet amantem? PA. Sed hic iuvenis amat, quod amare fas piumque est, atque etiam aequum et bo-

num, et tamen occiditur. Quod si leve est homicidii crimen, et veneficii ream peragam. MA. Istuc prohibeant superi. An Circen quampiam ex me facies? PA. Aliquid et ista crudelius. Nam porcus aut ursus esse malim, quam id quod nunc sum, exanimis. MA. Quo tandem veneficii genere perdo homines? PA. Fascino. MA. An igitur vis, ut posthac abs te deflectam noxios oculos? PA. Bona verba. Imo magis afflecte. MA. Si mihi sunt oculi fascinatores, qui fit, ut non contabescant et ceteri, quos obtueor? Itaque suspicor fascinum istud esse in tuis oculis, non in meis. PA. Non sat tibi erat iugulare Pamphilum, ni insultes insuper? MA. O lepidum mortuum! Sed quando parabuntur exsequiae? PA. Opinione tua celerius, ni tu succurras. MA. Egon' rem tantam possum? PA. Potes vel mortuum ad vitam revocare, idque minimo negotio. MA. Si quis mihi porrigat panacen. PA. Nihil opus herbis; tantum redama. Quid autem facilius, imo quid aequius? Non aliter absolveris ab homicidii crimine. MA. Apud quod tribunal peragar rea? Areopagitarum? PA. Non; sed apud tribunal Veneris. MA. Aiunt deam esse placabilem. PA. Imo nullius ira perinde formidabilis. MA. Habet fulmen? PA. Non. MA. Habet tridentem? PA. Nequaquam. MA. Habet hastam? PA. Minime, sed est dea maris. MA. Non navigo. PA. Sed habet puerum. MA. Non est formidabilis aetas. PA. Vindicem ac pervicacem. MA. Quid is mihi faciet? PA. Quid faciet? Prohibeant omnes superi. Nolim enim illi malum ominari, cui bene volo. MA. Tamen effare; nulla mihi superstitio est. PA. Dicam ergo. Si hunc spreveris amantem non omnino mutuo indignum amore, nisi fallor, ille fortasse iussu matris immittet tibi pessimo veneno tinctum iaculum, ut in sordidum aliquem depereas, qui te tamen non redamet. MA. Supplicium narras abominandum. Ego sane vel mori praeoptarim, quam perdite amare

deformem, nec amore mutuo respondentem. PA. Atqui nuper huius mali fuit exemplum insigniter editum in puellam quandam. MA. Ubi locorum? PA. Aureliae. MA. Quot anni sunt? PA. Quot anni? vix sunt menses decem. MA. Puellae quod erat nomen? Quid haeres? PA. Nihil; novi tanquam te. MA. Quin igitur edis nomen? PA. Quia non placet omen. Utinam alio quovis nomine dicta fuisset. Idem habebat nomen, quod tu. MA. Pater quis erat? PA. Vivit adhuc inter iureconsultos praecipui nominis, re splendida. MA. Adde nomen. PA. Mauritius. MA. Cognomen. PA. Aglaius. MA. Vivitne mater? PA. Nuper reliquit superos. MA. Quo morbo periit? PA. Quo morbo rogas? moerore. Et pater, tametsi vir cum primis fortis, periclitabatur. MA. Licetne scire matris quoque nomen? PA. Maxime. Sophronam nemo non novit. Sed quid sibi vult ista percunctatio? An me putas apologum comminisci? MA. Egone de te suspicarer hoc? Haec suspicio pronior est in sexum nostrum. Sed narra, quid acciderit puellae. PA. Puella erat honesto loco nata, ut dixi, re lauta, forma perquam eleganti: quid multis? digna principe marito. Huius nuptias ambiebat procus quidam illi non dissimilis. MA. Quo nomine? PA. Hei mihi; offendor omine; Pamphilus et ille dictus est. Illa nihil non tentantem pertinacissime sprevit. Iuvenis dolore contabuit. Nec ita multo post illa deperire coepit in quendam, simium verius quam hominem. MA. Quid ais? PA. Adeo perdite, ut satis dici non queat. MA. Tam elegans puella tam deformem? PA. Vertice acuminato, raro capillitio, eoque lacero et impexo, furfure ac lendibus oppleto: pleramque cranii cutem nudaverat alopecia; oculis refugis, naribus simis ac sursum hiantibus, ore sparso, dentibus putridis, balbutiente lingua, mento scabioso; scapulas deformabat gibbus; venter prominulus, crura vara. MA. Thersiten quempiam mihi

depingis. PA. Imo aiunt, illi non fuisse nisi unam auriculam. MA. Altera perierat illi fortasse in bello PA. Imo in pace. MA. Quis hoc ausus est? PA. Dionysius carnifex. MA. Fortasse formae infelicitatem pensabat res ampla domi? PA. Imo decoxerat, ac plus quam animam debebat. Cum hoc marito tam insignis puella nunc degit aetatem, ac subinde vapulat. MA. Rem miseram narras. PA. Sed veram. Sic visum est Nemesi iuvenis spreti contumeliam ulcisci. MA. Ego citius optarem exstingui fulmine, quam talem ferre maritum. PA. Ergo ne provoca Nemesim, et amantem redama. MA. Si quidem istuc satis est, redamo. PA. Sed optarim istum amorem esse perpetuum ac proprium: coniugem ambio, non amicam. MA. Neque me id fugit; sed diu deliberandum est in eo, quod semel coeptum rescindi non potest. PA. Apud me quidem nimium diu deliberatum est. MA. Vide autem, ne tibi imponat amor, non optimus consultor. Nam caecum esse ferunt. PA. Sed oculatus est, qui ex iudicio nascitur. Non ideo mihi talis videris, quod amem te; sed ideo te amo, quod talem te conspexerim. MA. At vide, ne non satis me perspectam habeas. Si calceum induisses, tum demum sentires, qua parte te urgeret. PA. Iacienda est alea; quanquam ego multis auguriis colligo rem melius cessuram. MA. Etiam augur es? PA. Sum. MA. Quibus igitur auguriis colligis? An volavit noctua? PA. Illa volat stultis. MA. An a dextris advolavit iugum columbarum? PA. Nihil istiusmodi. Sed mihi iam annis aliquot perspecta est probitas tuorum parentum: ea primum avis est non pessima, e bonis prognatam esse. Neque me clam est, quam salubribus monitis, quam sanctis exemplis apud hos sis instituta. Et plus est bene institui, quam bene nasci. Habes alterum augurium. Ad haec meis maioribus non omnino malis, ni fallor, iam olim cum tuis amicitia non vulgaris intercedit:

quin et nos inter nos a teneris, quod aiunt, unguiculis noti sumus; nec male convenit geniis nostris. Iam aetas inter nos, res, dignitas, nobilitas, inter utriusque parentes paene paria sunt. Demum, quod est in amicitia praecipuum, tui mores mihi videntur non pessime quadrare ad meum ingenium. Potest enim per se praeclarum esse, quod tamen non sit aptum. Quam mei vicissim tuo congruant, nescio. Hae videlicet aves, mea lux, mihi promittunt fore inter nos felix, perpetuum ac laetum iucundumque connubium, modo ne tuus animus mali ominis cantionem nobis occinat. MA. Quam cantilenam optas? PA. Ego praecinam: Sum tuus; tu succine: Sum tua. MA. Brevis quidem cantiuncula; sed longum habet epiphonema. PA. Quid refert, quam longum, modo laetum? MA. Adeo mihi es invisus, ut nolim te committere, cuius in posterum poeniteat. PA. Desine male ominari. MA. Fortassis alia tibi videbor, ubi morbus aut aetas hanc formam immutarit. PA. Nec hoc corpus, o bona, semper erit aeque succulentum. Sed ego non contemplor tantum istud undique florens et elegans domicilium, hospitem magis adamo. MA. Quem hospitem? PA. Animum istum tuum, cuius decor semper cum aetate crescet. MA. Nae tu plus quam Lynceus es, si istum perspicis per tot tectoria. PA. Animum animo perspicio. Ad haec, in communibus liberis subinde repubescemus. MA. Sed interim perit virginitas. PA. Verum. Sed eho, dic mihi, si tibi esset elegans pomarium, optares illic nihil unquam gigni praeter flores: an malles, delapsis floribus, videre arbores maturis pomis gravidas? MA. Ut argutatur! PA. Saltem illud responde, utrum est elegantius spectaculum, vitis humi iacens et computrescens, an amplexa palum aut ulmum, eamque purpureis uvis degravans? MA. Responde tu mihi vicissim, utrum spectaculum amoenius, rosa nitens et lactea in suo frutice, an decer-

pta digitis ac paullatim marcescens? PA. Ego rosam existimo feliciorem, quae marcescit in hominis manu, delectans interim et oculos et nares, quam quae senescit in frutice: nam et illic futurum erat, ut marcesceret; quemadmodum felicius est vinum, quod bibitur antequam acescat. Quanquam non statim marcescit flos puellae, si nupserit: imo video, multas, quae ante nuptias pallebant, languebant, ac velut extabescebant, ex congressu viri sic enituisse, ut tum demum florere coeperint. MA. Attamen favorabilis ac plausibilis apud omneis est virginitas. PA. Elegans quidem res puella virgo: sed quid iuxta naturam prodigiosius anu virgine? Nisi matri tuae defluxisset flos ille, nos istum flosculum non haberemus. Quod si, ut spero, non sterile fuerit nostrum coniugium, pro una virgine multas dabimus. MA. Attamen aiunt, rem Deo gratissimam esse castitatem. PA. Et ideo castam puellam mihi cupio nubere, ut cum illa caste vivam. Magis erit animorum quam corporum coniugium. Gignemus Reipublicae, gignemus Christo. Quantulum aberit hoc matrimonium a virginitate? Et fortasse olim sic convivemus, quemadmodum vixit cum Maria Ioseph. Sed interim discemus virginitatem. Non enim statim pervenitur ad summum. MA. Quid ego audio? Violanda virginitas, ut discatur? PA. Quidni? Quemadmodum paulatim bibendo vinum parcius, discimus esse abstemii. Uter tibi videtur temperantior, qui in mediis deliciis accumbens abstinet, an qui semotus ab his, quae provocant intemperantiam? MA. Arbitror eum fortius temperantem, quem parata copia non potest corrumpere. PA. Utri verius debetur laus castitatis, eine qui semet exsecat, an qui membris integris, tamen abstinet a Venere? MA. Equidem posteriori, meo calculo, tribuerim laudem castitatis, priori dementiam. PA. An qui voto adstricti abiurant matrimonium, nonne quodam mo-

do exsecant sese? MA. Videtur. PA. Iam non est virtus non coire. MA. At non est? PA. Sic accipe. Si per se virtus esset non coire, vitium esset coire. Nunc incidit, ut vitium sit non coire, coire virtus. MA. Quando hoc incidit? PA. Quoties ab uxore ius suum petit maritus, praesertim si prolis amore quaerit complexum. MA. Quid si lasciviat? non est fas negari? PA. Fas est monere, vel rogare potius blandius, ut temperet: pernegare instanti, fas non est. Quanquam hac quidem in parte raras audio querelas maritorum de suis uxoribus. MA. At dulcis est libertas. PA. Imo gravis est sarcina virginitas. Ego tibi rex ero, tu mihi regina: imperabimus familiae nostro arbitratu: an tibi videtur ista esse servitus? MA. Vulgus coniugium capistrum vocat. PA. Sed ipsi vero capistro digni sunt, qui sic vocant. Dic mihi, quaeso, an non animus tuus est alligatus corpori? MA. Videtur. PA. Non aliter quam avicula caveae. Et tamen consule illum, an cupiat esse liber. Negabit, opinor. Quam ob rem? Quia libenter est alligatus. MA. Res est utrinque modica. PA. Tanto tutior. Eam tu domi augebis parsimonia, quae non sine caussa dicta est magnum vectigal; ego foris industria. MA. Innumeras curas secum adferunt liberi. PA. Sed iidem innumeras voluptates, ac saepenumero multo cum foenore reponunt parentibus officium. MA. Misera quaedam res est orbitas. PA. An nunc orba non es? Quid autem opus in re dubia male ominari? Dic mihi, utrum malles nunquam nasci, an nasci moritura? MA. Equidem malim nasci moritura. PA. Sic miserior est orbitas, quae prolem nec habuit, nec habitura est, quemadmodum feliciores sunt, qui vixerunt, quam qui nec nati sunt, nec nascentur unquam. MA. Qui sunt isti, qui non sunt, nec erunt? PA. Quanquam qui recusat ferre casus humanos, quibus omnes ex aequo sumus obnoxii, sive plebeii sumus, sive reges, is e vita

migret oportet; et tamen, quidquid acciderit, tu non feres nisi dimidium, ego maiorem portionem in me transferam. Ita si quid acciderit laeti, gemina fiet voluptas. si quid mali, societas adimet dimidium aegritudinis. Mihi vero, si fata vocent, dulce fuerit vel immori tuis complexibus. MA. Facilius ferunt homines, quod iuxta communes naturae leges accidit; sed video, quanto plus molestiarum adferunt nonnullis parentibus liberorum mores, quam mortes. PA. Istius rei ne quid accidat, maxima ex parte in nobis situm est. MA. Qui sic? PA. Quoniam fere boni nascuntur ex bonis, quod ad indolem attinet. Neque enim e columbis nascuntur milvii. Dabimus igitur operam, ut ipsi boni simus. Deinde curabimus liberos nostros ab ipso statim lacte sanctis praeceptis et opinionibus imbuendos. Plurimum refert, quid infundas rudi testulae. Ad haec curabimus, ut domi habeant exemplum vitae, quod imitentur. MA. Difficile est quod narras. PA. Nec mirum; quia pulchrum est: atque ob hoc ipsum tu quoque difficilis es. At tanto studiis acrioribus huc enitemur. MA. Habebis sequacem materiam; tu vide, ut me formes fingasque. PA. Sed interim pronuntia tria verba. MA. Nihil facilius; sed verba simulatque semel evolarint, non revolant. Dabo consilium utrique commodius. Ages cum tuis ac meis parentibus, ut utrorumque voluntate res transigatur. PA. Ambire me iubes: tu potes tribus verbis rem certam reddere. MA. An possim, nescio: mei iuris non sum. Nec sine maiorum auctoritate olim coibant coniugia. Verum, utcunque est, arbitror, auspicatius fore nostrum coniugium, si parentum auctoritate coëat. Et vestrum est ambire, nobis decorum non est. Gaudet enim rapi virginitas, etiamsi nonnunquam vehementius amemus. PA. Non pigebit ambire, modo ne me frustretur tuum unius suffragium. MA. Non frustrabitur; bono animo esto,

mi Pamphile. PA. Tu mihi heic religiosior es, quam vellem. MA. Imo tu tuum ipsius suffragium apud te prius expende. Nec affectum istum tuum adhibe in consilium, sed rationem. Quod affectus decernit, temporarium est: quod autem dictat ratio, perpetuo solet placere. PA. Nae tu pulchre philosopharis; itaque parere certum est tuis consiliis. MA. Non poenituerit obsequii. Sed heus tu, incidit interim scrupulus, qui meum animum male habet. PA. Valeant scrupuli. MA. Vin' me nubere mortuo? PA. Nequaquam, sed revixero. MA. Amovisti scrupulum. Bene vale, mi Pamphile. PA. Istuc tu cura. MA. Precor tibi laetam noctem. Quid suspiras? PA. Laetam noctem ais? Utinam largiare, quod precaris. MA. Ne quid praepropere; adhuc tua messis in herba est. PA. Nihilne tui mecum auferam? MA. Hunc pastillum, qui tibi cor exhilaret. PA. Adde saltem osculum. MA. Cupio tibi virginitatem integram et illibatam tradere. PA. An osculum aliquid decerpit virginitati? MA. Vis igitur, ut aliis quoque largiar oscula? PA. Nequaquam: mihi servari volo mea oscula. MA. Tibi servo. Quanquam est aliud, cur in praesentia nec ausim dare osculum. PA. Quid istuc? MA. Ais, tuum animum paene totum demigrasse in corpus meum; in tuo quam minimum superesse: vereor itaque, ne in osculo hoc ipsum, quod in te superest, transiliat in me, tuque iam totus fias exanimis. Accipe igitur dextram, mutui amoris symbolum, ac bene vale. Tu gnaviter rem gere. Ego interim Christum comprecabor, ut, quod agitur, utrique nostrum velit esse felix ac faustum.

VIRGO *ΜΙΣΟΓΑΜΟΣ.*

EUBULUS, CATHARINA.

EU. Gaudeo, tandem finitam esse coenam, ut liceat hac frui deambulatione, qua nihil amoenius. CA. Et

me iam taedebat sessionis. EU. Quam vernat, quam arridet undique mundus! Haec nimirum est illius adolescentia. CA. Sic est. EU. At cur tuum ver non aeque arridet? CA. Quam ob rem? EU. Quia subtristis es. CA. An videor alio vultu quam soleo? EU. Vis ostendam te tibi? CA. Maxime. EU. Vides hanc rosam sub imminentem noctem foliis contractioribus? CA. Video. Quid tum postea? EU. Talis est vultus tuus. CA. Bella collatio. EU. Si mihi parum credis, in hoc fonticulo contemplare te ipsam. Quid sibi tandem volebant, et inter coenandum, tam crebra suspiria? CA. Desine percunctari, quod tua non refert scire. EU. Imo mea refert maxime, qui non possum esse hilaris, nisi te quoque videam hilarem. Ecce autem iterum suspirium, hui quam ex imo pectore ductum! CA. Est quod angat animum, sed effari non est tutum. EU. Mihi non dices, qui te cariorem habeo sorore propria? Mea Catharina, ne verere, quidquid est rei; tuto depones his auribus. CA. Ut tuto dicam, vereor ne frustra dicam non auxiliaturo. EU. Qui scis? Si non re ipsa, fortassis consilio consolandoque iuvero. CA. Non possum eloqui. EU. Quid istuc est rei? odisti me? CA. Sic odi, ut mihi minus carus sit meus germanus: et tamen animus non fert ut eloquar. EU. Fateberis igitur, si divinaro? Quid tergiversaris? Promitte, alioqui non omittam urgere. CA. Age promitto. EU. Prorsus ego non video, quid tibi desit ad summam felicitatem. CA. Utinam vera praedicares! EU. Primum adest ipse flos aetatis. Nam, nisi fallor, agis annum iam decimum septimum. CA. Sic est. EU. Nondum igitur, ut opinor, discruciat te metus senectae. CA. Nihil minus. EU. Adest forma nulla parte non felix; est et istud praecipuum Dei donum. CA. De forma, qualisqualis est, nec glorior, nec queror. EU. Tum color et habitudo corporis indicat, te esse prospera valetudine, nisi quid est mor

bi occultioris. CA. Nihil istiusmodi, gratia Deo. EU. Fama est integra. CA. Ita confido. EU. Adest ingenium isto dignum corpore, felicissimum, et quale mihi optem ad liberales disciplinas. CA. Si quod est, Dei munus est. EU. Nec deest morum amabilis gratia, quam in felicissimis etiam formis non raro desideramus. CA. Optarim equidem mores me dignos. EU. Multorum animos deiicit generis infelicitas: tibi parentes sunt et bene nati, et probi, et re lauta, et tui amantissimi. CA. Hinc nihil queror. EU. Quid multis? Ego mihi ex omnibus puellis, quas habet haec regio, non delegerim aliam sponsam, quam te, si quod sidus mihi prosperum affulgeret. CA. Nec ego deligerem alium sponsum, si placeret ullum coniugium. EU. Et tamen magnum quiddam esse debet, quod sic discruciat animum tuum. CA. Est omnino non leve. EU. Non aegre feres, si divinem? CA. Iam pollicita sum. EU. Expertus novi, quanta crux sit amor. Age fatere; nunc promisisti. CA. Amor est in causa, sed non eius generis, cuius tu suspicare. EU. Quod genus tu mihi narras? CA. Divina. EU. Equidem consumpsi omnem divinationem meam. Et tamen non omittam hanc manum, donec extorsero quid sit. CA. Ut violentus es! EU. Depone in sinum meum, quidquid isthuc est curae. CA. Quando sic urges, dicam. Iam inde a teneris annis me mirus quidam affectus habebat. EU. Quis, obsecro? CA. Ut adiungerer collegio sacrarum virginum. EU. Ut fieres monacha? CA. Sic habet. EU. Hem, pro thesauro carbones. CA. Quid ais Eubule? EU. Nihil, mea lux; tussiebam: sed perge dicere. CA. Huic animo meo semper pertinacissime restitere parentes. EU. Audio. CA. Ego contra precibus, blanditiis, lacrymis oppugnabam parentum pietatem. EU. Res mira. CA. Tandem quum ego nullum facerem finem orandi, obsecrandi, obtestandi, lacrymandi, polliciti sunt, ubi pervenissem ad an-

num decimum septimum, sese obtemperaturos voluntati meae, si modo tum idem perstaret animus. Venit is annus, manet idem animus, parentes tamen contra promissum pernegant: hoc est, quod discruciat animum meum. Aperui morbum meum: tu nunc medicum age, si quid potes. EU. Primum illud dabo consilium, suavissima virgo, ut modereris affectibus tuis, et si id non continget, quod vis, id velis quod possis. CA. Emoriar, nisi, quod volo, assequar. EU. Et unde cepisti istum fatalem affectum? CA. Olim admodum puella ducta sum in quoddam virginum collegium. Circumducebamur, ostendebantur omnia: placebant virgines vultibus nitentibus, videbantur angelae: in templo nitebant omnia, atque etiam fragrabant, nitebant horti cultissimi. Quid multis? nihil non arridebat, quocunque vertebam oculos. Accedebant ad haec blandissima virginum colloquia. Unam atque alteram illic reperi, quicum olim infantula lusitare consuevi. Ex eo tempore coepit animus ardere eius vitae desiderio. EU. Non sum improbaturus sacrarum virginum institutum: quamquam non omnia conducunt omnibus: sed habita tui genii ratione, quem mihi videor ex vultu moribusque tuis collegisse, suaserim, ut nubas marito tui simili, tuaeque domi novum instituas collegium, cuius maritus agat patrem, tu matrem. CA. Emoriar citius, quam virginitatis propositum deseram. EU. Res est egregia virginitas, si pura sit: sed nihil necesse est, ut hac gratia dedas te in collegium, unde non possis postea eximi. Licet apud parentes virginitatem tueri tuam. CA. Licet, at non perinde tuto. EU. Imo, ut ego arbitror, aliquanto tutius, quam apud illos crassos, semper cibo distentos monachos. Nec enim castrati sunt, ne tu sis insciens. Patres vocantur, ac frequenter efficiunt, ut hoc nomen vere competat in ipsos. Olim nusquam virgines

honestius vivebant, quam apud parentes; nec alium habebant patrem, quam Episcopum. Sed obsecro, dic mihi, quod tibi collegium ex omnibus delegisti, cui te addicas in servitutem? CA. Chrysercium *). EU. Agnosco, aedibus paternis vicinum. CA. Recte. EU. Atque pulchre novi totum hoc sodalitium, dignum vero, ob quod patrem ac matrem et cognatam tibi honestamque familiam repudies! Nam ille patriarcha iam pridem et aetate, et vino, et natura delirus est, nec illi quidquam iam sapit praeter vinum. Habet duos sodales se dignos, Ioannem et Iodocum. Quorum Ioannes, ut fortasse vir malus non est, ita nihil habet viri, praeter barbam; eruditionis ne pilum quidem, prudentiae non multo plus; Iodocus adeo stupidus est, ut, nisi veste sacra commendaretur, obambularet publicitus in cuculla fatui cum auriculis ac tintinnabulis. CA. Mihi videntur viri boni. EU. Melius istos novi, quam tu, mea Catharina. Isti fortasse sunt tibi patroni apud parentes, ut efficiant te proselytam suam. CA. Iodocus maxime favet. EU. O fautorem! sed fac, istic nunc esse viros doctos ac bonos, cras erunt indocti ac mali; et quicunque obtigerint, tibi erunt ferendi. CA. Offendunt me in aedibus paternis crebra convivia; nec semper virginea sunt, quae illic dicuntur inter coniugatos. Et aliquoties fit, ut osculum negare non possim. EU. Qui vitare studet quidquid offendit, is e vita migret oportet. Ita sunt aures assuefaciendae, ut audiant omnia, nec tamen nisi bona transmittant in animum. Parentes, opinor, permittunt tibi cubiculum peculiare. CA. Maxime. EU. Eo te subducas licebit, si quod convivium acciderit turbulentius: et dum illi potant ac nugantur, tu confabulare cum sponso tuo Christo; ora, psalle, gratias age. Non te inquinabit domus paterna; sed tu reddes eam puriorem.

*) Nomen fictum.

CA. Attamen tutius est esse in sodalitio virginum. EU. Non improbo castum sodalitium, nolim tamen te falli falsa imaginatione. Ubi illic versata fueris aliquamdiu, ubi propius inspexeris, fortassis non perinde nitebunt omnia, ut tibi quondam nitere videbantur. Nec omnes virgines sunt, mihi crede, quae velum habent. CA. Bona verba. EU. Imo bona verba sunt, quae vera sunt: nisi fortasse elogium, quod nos hactenus iudicavimus esse Virgini matri proprium, ad plures transiit, ut dicantur et a partu virgines. CA. Abominor. EU. Quin insuper, nec alioqui inter illas virgines sunt omnia virginea. CA. Non? Quam ob rem, obsecro? EU. Quia plures inveniuntur, quae mores aemulentur Sapphus, quam quae referant ingenium. CA. Istuc quid sit, non satis intelligo. EU. Atque ideo haec verba facio, ne quando intelligas, mea Catharina. CA. Attamen animus eo fertur: atque hinc colligo hunc spiritum a Deo proficisci, quod tot iam annis perseverat, et in dies fit acrior. EU. Imo mihi hoc nomine suspectus est iste tuus spiritus, quod sic repugnant optimi parentes. Afflasset et illorum animos Deus, si pium esset quod moliris. Sed istum spiritum hausisti ex illis nitoribus, quos admodum puella vidisti, ex blandis virginum alloquiis, ex affectu erga veteres sodales, ex cultu sacro, ex caeremoniis sane quam speciosis, ex improbis hortatibus stultorum monachorum, et qui in hoc te venantur, ut largius potent. Sciunt patrem esse liberalem ac benignum: aut illum habebunt convivam, sed hac lege, ut secum adferat vinum, quod decem strenuis potoribus sat sit: aut ipsi potabunt apud illum. Quare tibi fuerim auctor, ne quid novi tentes invitis parentibus, in quorum potestate nos Deus esse voluit. CA. In hoc negotio pium est contemnere patrem et matrem. EU. Christi caussa pium est alicubi negligere patrem et matrem: neque enim pie faciat, qui

Christianus patrem ethnicum, cuius omne vitae praesidium pendeat a filio, deserat, sinatque perire fame. Si nondum esses professa Christum in Baptismo, et parentes vetarent te baptisari, pie faceres, si Christum praeferres impiis parentibus. Aut si nunc parentes adigerent ad impietatem aut turpitudinem, contemnenda esset illorum auctoritas. Sed quid hoc ad collegium? Et domi Christum habes. Natura dictat, Deus approbat, Paulus hortatur, leges humanae sanciunt, ut filii obediant parentibus; et tu te subduces ab auctoritate parentum optimorum, ut pro vero patre, te dedas factitio, et pro vera matre, tibi adsciscas alienam: aut potius, ut pro parentibus tibi dominos ac dominas adsciscas? Nam parentibus ita es obnoxia, ut tamen te liberam esse velint. Unde et liberi vocantur filiifamilias, quod absint a conditione servorum. Nunc te pro libera tendis ultro servam reddere. Christiana clementia maxima ex parte submovit omnem illam veterum servitutem, nisi quod in paucis regionibus adhuc resident vestigia. At inventum est sub praetextu religionis novum servitutis genus, ut nunc sane in plerisque monasteriis vivitur. Nihil ibi licebit, nisi ex praescripto; quidquid obvenerit tibi, illis accrescet: si quo pedem moveris, retraheris e fuga, perinde quasi parentem veneno necaveris. Quoque sit evidentior servitus, commutant vestem, quam dedere parentes, et ad exemplum priscum eorum, qui olim servos essent mercati, commutant nomen in baptismo inditum, ac pro Petro sive Ioanne, vocant Franciscum aut Dominicum, aut Thomam. Petrus dedit nomen Christo, et Dominico initiandus vocatur Thomas. Si militaris servus abiiciat vestem a domino datam, videtur abdicasse dominum; et nos applaudimus illi, qui vestem accipit, quam Christus omnium dominus non dedit: et ob hanc mutatam gravius punitur, quam

si centies abiiciat vestem imperatoris ac domini sui, quae est mentis innocentia. CA. Atqui hoc ipsum aiunt eximii meriti, si quis se sponte dedit in hanc servitutem. EU. Ista vero doctrina pharisaica est. Paulus contra docet, ut qui liber vocatus sit, ne velit fieri servus, sed potius operam det, ut fiat liber. Atque hoc infelicior est servitus, quod pluribus dominis tibi serviendum sit, quod plerumque stultis et improbis, quod incertis, ac subinde novis. Illud mihi responde. Emancipant te leges a iure parentum? CA. Nequaquam. EU. Licetne igitur tibi emere aut vendere fundum invitis parentibus? CA. Minime. EU. Unde igitur tibi ius, ut te ipsam dedas nescio quibus, invitis parentibus? An non tu illis carissima, maximeque propria es possessio? CA. In negotio pietatis cessant naturae leges. EU. Negotium pietatis potissimum agitur in baptismo: heic tantum agitur de veste mutanda, deque genere vitae, quod per se neque bonum est, neque malum. Iam illud mihi considera, quantum commoditatum simul amittas cum libertate. Nunc tibi liberum est in tuo cubiculo legere, orare, psallere, quantum et quando gratum est animo tuo. Quod si taedet cubiculi, licet audire cantiones ecclesiasticas, adesse sacris, audire sacras conciones: et si quam videris matronam, aut virginem egregie probam, ex eius colloquio fieri meliorem: si quem virum insigni probitate praeditum, ex eo discere, quod te reddat meliorem: licebit et concionatorem deligere, qui purissime Christum doceat. Has res omneis ex quibus praecipuus est profectus ad veram pietatem, amittis semel addicta collegio. CA. Sed interim non ero monacha. EU. Adhuc te movent nomina? Rem ipsam perpendito. Illi iactant obedientiam. Num ea laus tibi deerit, si obedias parentibus tuis, quibus Deus iubet obediri? si Episcopo tuo, et pastori tuo? Num pauper-

tatis, quum in parentum manibus sint omnia? Quamquam olim in sacris virginibus praecipue laudabatur a sanctis viris liberalitas in pauperes: eam praestare non poterant, si nihil possidebant. Porro castitati tuae nihil decedet, etiam si vivas apud parentes. Quid igitur superest? Velum, linea vestis ex intima versa in extimam, caeremoniae quaedam, quae per se nihil faciunt ad pietatem, neque quemquam commendant oculis Christi, qui spectat animi puritatem. CA. Nova praedicas. EU. Sed verissima. Quum non sis emancipata a iure parentum, quum tibi ius non sit vendendi vestem aut agrum, quo modo tibi ius facis dedendi te in servitutem alienam? CA. Ius parentum, ut aiunt, non impedit ingressum religionis. EU. In baptismo nonne professa es religionem? CA. Sum. EU. Nonne religiosi sunt quicunque sequuntur praecepta Christi? CA. Maxime. EU. Quae est igitur ista nova religio, quae facit irritum, quod et naturae lex sanxit, et vetus lex docuit, et Evangelica lex comprobavit, et Apostolica doctrina confirmavit? Isthuc decretum non est a Deo proditum, sed in monachorum senatu repertum. Sic definiunt quidam, et matrimonium esse ratum, quod insciis, aut etiam invitis parentibus inter puerum et puellam per verba de praesenti (sic enim illi loquuntur) contractum est. Atqui istud dogma, nec naturae sensus approbat, nec veterum leges, nec Moyses ipse, nec Evangelica aut Apostolica doctrina. CA. An igitur putas mihi non esse fas nubere Christo, nisi comprobantibus parentibus? EU. Iam, inquam, nupsisti Christo, et illi nupsimus omnes. Quae bis nubit eidem viro? Tantum agitur de loco, de veste, de caeremoniis. Ob has res non arbitror esse contemnendum ius parentum. Et videndum est, ne, dum paras nubere Christo, nubas aliis. CA. At isti praedicant nihil esse sanctius, quam heic contemnere parentes. EU. Ab

istis igitur doctoribus exige, ut proferant aliquem e sacris libris locum, qui hoc doceat: quod si non poterunt, iubeto eos ebibere calicem vini Belnensis *); hoc poterunt. Ab impiis parentibus ad Christum confugere pietatis est. Sed a piis ad monachismum, hoc est, (quod non raro usu venit) a probis ad improbos, quae, rogo, pietas est? Quamquam et olim ad Christum a paganismo conversus, idololatris parentibus debebat obsequium, quatenus citra pietatis iacturam fieri poterat. CA. Damnas igitur hoc totum vitae institutum? EU. Nequaquam. Verum quemadmodum nemini suadere velim, ut, quae se in hoc vitae genus coniecit, luctetur emergere: ita non dubitem hortari puellas omneis, praesertim indolis generosae, ne se temere eo praecipitent, unde post sese non possint explicare, praesertim quum in ipsis collegiis saepe gravius periclitetur virginitas, ac domi praestare valeas, quidquid ibi praestatur. CA. Urges tu quidem multis ac magnis argumentis; tamen hic affectus meus eximi non potest. EU. Si non persuadeo, quod tamen optarim, saltem illud fac memineris, Eubulum monuisse. Interim pro meo in te amore precor, ut tuus iste affectus felicior sit meo consilio.

VIRGO POENITENS.

Eubulus. Catharina.

EU. Tales ianitrices mihi semper optarim. CA. Et ego semper tales pulsatores. EU. Sed vale, Catharina. CA. Quid ego audio **)? Valebo prius quam salveam?

*) Belnensis a Belna, quod est oppidum in ducatu Burgundiae, unde vina laudatissima.

**) *Vale* enim vox salutantis est, quum ab aliquo recedimus, et *salve* et *ave* salutationes sunt venientis. Reperitur tamen etiam *salve* in decessu, hoc est, in calce epistolarum. Cicero: *Vale, mi Tiro, vale et salve.*

EU. Non huc veni, ut te viderem lacrymantem. Quid sibi vult quod protinus, me conspecto, lacrymis suffusi sunt oculi? CA. Quo fugis? mane, mane inquam; sumam alium vultum, et ridebimus affatim. EU. Quas aves heic video? CA. Est illius collegii patriarcha. Ne subducito te; iam perpotarunt; accumbe paulisper; illo digresso confabulabimur nostro more. EU. Age obtemperabo tibi, quae mihi noluisti. Nunc soli sumus, narra totam fabulam; malim enim ex te cognoscere. CA. Ex tot amicis, quos putabam sapere plurimum, nunc sentio nullum fuisse, qui mihi prudentius ac senilius consilium dederit, quam tu omnium natu minimus. EU. Dic, quo modo expugnasti parentum affectum? CA. Primum improbis hortatibus monachorum ac monacharum: deinde etiam meis precibus ac blandimentis labefactus est matris animus: pater nullo pacto quibat perpelli. Tandem omnibus admotis machinis et hic victus et oppressus est potius, quam assensit. Id factum est inter pocula: minitabantur homini malum exitium, si Christo suam sponsam pernegaret. EU. O improbitatem stolidorum Quid fit deinde? CA. Servor triduo domi clam: interim semper aderant mulieres aliquot eius collegii, quas illi Conversas vocant, hortatibus suis addentes animum, ut persisterem in sancto proposito, ac sollicite caventes, ne qua cognatarum aut sodalium adiret me, quae mentem videretur mutatura. Interim adornabantur vestes, aliaque quae ad convivium attinebant. EU. Tibi quid interim erat animi? Num vacillabas? CA. Non, sed passa sum quiddam tam horrendum, ut malim emori decies, quam iterum perpeti. EU. Quaeso, quid isthuc erat? CA. Non possum effari. EU. Quod mihi dixeris, amico tuo dixeris. CA. Promittis silentium? EU. Id praestaturus eram, etiam si nulla fuisses stipulata. Quasi vero me nondum noris! CA. Apparuit mihi spectrum horribili spe-

cie. EU. Is nimirum erat genius tuus malus, qui te eo instigabat. CA. Prorsus opinor fuisse cacodaemonem. EU. Dic mihi, quae species erat? Estne talis, qualis pingitur? rostro adunco, longis cornibus, harpyiarum unguibus, praelonga cauda? CA. Tu ludis. At ego malim mihi terram dehiscere, quam denuo tale videre spectrum. EU. Interim aderant illae mulieres hortatrices? CA. Non; nec unquam illis indicavi, tametsi valde sciscitantibus, quid esset mali, quum me totam exanimatam offenderent. EU. Vis tibi dicam quid fuerit? CA. Si quidem potes. EU. Illae mulieres incantaverant te, vel potius excantaverant tibi cerebrum. Sed interim tu persistebas in sententia? CA. Maxime: nam aiebant id multis accidere, qui se consecrant Christo: verum si primo illo congressu superetur tentator, post tranquilla fore omnia. EU. Qua pompa producta es? CA. Adornant me toto mundo meo: demittunt capillos: itaque non aliter quam nuptura sponso. EU. Crasso monacho: hem male sit huic tussi. CA. Ex aedibus paternis clara luce deducor ad collegium, multis ad spectaculum concurrentibus. EU. O scitos histriones, ut norunt agere suas fabulas simplici popello! Quot dies egisti in illo sancto virginum collegio? CA. Ferme duodecim. EU. Sed quae res verterat animum tuum tam pertinacem? CA. Non dicam quid sit, sed aliquid magni fuit. Post sex ab ingressu dies accerso matrem, obtestans, obsecrans, si me vivam vellet, ut me eximeret ab eo collegio. Illa reluctatur animo meo, et hortatur ad constantiam. Post accerso patrem. Ille etiam obiurgat, addens se aegre vicisse suos affectus; ut vicissim nunc vincerem animum meum, nec hoc dedecus conciliarem sibi, quod resiliissem ab instituto. Tandem ubi video me nihil proficere, respondeo parentibus, me, si ita iubeant, in gratiam illorum morituram. Nam hoc mihi certum esse, nisi mature ex-

imerer. Hoc audito, reduxerunt domum. EU. Bene habet quod mature resilieris, prius quam servitutem aeternam esses professa. Sed nondum audio, quae res mutarit animum tuum tam subito. CA. Hoc nemo mortalium ex me scit hactenus, nec tu scies. EU. Quid si divinem? CA. Nec divinabis, sat scio: et si divines, non dicam. EU. Tametsi coniecto. Verum interim periit sumptus? CA. Plus quam quadraginta coronati. EU. O comessatores nuptiales! Gaudeo tamen, periisse pecuniam, te nobis incolumi: posthac ausculta melioribus consiliis. CA. Ita faciam, et, cum piscatore *), icta sapiam.

UXOR *Μεμψίγαμος, sive Coniugium.*

EULALIA, XANTIPPE.

EU. Salve multum, exoptatissima mihi Xantippe. XA. Salve tantundem, mihi carissima Eulalia. Videre mihi solito formosior. EU. Itane statim me scommate excipis? XA. Non profecto; sed ita mihi videris. EU. Fortasse nova vestis commendat formam. XA. Recte coniectas. Nihil iam diu vidi elegantius. Suspicor pannum esse Britannicum. EU. Lana Britannica est, tinctura Veneta. XA. Mollities byssum superat. Quam vero blandus purpurae color! Unde tibi tam egregium munus? EU. Unde decet honestas matronas accipere, nisi a maritis suis? XA. O te felicem, cui talis contigit sponsus! At ego vellem me nupsisse fungo, quum meo nuberem Nicolao. EU. Quid ita, quaeso te? tam cito male convenit inter vos? XA. Nec unquam conveniet cum tali. Vides quam sim

*) *Piscator ictus sapit* proverbio dicitur, ubi quis malo suo edoctus in posterum cavet. Adagium ab huiusmodi quodam eventu natum ferunt. Quum piscator piscibus, quos intra rete tenebat, manum admovisset, atque a scorpio pisce feriretur, ictus, inquit, sapiam.

pannosa; sic patitur uxorem suam incedere: dispeream, nisi saepe pudet me prodire in publicum, quum video quam cultae sint aliae, quae multo pauperioribus nupsere maritis. EU. Matronarum ornatus non est in vestibus aut reliquo corporis cultu, quemadmodum docet divus Petrus Apostolus, (nam id audivi nuper in concione,) sed in castis ac pudicis moribus, et in ornamentis animi. Meretrices coluntur oculis multorum. Nos satis cultae sumus, si placeamus uni marito. XA. Sed interim ille bonus vir, tam in uxorem parcus, strenue prodigit dotem, quam ex me non mediocrem accepit. EU. Quibus rebus? XA. Quibus ipsi visum fuerit; vino, scortis, alea. EU. Bona verba. XA. Atqui sic res habet. Deinde quum mihi temulentus ad multam noctem redit domum diu exspectatus, destertit noctem totam, nonnunquam et lectum convomens, ut ne quid addam. EU. St, teipsam dehonestas, quum dehonestas maritum. XA. Emoriar, nisi malim dormire cum scropha, quam cum tali marito. EU. Non tu tum illum excipis iurgio? XA. Ita ut dignus est: sentit me non esse mutam. EU. Quid ille contra? XA. Initio reclamabat saevissime, credens fore, ut me saevis verbis protelaret. EU. Nunquamne rixa incruduit usque ad verbera? XA. Semel duntaxat eo incaluerat utrinque contentio, ut minimum res abfuerit à pugna. EU. Quid ego audio? XA. Librabat fustem, saevis interim clamoribus intonans, ac dira minitans. EU. Non ibi metuebas tu? XA. Imo vicissim ego corripiebam tripodem: si contigisset me digito, sensisset mihi non deesse manus. EU. Novum clypei genus. Deerat colus lanceae vice. XA. Sensisset sibi cum viragine rem esse. EU. Ah mea Xantippe, non ita decet. XA. Quid decet? Si ille me non habet pro uxore, nec illum habitura sum pro marito. EU. At Paulus docet, uxores oportere subditas esse viris cum omni reve-

rentia. Et Petrus nobis exemplum proponit Sarae, quae maritum suum Abraham dominum appellabat. XA. Audivi ista. Sed idem Paulus docet, ut viri diligant uxores suas, sicut Christus dilexit sponsam suam Ecclesiam. Meminerit ille officii sui, ego meminero mei. EU. Sed tamen ubi res in eum statum devenit, ut alteri cedendum sit, aequum est uxorem marito cedere. XA. Si modo ille maritus est appellandus, qui me habet pro ancilla. EU. Sed dic, mea Xantippe, post desiit minitari verbera? XA. Desiit; et sapuit; alioqui vapulasset. EU. Sed tu non desiisti rixari cum illo? XA. Nec desinam. EU. Quid ille interea? XA. Quid? nonnunquam dormit, somnium hominis; interdum nihil aliud quam ridet; aliquoties arripit testudinem, in qua vix tres habet fides: eam quantum potest pulsans, mihi vociferanti obstrepit. EU. Ea res male urit te? XA. Sic ut dici vix possit. Aliquando vix tempero a manibus. EU. Mea Xantippe, permittis mihi, ut liberius loquar apud te? XA. Permitto. EU. Idem ius erit tibi apud me. Hoc certe postulat nostra necessitudo, ab ipsis pene incunabulis inter nos inita. XA. Vera narras, nec ulla sodalium unquam carior fuit animo meo. EU. Qualisqualis est tuus maritus, illud cogita, non esse ius permutandi. Olim immedicabilibus dissidiis remedium extremum erat divortium. nunc hoc in totum ademptum est: usque ad extremum vitae diem ille tuus sit maritus oportet, et tu illius uxor. XA. Superi male faxint, qui ius hoc nobis ademerunt. EU. Bona verba: sic visum est Christo. XA. Vix credo. EU. Sic habet. Nunc nihil superest, nisi ut uterque, ad alterius mores et ingenium accommodando sese, concordiae studeatis. XA. An ego possum illum refingere? EU. Non minimum momenti est in uxoribus, quales sint mariti. XA. Pulchre convenit tibi cum tuo? EU. Nunc tranquilla omnia. XA. Ergo turbarum non-

nihil erat initio? EU. Nihil unquam tempestatis; sed tamen, ut fit inter homines, nonnunquam nubeculae quaedam oboriebantur, quae poterant gignere tempestatem, nisi commoditate morum fuisset occursum. Habet suos quisque mores, et est sua cuique sententia: et, si verum fateri volumus, sunt sua cuique vitia: quae si usquam, certe in matrimonio novisse oportet, non odisse. XA. Recte mones. EU. Fit autem frequenter, ut dissiliat benevolentia mutua inter maritum et uxorem, antequam alter alteri satis notus sit. Id est in primis cavendum. Semel enim orta simultate, aegre sarcitur gratia, praesertim si res ad atrocia convicia processerit. Quae glutino committuntur, si statim concutias, facile distrahuntur: ceterum ubi siccato glutino semel cohaeserint, nihil firmius. Proinde in initio nihil non faciendum, ut inter uxorem et maritum coalescat confirmeturque benevolentia. Id maxime fit obsequio, morumque commoditate. Nam benevolentia, quae sola formae gratia conciliatur, ferme temporaria est. XA. Sed narra nobis, obsecro, quibus artibus pertraxeris maritum ad tuos mores. EU. Dicam in hoc, ut imiteris. XA. Si queam. EU. Facillimum erit, si velis; nec adhuc serum est. Nam et ille iuvenis est, et tu puella; ac nondum annus, opinor, expletus est a nuptiis. XA. Vera praedicas. EU. Dicam igitur, sed taciturae. XA. Maxime. EU. Illa prima mihi cura fuit, ut in omnibus essem iucunda marito, ne quid esset, quod illius animum offenderet: observabam affectum ac sensum illius; observabam et tempora, et quibus rebus deliniretur, quibus irritaretur, quemadmodum facere solent ii, qui elephantos ac leones cicurant, aut similia animantia, quae vi cogi non possunt. XA. Tale animal mihi domi est. EU. Qui adeunt elephantos, non gestant vestem candidam; nec puniceam, qui tauros, quod his coloribus compertum sit ea animantia effe-

rari. Quemadmodum et tigres tympanorum sonitu sic aguntur in rabiem, ut seipsas dilanient. Et qui tractant equos, habent voces, habent poppysmata et palpum, aliaque quibus ferocientes mitigent. Quanto magis decet nos his artibus uti erga maritos, quibuscum nobis, velimus nolimus, per omnem vitam est tectum ac lectus communis? XA. Perge quod coepisti. EU. His animadversis, attemperabam me illi, cavens ne quid offensae nasceretur. XA. Quinam id poteras? EU. Primum in cura rerum domesticarum, quae peculiaris est provincia matronarum, advigilabam, non solum cavens, ne quid esset praetermissum, verum etiam ut omnia congruerent ad illius sensum, in rebus etiam minutissimis. XA. Quibus? EU. Puta, si maritus hoc aut illo cibo peculiariter delectetur, si cibus placeat hoc aut illo modo coctus, si lectus hoc aut illo modo stratus. XA. At quo pacto attemperares te ei, qui domi non esset, aut esset ebrius? EU. Mane, istuc ibam *). Si quando maritus videbatur admodum tristis, nec esset appellandi tempus, nequaquam ridebam ac nugabar, quemadmodum nonnullae mulieres solent; sed sumebam et ipsa vultum submoestum ac solicitum. Quemadmodum enim speculum, si probum est, semper reddit imaginem intuentis: ita decet matremfamilias ad affectum mariti congruere, ne sit alacris illo moerente, aut hilaris illo commoto. Quod si quando commotior erat, aut blando sermone leniebam, aut silentio concedebam iracundiae, donec, ea refrigerata, tempus se daret vel purgandi, vel admonendi. Idem faciebam, si quando plus aequo potus redibat domum; nec id temporis nisi iucunda loquebar illi: tantum blanditiis pertrahebam ad lectum. XA. Infelix vero uxorum conditio, si iratis, ebriis, et quidquid libet patrantibus maritis tantum obsequentur. EU. Qua-

*) De hoc dicere iam properabam.

si vero hoc non sit mutuum obsequium. Coguntur et illi multa ferre in moribus nostris. Est tamen tempus, quum in re seria fas est uxori monere virum, si quid est alicuius momenti: nam ad levia praestat connivere. XA. Quod tandem? EU. Quum erit animo vacuo, nec commotus, nec solicitus, nec potus; tum absque testibus blande monendus, vel rogandus potius, ut in hoc aut illo melius consulat rei, aut famae, aut valetudini suae. Atque haec ipsa admonitio leporibus ac facetiis erit condienda. Nonnunquam praefatione ab illo stipulari soleo, ne mihi succenseret, si quid stulta mulier admonerem, quod ad illius honorem, aut valetudinem, aut salutem facere videretur. Ubi monuissem, quae volebam, amputavi sermonem illum, et ad alia iucundiora deflectebam. Est enim fere hoc nostrum vitium, mea Xantippe, ut semel exorsae loqui, finem facere nequeamus. XA. Aiunt. EU. Illud in primis cavebam, ne praesentibus aliis maritum obiurgarem, aut ne quid querelarum domo efferrem. Facilius sarcitur, si quid inter duos commissum est. Quod si quid extiterit eius generis, ut nec ferri possit, nec uxoris admonitione sanari, civilius est, ut uxor querelam deferat ad parentes et cognatos mariti, quam ad suos, et ita querelam temperet, ne videatur odisse maritum, sed vitium potius mariti. Nec tamen effutiat omnia, ut hic quoque tacitus agnoscat, et amet uxoris civilitatem. XA. Philosopham esse oportet, quae ista praestet. EU. Imo talibus factis maritos ad similem civilitatem invitabimus. XA. Sunt quos nulla civilitate corrigas. EU. Equidem non arbitror. Sed fac esse. Primum illud cogita: maritus ferendus est, qualisqualis est. Praestabilius igitur est ferre vel sui similem, vel paullo commodiorem factum nostra civilitate, quam nostra saevitia peiorem in dies. Quid si proferam maritos, qui simili civilitate correxerunt sponsas suas? Quan

to magis decet nos idem praestare adversus maritos? ι.. Narrabis igitur exemplum meo marito dissimillimum. EU. Est mihi familiaritas cum homine quodam nobili, docto, singularique morum dexteritate. Is duxerat puellam virginem, annos natam decem et septem, ruri in parentum aedibus perpetuo educatam, ut nobiles fere gaudent habitare ruri, ob venatum et aucupium. Rudem volebat ille quo facilius illam ad suos mores fingeret: coepit eam instituere literis ac musica, paullatimque assuefacere, ut redderet ea, quae audisset in concione, ceterisque rebus formare, quae post essent usui futurae. Haec quoniam erant nova puellae, quae domi suae fuerat in summo otio, et inter famulorum colloquia lususque educata, coeperunt esse taedio. Detrectabat obsequium, et quum maritus urgeret, illa sine fine flebat, nonnunquam et in terram abiiciebat sese, occipitium illidens solo, quasi mortem optans. Earum rerum quum nullus esset finis, maritus dissimulato stomacho, invitabat uxorem, ut animi relaxandi gratia una proficiscerentur rus ad aedes soceri. Ibi lubens obtemperabat uxor. Eo quum ventum esset, maritus reliquit uxorem apud matrem et sorores; ipse cum socero prodibat venatum. Ibi submotis testibus denarrat socero, se sperasse iucundam vitae sociam; nunc habere perpetuo lacrymantem, ac sese discruciantem, nec ullis monitis sanabilem: orat, ut sibi adsit in medendo filiae morbo. Socer respondet: se semel illi tradidisse filiam, quod si illa non obtemperaret verbis, uteretur suo iure, et verberibus eam emendaret. Tum gener, Novi, inquit, ius meum; sed malim eam tua vel arte, vel auctoritate sanari, quam ad hoc extremum remedium venire. Socer pollicitus est se curaturum. Post unum atque alterum diem captat tempus ac locum, ut solus esset cum filia: ibi vultu ad severitatem composito, inci-

pit commemorare, quam illa esset infelici forma, quam non amabilibus moribus, quam saepe metuisset, ne nullum illi posset invenire maritum. At ego meo maximo labore, inquit, talem inveni tibi, qualem nulla non optaret sibi, quantumvis felix. Et tamen tu, non agnoscens, quid pro te fecerim, nec intelligens, te talem habere maritum, qui, nisi esset humanissimus, vix te dignaretur habere in ancillarum numero, rebellas illi. Ne longum faciam, sic incanduit patris oratio, ut vix videretur manibus temperare. Est enim vir ingenio mire vafro, qui citra personam omnem posset quamvis agere comoediam. Ibi puella partim metu, partim veritate commota, accidit ad patris genua, rogans ut praeteritorum vellet oblivisci, se in posterum memorem fore officii sui. Ignovit pater, pollicitus se quoque fore patrem amantissimum, si, quod polliceretur, praestaret. XA. Quid deinde? EU. Puella digressa a colloquio parentis, rediit in cubiculum, offendit maritum solum; accidit illi ad genua, et ait: Marite, hactenus non novi neque te, neque me ipsam: posthac videbis me aliam factam, tantum obliviscere superiorum. Hanc vocem maritus excepit osculo, et omnia pollicitus est, si illa persisteret eo animo. XA. Quid? perstitit? EU. Usque ad mortem: neque quidquam erat tam humile, quod illa non alacris ac volens obiret volente marito. Tantus amor inter eos natus est et confirmatus. Post annos aliquot puella crebro sibi gratulata est, quod contigisset, tali marito nubere; qui nisi contigisset, eram, inquit, omnium mulierum perditissima. XA. Talium maritorum non minus rara est copia, quam alborum corvorum. EU. Iam si molestum non est, referam tibi quiddam de marito commoditate uxoris correcto, quod nuper accidit in hac ipsa civitate. XA. Nihil est quod agam, et perquam grata mihi est tua confabulatio. EU. Est vir

quidam non postremae nobilitatis: is, ut solet hoc hominum genus, plerumque venabatur. Ruri incidit in puellam quandam pauperrimae mulierculae filiam: in eam coepit deperire, homo iam provectioris aetatis. Atque huius gratia frequenter pernoctabat foris. Praetextus erat venatio. Uxor huius, mulier insigni probitate, nescio quid suspicans, pervestigavit furta mariti sui: et eo profecto, nescio quo, adiit casam illam rusticanam; expiscata est de toto negotio, ubi dormiret, unde biberet, quis esset apparatus convivii. Nihil erat ibi supellectilis, sed mera paupertas. Abiit matrona domum, ac mox rediit, secum adducens lectum commodum et apparatum, vasa aliquot argentea; addidit pecuniam, admonens, ut, si quando rediret ille, tractarent eum civilius; dissimulans interim sese uxorem esse, ac sororem esse simulans. Post dies aliquot redit eo furtim maritus; videt auctam supellectilem, et apparatum lautiorem. Rogat unde is nitor insolitus: aiunt, matronam quandam honestam illi cognatam haec advexisse, ac mandasse, ut honestius posthac acciperetur. Illico tetigit animum illius suspicio, uxoris hoc esse factum. Reversus domum, rogat num illic fuisset: illa non negat. Rogavit, et quo tandem consilio misisset eo supellectilem. Mi vir, inquit, assuetus es vitae commodiori. Videbam illic te durius accipi; putabam esse officii mei, ut, quando ita tibi cordi est, lautius illic habereris. XA. O matronam nimium bonam. Ego citius pro lecto substravissem illi fasciculum urticarum ac tribulorum. EU. Sed audi finem. Vir, perspecta tanta probitate, tantaque mansuetudine coniugis suae, nunquam deinde usus est furtivo concubitu; sed domi semet oblectavit cum sua. Scio tibi notum esse Gilbertum Batavum. XA. Novi. EU. Is, ut scis, florenti aetate duxit uxorem iam provectiorem ac vergenti aetate. XA. Dotem fortasse duxit, non uxo-

rem. EU. Sic est. Is fastidiens uxoris, adamabat mulierculam, cum qua se subinde oblectabat foris. Raro domi prandebat aut coenabat. Quid tu heic eras factura? XA. Quid? Ego illi adamatae involassem in capillos, et maritum exeuntem ad illam perfudissem lotio, ut sic unctus iret ad convivium. EU. At quanto haec prudentius! Invitabat mulierculam domum suam, comiter accipiebat. Ita maritum quoque sine veneficiis domum pertraxit. Et si quando foris coenabat cum illa, misit eo missum aliquem elegantiorem, iubens ut suaviter viverent. XA. Ego malim mori, quam esse lena mei mariti. EU. Verum interim rem ipsam expende. Nonne hoc multo satius erat, quam si saevitia sua prorsus alienasset maritum, ac totam aetatem in iurgiis exegisset? XA. Fateor minus esse mali; sed ego non possem. EU. Unum adiiciam; atque ita discedam ab exemplis. Hic vicinus noster, vir probus et integer, sed paulo iracundior, quodam die pulsaverat uxorem suam, foeminam laudatissimam. Ea se recepit in intimum conclave, atque illic lacrymans atque singultiens, decoquebat animi aegritudinem. Aliquanto post per occasionem eodem ingressus est maritus; reperit uxorem flentem. Quid, inquit, heic lacrymas ac singultis, puerorum more? Tum illa prudenter: Quid? inquit; an non hoc satius, ut heic deplorem malum meum, quam si in via vociferer, quemadmodum solent aliae mulieres? Hoc dicto tam uxorio fractus ac victus hominis animus; data dextra pollicitus est uxori, se posthac nunquam in illam coniecturum manus: nec fecit. XA. Ego idem impetravi a meo diversa ratione. EU. Sed interim est inter vos bellum perpetuum. XA. Quid igitur velles me facere? EU. Primum mussanda est tibi omnis iniuria mariti, et animus illius officiis, comitate, mansuetudine paullatim est conciliandus: aut vinces tandem, aut certe multo commodiore uteris, quam

nunc uteris. XA. Ille ferocior est, quam ut ullis officiis mansuescat. EU. Eia, ne dixeris. Nulla est fera tam immanis, quin officiis cicuretur; ne desperes in homine. Fac periculum menses aliquot; me accusa, nisi senseris consilium hoc tibi fuisse bono. Sunt etiam quaedam vitia, ad quae tibi connivendum est. Illud ante omnia tibi cavendum censeo, ne quid rixae moveas in cubiculo, aut in lecto: sed curandum est, ut illic omnia sint festiva ac iucunda. Etenim si is locus, qui diluendis offensis, sarciendaeque gratiae consecratus est, lite aut aegritudine quapiam profanetur; iam sublatum est omne remedium benevolentiae reconciliandae. Sunt enim foeminae quaedam tam morosae, ut in ipso etiam coitu querantur ac rixentur, eamque voluptatem, quae diluere solet ex animis virorum, si quid inerat molestiae, morum fastidio reddant insuavem; pharmacum ipsum vitiantes, quum licuisset mederi offensis. XA. Istud mihi frequentei accidit. EU. Atqui tametsi semper est cavendum uxori, ne qua re molesta sit viro, tamen id maxime studere debet, ut in eo congressu se viro praebeat modis omnibus commodam et iucundam. XA. Viro: mihi cum bellua res est. EU. Mitte male loqui: fere nostra culpa viri mali sunt. Sed ut ad rem redeam: qui versantur in priscis fabulis poëtarum, narrant Venerem (eam faciunt deam connubii praesidem) habere cestum arte Vulcani confectum: in eo intextum esse quidquid est amatorii medicamenti: eo se cingit, quoties congressura est cum marito. XA. Fabulam audio. EU. Verum; sed audi, quid sibi velit fabula. XA. Dic. EU. Illud docet, uxorem omnem curam adhibere oportere, ut in congressu connubiali iucunda sit marito, quo recalescat ac redintegretur amor ille maritalis, et discutiatur ex animo, si quid erat offensionis aut taedii. XA. Sed unde nobis cestus ille? EU. Nihil opus veneficiis aut incantamentis.

Nullum incantamentum efficacius, quam morum probitas cum suavitate coniuncta. XA. Ego tali marito blandiri non possum. EU. At hoc tua refert, ut desinat esse talis. Si Circes artibus posses maritum vertere in suem aut ursum, faceres? XA. Nescio. EU. Nescis? An malles habere suem maritum, quam hominem? XA. Equidem malim hominem. EU. Age, quid si Circes artibus posses ex temulento reddere sobrium, ex prodigo frugalem, ex cessatore diligentem, nonne faceres? XA. Plane facerem: sed unde mihi istae artes? EU. Atqui istas artes habes in te, si modo velis adhibere. Tuus, velis nolis, sit oportet. Quo meliorem eum reddideris, hoc magis consulueris tibi. Tu tantum oculos habes defixos in illius vitia, eaque tibi exaggerant odium; et hac ansa tantum arripis illum, qua teneri non potest. Illa potius contemplare, quae bona sunt in illo; et hac ansa prehende illum, qua teneri potest. Antequam illi nuberes, tempus erat expendendi, quid haberet malorum. Oportebat enim non oculis solum, verum etiam auribus maritum deligere: nunc medendi tempus est, non accusandi. XA. Quae mulier unquam auribus cepit maritum? EU. Oculis capit, quae nihil aliud spectat, quam corporis formam: auribus, quae diligenter observat, quid fama de illo praedicet. XA. Pulchre mones, sed sero. EU. At non serum est studere corrigendo marito. Ad eam rem conducet, si quid pignoris ex te natum fuerit viro. XA. Iam natum est. EU. Quando? XA. Iam pridem. EU. Quot menses sunt? XA. Ferme septem. EU. Quid ego audio? Tu nobis trimestris foetus iocum renovas? XA. Nequaquam. EU. Ita necesse est, si tempus a nuptiarum die supputas. XA. Imo ante nuptias fuerat mihi cum eo colloquium. EU. An ex colloquio nascuntur pueri? XA. Forte solam nactus, coepit alludere, titillans axillas, ac latera, quo me provocaret ad ri-

sum. Ego non ferens titillationem, me resupinabam in lectum; ille incumbens figebat oscula, nec satis scio, quid egerit praeterea: certe paucis post diebus uterus coepit intumescere. EU. I nunc, et maritum contemne; qui si lusitans gignit liberos, quid faciet, quum serio rem aget? XA. Suspicor et nunc me gravidam esse. EU. Euge contigit felici fundo bonus cultor. XA. Hac in parte plus praestat, quam vellem. EU. Ista querela tibi cum paucis uxoribus est communis. Sed inter vos intercesserat pactum connubiale? XA. Intercesserat. EU. Levius igitur peccatum est. Estne proles mascula? XA. Est. EU. Illa vos rediget in gratiam, si tu vel paullulum temet accommodes. Quid alii praedicant de tuo marito sodales, et quibuscum habet commercium foris? XA. Praedicant eum esse moribus commodissimis, comem, liberalem, amicum amico. EU. Et ista mihi bonam spem faciunt, illum fore qualem volumus. XA. At mihi uni talis non est. EU. Sed tu te illi praebeto, qualem dixi; meque pro Eulalia voca Pseudolaliam, nisi tibi quoque talis esse coeperit. Quin et illud cogita, illum adhuc iuvenem esse, nondum opinor egressum annos viginti quatuor: nondum novit, quid sit esse patremfamilias. Iam non est tibi cogitandum de divortio. XA. At frequenter cogitavi. EU. Verum ea cogitatio si quando tibi inciderit in mentem, primum reputa tecum, quam nihili res sit foemina divulsa a viro. Summum decus matronae est, morigeram esse suo coniugi. Ita natura comparatum est. Ita voluit Deus, ut mulier tota pendeat a viro. Tantum cogita id quod res est: maritus est, alius non potest obtingere. Deinde veniat in mentem puellus ille duobus communis. Quid de illo statues? Auferes tecum? fraudabis maritum sua possessione. Relinques apud illum? spoliabis te ipsam eo, quo nihil habes carius. Postremo dic mihi, habesne, quae tibi male velint? XA. Ha-

beo novercam germanam; praeterea socrum huic simillimam. EU. Adeo tibi male volunt? XA. Cuperent extinctam. EU. Et istae tibi facut in mentem veniant. Quid enim illis possis facere gratius, quam si videant te divulsam a marito, viduam, imo plus quam viduam vivere? Nam viduis licet alteri nubere. XA. Equidem probo tuum consilium, sed taedet diutini laboris. EU. At reputa, quantum laborum sumpseris prius, quam hunc psittacum docueris quaedam humana verba sonare. XA. Plurimum profecto. EU. Et piget operam sumere in fingendo marito, quicum perpetuo suaviter degas aetatem? Quantum laboris sumunt homines, ut equum sibi commodum reddant? et nos pigebit adlaborare, ut maritis utamur commodioribus? XA. Quid faciam? EU. Iam dixi. Cura ut domi niteant omnia, ne quid sit molestiae, quod illum exigat ex aedibus. Tu te illi comem praebe, semper interim memor reverentiae cuiusdam, quam uxor debet marito. Absit tristitia; sed absit et petulantia: nec putida sis, nec lasciva. Sit apparatus domi lautus. Nosti palatum mariti: quod illi suavissimum est, id coquito. Quin etiam iis, quos ille amat, comem et affabilem te praebeto. Hos frequenter ad convivium voca. In convivio facito, ut laeta plenaque hilaritatis sint omnia. Denique si quando ille vino laetior pulsabit suam testudinem, tu voce accinito. Sic assuefacies maritum manere domi, et minues impensas. Sic enim ille cogitabit tandem: Nae ego insigniter insanio, qui foris magna rei famaeque iactura victitem cum scorto, quum domi habeam uxorem multo lepidiorem, meique amantiorem, apud quam nitidius ac lautius accipi liceat. XA. An credis successurum, si tentem? EU. Me vide. Ad me recipio. Interim et maritum tuum aggrediar; admonebo et illum sui officii. XA. Laudo consilium; at vide ne quid huius rei suboleat ipsi: misceret coelum terrae.

EU. Ne metue. Ita per ambages temperabo sermonem, ut ipse mihi narret, quid inter vos sit turbarum. Hoc facto, meo more tractabo illum blandissime, et ut spero, tradam eum tibi commodiorem. De te per occasionem mentiar, quam amanter de illo sis locuta. XA. Christus bene fortunet quod agimus. EU. Aderit, modo ne desis tibi.

Militis et Carthusiani.

MI. Salve, mi frater. CA. Salve et tu, germane carissime. MI. Vix te agnosco. CA. Adeone consenui intra biennium? MI. Non: sed caput rasum, nova vestis, faciunt, ut mihi videaris aliud quoddam animal. CA. Itane non agnosceres uxorem tuam, si tibi occurreret induta nova veste? MI. Non, si tali. CA. At ego te probe agnosco, cui non solum vestis mutata est, verum etiam facies, totusque corporis habitus. Quot coloribus pictus es! Nulla avis aeque variat plumas suas. Tum quam omnia secta, quam nihil iuxta naturam aut morem communem! Adde tonsum verticem, barbam semirasam, silvam, quae supra labrum superius est, perplexam, nec aliter hinc et hinc prominentem, quam solent in felibus pili longiores. Nec una cicatrix foedavit vultum; ut Samius quispiam litteratus videri possis *), de quo iocus est proverbii. MI. Sic decet redire e bello. Sed dic mihi, erat heic tanta bonorum medicorum inopia? CA. Quam ob rem? MI. Quia nulli commiseris sanandum cerebrum tuum prius, quam in hanc servitutem te praecipitem dares. CA. Itane videor insanisse? MI. Maxime. Quid erat necesse heic te sepeliri ante tempus, quum esset unde commode viveres

*) *Samius litteratus* proverbium est in cicatricosos, vel stigmatibus notatos, inde dictum, quod quum Samii captivis Atheniensium inussissent noctuam, Athenienses vicissim Samiis inurebant Samaenam, genus navis lato ventre, a prora veluti suillum rostrum praeferens.

in mundo? CA. At nunc non videor tibi in mundo vivere? MI. Non, per Iovem. CA. Dic quam ob rem? MI. Quia non licet ambulare quo velis. Huic loco velut caveae includeris: adde rasuram, vestem prodigiosam, solitudinem, piscium perpetuum esum, ut mirer teipsum non verti in piscem. CA. Si verterentur homines in omnia quibus vescuntur, tu iam pridem porcus esses: nam suilla soles delectari. MI. Non dubito quin iam dudum poeniteat te instituti: paucos enim comperio, quos non capiat poenitudo. CA. Hoc illis usu venit, qui se in hoc vitae genus velut in puteum praecipitant: ego descendi sensim et consulto, prius explorato me ipso, perspectaque tota huius vitae ratione, iam annos natus viginti octo, qua aetate sibi quisque notus esse potest. Quod ad locum attinet, tu quoque loco angusto concluderis, si totius mundi consideres amplitudinem. Nec refert, quam spatiosus sit locus, modo nihil desit ad vitae commoditatem. Multi raro, aut nunquam exeunt civitatem, in qua nati sunt: qui si vetarentur exire, magnopere sibi displicerent, et incesseret illis mira libido relinquendae civitatis. Hic affectus vulgaris est, quo ego careo. Imaginor, heic totum esse mundum, et haec tabula mihi totum terrarum orbem repraesentat, quem ego cogitatione iucundius simul et tutius perambulo, quam is qui navigavit ad novas insulas. MI. Heic tu propemodum dicis verum. CA. Rasuram damnare non potes, qui volens tondearis, utique commoditatis gratia. Mihi rasura, si nihil aliud, certe reddit caput purius, ac fortasse salubrius. Venetiae quam multi patricii totum etiam caput radunt! Quid autem habet prodigiosum vestis? Nonne tegit corpus? Ad duplicem usum adhibetur vestis, ut depellatur iniuria coeli, eaque velet, quae pudor iubet tegi. An non hos usus praebet haec vestis? Sed offendit color. Quis color magis decet omnes Christianos,

quam is qui datus est omnibus in baptismo? Dictum est tibi quoque: *Accipe vestem candidam.* Haec itaque vestis admonet me, quid promiserim in baptismo: nimirum innocentiae perpetuum studium. Porro solitudinem si vocas turbae fugam, hoc exemplum est non nostrum, sed veterum prophetarum, atque etiam philosophorum ethnicorum, et quibuscunque bonae mentis cura fuit. Imo poëtae, astrologi, ac similibus artibus dediti, quoties aliquid magni ac supra vulgus hominum moliuntur, secessum quaerere solent. Cur autem voces hanc solitudinem? Unius amiculi confabulatio pellit solitudinis taedium. Heic habeo sodales omnium rerum plus quam sedecim. Ad haec intervisunt amici crebrius quam vellem aut expedit; et tibi videor in solitudine vivere? MI. At non semper licet cum his confabulari. CA. Nec semper expedit. Atque hoc iucundior est confabulatio, quod voluptatis gratiam augeat interrupta copia. MI. Non pessime coniectas. Nam mihi quoque suaviores sunt carnes, revoluto Pascha post quadragesimam. CA. Nec interim tamen, quum maxime videor solus, desunt mihi confabulones, longe festiviores ac suaviores istis vulgaribus congerronibus. MI. Ubi sunt? CA. Vides heic codicem Evangelicum? In hoc mecum fabulatur ille, qui olim additus facundus comes in via duobus discipulis proficiscentibus in Emauntem, effecit, ut non sentirent itineris laborem, sed sentirent dulcissimum cordis ardorem, inhiantes mellitis illius sermonibus. In hoc mihi loquitur Paulus, in hoc Esaias, ceterique prophetae. Heic mecum confabulatur dulcissimus ille Chrysostomus, heic Basilius, heic Augustinus, heic Hieronymus, heic Cyprianus, ceterique non minus eruditi quam facundi doctores. An nosti ullos tam amoenos confabulones, quos cum his conferas? An in tali sodalitio, quod mihi nunquam non adest, reputas

obrepere posse solitudinis taedium? MI. Mihi frustra loquerentur, non intellectaro. CA. Iam quid refert, quibus rebus hoc corpusculum alatur, cui minimo satis fit, si iuxta naturam vivamus? Uter nostrum habitior? tu, qui vesceris perdicibus, phasianis et capis; an ego, qui vivo piscibus? MI. Si tibi esset uxor, ut mihi est, minus haberes succi. CA. Et ideo sufficit quilibet cibus, et quantumvis exiguus. MI. Sed interim agitas vitam Iudaicam. CA. Bona verba: Christianam, si non assequimur, certe sequimur. MI. In veste, cibo, preculis, ceterisque caeremoniis ponitis fiduciam, neglecto studio pietatis Evangelicae. CA. Quid alii faciant, non est meum iudicare: ego his rebus nequaquam confido, minimumque tribuo; sed in animi puritate et in Christo colloco fiduciam. MI. Cur igitur observas? CA. Ut mihi pax sit cum fratribus meis; et ne cui quoquo modo sim offendiculo. Nolim autem offendere quenquam ob huiusmodi res leviculas, quas nihil est negotii servare. Ut sumus homines quacunque veste tecti, minutissimarum etiam rerum similitudo aut dissimilitudo conciliat aut dirimit concordiam. Rasum caput, aut vestis color, per se quidem non commendat me Deo. Sed quid diceret populus, si comam alerem, aut tuam istam vestem sumerem? Reddidi tibi rationem mei consilii; nunc quaeso ut mihi vicissim tui consilii rationem reddas, dicasque, ubi cessarint omnes boni medici, quum relicta domi uxore iuvencula et liberis, proficiscereris in militiam, vili salario conductus ad iugulandos homines, idque tui quoque capitis periculo. Neque enim tibi res erat cum fungis aut papaveribus, sed cum armatis viris. Utrum vero putas infelicius, iugulare Christianum hominem ob mercedulam, a quo nunquam sis laesus; an te ipsum simul, et corpus, et animam, in aeternum exitium mittere? MI. Fas est occidere hostem. CA. Fortas

sis est, si impetat patriam tuam. Tum pium videri potest, pugnare pro liberis et uxore, pro parentibus et amicis, pro aris et focis, pro tranquillitate publica. Quid istuc ad tuam militiam mercenariam? Ego, si perisses in hoc bello, non redemissem animam tuam vitiosa nuce. MI. Non? CA. Non, ita me Christus bene amet. Iam utrum existimas durius, obedire bono viro, quem nos Priorem vocamus, qui vocet ad preces, ad sacram lectionem, ad doctrinam salutarem, ad psallendum Deo; an obedire barbaro cuipiam centurioni, qui saepe magnis ac nocturnis itineribus vocet quo lubet, ac revocet; qui bombardarum ictibus obiiciat, qui iubeat te stare loco aut occisurum, aut occidendum? MI. Minus narras, quam res habeat, malorum. CA. Si quid ego deflexero a disciplina huius instituti, poena est admonitio, aut aliud leve quiddam: tibi, si quid committas adversus leges imperatorias, aut pendendum est, aut nudo inter intentatas in te lancearum cuspides eundum. Nam plecti capite, beneficium est. MI. Non possum refragari veris. CA. Iam cultus iste satis indicat, te non multum nummorum referre domum. MI. Nummorum mihi iam pridem ne pilus quidem fuit, imo multum aeris alieni conflavi. Proinde huc deflexi, ut me instruas viatico. CA. Utinam huc deflexisses, quum properares in sceleratam istam militiam. Sed unde tanta nuditas? MI. Rogas unde? Quidquid ex salario, quidquid ex praedationibus, sacrilegiis, rapinis, furtis parare licuit, id totum absumebatur in vina, scorta, et aleam. CA. O te miserum! Et interim uxorcula, cuius gratia Deus iussit relinqui patrem et matrem, domi moerebat deserta cum parvis liberis. Et interea tibi videbaris vivere in tantis miseriis, in tantis sceleribus? MI. Hoc fallebat sensum malorum, quod innumeros haberem malorum socios. CA. Quin illud vereor, ne uxor te non agnoscat. MI.

Qui sic? CA. Quia sic cicatrices pinxerunt tibi novam faciem. In fronte quam fossam habes! Videtur tibi exsectum fuisse cornu. MI. Imo si rem nosses, gratulareris mihi hanc cicatricem. CA. Quam ob rem? MI. Minimo minus aberat, quin perierim. CA. Quid erat mali? MI. Cuidam tendenti rupta est balista chalybea; eius fragmentum insiliit in frontem. CA. Et in bucca cicatricem habes palmo longiorem. MI. Hoc vulnus accepi in pugna. CA. Bellica? MI. Non: inter aleam ortum est dissidium. CA. Iam et in mento video nescio quid gemmarum. MI. Nihil est. CA. Suspicor tibi contractam scabiem, quam vocant Hispanicam. MI. Recte divinas, mi frater. Tertium ea laboravi usque ad vitae periculum. CA. Unde hoc mali accidit tibi, ut sic incurvus incedas, quasi esses nonagenarius, aut quasi messor quispiam, aut quasi delumbatus esses fuste? MI. Morbus ita contraxit nervos. CA. Nae heic magnificam passus es metamorphosin. Antehac eras eques, nunc ex centauro factus es animal semireptile. MI. Haec nimirum est alea Martis. CA. Imo haec est insania tuae mentis. Quas vero manubias uxori tuae liberisque tuis referes domum? lepram? Nam ista scabies nihil aliud est, quam leprae species; nisi quod ideo non vitatur, quia multorum est communis, praecipue nobilium: at ob hoc ipsum magis debebat vitari. Nunc istud malum adfricabis iis, qui tibi debuerant esse carissimi: et ipse per omnem vitam putre cadaver circumferes. MI. Quaeso te, frater, ut desinas: satis malorum est, etiamsi non accedat obiurgationis molestia. CA. Quotam autem malorum partem commemoravi? Ista corporis duntaxat sunt. Iam animam vero qualem reportas, quanta scabie putrem, quot vulneribus sauciam! MI. Tam puram refero, quam est cloaca Parisiis, in via quae dicitur vulgo Maberti, aut latrina publica. CA. Vereor ne multo peius oleat apud Deum et angelos eius. MI. Sed

iam rixae satis est; dic aliquid de sarciendo viatico. CA. Mihi nihil est quod dem, experiar quid velit Prior. MI. Atqui si quid daretur, essent tibi paratae manus: nunc multae obstant difficultates, quando numerandum est aliquid. CA. Quid alii faciant, ipsi viderint: mihi nec ad accipiendum, nec ad dandum sunt manus. Verum de his a prandio; nunc tempus monet, ut accumbamus.

PSEUDOCHEI ET PHILETYMI.

PH. Unde tibi scatet tanta mendaciorum vis? PS. Unde suppetunt araneae fila? PH. Non est igitur artis, sed naturae. PS. A natura profecta sunt semina: ars et usus auxere facultatem. PH. Non te pudet? PS. Non magis quam coccycem suae cantionis. PH. At tibi in manu est mutare cantionem tuam; et in hoc est homini data lingua, ut vera praedicet. PS. Imo ut conducibilia. At non semper expedit vera dicere. PH. Ita nonnunquam conducit habere manus furaces. Et hoc vitium esse tuo cognatum, testatur etiam populare proverbium. PS. Utrumque vitium honestis nititur auctoribus: illud habet Ulyssem tantopere laudatum ab Homero; hoc Mercurium etiam deum, si poëtis credimus. PH. Cur igitur vulgus execratur mendaces, fures etiam subiguntur in crucem? PS. Non ideo quod mentiantur, aut furentur, sed quod inscite mentiantur aut furentur; vel quia praeter naturam, vel quia non satis callentes artem. PH. Estne scriptor quispiam, qui tradit artem mentiendi? PS. Bonam artis partem monstravere tui rhetores. PH. Hi quidem tradunt artem bene dicendi. PS. Verum: sed bona pars bene dicendi est, scite mentiri. PH. Quid est scite mentiri? PS. Vis definiam? PH Volo. PS. Est ita mentiri, ut lucro sit, nec deprehendi possis. PH. At quotidie deprehenduntur multi. PS. Isti non sunt artifices absoluti. PH. Es igitur tu absolutus artifex?

PS. Propemodum. PH. Experire an me possis mentiendo fallere. PS. Et te quoque possim, vir optime, si libeat. PH. Dic igitur aliquod mendacium. PS. At iam dixi. Non deprehendisti? PH. Non. PS. Age, fac sis attentus. Nunc incipiam mentiri. PH. Sum attentus: dic aliquid. PS. At iam iterum mentitus sum, te non deprehendente. PH. Equidem nihil adhuc audio mendacii. PS. Audisses, si calleres artem. PH. Proinde commonstra tu. PS. Primum appellavi te virum optimum. An non istuc est insigne mendacium, quum ne bonus quidem sis: et, si bonus esses, optimus dici non possis, quum sint innumeri te meliores? PH. Heic plane fefelleras. PS. Iam fac periculum, an possis alterum mendacium ex te deprehendere. PH. Non possum. PS. Heic desidero ingenium, quod alibi praestas. PH. Fateor; ostende tu. PS. Quum dicerem, nunc incipiam mentiri, nonne magnifice mentiebar, quum tot annos assueverim mentiri, et paulo ante, quam hoc dicerem, essem mentitus? PH. Mirum praestigium. PS. Sed nunc saltem monitus arrige aureis, ut deprehendas mentientem. PH. Arrexi; dic. PS. Imo iam dictum est, et tu meum mendacium es imitatus. PH. Tu mihi persuadebis, quod nec aures habeam nec oculos. PS. Quum homini sint aures immobiles, ut nec arrigi possint, nec demitti, mentiebar te arrecturum aures. PH. Talibus mendaciis plena est omnis hominum vita. PS. Non talibus tantum, o bone. Nam haec ludicra sunt; sunt quae rem adferant. PH. Turpius est lucrum ex mendacio, quam ex lotio *). PS. Verum est, inquam; sed iis, qui mentiendi nesciunt artem. PH. Quam igitur tu calles artem? PS. Non aequum est, ut te gratis doceam: numera; et audies. PH. Non emo malas artes. PS. Donas igitur gratis fundum tuum? PH. Non sic insanio. PS. At ego ex hac arte mea certiores capio fructus, quam tu ex

*) Cf. Sueton. Vespas. c. 23.

tuo fundo. PH. Manebit tibi ars tua: tantum profer specimen, ut intelligam non omnino vanum esse, quod dicis. PS. Accipe igitur specimen. Multis multorum negotiis memet admisceo: emo, vendo, recipio, sumo mutuo, accipio depositum. PH. Quid tum postea? PS. Atque heic potissimum capto eos, a quibus non facile deprehendar. PH. Quos? PS. Stupidos, obliviosos, incogitantes, longe semotos, et mortuos. PH. Certum est, mortuos neminem redarguere. PS. Si quid cui vendo in diem, diligenter annoto in libellis rationum. PH. Quid deinde? PS. Ubi reddenda est pecunia, plus imputo mercium emptori, quam acceperit. Is si incogitans est, aut obliviosus, mihi certum est lucrum. PH. Quid si deprehendat? PS. Profero librum rationalem. PH. Quid si is doceat et evincat, se non accepisse quod imputas? PS. Reclamo quantum possum. Nam in hac arte prorsus inutilis est pudor. Denique extrema ancora est, ut aliquid comminiscar. PH. Quid palam deprehensus? PS. Nihil est facilius: erravit famulus, aut ipse lapsus sum memoria. Scitum est multas simul miscere rationes: heic facilius est imponere. Exempli caussa: sunt quaedam dispuncta, quod soluta sit pecunia: sunt alia pro quibus nihil numeratum est. Haec in posterioribus codicillis misceo, sic ut nihil dispungam. Ubi supputatur, contendimus, et vinco plerumque, vel periurio. Est et hoc artis: fere rationem ineo cum accincto ad iter, et imparato. Nam mea mihi semper parata sunt. Deponitur aliquid apud me, servo clam apud me, nec reddo. Longum est prius quam resciscat ille, ad quem res missa est. Tandem si non licebit infitiari, dico, mihi periisse: aut contendo me misisse, quod non misi: incuso aurigas. Postremo, si vitare non possum quin reddam, reddo accisum *). PH. Bella vero ars. PS. Nonnun-

*) Diminutum. Sic dicitur *moneta accisa*.

quam eodem nomine bis accipio pecuniam, si liceat: primum domi, deinde illic quo proficiscor: et nusquam non sum. Interim tempus inducit oblivionem, confunduntur rationes, aliquis moritur, aut suscipit longinquam peregrinationem: ut omnia pessime cadant, saltem interim usus sum aliena pecunia. Non nullos etiam capto specie benignitatis, ut faveant mentienti, sed semper de alieno: de meo nec matri darem teruncium. Quamquam autem in singulis videatur lucrum exiguum, ex multis tamen (multis enim memet, ut dixi, misceo) nascitur acervus haudquaquam poenitendus. Porro ne deprehendar, quum multae sint technae, tum illa praecipua: omneis omnium epistolas, quas possum, intercipio, resigno ac lego. Si quid obfuturum suspicor, premo: aut si reddo, reddo meo tempore. Ad haec inter longo semotos intervallo mendaciis meis sero simultatem. PH. Quis istinc usus? PS. Geminus. Primum, si non praestatur, quod alterius nomine promisi et quo nomine munus etiam accepi, (nam fumos huiusmodi magno vendo) fingo, per illum aut illum stetisse, quo minus perfectum sit. PH. Quid si neget ille? PS. Is procul abest, puta Basileae; ego polliceor in Anglia: deinde fit, ut orta simultate neuter alteri credat, si quid incuser. Habes specimen artis. PH. At istam artem nos crassiores solemus vocare furtum, qui ficum vocamus ficum, et scapham scapham. PS. O hominem iuris Caesarei rudem! An licet intendere actionem furti ei, qui suppressit depositum, aut qui abiurat mutuum, aut simili techna imposuit? PH. Oportuit. PS. Proinde vide prudentiam artificum. Ex his plus est lucri, aut certe tantundem; et minus est periculi. PH. Male sit tibi cum tuis technis ac mendaciis. Non enim libet dicere, vale. PS. Tu ringere cum tua pannosa veritate; ego interim suaviter agam cum meis furtis ac mendaciis, dextro Ulysse ac Mercurio.

NAUFRAGIUM.

Antonius, Adolphus.

AN. Horrenda narras. Est istuc navigare? Prohibeat Deus, ne mihi quidquam unquam tale veniat in mentem. AD. Imo quod hactenus commemoravi, lusus merus est prae his quae nunc audies. AN. Plus satis malorum audivi: inhorresco te memorante, quasi ipse periculo intersim. AD. Imo mihi iucundi sunt acti labores. Ea nocte quiddam accidit, quod magna ex parte spem salutis ademit nauclero. AN. Quid, obsecro? AD. Nox erat sublustris, et in summo malo stabat quidam e nautis in galea; sic enim vocant, opinor; circumspectans, si quam terram videret: huic coepit adsistere sphaera quaedam ignea: id nautis tristissimum ostentum est, si quando solitarius ignis est; felix, quum gemini. Hos vetustas credidit Castorem et Pollucem. AN. Quid illis cum nautis, quorum alter fuit eques, alter pugil? AD. Sic visum est poëtis. Nauclerus qui clavo assidebat, Socie,inquit,(nam eo nomine se mutuo compellant nautae;) videsne, quod sodalitium tibi claudat latus? Video, respondit ille; et precor ut sit felix. Mox globus igneus delapsus per funes devolvit sese usque ad nauclerum. AN. Num ille exanimatus est metu? AD. Nautae assuevere monstris. Ibi paullisper commoratus, volvit se per margines totius navis: inde per medios foros dilapsus evanuit. Sub meridiem coepit magis ac magis incrudescere tempestas. Vidistine unquam Alpes? AN. Vidi. AD. Illi montes verrucae sunt, si conferantur ad undas maris. Quoties tollebamur in altum, licuisset lunam digito contingere: quoties demittebamur, videbamur dehiscente terra recta ire in Tartara. AN. O insanos, qui se credunt mari! AD. Nautis frustra luctantibus cum tempestate, tandem nauclerus totus pallens nos adiit

AN. Is pallor praesagit aliquod magnum malum. AD. Amici, inquit, desii esse dominus navis meae; vicere venti: reliquum est, ut spem nostram collocemus in Deo, et quisque se paret ad extrema. AN. O vere Scythicam concionem! AD. In primis autem, inquit, exoneranda est navis; sic iubet necessitas, durum telum: praestat consulere vitae dispendio rerum, quam simul cum rebus interire. Persuasit veritas: proiecta sunt in mare plurima vasa plena pretiosis mercibus. AN. Hoc erat vere iacturam facere. AD. Aderat Italus quidam, qui legatum egerat apud regem Scotiae: huic erat scrinium plenum vasis argenteis, annulis, panno, ac vestimentis sericis. AN. Is nolebat decidere cum mari? AD. Non; sed cupiebat aut perire cum amicis opibus suis, aut simul cum illis servari. Itaque refragabatur. AN. Quid nauclerus? AD. Per nos, inquit, liceret tibi cum tuis perire solum: sed aequum non est, ut nos omnes tui scrinii caussa periclitemur; alioqui te una cum scrinio dabimus in mare praecipitem. AN. Orationem vere nauticam. AD. Sic Italus quoque iacturam fecit, multa mala precans et superis et inferis, quod suam vitam elemento tam barbaro credidisset. AN. Agnosco vocem Italicam. AD. Paulo post venti, nihilo mitiores facti nostris muneribus, rupere funes, disiecere vela. AN. O calamitatem. AD. Ibi rursus nos adit nauta. AN. Concionaturus? AD. Salutat: Amici, inquit, tempus hortatur, ut unusquisque Deo se commendet, ac morti se praeparet. Rogatus a quibusdam nauticae rei non imperitis, ad quot horas se crederet posse tueri navem, negavit se posse polliceri quidquam, sed ultra tres horas non posse. AN. Haec concio durior etiam erat priore. AD. Haec ubi locutus est, iubet incidi funes omnes, ac malum usque ad thecam, cui inseritur, incidi serra, ac simul cum antennis devolvi in mare. AN. Cur hoc? AD. Quoniam

sublato aut lacero velo erat oneri, non usui: tota spes erat in clavo. AN. Quid interea vectores? AD. Ibi vidisses miseram rerum faciem: nautae canentes, Salve Regina, implorabant matrem Virginem, appellantes eam stellam maris, reginam coeli, dominam mundi, portum salutis, aliisque multis titulis illi blandientes, quos nusquam illi tribuunt sacrae literae. AN. Quid illi cum mari, quae nunquam, opinor, navigavit? AD. Olim Venus agebat curam nautarum, quia nata credebatur ex mari: ea quoniam desiit curare, suffecta est huic matri non virgini Virgo mater. AN. Ludis. AD. Nonnulli procumbentes in tabulas adorabant mare, quidquid erat olei effundentes in undas, non aliter illi blandientes, quam solemus irato principi. AN. Quid aiebant? AD. O clementissimum mare, o generosissimum mare, o ditissimum mare, o formosissimum mare; mitesce, serva: huiusmodi multa occinebant surdo mari. AN. Ridicula superstitio. Quid alii? AD. Quidam nihil aliud, quam vomebant, plerique vota nuncupabant. Aderat Anglus quidam, qui promittebat montes aureos Virgini Walsamgamicae, si vivus attigisset terram. Alii multa promittebant ligno crucis, quod esset in tali loco; alii rursum, quod esset in tali loco. Idem factum est de Maria Virgine, quae regnat in multis locis; et putant votum irritum, nisi locum exprimas. AN. Ridiculum: quasi divi non habitent in coelis. AD. Erant, qui se promitterent fore Carthusianos. Erat unus, qui polliceretur se aditurum divum Iacobum, qui habitat Compostellae, nudis pedibus et capite, corpore tantum lorica ferrea tecto, adhaec cibo emendicato. AN. Nemo meminit Christophori? AD. Unum audivi non sine risu, qui clara voce, ne non exaudiretur, polliceretur Christophoro, qui est Lutetiae in summo templo, mons verius quam statua, cereum tantum, quantus esset ipse. Haec quum vo

ciferans quantum poterat identidem inculcaret, qui forte proximus assistebat illi notus, cubito tetigit eum ac submonuit: Vide quid pollicearis: etiamsi rerum omnium tuarum auctionem facias, non fueris solvendo. Tum ille voce iam pressiore, ne videlicet exaudiret Christophorus: Tace, inquit, fatue; an credis me ex animi sententia loqui? Si semel contigero terram, non daturus sum illi candelam sebaceam. AN. O crassum ingenium! suspicor fuisse Batavum. AD. Non; sed erat Zelandus. AN. Miror, nulli in mentem venisse Paulum Apostolum, qui ipse olim navigarit, et fracta navi desilierit in terram. Is enim haud ignarus mali didicit miseris succurrere. AD. Pauli nulla erat mentio. AN. Precabantur interim? AD. Certatim. Alius canebat, Salve Regina; alius, Credo in Deum. Erant, qui peculiares quasdam preculas habebant, non dissimiles magicis, adversus pericula. AN. Ut afflictio facit religiosos! Rebus secundis nec Deus, nec divus quisquam nobis venit in mentem. Quid tu interea? Nulli divorum nuncupabas vota? AD. Nequaquam. AN. Cur ita? AD. Quia non paciscor cum divis. Quid est enim aliud, quam contractus iuxta formulam, Do, si facias: aut, Faciam, si facias: Dabo cereum, si enatem: Ibo Romam, si serves. AN. At implorabas alicuius divi praesidium? AD. Ne id quidem. AN. Quam ob rem autem? AD. Quia spatiosum est coelum. Si cui divo commendaro meam salutem, puta sancto Petro, qui fortasse primus audiet, quod adstet ostio; priusquam ille conveniat Deum, priusquam exponat caussam, ego iam periero. AN. Quid igitur faciebas? AD. Recta adibam ipsum Patrem, dicens, Pater noster, qui es in coelis. Nemo divorum illo citius audit, aut libentius donat quod petitur. AN. Sed interea non reclamabat tibi conscientia? Non verebaris appellare patrem, quem tot sceleribus offenderas? AD. Ut

ingenue dicam, deterrebat nonnihil conscientia; sed mox recipiebam animum, ita mecum cogitans: Nullus est pater tam iratus filio, quin si videat eum periclitantem in torrente aut lacu, capillis arreptum eiiciat in ripam. Inter omneis nullus se tranquillius agebat, quam mulier quaedam, cui erat infantulus in sinu, quem lactabat. AN. Quid illa? AD. Sola nec vociferabatur, nec flebat, nec pollicitabatur: tantum complexa puellum, precabatur tacite. Interea dum navis subinde illideretur vado, nauclerus metuens ne tota solveretur, rudentibus eam cinxit a prora et a puppi. AN. O misera praesidia! AD. Interim exoritur quidam sacrificus senex, annos natus sexaginta; nomen erat Adamus: is abiectis vestibus usque ad indusium, abiectis etiam ocreis et calceis, iussit, ut omnes itidem pararemus nos ad natandum. Atque ita stans in medio navis, concionatus est nobis ex Gersone quinque veritates de utilitate confitendi; hortatus omneis, ut se quisque praepararet et vitae et morti. Aderat et Dominicanus quidam. His confessi sunt qui volebant. AN. Quid tu? AD. Ego videns omnia plena tumultus, tacite confessus sum Deo, damnans apud illum meam iniustitiam et implorans illius misericordiam. AN. Quo migraturus, si sic perisses? AD. Hoc committebam iudici Deo. Neque enim volebam esse mei ipsius iudex: tamen bona quaedam spes interim habebat animum meum. Dum haec aguntur, redit ad nos nauta lacrymabundus. Paret, inquit, se quisque; nam navis non erit nobis usui ad quartam horae partem. Iam enim locis aliquot convulsa hauriebat mare. Paulo post nauta renuntiat nobis, se videre procul turrim sacram, adhortans, ut divi, quisquis esset eius templi praeses, auxilium imploraremus. Procumbunt omnes, et orant ignotum divum. AN. Si nomine compellassetis eum, fortassis audisset. AD. Erat ignotum. Interim nauclerus

quantum potest, eo navim dirigit iam laceram, iam undique combibentem undas, ac plane dilapsuram, ni rudentibus fuisset succincta. AN. Dura rerum conditio. AD. Eo provecti sumus, ut eius loci incolae prospicerent nos periclitantes; ac procurrentes catervatim in extremum littus, sublatis togis, et galeris in lanceas impositis, invitabant ad sese; ac iactatis in coelum brachiis significabant se deplorare nostram fortunam. AN. Exspecto quid evenerit. AD. Iam mare totam navim occuparat, ut nihilo tutiores essemus futuri in navi, quam in mari. AN. Heic ad sacram ancoram *) confugiendum erat. AD. Imo ad miseram. Nautae scapham exonerant aqua, ac demittunt in mare. In hanc omnes sese conantur coniicere, nautis magno tumultu reclamantibus, scapham non esse capacem tantae multitudinis, arriperet sibi quisque quod posset, ac nataret. Res non patiebantur lenta consilia: alius arripit remum,alius contum, alius alveum, alius situlam, alius tabulam; ac suo quisque praesidio nitentes committunt se fluctibus. AN. Quid interim accidit illi mulierculae, quae sola non eiulabat? AD. Illa omnium prima pervenit ad littus. AN. Qui potuit? AD. Imposueramus eam repandae tabulae, et sic alligaveramus, ut non facile posset decidere: dedimus illi tabellam in manum, qua vice remi uteretur: ac bene precantes exposuimus in fluctus, conto protrudentes, ut abesset a navi, unde erat periculum: illa laeva tenens infantulum, dextra remigabat. AN. O viraginem! AD. Quum iam nihil superesset, quidam avulsit ligneam statuam Virginis matris, iam putrem atque excavatam a soricibus, eamque complexus coepit natare. AN. Scapha pervenit incolumis? AD. Nulli prius periere. Porro triginta sese in eam coniecerant. AN. Quo malo fato id factum est?

*) i. e. ad extrema praesidia. Cf. pag. 192.

AD. Prius quam posset se liberare a magna navi, illius vacillatione subversa est. AN. O factum male! Quid tum? AD. Ego, dum aliis consulo, paene perieram. AN. Quo pacto? AD. Quia nihil supererat aptum natationi. AN. Illic subera fuissent usui. AD. In eo rerum articulo maluissem vile suber, quam candelabrum aureum. Circumspicienti tandem venit in mentem de ima mali parte: eam quoniam solus eximere non poteram, adscisco socium: huic ambo innixi committimus nos mari, sic ut ego dextrum cornu tenerem, ille laevum. Dum sic iactamur, sacrificus ille concionator nauticus, medium iniecit se in humeros nostros. Erat autem ingenti corpore. Exclamamus: quis ille tertius? Is perdet nos omneis. Ille contra placide: Sitis, inquit, bono animo; sat spatii est, Deus aderit nobis. AN. Cur ille tam sero coepit esse natator? AD. Imo futurus erat in scapha, una cum Dominicano: nam omnes hoc honoris illi deferebant; sed quamquam erant invicem confessi in navi, tamen obliti nescio quid circumstantiarum, rursus ibi in ora navis confitentur, et alter alteri manum imponit; interim scapha perit: nam haec mihi narravit Adamus. AN. Quid actum est de Dominicano? AD. Is, ut idem narrabat, implorata divorum ope, abiectis vestibus, nudum se commisit natationi. AN. Quos divos invocabat? AD. Dominicum, Thomam, Vincentium, et nescio quem Petrum, sed in primis fidebat Catharinae Senensi. AN. Christus illi non veniebat in mentem? AD. Ita narrabat sacrificus. AN. Melius enatasset, si non abiecisset sacram cucullam: ea deposita, qui potuit illum agnoscere Catharina Senensis? Sed perge narrare de te. AD. Dum adhuc volveremur iuxta navim, arbitrio fluctuum huc et illuc se volventem, clavus illisus fregit femur eius, qui tenebat laevum cornu. Sic ille revulsus est; sacrificus precatus illi requiem aeternam, successit in lo-

cum illius, adhortans me, ut magno animo tuerer cornu meum, ac strenue moverem pedes. Interim potabamus multum aquae salsae. Adeo Neptunus nobis non balneum tantum salsum, sed potionem etiam salsam temperarat: quanquam sacrificus ei rei monstraret remedium. AN. Quod, obsecro? AD. Quoties unda nobis occurreret, ille opposuit occipitium, ore clauso. AN. Strenuum senem mihi narras AD. Ubi iam aliquamdiu sic natantes nonnihil promovissemus, sacrificus, quoniam erat mirae proceritatis, Bono, inquit, es animo; sentio vadum. Ego non ausus tantum sperare felicitatis, Longius, inquam, absumus a littore, quam ut vadum sperandum sit. Imo, inquit, sentio pedibus terram. Est, inquam, fortassis e scriniis aliquod, quod huc devolvit mare. Imo, inquit, scalptu digitorum plane sentio terram. Quum adhuc aliquamdiu natassemus, ac rursus sentiret vadum, Tu fac, inquit, quod tibi videtur factu optimum, ego tibi cedo malum totum, et vado me credo; simulque exspectato fluctuum decessu, pedibus sequutus est quanto potuit cursu. Rursus accedentibus undis, utraque manu complexus utrumque genu, obnitebatur fluctui, occultans sese sub undis, quemadmodum solent mergi et anates: rursus abeunte fluctu promicabat et currebat. Ego videns hoc illi succedere, sum imitatus. Stabant in arena, qui porrectis inter se praelongis hastilibus fulciebant sese adversus impetum undarum: viri robusti, et fluctibus assueti, sic ut ultimus hastam porrigeret adnatanti. Ea contacta, omnibus in litus se recipientibus, tuto pertrahebatur in siccum. Hac ope servati sunt aliquot. AN. Quot? AD. Septem: verum ex his duo soluti sunt tepore, admoti igni. AN. Quot eratis in navi? AD. Quinquaginta octo. AN. O saevum mare! saltem decimis fuisset contentum, quae sufficiunt sacerdotibus. Ex tanto numero tam paucos reddidit? AD. Ibi

experti sumus incredibilem gentis humanitatem, omnia nobis mira alacritate suppeditantis, hospitium, ignem, cibum, vestes, viaticum. AN. Quae gens erat? AD. Hollandica. AN. Ista nihil humanius, quum tamen feris nationibus cincta sit. Non repetes, opinor, posthac Neptunum. AD. Non, nisi mihi Deus ademerit sanam mentem. AN. Et ego malim audire tales fabulas, quam experiri.

DIVERSORIA.

BERTULPHUS, GULIELMUS.

BE. Cur ita visum est plerisque, biduum aut triduum commorari Lugduni? Ego semel iter ingressus, non conquiesco, donec pervenero quo constitui. GU. Imo ego admiror, quemquam illinc avelli posse. BE. Quam ob rem tandem? GU. Quia illic locus est, unde non poterant avelli socii Ulyssis, illic Sirenes. Nemo domi suae tractatur melius, quam illic in pandocheo. BE. Quid fit? GU. Ad mensam semper adstabat aliqua mulier, quae convivium exhilararet facetiis ac leporibus. Et est illic mira formarum felicitas Primum adibat materfamilias, quae salutabat, iubens nos hilares esse, et quod apponeretur, boni consulere. Huic succedebat filia, mulier elegans, moribus ac lingua adeo festivis, ut possit vel ipsum Catonem exhilarare. Nec confabulantur ut cum hospitibus ignotis, sed veluti cum olim notis ac familiaribus. BE. Agnosco Gallicae gentis humanitatem. GU. Quoniam autem illae non poterant adesse perpetuo, quod essent obeunda munia domestica, reliquique convivae consalutandi, continenter adstabat puellula quaedam ad omneis iocos instructa: una satis erat omnium iaculis excipiendis: haec sustinebat fabulam, donec rediret filia. Nam mater erat natu grandior. BE. Sed qualis erat tandem apparatus? Nam fabulis non

expletur venter. GU. Profecto lautus, ut ego mirer, illos tam vili posse accipere hospites. Rursus peracto convivio, lepidis fabulis alunt hominem, ne quid obrepat taedii. Mihi videbar domi esse, non peregre. BE. Quid in cubiculis? GU. Illic nusquam non aderant aliquot puellae, ridentes, lascivientes, lusitantes: ultro rogabant, si quid haberemus vestium sordidarum: eas lavabant, ac lotas reddebant. Quid multis? Nihil illic vidimus praeter puellas ac mulieres, nisi in stabulo: quamquam et huc frequenter irrumpebant puellae. Abeuntes complectuntur, tantoque affectu dimittunt, ac si fratres essent omnes, aut propinquae cognationis. BE. Fortassis isti mores decent Gallos; mihi magis arrident Germaniae mores, utpote masculi. GU. Mihi nunquam contigit videre Germaniam: quare te quaeso, ne gravere commemorare, quibus modis accipiant hospitem. BE. An ubique sit eadem tractandi ratio, nescio: quod ego vidi, narrabo. Advenientem nemo salutat, ne videantur ambire hospitem. Id enim sordidum et abiectum existimant, et indignum Germanica severitate. Ubi diu inclamaveris, tandem aliquis per fenestellam aestuarii (nam in his degunt fere usque ad solstitium aestivum) profert caput, non aliter quam e testa prospicit testudo. Is rogandus est, an liceat illic diversari. Si non renuit, intelligis dari locum. Rogantibus ubi sit stabulum, mota manu commonstrat. Illic licet tibi tuum equum tractare tuo more. Nullus enim famulus manum admovet. Si celebrius est diversorium, ibi famulus commonstrat stabulum, atque etiam locum equo minime commodum. Nam commodiora servant venturis, praesertim nobilibus. Si quid causseris, statim audis: Si non placet, quaere aliud diversorium. Foenum in urbibus aegre ac perparce praebent, nec multo minoris vendunt, quam ipsam avenam. Ubi consultum est equo, totus com-

migras in hypocaustum, cum ocreis, sarcinis, luto; id est unum omnibus commune. GU. Apud Gallos designant cubicula, ubi sese exuant, extergant, calefaciant, aut quiescant etiam, si libeat. BE. Heic nihil tale. In hypocausto exuis ocreas; induis calceos; mutas, si voles, indusium; vestes pluvia madidas suspendis iuxta hypocaustum; ipse te admoves, ut sicceris. Est et aqua parata, si libeat lavare manus, sed ita munda plerumque, ut tibi post alia quaerenda sit aqua, qua lotionem eam abluas. GU. Laudo viros nullis deliciis effoeminatos. BE. Quod si tu appuleris ad horam a meridie quartam, non coenabis tamen ante nonam, nonnunquam et decimam. GU. Quam ob rem? BE. Nihil apparant nisi videant omnes, ut eadem opera ministretur omnibus. GU. Quaerunt compendium. BE. Tenes. Itaque frequenter in idem hypocaustum conveniunt octoginta aut nonaginta, pedites, equites, negotiatores, nautae, aurigae, agricolae, pueri, feminae, sani, aegroti. GU. Isthuc vere coenobium est. BE. Alius ibi pectit caput, alius abstergit sudorem, alius repurgat perones aut ocreas, alius eructat allium. Quid multis? Ibi linguarum ac personarum non minor est confusio, quam olim in turri Babel. Quod si quem conspexerint peregrinae gentis, qui cultu dignitatis nonnihil prae se ferat, in hunc intenti sunt omnes defixis oculis, contemplantes, quasi novum aliquod animantis genus adductum sit ex Africa; adeo ut postea quam accubuerint, reflexo in tergum vultu, continenter adspiciant, nec dimoveant oculos, cibi immemores. GU. Romae, Lutetiae ac Venetiae nemo quidquam miratur. BE. Nefas est interim tibi quidquam petere. Ubi iam multa est vespera, nec sperantur plures adventuri, prodit famulus senex, barba cana, tonso capite, vultu torvo, sordido vestitu. GU. Tales oportebat Cardinalibus Romanis esse a poculis. BE.

Is circumactis oculis tacitus dinumerat, quot sint in hypocausto; quo plures adesse videt, hoc vehementius accenditur hypocaustum, etiamsi alioqui sol aestu sit molestus. Haec apud illos praecipua pars est bonae tractationis, si sudore diffluant omnes. Si quis non assuetus vapori, aperiat rimam fenestrae, ne praefocetur, protinus audit: Claude. Si respondeas: Non fero, audis: Quaere igitur aliud diversorium. GU. Atqui mihi nihil videtur esse periculosius, quam tam multos haurire eundem vaporem, maxime resoluto corpore, atque heic capere cibum, et horas complures commorari. Iam enim omitto ructus alliatos, et ventris flatum, halitus putres: multi sunt qui morbis occultis laborant, nec ullus morbus non habet suum contagium. Certe plerique scabiem habent Hispanicam, sive, ut quidam vocant, Gallicam, quum sit omnium nationum communis. Ab his opinor non multo minus esse periculi, quam a leprosis. Iam tu divina, quantum discriminis sit in pestilentia. BE. Sunt viri fortes, ista rident ac negligunt. GU. Sed interim multorum periculo fortes sunt. BE. Quid facias? Sic assueverunt: et constantis est animi, non discedere ab instituto. GU. Atqui ante annos viginti quinque nihil receptius erat apud Brabantos, quam thermae publicae: eae nunc frigent ubique. Scabies enim nova docuit nos abstinere. BE. Sed audi cetera. Post redit ille barbatus Ganymedes, ac linteis insternit mensas, quot putat esse satis illi numero. Sed o Deum immortalem, quam non Milesiis! Cannabea diceres ex antennis detracta. Destinavit enim unicuique mensae convivas ut minimum octo. Iam quibus est notus mos patrius, accumbunt, ubi cuique libitum fuerit. Nullum enim discrimen inter pauperem et divitem, inter herum ac famulum. GU. Haec est illa vetus aequalitas, quam nunc e vita submovit tyrannis. Sic opinor

vixisse Christum cum suis discipulis. BE. Postquam accubuerunt omnes, rursum prodit torvus ille Ganymedes, ac denuo dinumerat sua sodalitia: mox reversus apponit singulis pinacium ligneum, et cochleare ex eodem argento factum, deinde cyathum vitreum : aliquanto post panem: eum sibi quisque per otium repurgat, dum coquuntur pultes. Ita nonnunquam sedetur ferme horae spatio. GU. Nullus hospitum interim efflagitat cibum? BE. Nullus cui notum sit regionis ingenium. Tandem apponitur vinum, Deus bone, quam non fumosum! Non aliud oportebat bibere Sophistas; tanta est subtilitas et acrimonia. Quod si quis hospes, etiam oblata privatim pecunia, roget, ut aliunde paretur aliud vini genus, primum dissimulant, sed eo vultu, quasi interfecturi: si urgeas, respondent: Heic diversati sunt tot Comites et Marchiones, neque quisquam questus est de vino meo: si non placet, quaere tibi aliud diversorium. Solos enim nobiles suae gentis habent pro hominibus, et horum insignia nusquam non ostentant. Iam igitur habent offam, quam obiiciant latranti stomacho: mox magna pompa veniunt disci. Primus ferme habet offas panis madefactas iure carnium, aut, si dies est pisculentus, iure leguminum. Deinde aliud ius, post aliquid carnium recoctarum, aut salsamentorum recalfactorum. Rursus pultis aliquid, mox aliquid solidioris cibi, donec probe domito stomacho apponant carnes assas aut pisces elixos, quos non possis omnino contemnere: sed heic parci sunt, et subito tollunt. Hoc pacto totum convivium temperant, quemadmodum solent actores fabularum, qui scenis admiscent choros; ita isti alternis miscent offas ac pultes. Curant autem, ut extremus actus sit optimus. GU. Et hoc est boni poëtae. BE. Porro piaculum sit, si quis interim dicat: Tolle hunc discum; nemo vescitur. Desidendum est us-

que ad praescriptum spatium, quod illi clepsydris, ut opinor, metiuntur. Tandem prodit ille barbatus, aut pandocheus ipse, vestitu minimum a famulis differens; rogat, ecquid animi nobis sit? Mox adfertur vinum aliquod generosius. Amant autem eos, qui bibunt largius, quum nihilo plus solvat ille, qui plurimum hauserit vini, quam qui minimum. GU. Mirum gentis ingenium. BE. Quum nonnunquam sint, qui duplo plus absumant in vino, quam solvant pro convivio. Sed antequam finiam hoc convivium, dictu mirum, quis sit ibi strepitus ac vocum tumultus, postquam omnes coeperunt incalescere potu. Quid multis? Surda omnia. Admiscent se frequenter ficti moriones; quo genere hominum quum nullum sit magis detestandum, tamen vix credas, quantopere delectentur Germani: illi cantu, garritu, clamore, saltatione, pulsu faciunt, ut hypocaustum videatur corruiturum, neque quisquam alterum audiat loquentem. At interea videntur sibi suaviter vivere: atque illic desidendum est volenti nolenti usque ad multam noctem. GU. Nunc tandem absolve convivium. Nam me quoque taedet tam prolixi. BE. Faciam. Tandem sublato caseo, qui vix illis placet, nisi putris ac vermibus scatens, prodit ille barbatus, adferens secum pinacium escarium, in quo creta pinxit aliquot circulos ac semicirculos: id deponit in mensa, tacitus interim ac tristis; Charontem quempiam diceres. Qui agnoscunt picturam, deponunt pecuniam, deinde alius, atque alius, donec expleatur pinacium. Deinde notatis qui deposuerunt, supputat tacitus: si nihil desit, annuit capite. GU. Quid si quid supersit? BE. Fortasse redderet, et faciunt hoc nonnunquam. GU. Nemo reclamat iniquae rationi? BE. Nemo qui sapit. Nam protinus audiret: Quid tu es hominis? Nihilo plus solves quam alii. GU. Liberum hominum genus narras. BE. Quod si quis ex itinere lassus cupiat

mox a coena petere lectum, iubetur exspectare, donec ceteri quoque eant cubitum. GU. Videor mihi videre civitatem Platonicam. BE. Tum suus cuique nidus ostenditur, et vere nihil aliud quam cubiculum: tantum enim ibi lecti sunt, et praeterea nihil quo utaris, aut quod fureris. GU. Illic munditics est? BE. Eadem quae in convivio; lintea forte lota ante menses sex. GU. Quid interim fit de equis? BE. Ad eandem disciplinam tractantur, ad quam homines. GU. Sed est eadem ubique tractatio? BE. Alicubi civilior est, alicubi durior quam narravi: verum in genere talis est. GU. Quid si ego tibi nunc narrem, quibus modis hospites tractentur in ea parte Italiae quam Longobardiam vocant; rursus in Hispania; deinde in Anglia, et in Walia? Nam Angli partim Gallicos, partim Germanicos mores obtinent, ut ex his duabus gentibus mixti. Wali se praedicant αὐτόχθονας Anglos. BE. Quaeso te, ut narres. Nam mihi nunquam contigit eas adire. GU. In praesentia non est otium. Nam nauta iussit, adessem ad horam tertiam, nisi vellem relinqui, et habet sarcinulam: alias dabitur opportunitas ad satietatem usque garriendi.

ADOLESCENTIS ET SCORTI.

LUCRETIA, SOPHRONIUS.

LU. Euge mi lepidissime Sophroni, tandem nobis redditus es? Nam mihi videris abfuisse seculum. Prima fronte vix te agnoscebam. SO. Quam ob rem, mea Lucretia? LU. Quia pro imberbi nobis rediisti barbatulus. Quid rei est, meum corculum? Nam videre solito torvior. SO. Cupio tecum seorsim colloqui familiarius. LU. Au, au, non solae sumus, mea mentula? SO. Secedamus in locum secretiorem. LU. Age concedamus in cubiculum interius, si quid libet. SO.

Nondum hic locus mihi videtur satis secretus. LU. Unde iste novus pudor? Est mihi museion, ubi repono mundum meum, locus adeo obscurus, ut vix ego te visura sim, aut tu me. SO. Circumspice rimas omnes. LU. Rima nulla est. SO. Nullus est in propinquo, qui nos exaudiat? LU. Ne musca quidem, mea lux. Quid cunctaris? SO. Fallemus heic oculos Dei? LU. Nequaquam: ille perspicit omnia. SO. Et angelorum? LU. Illorum oculos non licet effugere. SO. Qui fit igitur, ut non pudeat homines id facere coram oculis Dei ac testibus sanctis angelis, quod puderet facere in conspectu hominum? LU. Quid hoc novae rei est? venisti huc concionaturus? Indue cucullam Franciscanam, conscende suggestum, et audiamus te, barbatule. SO. Nec istud gravarer facere, si te queam ab isto vitae genere revocare, non solum turpissimo, verum etiam miserrimo. LU. Quam ob rem, o bone? Victus alicunde parandus est: sua quemque alit ars. Hoc est nostrum opificium, hic fundus noster. SO. Optarim, mea Lucretia, ut, excussa paullisper ista animi temulentia, rem ipsam mecum consideres. LU. Serva concionem tuam in aliud tempus; nunc vivamus, mi Sophroni. SO. Tu quaestus gratia facis, quidquid facis. LU. Non multum aberrasti a scopo. SO. Nihil decedet tuo lucro; dabo quadruplum, ut auscultes tantum. LU. Dic quae voles. SO. Primum illud mihi responde: Habesne quae tibi male volunt? LU. Non unam. SO. Et quas tu vicissim odisti? LU. Ut merentur. SO. Proinde si possis illis facere rem gratam, faceresne? LU. Citius miscerem illis toxicum. SO. Atqui cogita nunc, an illis quidquam potueris facere gratius, quam quod vident te vivere hanc vitam dedecorosam ac miserrimam. Quid autem poteras facere molestius iis, qui tibi bene volunt? LU. Sic erat fatum meum. SO. Iam quod esse solet omnium difficillimum iis, qui deportantur

in insulas, aut relegantur ad extremos orbis barbaros, hoc tu tibi tuapte sponte sumpsisti. LU. Quidnam est istud? SO. An non sponte renuntiasti omnibus affectibus, patri, matri, fratribus, sororibus, amitae, materterae, ceterisque quoscunque tibi natura coniunxit? Nam et illos tui pudet, nec tu sustines in illorum venire conspectum. LU. Imo feliciter commutavi affectus meos: pro paucis enim nunc habeo plurimos, quorum tu es unus, mihi fratris loco semper habitus. SO. Mitte iocos, ac rem ipsam, ut habet, expende serio. Quae tam multos habet amicos, ea nullum habet amicum, mihi crede, Lucretia. Nam qui ad te commeant, non habent te pro amica, sed pro matula potius. Vide quo te ipsam deieceris, misera. Christus te tam caram habuit, ut te suo sanguine redemerit, ut te coelestis haereditatis consortem esse voluerit; et tu te facis cloacam publicam, ad quam commeant quilibet sordidi, impuri, scabiosi, suamque spurcitiam in te repurgant. Quod si nondum eius leprae contagium, quam vocant scabiem Hispanicam, attigit te, non diu poteris effugere. Quod si fiat, quid te infelicius, etiamsi cetera essent secunda, puta res et fama? Quid aliud eris, quam vivum cadaver? Matri gravabaris esse morigera; nunc servis lenae turpissimae. Parentis audire monita taedebat; heic saepe tibi vapulandum est ab ebriis et insanis scortatoribus. Pigebat aliquid operis facere domi, quo victum quaereres; heic quos tumultus, quae pervigilia sustines! LU. Unde nobis hic concionator novus? SO. Iam mihi et illud fac cogites. Iste formae flos, qui tibi conciliat amatores, brevi defluxerit. Quid tum facies, misera? Quod sterquilinium te fuerit abiectius? Fies ex meretrice lena. Non omnibus contingit ista dignitas· et si contingat, quid sceleratius, aut quid diabolicae malitiae vicinius? LU. Vera sunt, mi Sophroni, pro-

pemodum, quae dicis, omnia. Sed unde tibi ista nova sanctimonia, qui soleas esse nugator omnium nugacissimus? Nemo te uno frequentius aut intempestivius huc commeabat. Audio te fuisse Romae. SO. Fui. LU. Atqui inde solent redire deteriores. Quo pacto tibi diversum accidit? SO. Dicam: quia non eodem animo modoque Romam adii. Ceteri fere ideo eunt Romam, ut redeant deteriores: et ad eam rem ibi suppetunt affatim occasiones. Ego cum probo viro profectus sum, cuius hortatu pro lagena libellum mecum attuli, Novum Testamentum ab Erasmo versum. LU. Ab Erasmo? Aiunt illum esse sesquihaereticum. SO. Num et huc pervenit illius viri nomen? LU. Nullum celebrius apud nos. SO. Vidistin' hominem? LU. Nunquam; sed optarim vidisse, de quo tam multa audivi mala. SO. Fortassis a malis. LU. Imo a viris reverendis. SO. A quibus? LU. Non expedit dicere. SO. Quam ob rem? LU. Quia si tu effutires, et res permanaret ad illos, meo quaestui non minima portio decederet. SO. Ne metue; lapidi dixeris. LU. Admove aurem. SO. Inepta, quid opus est admota aure, quum simus soli? an, ne Deus exaudiat? Pro Deum immortalem! video te piam meretricem, quae mendicos subleves eleemosyna. LU. At ego ex istis mendicis plus capio lucri, quam ex vobis divitibus. SO. Spoliant matronas bonas, ut effundant in meretrices malas. LU. Sed perge de libro. SO. Faciam, et praestat. Ibi me docuit Paulus, qui nescit mentiri, quod nec scorta, nec scortatores regni coelestis haereditatem consequentur. Hoc ubi legissem, sic coepi cogitare apud me: modica res est, quam exspecto ex haereditate paterna, et tamen malim renuntiare scortis omnibus, quam a patre exhaeredari: quanto magis cavendum est, ne me exhaeredet pater coelestis? Et adversus exhaeredantem aut abdicantem patrem aliquod praesidium porrigunt

humanae leges: adversus exhaeredantem Deum nihil est suffragii. Itaque mihi protinus interdixi omnem scortorum usum. LU. Si quidem possis continere. SO. Bona continentiae pars est, ex animo continentem esse velle. Postremo superest extremum mali remedium, uxor. Romae in poenitentiarii sinum totum Augiae stabulum effudi: is multis prudenter hortatus ad puritatem animi et corporis, ad sacram lectionem, ad crebras preces, ad vitae sobrietatem, pro poena nihil aliud indixit, quam ut flexis genibus ad summum altare dicerem psalmum, Miserere mei Deus: et, si mihi suppeteret pecunia, darem egenti cuipiam Carolinum unum. Admiranti mihi quod pro tot scortationibus tantillum poenae infligeret, satis facete respondit; Fili, inquit, si vere poenitet, si vitam commutas, nihil moror poenam: sin perges, ipsa libido tandem abs te plus satis poenarum exiget, etiamsi sacerdos non indicat. Me vide lippum, tremulum, incurvum: at olim talis eram, qualem te hactenus fuisse praedicas. Sic ego resipui. LU. Ergo, ut video, perdidi meum Sophronium. SO. Imo lucrifecisti. Nam ante perierat, nec sibi amicus, nec tibi. Is nunc te vere amat, ac tuam sitit salutem. LU. Quid igitur suades, mi Sophroni? SO. Ut quam primum te subducas ab ista vita. Adhuc puella es; quod contractum est labis, potest elui. Aut nube marito; nos aliquid ad dotem conferemus; aut confer te in collegium aliquod sacrum, quod lapsas recipit: aut commutato loco dedas te in familiam alicuius honestae matronae. Ad horum quodlibet offero tibi operam meam. LU. Amabo te, mi Sophroni, circumspicito; sequar tuum consilium. SO. Sed interim hinc te submoveto. LU. Hui tam cito? SO. Cur non potius hodie quam cras, si dilatio damnum habet, mora periculum? LU. Quo me vertam? SO. Colliges omnem mundum tuum; eum

trades mihi vesperi: famulus clam deferet ad fidelem matronam: aliquanto post ego te producam, veluti deambulandi gratia: apud eam matronam latitabis meo sumptu, donec tibi prospexero. Id fiet brevi. LU. Age mi Sophroni, trado me totam in tuam fidem. SO. Gaudebis olim facto.

CONVIVIUM POETICUM.

HILARIUS, LEONARDUS, CRATO, CONVIVAE, MARGARETA, CARINUS, EUBULUS, SBRULIUS, PARTHENIUS, MUS SERVUS HILARII.

HI. *Levis ápparatus, ánimus est lautíssimus.* LE. *Coenám sinistro es aúspicatus ómine.* HI. *Imo ábsit omen tríste. Sed cur hóc putas?* LE. *Cruénti iambi haud cóngruunt convívio.* CR. Euge, certum est adesse Musas; effluunt carmina imprudentibus.

HI. *Sí rotalilés trochaeos mávelis, en áccipe:*
Vílis apparátus heic est, ánimus est lautíssimus
Quanquam et iambi, olim ad rixas ac pugnas nati, post didicerunt omni servire materiae. O pepones, habetis pepones in horto nostro natos. En lactucas sessiles, succo tenerrimo, suo nomini respondentes. Has delicias quis sanus non praeferat apris, muraenis, et attagenis? CR. Si licet in convivio poëtico vera loqui, quas tu lactucas vocas, betae sunt. HI. Hoc omen avertant superi. CR. Sic res habet, vide figuram. Tum ubi succus lacteus? ubi molles aculei? HI. Facis ut addubitem. Heus accerse huc famulam. Margareta, Tisiphone, quid tibi venit in mentem, ut pro lactucis nobis apponeres betas? MA. Data opera feci. HI. Quid ais, venefica? MA. Volebam experiri, an inter tot poëtas esset, qui lactucam dignosceret a beta: nam scio te non posse dignoscere. Di-

cite mihi bona fide, quis animadvertit esse betas? co. Crato. MA. Facile divinabam non fuisse poëtam. HI. Si quid tale posthac designaris, ego te pro Margareta vocabo Bliteam. co. Ha ha hae. MA. Istae nomenclaturae nec obesiorem me reddunt, nec macilentiorem: saepe vicies in die mihi commutat nomen. Ubi quid cupit eblandiri, vocat me Galateam, Euterpen, Calliopen, Callirrhoën, Melissam, Venerem, Minervam, quid non? Ubi quid stomachatur, repente fio Tisiphone, Megaera, Alecto, Medusa, Baucis, aut aliud, quidquid illi suggesserit splendida bilis. HI. Abi hinc cum tuis betis, Blitea. MA. Quorsum attinebat huc evocare? HI. Ut redires unde veneras. MA. Vetus dictum est: Proclivius est evocare cacodaemonem, quam abigere. co. Ha ha hae, apposite. Ut tibi res habet, Hilari, opus est aliquo carmine magico, quo illam hinc abigas. HI. Habeo in promptu,

Φεύγετε, κανθαρίδες· λύκος ἄγριος ὔμμι διώκει *).

MA. Quid ais, Aesope? CR. Cave tibi, Hilari: impinget colaphum; sic abegisti tuo Graeco carmine. O magum egregium! HI. Quid tu credis, Crato, esse hanc? Ego tali carmine abegissem decem magnos cacodaemones. MA. Pili non facio tuos versus Graecanicos. HI. Adhibendus est igitur, ut video, bombus magicus, aut, si nec hic sufficiet, Mercurii caduceum. CR. Mea Margareta, scis poëtarum genus esse afflatum, non ausim dicere furiosum: rogo te, ut istam rixam in aliud tempus proroges, nosque hac coena vel mea caussa suaviter tractes. MA. Quid mihi cum istius versiculis? Saepenumero, quum est eundum ad macellum, non habet, quod numeret, et interim cantillat versiculos. CR. Sic sunt poëtae: sed age fac sodes, quod dico. MA. Equidem faciam in

*) Plinius ait hoc carmen usurpari solitum esse in magicis remediis.

tuam gratiam, quoniam novi te probum, qui nunquam contriveris cerebrum tuum in eiusmodi deliramentis: ac demiror, quo fato in hunc incideris chorum. CR. Unde id coniectas? MA. Quia nasus obesior, et oculi nitentes, et corpus succulentum. Nunc mihi huius nasum contemplare, et risum Sardonium. CR. Sed obsecro, meum suavium, ut istam iram mihi condones. MA. Abeo: nec postulo, ut quisquam ceterorum hoc nomine mihi gratias agat. HI. Abiitne iam? MA. Non tam procul, quin audiat te. MU. Iam est in culina, secum nescio quid murmurans. CR. Famulam habes minime mutam. HI. Aiunt bonam famulam oportere tribus dotibus esse praeditam, ut sit fidelis, ut sit deformis, ut sit ferox, quam vulgo malam vocant. Fidelis non diminuit rem, deformem non ambiunt proci, ferox facile tuetur ius heri sui. Nam aliquoties opus est non solum lingua, verum etiam manibus. Haec mea e tribus duas habet virtutes, deformis iuxta ac mala; de fide dubito. CR. Linguam audivimus, sed ego metuebam tibi a manibus. HI. Admovete manus peponibus. De lactucis actum est. Etenim si nunc iuberem apponi lactucas, sat scio carduos apponeret. Sunt et melones, si quis hoc genere magis capitur. En fici recentes: modo decerptos a matre, testatur lac in pedunculo. A ficis solet aqua sumi, ne quid obliment stomachum: en habetis e limpidissimo fonticulo vivam ac frigidissimam, utilem et vino diluendo. CR. At ego nescio, utrum utro diluam, vinum aqua, an aquam vino, adeo mihi hoc vinum videtur haustum ex eodem fonticulo Musarum. HI. Tale vinum conducit acuendis ingeniis poëtarum. Vos crassi crassis delectamini. CR. Utinam Crassus essem ille beatus! HI. Ego malim esse Codrus, aut Ennius. Quandoquidem mihi contigit habere convivas tam multos, tamque insigniter eruditos, non committam, ut nihilo doctior eos dimit

tam. Est locus in prologo Eunuchi, qui multos torquet. Nam plerique codices sic habent:

Sic existimet, sciat,
Responsum, non dictum esse, quia laesit prior,
Qui bene vertendo, et eas describendo male, etc.

In his verbis desidero sensum argutum, ac Terentio dignum. Nec enim ideo laesit prior, quia male vertit Graecas fabulas: sed quia Terentianas carpserat. EU. Iuxta vulgo iactatum proverbium: Qui pessime canit, primus incipiet. Quum essem Londini apud Thomam Linacrum, virum sic in omni genere philosophiae doctissimum, ut nihilo secius has grammaticorum minutias ad unguem calleat, ostendit mihi codicem mira vetustate, in quo sic habebatur scriptum:

— — *Síc existimét, sciat,*
Respónsum, non dictum ésse, quale sít, prius
Qui béne vertendo, et éas describendó male,
Ex Graecís bonis Latínas fecit nón bonas.
Idém Menandri Phásma nunc nupér dedit.

Sic autem ordinandus est sermo, ut *quale sit* indicet subiiciendum exemplum prioris dicti. Minitabatur se vicissim reprehensurum aliquid in fabulis eius, a quo fuerat reprehensus. Atque hoc negat videri debere *convicium*, sed *responsum*. Qui *lacessit*, iacit dictum: qui regerit lacessitus, *respondet*. Huius rei promittit exemplum *quale sit;* quod Graecis dicitur οἷον, Latinis, *quod genus*, aut *veluti*, sive *videlicet*, aut *puta*. Deinde subiicit reprehensionem, in qua, *prius*, adverbium, respondet ad alterum adverbium veluti diversum, quod sequitur, *nuper:* quemadmodum pronomen, *qui*, respondet ad dictionem, *idem*. Veteres enim Lavinii fabulas in totum damnat, quoniam iam exciderant ex hominum memoria. In his quas nuper dedisset, certa notat loca. Mihi videtur

haec germana lectio, verusque Comici sensus, nisi quid dissentit senatus populusque poëticus. CO. Imo pedibus omnes in tuam discedimus sententiam. EU. At ego vicissim a vobis quiddam leve ac facillimum discere cupiam; quo pacto metiendus sit hic versiculus:

Ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Micate digitis. HI. Opinor more veterum elidi, s, ut secundo loco sit anapaestus. EU. Accederem, nisi casus auferendi desineret in *is*, natura longam. Itaque submota consonante, nihilo minus manet longa vocalis. HI. Vera praedicas. CR. Si quis illiteratus et ignotus ingrederetur, plane crederet nos inter nos micatione digitorum rusticorum ludum renovare. LE. Nos, quantum video, frustra micamus digitis: tu, si potes, expedi. EU. Videte quantula res nonnunquam torquet homines etiam eruditos. Praepositio, *Ex*, pertinet ad finem carminis praecedentis:

Qui bene vertendo, et eas describendo male, ex
Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Ita nihil est scrupuli. LE. Sic est, per Musas. CA. Quandoquidem coepimus micare digitis, velim ut aliquis mihi versum hunc ex Andria digerat in suos pedes:

Sine invídia laudem invénias, et amicós pares.

Nam mihi saepe tentanti non successit. LE. *Sine in*, iambus est: *vidia*, anapaestus: *laudem in*, spondeus: *venias*, anapaestus: *et ami*, rursus anapaestus. CA. Habes iam pedes quinque, et supersunt tres syllabae, quarum prima est longa: ut nec iambum facere possis, aut tribrachyn. LE. Profecto vera praedicas. Haeremus in vado: quis nos expediet? EU. Nemo melius, quam qui induxit in hoc vadum. Age, Carine, ne cela, si quid habes, inter candidos amiculos. CA. Nisi me fallit memoria, videor mihi quiddam tale legisse apud Priscianum, qui docet, apud Latinos Comicos, v, consonantem perinde elidi ut vocalem, quemadmodum frequenter in hac dictione, *enimvero*,

sic ut pars *enie* faciat anapaestum. LE. Itaque metire nobis. CA. Faciam. *Sine inidi*, proceleusmaticus est: nisi mavis, elidi, i, per synaeresin: ut quum Virgilius, *aureo*, ponit in fine carminis heroici, pro *auro;* quod si placet, erit primo loco tribrachys; *a lau* spondaeus est; *d' inveni*, dactylus: *as et a*, dactylus: *micos*, spondaeus: *pares*, iambus. SB. Carinus nos explicuit ex hoc sane vado. Sed est in eadem scena locus, quem haud scio an quisquam animadverterit. HI. Obsecro profer. SB. Illic hunc in modum loquitur Simo:

Sine ut eveniat, quod volo,
In Pamphilo ut nihil sit morae, restat Chremes.

HI. Quid heic te offendit? SB. Quum, *Sine*, sit minitantis, nihil heic sequitur, quod faciat ad minas. Proinde suspicor a poëta scriptum fuisse,

Sin eveniat, quod volo;

ut *Sin* respondeat ad *Si*, quod praecessit,

Si propter amorem uxorem nolit ducere.

Proponit enim senex duas partes inter se diversas: Si Pamphilus ob amorem Glycerii recusat nuptias, erit quod cum illo expostulem: sin ille non recusarit, tum mihi restat exorandus Chremes. Porro hyperbaton longius fecit interpellatio Sosiae, et stomachus Simonis in Davum. HI. Mus, porrige mihi codicem. CR. Committis tu muri codicem? HI. Tutius, quam vinum. Dispeream nisi verum dixit Sbrulius. PA. Trade mihi codicem, ut ostendam alium scrupulum. In prologo Eunuchi versus hic non constat:

Habeo ália multa, quáe nunc condonábuntur.

Quanquam enim Comici, Latini praecipue, sumunt sibi multam libertatem in hoc genere carminis, tamen nusquam memini illos senarium claudere spondeo: nisi forte legendum est, *Condonabitur* ἀπροσώπως, aut, *Condonabimus*, mutato numero perso-

nac. MA. O mores vere poëticos! In ipso limine convivii micant digitis, et librum adhibent. Lusus et literas praestat servare in mensas secundas. CR. Non omnino pessimum consilium dat Margareta; obtemperabitur: placato stomacho revocabimus lusum, interim digitis micabimus in disco. HI. Videte luxum poëticum. Habetis triplex ovorum genus, elixa, assa, frixa: omnia recentissima sunt, intra biduum nata. PA. Ego butyri esum non fero: si frixa sunt oleo, perplacebunt. HI. Abi, puer, disce ex Margareta, in utro frixa sint. MU. In neutro, inquit. HI. Nec in butyro, nec in oleo? In quo igitur? MU. In lixivio, ut ait. CR. Qualis percunctatio, talis responsio. Quid negotii est dignoscere butyrum ab oleo? CA. Praesertim his, qui tam facile discernunt lactucam a beta. HI. Habetis ovationem, sequetur aliquando triumphus. Heus, puer, circumfer oculos. Nihilne vides heic deesse? MU. Permulta. HI. Haec ova desiderant condimentum, quo temperetur calor. MU. Quod vis? HI. Dic ut ex contusis vitis claviculis mittat nobis succum. MU. Dicam. HI. Quid huc redis inanis? MU. Negat e clavis succum exprimi solere. LE. O famulam! SB. Certe fabulis condiemus ova nostra. In Epodis Horatianis offendi locum quendam, non depravatum, quod ad scripturam attinet, sed depravate interpretatum, nec a Mancinello solum, ceterisque recentioribus, verum etiam ab ipso Porphyrione. Locus est in carmine, quo canit palinodiam Canidiae veneficae:

Tuusque venter Pactumeius, et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcunque fortis exilis puerpera.

Existimant enim omnes heic, *Exilis*, nomen esse, quum sit verbum. Adscribam verba Porphyrionis, si tamen illius esse credendum est: *Exilem autem,* inquit, *sub illa specie, quasi puerperio facta sit de*

formis: per exilitatem corporis maciem naturalem dicit. Pudendus lapsus, si vir tantus non sensit, metri legem reclamare huic sensui. Neque enim quartus locus admittit spondaeum. Verum poëta iocatur, illam vere peperisse, quanquam non diu languisset ac decubuisset a partu, sed statim exiliisset e lecto, quemadmodum solent quaedam fortes puerperae. HI. Habemus tibi gratiam, Sbruli, qui tam laute condieris ova nostra. LE. Isti non dissimile est, quod legitur in primo Odarum libro. Odae initium est: *Tu ne quaesieris.* Sic autem habet constans lectio: *Neu Babylonios Tentaris numeros, ut melius quidquid erit pati.* Hunc locum ita transiliunt veteres interpretes, quasi nihil habeat scrupuli: solus Mancinellus sentiens orationem imperfectam, iubet addi, *possis.* SB. Habes aliquid de hac re compertius? LE. Nescio, sed mihi videtur Horatius Graeci sermonis idioma reddidisse, quod nullus poëtarum facit libentius aut frequentius: nam Graecis est familiare, aparemphaton adiungere huic dictioni ὡς et ὥστε. Sic Horatius, *ut pati*, pro, *ut patiaris.* Quanquam quod divinat Mancinellus, non est prorsus absurdum. HI. Mihi vehementer arridet quod dicis. Curre, Mus, et adfer si quid est reliquum. CR. Quid istuc est novarum deliciarum? HI. Hic est cucumis sectus in laminulas: hoc est ius ex coctis intestinis cucurbitae; conducit lubricandis intestinis. SB. O coenam vere medicam! HI. Boni consulite. Mox aderit gallina ex corte nostra. SB. Commutabimus tibi nomen, et pro Hilario vocabimus Apicium. HI. Age nunc, ridete quantum voletis; cras fortasse serio laudabitis hanc coenam. SB. Qui sic? HI. Quum senseris tibi probe conditum esse prandium. SB. Fame? HI. Scilicet. CR. Scis, Hilari, quid provinciae te vellem suscipere? HI. Sciam, si dixeris. CR. Chorus canit hymnos quosdam non indoctos, sed per indoctos multis locis depravatos:

eos cuperem tua opera nobis restitui. Ut autem exemplum proferam, ita canimus:

Hostis Herodes impie,
Christum venire quid times?

Ordo dictionis unius inversus geminum vitium invexit carmini. Nam *hostis*, quum trochaeum efficiat, nullum habet locum in carmine iambico, et *Hero*, spondeus, non recipitur in sede secunda. Nec dubium est, quin versus ita primum scriptus sit: *Herodes hostis impie.* Iam epithetum, *impie*, mollius cohaeret cum *hostis*, quam cum *Herodes.* Porro quoniam *Herodes* dictio Graeca est, *η* vertitur in *ε*, in casu vocandi, ut *Σωκράτης*, *ὦ Σώκρατες*, quemadmodum et in *Ἀγάμεμνον*, *ω* mega recti casus vertitur in *ο* micron. Rursum ita canimus hymnum:

Iesu corona virginum,
Quem mater illa concepit,
Quae sola virgo parturit.

Dubium non est, quin *concipit* sit pronuntiandum; nam temporis hypallage gratiam etiam addit sermoni. Ridiculum autem est nos offendi in *concipit*, quum sequatur, *parturit.* HI. Istius generis et ipse permulta offendi, nec pigebit olim huic rei aliquot dierum opellam dare. Nam mihi videtur Ambrosius in hoc carmine non parum habere gratiae: adeo fere finit dimetrum dictione trisyllaba, et caesuram fere collocat in fine dictionis. Id crebrius apud eum fit, quam ut casus videri possit. Si quaeritis exemplum: *Deus creator*, heic est penthemimeris; accinitur, *omnium: Polique rector*, accinitur, *vestiens: Diem decoro*, accinitur, *lumine: Noctem soporis*, accinitur, *gratia.* Sed adest gallina satis obesa, quae mihi totis decem annis peperit ova, et exclusit pullos. CR. Indigna erat quae necaretur. CA. Si licet aliquid admiscere de studiis severioribus, habeo, quod proponam. HI. Modo ne nimium sit tetricum. CA. Non

est. Coepi nuper legere Senecae epistolas, et in ipso statim portu, quod aiunt, impegi. Locus est in prima epistola: *Et si volueris*, inquit, *attendere, magna vitae pars elabitur male agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus.* In hac sententia affectat nescio quid argutiae, quod ego non satis assequor. LE. Divinabo, si voles. CA. Maxime. LE. Nemo perpetuo peccat; et tamen luxu, libidine, ambitione, caeterisque vitiis, magna vitae pars perit; sed multo maior vitae portio perit nihil agentibus. Porro nihil agere dicuntur, non qui vivunt in otio, sed qui rebus frivolis et nihil ad felicitatem conducentibus occupantur. Inde proverbium, *Satius est cessare, quam nihil agere.* Sed tota vita perit aliud agentibus. *Aliud agere* dicitur, qui non est attentus ad id, quod agit. Perit igitur tota vita, quoniam quum vacamus vitiis, aliud agimus: dum vacamus frivolis, aliud agimus: dum studemus philosophiae, quoniam id facimus supine et oscitanter, aliud agimus, parum attenti, velut ad rem minime seriam. Haec interpretatio si parum arridet, numeretur haec sententia Senecae inter eas, quas in hoc scriptore damnat A. Gellius, ut frivole argutas. HI. Mihi sane satis arridet. (Sed interim strenue ad gallinam. Nolim vos falli; nihil praeterea parati est.) Quadrat enim ad id quod praecessit: *Turpissima est iactura, quae per negligentiam fit.* Id autem declarat hac trimembri sententia. At paullo post videor mihi videre mendum: *Mortem non prospicimus. Magna pars eius iam praeteriit.* Nam legendum arbitror, *Mortem prospicimus.* Prospicimus enim quae procul absunt, quum mors magna ex parte praeterierit nobis. LE. Si sibi permittunt philosophi, ut aliquando divertant in prata Musarum, fortasse non videbitur absurdum, si nos aliquando vel animi gratia divertamus in illorum regionem. HI. Quidni?

LE. Quum nuper relegerem librum Aristotelis, quem inscripsit *περὶ τῶν ἐλέγχων*, quorum argumentum est rhetoribus cum philosophis magna ex parte commune, comperi insignes errores interpretum. Neque dubitandum est, quin heic, qui Graece nesciunt, in multis locis egregie delirarint. Aristoteles enim proponit huiusmodi genus ambigui, quod nascitur ex voce, quae eadem declarat diversa: *ὅ τι μανθάνουσιν οἱ ἐπιστάμενοι· τὰ γὰρ ἀποστοματιζόμενα μανθάνουσιν οἱ γραμματικοί· τὸ γὰρ μανθάνειν ὁμώνυμον, τό, τε ξυνιέναι χρώμενον τῇ ἐπιστήμῃ, καὶ τὸ λαμβάνειν τὴν ἐπιστήμην.* Id verterunt in hunc modum: *Quoniam discunt scientes: Nam secundum os grammatici discunt. Discere enim aequivocum, ad intelligere eum, qui utitur disciplina, et accipere disciplinam.* HI. Visus es mihi nunc Hebraice loqui, non Latine. LE. Estne quisquam vestrum, qui audivit heic ullam vocem aequivocam? HI. Nullam. LE. Quid igitur stultius, quam id velle vertere, quod verti non poterat? Neque enim quemadmodum Graecis *μανθάνειν* sonat *μαθεῖν* et *μαθητεύειν*: ita Latinis *discere* doctrinam accipere aut tradere. Quanquam an hoc sit verum, nescio: magis arbitror sic, *μανθάνειν* esse anceps apud Graecos, quemadmodum *cognoscere* apud Latinos. *Cognoscit* enim qui novit, et *cognoscit* iudex qui discit caussam. Sic, opinor, Graecis *μανθάνειν* dicitur praeceptor, qui exigit praelecta pueris, et pueri quibus praelegitur. Quam vero venuste reddidit, *τὰ γὰρ ἀποστοματιζόμενα μανθάνουσιν οἱ γραμματικοί*, *Nam secundum os grammatici discunt*, quum vertere debuerit: *Nam grammatici quae dictant, docent.* Hic interpretis erat aliud exemplum supponere, quod non eadem verba, sed eandem rei speciem exhiberet. Quanquam hoc loco suspicor etiam in Graeca scriptura nonnihil esse mendae; scribendum autem, *ὁμώνυμον τῷ τε ξυνιέναι*

καὶ τῷ λαμβάνειν. Paulo post subiicit aliud exemplum ambigui, quod nascitur non ex vario vocis eiusdem significatu, sed ex diversa connexione: *τὸ βούλεσθαι λαβεῖν με τοὺς πολεμίους*, *Velle me accipere pugnantes*. Sic enim vertit, pro eo quod erat, *Velle me capere hostes*. Et, si legas *βούλεσθε*, sermo fit dilucidior: *Vultis me capere hostes?* Nam pronomen potest praecedere verbum capere, et potest sequi. Si praecedat, hic erit sensus: *Vultis, ut ego capiam hostes?* Si sequatur, erit hic: *Vultis, ut hostes me capiant?* Subiicit eiusdem generis aliud exemplum, *ἆρα ὅ τις γινώσκει, τοῦτο γινώσκει:* id est, *An quod quis novit, hoc novit?* Ambiguitas est in *τοῦτο*. Id si sumatur accusandi casu, sensus erit: *Quidquid alicui cognitum est, id illi cognitum esse*. Sin nominandi casu, sensus hic erit: *Quam rem quis intelligit, ea intelligit?* quasi cognosci non possit, nisi quod vicissim cognoscat. Rursus aliud subiicit, *ἆρα ὅ τις ὁρᾷ τοῦτο ὁρᾷ; ὁρᾷ δὲ τὸν κίονα· ὥστε ὁρᾷ ὁ κίων:* *an quod quis videt, id videt? sed videt columnam, columna igitur videt*. Rursus in *τοῦτο* est ambiguitas, quam prius indicavimus. Verum haec utcunque reddi poterant Latinis auribus: quod sequitur, nullo modo reddi poterat: *ἆρα ὃ σὺ φῂς εἶναι, τοῦτο σὺ φῂς εἶναι; φῂς δὲ λίθον εἶναι· σὺ ἄρα φῂς λίθος εἶναι.* Quod illi sic reddiderunt: *Putas quod tu dicis esse, hoc tu dicis esse: dicis autem lapidem esse, tu ergo lapis dicis esse*. Obsecro, quis omnino sensus humanus ex his verbis percipi possit? Ambiguitas enim partim pendet ex idiomate Graeci sermonis, quae est in maiore ac minore: quanquam in maiore est et alia ambiguitas, in duabus dictionibus *ὅ* et *τοῦτο*, quae si capiantur nominandi casu, sensus erit: *Quidquid te dicis esse, hoc tu es*. Sin accusandi, sensus erit: *Quamcunque rem tu dicis esse, eam dicis esse*, et ad hunc sensum subsumit, *λίθον φῂς εἶναι*. Sed ad priorem colligit, *σὺ ἄρα φῂς λίθος*

εἶναι. Graeci sermonis proprietatem semel ausus est imitari Catullus:

Phaselus iste, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus.

Sic enim ferebatur hic versus in antiquioribus editionibus. Hoc ignorato, necesse est multis modis delirare eos, qui in haec loca scribunt commentarios. Ne id quidem, quod inibi continenter sequitur, Latino potest esse perspicuum. *Καὶ ἆρα ἔστι σιγῶντα λέγειν; διττὸν γὰρ ἐστὶ τὸ σιγῶντα λέγειν, τό τε τὸν λέγοντα σιγᾷν, καὶ τὸ τὰ λεγόμενα.* Id reddiderunt hunc in modum: ***Et putas, est tacentem dicere? Duplex enim est, tacentem dicere, et hunc dicere tacentem, et quae dicuntur.*** An non haec Sibyllae foliis obscuriora? HI. Mihi nec Graeca satis liquent. LE. Exponam pro mea divinatione. *An possibile est tacentem dicere?* Haec interrogatio duplicem habet sensum, quorum alter est falsus et absurdus, alter esse potest verus. Nam fieri non potest, ut qui loquitur, non dicat ea quae loquitur, hoc est, ut loquendo taceat: sed fieri potest, ut is, qui loquitur, taceat eum qui loquitur. Quanquam hoc exemplum recidit in alteram formam, quam paullo post subiicit. Rursum illud admiror, quod mox in genere ambiguitatis, quae nascitur ex pluribus dictionibus coniunctis, mutarint Graeci vocem *saeculi* in literas, *ἐπίστασθαι τὰ γράμματα*, quum Latini codices habeant, *scire saeculum.* Heic enim duplex sensus nascitur, vel ut ipsum saeculum sciat aliquid, vel ut aliquis sciat saeculum. Verum hoc mollius est in *αἰῶνα* sive in *κόσμον*, quam in *γράμματα*. Nam literae dicuntur absurde scire quippiam. Verum nihil absurdi sit, si quis dicat, *aliquid nostro saeculo notum esse*, aut *aliquem nosse suum saeculum*. Iam aliquanto post, ubi proponit exemplum ambigui ex accentu, non veritus est interpres pro verbis Homeri supponere Virgiliana, quum eadem fuerit

necessitas in illo exemplo, *quidquid dicis esse, hoc est.* Ex Homero refert Aristoteles, *οὐ καταπύθεται ὄμβρῳ* Si *οὗ* adspiretur ac circumflectatur, sonat, *Cuius computrescit pluvia: sin οὐ* sit exile et acutum, sonat, *Non computrescit pluvia.* Atque hoc quidem sumptum est ex Iliad. *ψ.* Alterum est, *Διδόμεν δέ οἱ εὖχος ἀρέσθαι:* accentu collocato super penultimam sonat, *concede* illi: sin super primam, *δίδομεν*, sonat, *damus.* At poëta non sentit Iovem dicere, *concedimus* illi: sed Iupiter mandat ipsi somnio, ut illi, ad quem mittitur, concedat potiri voto. Dictum est enim *διδόμεν* pro *διδόναι.* Pro his duobus Homericis subiecerunt haec ex nostris poëtis, velut illud ex Odis Horatii:

Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis.

Etenim si accentus sit in, *Me*, correpto, et *Tu*, sit grave, unica dictio est, Metuo, id est, timeo. Quanquam haec ambiguitas pendet non solum ex accentu, verum etiam ex compositione. Alterum supposuerunt ex Virgilio:

Heu quia nam tanti cinxerunt aethera nymbi!

Quanquam haec quoque ex compositione nascitur ambiguitas. HI. Sunt ista quidem arguta, dignaque cognitu, Leonarde: sed interim vereor, ne cui convivium hoc sophisticum videatur magis, quam poëticum: alias, si videbitur, vel totum diem venabimur Elenchos in Elenchis. LE. Hoc est, in luco ligna, in mari quaeremus aquam. HI. Ubi est meus Mus? MU. Adest. HI. Mone Margaretam, ut tradat bellaria. MU. Adeo. HI. Rursum ades vacuus? MU. Negat se de bellariis cogitasse, et ait satis diu sessum esse. HI. Vereor ne si diutius heic philosophemur, illa nobis mensam subvertat, quemadmodum Xantippe Socrati: consultius est igitur, ut bellaria sumamus in horto: ibi simul et ambulabimus, et libere nugabimur

Interea sibi quisque decerpat ex arbore quod lubet. CO. Placet consilium. HI. Est illic fonticulus quovis vino suavior. CA. Qui fit, ut hortus tuus magis niteat, quam aula? HI. Quia heic versor frequentius. Si quid arridet heic, ne parcite nostris opibus hortensibus. Iam si satis videtur deambulatum, quid si considamus huc sub tilia, et Musas cieamus? PA. Age fiat. HI. Thema suppeditet hortus ipse. PA. Si praecesseris, sequemur. HI. Age faciam. Praepostere facit, cui variis deliciis niteat hortus, quum animum habeat nullis disciplinis, nullis virtutibus excultum. LE. Credemus adesse Musas, si reddideris eandem sententiam carmine. HI. Hoc mihi longe proclivius, prosam orationem vertere carmine, quam argentum commutare auro. LE. Dic igitur.

HI. *Cui rénitet hortus úndiquaque flósculis,*
Animúmque nullis éxpolitum dótibus
Squalére patitur, ís facit praepóstere.

Habetis carmen Musis et Apolline nullo. Sed elegans fuerit, si singuli hanc sententiam diverso genere carminis reddatis. LE. Qui vicerit, quid praemii feret? HI. Hunc calathum onustum malis, aut prunis, aut cerasis, aut mespilis, aut piris, aut si quid aliud magis adblanditur. LE. Quis erit arbiter certaminis? HI. Quis nisi Crato? Et idcirco solus non certabit, quo magis auscultet. CR. Vereor ne talem sitis habituri iudicem, qualem olim habebant coccyx et luscinia, inter sese canendi gloria decertantes. HI. Sat est, si places omnibus. CO. Placet arbiter; incipe, Leonarde.

LE. *Cui tot deliciis renidet hortus,*
Herbis, floribus, arborumque foetu
Et multo et vario, nec excolendum
Curat pectus et artibus probatis,
Et virtutibus, is mihi videtur
Laevo iudicio, parumque recto. DIXI.

P 2

HI. Carinus arrodit unguem; exspectamus aliquid elaboratum. CA. Nulla adest Musa.

Cúra cui est, ut níteat hortus flósculis ac foétibus,
Négligenti excólere pectus dísciplinis óptimis:
Ilíc labore, mihi ût videtur, ríngitur praepóstero.

HI. Non frustra arrosus est unguis. EU. Quoniam ordo me vocat, ne nihil adferam:

Qui studet, ut variis niteat cultissimus hortus
Deliciis, patiens animum squalere, nec ullis
Artibus expoliens, huic est praepostera cura.

HI. Non est, cur exstimulemus Sbrulium. Nam ille sic scatet versibus, ut plerumque vel imprudens effundat carmina.

SB. *Cui vernat hortus cultus et elegans,*
Nec pectus ullis artibus excolit,
Praepostera is cura laborat.
Sit ratio tibi prima mentis.

PA. *Quisquis accurat, variis ut hortus*
Floribus vernet, neque pectus idem
Artibus sanctis colit, hunc habet praepostera cura.

HI. Nunc experiamur, cui hortus suppeditet plures sententias. LE. Quidni faciat, tam dives? Vel hoc rosetum mihi suggeret quod dicam. Ut brevis est rosae nitor, ita fugax est iuventus: properas carpere rosam prius, quam marcescat; magis adnitendum est, ne sine fructu tibi effluat iuventus. HI. Thema satis aptum carmini. CA. Ut inter arbores suus cuique foetus est, ita inter homines suae cuique dotes sunt. EU. Ut terra, si excolatur, varias opes gignit in usus humanos, neglecta spinis ac vepribus obducitur: ita hominis ingenium, si excolatur optimis studiis, plurimas edit virtutes; sin negligas, variis occupatur vitiis. SB. Hortus quotannis colendus est, ut niteat: animus, semel excultus honestis studiis, perpetuo floret ac vernat. PA. Ut amoenitas hortorum non avocat animum ab honestis studiis, sed ad haec invitat

potius: ita quaerendi sunt lusus ac ioci, qui non absunt a literis. HI. Euge, video examen sententiarum. Nunc ad versus: sed antequam id aggrediamur, mea sententia, fuerit exercitatio nec inelegans, nec infrugifera, si primam sententiam toties reddamus Graecis versiculis, quoties reddidimus Latinis. Heic auspicabitur Leonardus, iam olim familiaris Musis Graecanicis. LE. Ineptiam, si iubes. HI. Iubeo atque impero.

LE. *Ὧι κῆπός ἐστιν ἄνθεσιν γελῶν καλοῖς,*
Ὁ δὲ νοῦς μάλ' αὐχμῶν τοῖς καλοῖς μαθήμασιν,
Οὔκ ἐστι κομψὸς οὗτος, οὐκ ὀρθῶς φρονεῖ,
Περὶ πλείονος ποιῶν τὰ φαῦλ', ἢ κρείττονα.

Ego praesulem egi; succedet qui volet. HI. Carinus. CA. Imo Hilarius. LE. Sed video Margaretam intervenire; adfert nescio quid deliciarum. HI. Si id fecerit, me fefellerit mea furia. Quid adfers? MA. Sinapi, quo condiatis vestra bellaria. An non pudet heic garrire in multam noctem, et postea vos poëtae multa blateratis in loquacitatem foeminarum? CR Haud male monet Margareta: iam tempus est, ut suum quisque nidum adeat; alias in hoc pulcherrimo certaminis genere vel solidum diem consumemus. HI. Sed cui addicis praemium? CR. In praesentia quidem mihi ipsi addico. Nullus enim vicit praeter unum me. HI. Quî vicisti, qui non certaveris? CR. Vos certastis, at non decertastis. Ego, quod nemo vestrum potuit, vici Margaretam. CA. Hilari, aequum postulat; auferat calathum.

INQUISITIO DE FIDE.

AULUS, BARBATIUS.

AU. Puerorum est cantilena, Saluta libenter. Verum haud scio, an mihi fas sit tibi dicere salutem. BA. Equidem malim, qui det salutem, quam qui di-

cat. Sed quam ob rem istuc ais, Aule? AU. Quam ob rem? Quia, si scire vis, oles aut sulphur, aut fulmen Iovis. BA. Sunt et Veioves, sunt bruta fulmina, multum etiam origine dissidentia a fatidicis. Nam, ut suspicor, tu de anathemate sentis. AU. Rem coniectas. BA. Audivi quidem horrenda tonitrua, fulminis ictum non sensi. AU. Qui sic? BA. Quia nihilo peius concoquo, neque irrequietius dormio. AU. Sed hoc periculosius solet esse malum, quia non sentitur. Verum haec bruta fulmina, quae tu vocas, feriunt montes et maria. BA. Feriunt, sed irritis ictibus. Est et fulgur e vitro, seu vase aereo. AU. Certe territat et hoc. BA. Verum, sed pueros. Solus Deus habet fulmen, quo feriat animam. AU. Quid si Deus est in suo vicario? BA. Utinam sit! AU. Imo multi demirantur te iam dudum non esse quovis carbone atriorem. BA. Finge me talem. Atqui tanto magis erat optanda salus perdito, si placet Evangelica doctrina. AU. Optanda quidem, at non dicenda. BA. Cur ita? AU. Quo pudescat ictus fulmine, ac resipiscat. BA. Si sic nobiscum egisset Deus, perieramus omnes. AU. Quam ob rem? BA. Quia quum essemus inimici Dei, cultores idolorum, militantes in castris Satanae, hoc est, modis omnibus excommunicatissimi, tum ille maxime nobiscum confabulatus est per filium suum, suoque colloquio nos restituit in vitam, quum essemus mortui. AU. Ista quidem vere narras. BA. Imo male ageretur cum omnibus aegrotis, si medicus fugeret alloquium, quoties ingens morbus gravat miserum: imo quum maxime conveniebat adesse medicum. AU. At ego metuo, ne tu mihi citius adfles aliquid tui mali, quam fiat, ut tuo morbo medear. Nonnunquam usu venit, ut pro medico fiat palaestrites, qui visit aegrotum. BA. Ita quidem usu venit in corporum morbis; verum in animi malis est tibi parata antidotus adver-

sum omne contagium. AU. Quaenam? BA. Adamantinum propositum, non divelli a sententia semel infixa. Deinde cur palaestram metuis, ubi res verbis agitur? AU. Est aliquid quod dicis, si modo spes sit profectus. BA. Proverbio dicitur: Donec spirat homo, sperandum esse. Et iuxta Paulum, *Caritas nescit desperare, quia sperat omnia.* AU. Non pessime mones, atque hac spe puto mihi fas esse tecum miscere sermonem aliquantisper: ac, si pateris, medicum agam. BA. Licet. AU. Vulgo sunt invisi percunctatores. Et tamen in medicis probantur, qui percunctantur de singulis. BA. Percunctare a coelo usque ad terram, si libet. AU. Experiar, modo fidem des, te responsurum ex animo. BA. Do, modo sciam, qua de re velis percunctari. AU. De Symbolo Apostolorum. BA. Audio militare verbum, nec recuso haberi pro hoste Christi, si quid heic fefellero. AU. Credis in Deum patrem omnipotentem, qui condiderit coelum et terram? BA. Et quidquid coelo terraque continetur, atque etiam mentes angelicas. AU. Quum Deum dicis, quid sentis? BA. Sentio mentem esse quandam aeternam, quae nec initium habuerit, nec finem sit habitura, qua nihil esse potest nec maius, nec sapientius, nec melius. AU. Ista quidem satis pie. BA. Quae nutu suo omnipotenti condidit quidquid est rerum visibilium aut invisibilium: quae sapientia mirabili moderatur ac gubernat universa, sua bonitate pascit ac servat omnia, atque hominum genus collapsum gratuito restituit. AU. Sunt quidem ista tria praecipua in Deo: sed quid fructus capis ex istorum cognitione? BA. Quum omnipotentem cogito, me totum illi submitto, ad cuius maiestatem nihil est hominum aut angelorum sublimitas. Deinde plena fiducia credo, quod ab illo factum tradunt sacrae literae, simulque futurum, quidquid ille promisit, quando nutu, quidquid vult, pot-

est, quantumvis homini videatur impossibile. Ita fit, ut meis viribus diffisus, totus ab illo pendeam, qui potest omnia. Ubi sapientiam illius intueor, nihil tribuo meae sapientiae, verum credo omnia rectissime iustissimeque ab eo fieri, etiamsi iuxta sensum humanum videantur absurda aut iniqua. Quum bonitatem considero, video nihil esse in me, quod illius gratuitae beneficentiae non debeam: et nullum arbitror esse tantum crimen, quod ille nolit ignoscere resipiscenti: neque quidquam esse, quod ille non sit largiturus cum fiducia petenti. AU. Num satis esse putas, quod credis illum esse talem? BA. Nequaquam, sed sincero affectu totam fiduciam ac spem in illum unum transfero, detestans Satanam, omnemque idololatriam, et quidquid est artium magicarum. Illum solum adoro, nihil illi nec praeferens, nec aequans; non angelum, non parentes, non liberos, non uxorem, non principem, non opes, non honores, non voluptates; paratus et vitam illius caussa perdere, si iusserit; certus eum non posse perire, qui se totum illi tradiderit. AU. Nihil igitur colis, nihil times, nihil amas, nisi unum Deum? BA. Si quid veneror, si quid metuo, si quid amo praeter eum, eius caussa amo, metuo, colo, omnia ad illius gloriam referens, semper illi gratias agens, sive laeta contingunt, sive tristia: sive mori datur, sive vivere. AU. Sana quidem est hactenus tua oratio. De secunda persona quid sentis? BA. Sciscitare. AU. Credis, Iesum fuisse Deum et hominem? BA. Maxime. AU. Qui fieri potuit, ut idem sit Deus immortalis, et homo mortalis? BA. Istud illi facile fuit efficere, qui quidquid vult, potest. Et ob divinam naturam, quam eandem habet cum patre, quidquid magnitudinis, sapientiae, et bonitatis attribuo patri, idem tribuo et filio: quid quid debeo patri, debeo et filio: nisi quod ita visum est patri, ut per filium concederet ac donaret nobis

omnia. AU. Cur igitur sacrae literae filium frequentius appellant Dominum quam Deum? BA. Quia Deus auctoritatis, hoc est, principatus est nomen, quae patri praecipue convenit, qui simpliciter principium est omnium, atque ipsius etiam deitatis fons: Dominus redemtoris et assertoris vocabulum est. Quanquam et pater redemit per filium, et filius Deus est, sed ex Deo patre. Solus autem pater a nullo est, et in personis divinis principem locum obtinet. AU. Ergo et in Iesu collocas tuam fiduciam? BA. Quidni? AU. Sed Propheta maledictum dicit, qui fidit in homine. BA. Sed huic uni homini data est omnis potestas in coelo et in terra: ut in nomine eius flectatur omne genu coelestium, terrestrium, et inferorum. Quanquam nec in hoc fiduciae speique meae sacram, ut aiunt, ancoram figerem, ni Deus esset. AU. Cur eum filium appellat? BA. Ne quis somniet esse creaturam. AU. Cur unicum? BA. Ut discernat naturae filium a filiis adoptivis, cuius cognominis honorem nobis etiam impartit, ut neminem praeter hunc alium exspectemus. AU. Cur eum, qui Deus erat, hominem fieri voluit? BA. Ut homines homo reconciliaret Deo. AU. Credis conceptum citra virilem operam, opificio Spiritus Sancti, ac natum ex incorrupta virgine Maria, de illius substantia sumpto mortali corpore? BA. Maxime. AU. Cur sic nasci voluit? BA. Quia sic decebat nasci Deum; sic decebat nasci, qui nostrae conceptionis ac nativitatis sordes purificaret. Hominis filius nasci voluit Deus, ut nos in illum renascentes efficeremur filii Dei. AU. Credis illum versatum in terris, ea gessisse miracula, ea docuisse, quae prodita sunt literis evangelicis? BA. Certius quam te credo esse hominem. AU. Non sum inversus Apuleius*), ut suspiceris asinum

*) Apuleius enim, ut ipse de se fingit, mentem hominis tegebat asinina specie, quum sint multi, qui sub humana specie tegant

latere sub hominis specie. Sed credis hunc eundem esse Messiam illum, quem delinearant figurae legis, quem promiserant oracula Prophetarum, quem tot seculis exspectarant Iudaei? BA. Nihil habeo persuasius. AU. Credis, huius doctrinam ac vitam sufficere ad perfectam pietatem? BA. Admodum. AU. Credis, eundem vere comprehensum a Iudaeis, vinctum, colaphis et alapis caesum, consputum, irrisum, flagellatum sub Pontio Pilato, ac denique suffixum in crucem, atque inibi mortuum? BA. Maxime. AU. Credis, illum ab omni lege peccati cuiuscunque fuisse immunem? BA. Quidni? agnum absque macula. AU. Credis, illum sua sponte haec omnia perpessum? BA. Imo libenter, atque etiam sitienter, sed ex voluntate patris. AU. Cur pater filium suum unicum innocentem sibique carissimum haec tam atrocia pati voluit? BA. Ut hac victima nos nocentes sibi reconciliaret, in illius nomen collocantes fiduciam ac spem nostram. AU. Cur Deus passus est sic collabi totum humanum genus? et, si passus est, non patuit alia via sarciendi ruinam nostram? BA. Hoc mihi persuasit non humana ratio, sed fides, nulla ratione potuisse fieri melius, neque ad salutem nostram utilius. AU. Cur hoc mortis genus illi potissimum placuit? BA. Quia iuxta mundum erat probrosissimum: quia diri lentique cruciatus: quia conveniebat illi, qui porrectis in omnem mundi plagam membris, omneis orbis nationes invitaret ad salutem, et homines terrenis curis affixos evocaret ad coelestia. Denique ut referret nobis serpentem aeneum, quem Moses

asinum. Fuit autem L. Apuleius Afer, Madaurae natus, philosophus Platonicus, vir multae doctrinae atque eloquentiae. Scripsit libros XI. Metamorphoseos de Asino aureo, in quibus fingit se a saga Thessalica in asinum mutatum, humanam mentem tamen retinuisse; post varia deinde discrimina et labores, Lunae auxiliatricis ope, rosis de manu Aegyptii sacerdotis devoratis, in priorem statum humanum restitutum.

suspenderat in stipite, ut, quicunque defigerent in illum oculos, sanarentur a vulnere serpentum: fidemque prophetae liberaret, qui praedixerat: *Dicite in nationibus, regnavit a ligno Deus* *). AU. Cur et sepeliri voluit, idque tam accurate, oblitus myrrha et unguentis, inclusus novo monumento e solido vivoque saxo exciso, obsignato ostio, adhibitis etiam custodibus publicis? BA. Quo magis constaret, esse vere mortuum. AU. Cur non statim revixit? BA. Hac ipsa de caussa. Etenim si mors fuisset ambigua, fuisset et ambigua resurrectio: sed hanc voluit esse certissimam. AU. Credis huius animam descendisse ad inferos? BA. Hanc particulam non fuisse quondam additam nec in Symbolo Romano, nec in Symbolo Orientalium ecclesiarum, testis est Cyprianus, nec recensetur apud Tertullianum vetustissimum scriptorem. Ego tamen et hoc firmiter credo, vel quia congruit cum prophetia Psalmi: *Non derelinques animam meam in inferno;* et rursus: *Domine, eduxisti ab inferno animam meam:* vel quia Petrus apostolus in epistolae prioris (de cuius auctore nunquam fuit dubitatum) capite tertio scripsit hunc in modum: *Mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu; in quo et his, qui in carcere erant, spiritu veniens praedicavit.* Verum, ut credo descendisse ad inferos, ita non credo illic aliquid esse passum: descendit enim, non ut illic cruciaretur, sed ut nobis frangeret regnum satanae. AU. Nihil adhuc impium audio. Sed mortuus est, ut nos peccato mortuos revocaret ad vitam. Ceterum cur revixit? BA. Tribus potissimum de caussis. AU. Quibus? BA. Primum ut nobis certam spem faceret resurrectionis. Deinde ut sciremus, eum immortalem esse, nec unquam moriturum, in quo praesidia salutis nostrae

*) Verba sunt Psalmi 96, ubi tamen non leguntur ἀπὸ τοῦ ξύλου, uti citat Iustinus Martyr et Eusebius Eccl. Hist. L. I.

collocavimus. Postremo ut nos quoque per poenitentiam mortui peccatis, per baptismum una cum illo sepulti, per gratiam eius revocemur ad vitae novitatem. AU. Credisne, quod idem corpus, quod mortuum fuit in cruce, quod revixit in sepulcro, quod visum et contrectatum est discipulis, subvexerit in coelum? BA. Maxime. AU. Cur voluit relinquere terras? BA. Ut illum omnes spiritualiter amaremus, neque quisquam in terris sibi Christum proprie vindicaret, sed omnes ex aequo tolleremus animos in coelum, scientes illic esse caput nostrum. Etenim, si nunc homines tantopere sibi placent ob vestis colorem ac figuram, quumque sic quidam ostentent sanguinem aut praeputium Christi, et lac matris Virginis, quid credis futurum, si mansisset in terris vestitus, comedens, loquens? Quae dissidia parassent ista corporis peculiaria? AU. Credis, illic, immortalitate donatum, assidere dextrum patri? BA. Quidni? ut rerum omnium dominum, et totius regni paterni consortem. Hoc ipse discipulis promiserat futurum, atque hoc spectaculum exhibuit Stephano martyri suo. AU. Cur hoc exhibuit? BA. Ne nos ulla in re trepidaremus, gnari quam potentem patronum ac dominum habeamus in coelis. AU. Credis illum eodem corpore rediturum, ut iudicet vivos et mortuos? BA. Quam habeo certum, esse hactenus peracta, quae Prophetae de Christo praedixerant, tam habeo certum, fore quidquid in posterum voluit nos exspectare. Prior adventus exhibitus est iuxta vaticinia Prophetarum, quo venit humilis, ut nos institueret ac servaret. Exhibebitur et secundus, quo veniet sublimis in gloria patris: ante cuius tribunal sisti cogentur omnes homines cuiuscunque nationis, cuiuscunque status, sive reges, sive plebeii, sive Graeci, sive Scythae: nec solum hi, quos adventus ille deprehendet vivos, verum etiam omnes, qui ab

initio mundi usque ad illud tempus mortui fuerint, subito reviviscent, et suo quisque corpore conspiciet iudicem. Aderunt et angeli beati, tanquam famuli fideles: aderunt et daemones iudicandi. Tum e sublimi pronuntiabit illam inevitabilem sententiam, quae diabolum, cum his qui illi adhaeserunt, tradet aeternis suppliciis, ut postea nulli possint nocere: pios transferet in consortium regni coelestis, tutos ab omni molestia: quanquam huius adventus diem nobis ignotum esse voluit. AU. Nihil adhuc audio morbi. Veniamus igitur ad tertiam personam. BA. Ut videtur. AU. Credis in Spiritum Sanctum? BA. Credo hunc esse verum Deum, una cum Patre et Filio. Credo hoc Spiritu afflatos fuisse, qui nobis veteris ac novi Testamenti libros tradiderunt, sine cuius ope nemo pervenit ad salutem. AU. Cur appellatur spiritus? BA. Quia quemadmodum corpora nostra vivunt halitu, ita tacito Sancti Spiritus afflatu vivificantur animi nostri. AU. An non licet Patrem vocare Spiritum? BA. Quidni? AU. An non igitur confunduntur personae? BA. Non. Nam Pater spiritus dicitur, quod sit incorporeus; id quod omnibus personis est commune iuxta naturam divinam. Sed tertia persona dicitur spiritus, quod alicunde spiret, et per animos sese transfundat insensibiliter, velut a terra seu fluviis spirant aurae. AU. Cur personae secundae tribuitur nomen filii? BA. Ob perfectam naturae et voluntatis similitudinem. AU. Est filius similior patri, quam Spiritus Sanctus? BA. Non, iuxta naturam divinam; nisi quod hoc magis refert proprietatem patris, quod ab ipso quoque procedat Spiritus Sanctus. AU. Quid igitur prohibet Spiritum Sanctum appellari filium? BA. Quia cum divo Hilario nusquam hunc lego genitum *), nec

*) Hilarius, ille Pictaviensis Episcopus, quem divum vocant, scripsit contra Arii dogmata.

huius lego patrem; spiritum et procedentem lego. AU. Cur in Symbolo solus pater dicitur Deus? BA. Quod hic, ut dixi, simpliciter sit auctor omnium quae sunt, ac totius deitatis fons. AU. Dic clarius. BA. Quoniam nihil nominari potest, cuius origo non manat a patre. Siquidem hoc ipsum quod Filius ac Spiritus Sanctus Deus est, patri acceptum referunt. Praecipua igitur auctoritas, hoc est, originis ratio, est in patre solo, quod unus ille a nullo est. In Symbolo tamen sic accipi potest, ut Dei nomen non sit personae proprium, sed in genere positum, quod mox per Patris, Filii, et Spiritus Sancti vocabulum distinguatur in unum Deum: quae naturae vox comprehendit Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, hoc est, tres personas. AU. Credis in sanctam ecclesiam? BA. Non. AU. Quid ais? non credis? BA. Credo sanctam ecclesiam, quae est corpus Christi, hoc est, congregatio quaedam omnium per universum orbem, qui consentiunt in fide evangelica, qui colunt unum Deum Patrem, qui totam suam fiduciam collocant in eius Filio, qui eodem huius Spiritu aguntur; a cuius consortio resecatur quisquis admittit crimen lethale. AU. Cur horres dicere: Credo in sanctam ecclesiam? BA. Quia sic me docuit divus Cyprianus, in solum Deum esse credendum, in quo simpliciter omnem fiduciam reponimus. Ecclesia vero proprie dicta, quanquam non constat nisi ex bonis, tamen ex hominibus constat, qui ex bonis possunt fieri mali, qui falli possunt et fallere. AU. Quid sentis de communione sanctorum? BA. Hic articulus omnino non attingitur apud Cyprianum, quum ille nominatim indicet, quid in quibus ecclesiis plus habeatur aut minus. Sic enim ille connectit: *Sequitur namque post hunc sermonem: Sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, huius carnis resurrectionem.* Ac nonnullis videtur haec pars non esse diversa a su-

periore, sed explicare et infigere, quod modo dictum erat, *Sanctam ecclesiam:* ut nihil aliud sit ecclesia, quam unius Dei, unius Evangelii, unius fidei, unius spei professio, eiusdem spiritus, eorundem sacramentorum participatio: breviter, talis quaedam communio bonorum omnium inter omnes pios, qui fuerunt ab initio mundi usque ad finem, qualis est membrorum corporis inter ipsa societas, sic ut aliorum benefacta subveniant aliis, donec viva sunt membra corporis. Caeterum extra societatem hanc ne propria quidem benefacta conducunt cuiquam ad salutem, nisi reconcilietur sanctae congregationi: et ideo sequitur, *Remissionem peccatorum:* quia extra ecclesiam non est ulla peccatorum remissio, quantumvis homo maceret se poenitentia, aut exerceat opera misericordiae. In ecclesia, inquam, non haereticorum, sed sancta, hoc est, spiritu Christi congregata, est remissio peccatorum per baptismum, et, post baptismum, per poenitentiam et claves ecclesiae datas. AU. Ista sunt adhuc sani hominis. Credisne, futuram carnis resurrectionem? BA. Frustra crederem caetera, si hoc, quod est omnium caput, non crederem. AU. Quid sentis, quum dicis carnem? BA. Corpus humanum, humana anima animatum. AU. Num unaquaeque anima recipiet suum corpus, quod exanime reliquerat? BA. Idem hoc, unde demigrarat. Et ideo in symbolo Cypriani additum est, Huius carnis. AU. Qui fieri potest, ut corpus iam toties ex aliis in alia versum possit idem reviviscere? BA. Qui potuit quidquid vult ex nihilo creare, an huic difficile sit, quod ex sua forma mutatum est, in pristinam naturam restituere? Non anxie disputo, quibus modis id fiat: mihi satis est, quod qui promisit hoc futurum, sic verax est, ut mentiri non possit; sic potens est, ut, quidquid velit, nutu valeat efficere. AU. Quid opus erit tum corpore?

BA. Ut totus homo glorificetur cum Christo, qui heic totus afflictus erat pro Christo. AU. Quid sibi vult, quod addit: Et vitam aeternam? BA. Ne quis suspicetur nos sic revicturos, quemadmodum sub vernum tempus reviviscunt ranae, rursus moriturae. Nam heic duplex mors est: corporis, bonis ac malis omnibus communis; et animi. Mors autem animi peccatum est. At post resurrectionem piis erit aeterna vita, tum corporis, tum animi. Nec enim corpus erit amplius obnoxium morbis, senio, fami, siti, dolori, lassitudini, morti, aut ulli incommodo; sed spirituale factum spiritus arbitrio movebitur: nec animus deinceps ullis vitiis aut doloribus solicitabitur, sed sine fine fruetur summo bono, qui est Deus. Contra, impios mors aeterna possidebit, tum corporis, tum animi. Nam et corpus habebunt ad aeternos cruciatus immortale, et animum peccatorum stimulis semper afflictum absque spe veniae. AU. Credis haec ex animo ac serio? BA. Sic, inquam, ut mihi minus certum sit, te mecum colloqui. AU. Ego quum essem Romae, non omneis reperi aeque sincere credentes. BA. Imo si excutias, reperies et alibi multos, quibus haec non aeque persuasa sunt. AU. Quum in tam multis et arduis consentias nobiscum, quid obstat quo minus totus sis noster? BA. Istud ex te audire cupio. Nam ipse mihi videor orthodoxus, etiamsi vitam meam nolim praestare; tametsi sedulo conor, ut professioni respondeat. AU. Unde igitur tantum bellum inter vos et orthodoxos? BA. Exquire. Sed heus medice, si non poenitet huius prooemii, sumes nobiscum prandiolum, et a prandio per otium percunctaberis de singulis; praebebo brachium utrumque: inspicies excrementa, tum crassiora, tum liquidiora. Denique facies, si videbitur, totius huius pectoris anatomiam, quo certius de me iudices. AU. At religio est tecum mensam habere communem.

BA. Atqui id solent medici, quo melius observent, quid affectent aut peccent aegroti. AU. Sed vereor ne videar favere haereticis. BA. Imo nihil est sanctius, quam favere haereticis. AU. Qui sic? BA. Nonne Paulus optavit anathema fieri pro Iudaeis plus quam haereticis? An non favet ille, qui studet ut quis ex malo fiat bonus, ex mortuo vivus? AU. Maxime. BA. Sic igitur fave, nec erit quod metuas. AU. Nunquam audivi aegrotum commodius respondentem. Age, duc me ad prandium. BA. Medice accipieris, et ut decet apud aegrotum; et sic curabimus corpuscula cibo, ut nihilo secius animus idoneus sit ad disputandum. AU. Fiat bonis avibus. BA. Imo malis piscibus fiet: nisi forte nunc oblitus es esse diem Veneris. AU. Id quidem est praeter symbolum nostrum.

ΓΕΡΟΝΤΟΛΟΓΙΑ sive *ΟΧΗΜΑ.*

EUSEBIUS, PAMPIRUS, POLYGAMUS, GLYCION.

EU. Quas novas aves heic ego video? Nisi me fallit animus, aut parum prospiciunt oculi, video tres veteres congerrones meos considentes, Pampirum, Polygamum, et Glycionem. Certe ipsi sunt. PA. Quid tibi vis cum tuis vitreis oculis, fascinator? Congredere propius, Eusebi. PO. Salve, multum exoptate Eusebi. GL. Bene sit tibi, vir optime. EU. Salvete vos omnes una salute, pariter mihi carissima capita. Quis deus, aut casus deo felicior, nos coniunxit? Nam nemo nostrum vidit alium annis, opinor, iam quadraginta. Mercurius caduceo suo non potuisset melius nos in unum contrahere. Quid heic agitis? PA. Sedemus. EU. Video; sed qua de caussa? PO. Operimur currum, qui nos devehat Antverpiam. EU. Ad

mercatum? PO. Scilicet; sed spectatores magis, quam negotiatores: quanquam aliis aliud est negotii. EU. Et nobis eodem est iter. Verum quid obstat, quo minus eatis? PO. Nondum convenit cum aurigis. EU. Difficile genus hominum. Sed visne, ut illis imponamus? PO. Liberet, si liceret. EU. Simulemus nos velle simul abire pedites. PO. Citius credant cancros volaturos, quam nos tam grandes pedibus hoc iter confecturos. GL. Vultis rectum verumque consilium? PO. Maxime. GL. Illi potant: id quo faciunt diutius, hoc plus erit periculi, necubi nos deiiciant in lutum. PO. Admodum diluculo venias oportet, si sobrium aurigam velis. GL. Quo maturius perveniamus Antverpiam, nobis quatuor solis currum stipulemur. Contemnendum censeo tantillum pecuniae. Hoc damni multis commoditatibus pensabitur; sedebimus commodius, ac mutuis fabulis suavissime transigemus hoc iter. PO. Recte suadet Glycion; ut in vehiculo quoque iucundus comes pro vehiculo sit. Quin et iuxta Graecorum proverbium liberius loquemur, non de plaustro, sed in plaustro. GL. Transegi; conscendamus. Vah, nunc mihi libet vivere, posteaquam ex tanto intervallo videre contigit mihi carissimos olim sodales. EU. Ac mihi videor repubescere. PO. Quot annos supputatis, ex quo Lutetiae conviximus? EU. Arbitror haud pauciores quadraginta duobus. PA. Tum videbamur omnes aequales. EU. Ita ferme eramus, aut si quid erat discriminis, perpusillum erat. PA. At nunc quanta inaequalitas! Nam Glycion nihil habet senii, et huius avus videri queat Polygamus. EU. Profecto sic res habet Quid rei in caussa? PA. Quid? aut hic cessavit ac restitit in cursu, aut ille antevertit. EU. Ohe, non cessant anni, quantumvis cessent homines. PO. Dic bona fide, Glycion, quot annos numeras? GL. Plures quam ducatos. PO. Quot tandem? GL. Sexaginta

sex. EU. O vere Τιθωνοῦ γῆρας, quod aiunt. PO. Sed quibus tandem artibus remoratus es senectutem? Nam neque canities adest, neque rugosa cutis: vigent oculi, nitet utrinque dentium series; color vividus est, corpus succulentum. GL. Dicam artes meas; modo tu vicissim narres nobis artes tuas, quibus senectutem accelerasti. PO. Recipio, me facturum. Dic igitur, quo te contulisti relicta Lutetia? GL. Recta in patriam. Illic commoratus fere annum, dispicere coepi de deligendo vitae genere; quam ego rem non leve momentum habere credo ad felicitatem: circumspiciebam quid cuique succederet, quid secus. PO. Miror, tibi tantum fuisse mentis, quum Lutetiae nihil fuerit te nugacius. GL. Tum ferebat aetas. Et tamen, o bone, non heic meo Marte rem omnem gessi. PO. Mirabar. GL. Prius quam quidquam aggrederer, adii quendam e civibus natu grandem, longo rerum usu prudentissimum, totiusque civitatis testimonio probatissimum, ac meo quidem iudicio etiam felicissimum. EU. Sapiebas. GL. Huius usus consilio duxi uxorem. PO. Pulcre dotatam? GL. Dote mediocri, ac plane, iuxta proverbium, τὴν κατ᾽ ἐμαυτόν. Nam et mihi res erat mediocris. Ea res mihi plane cessit ex animi sententia. PO. Quot annos tum eras natus? GL. Viginti ferme duos. PO. O te felicem! GL. Non totum hoc fortunae debeo, ne quid erres. PO. Qui sic? GL. Dicam. Alii prius diligunt quam deligant; ego iudicio delegi quam diligerem: et tamen hanc magis duxi ad posteritatem, quam ad voluptatem. Cum ea vixi suavissime annos non plures octo. PO. Reliquit orbum? GL. Imo superest quadriga liberorum: filii duo, filiae totidem. PO. Privatusne vivis, an magistratu fungeris? GL. Est mihi munus publicum. Poterant contingere maiora: verum hoc mihi delegi, quod tantum haberet dignitatis, ut me vindicaret a contemptu; caeterum mi-

nime molestis negotiis obnoxium. Ita nec est, quod quisquam obiiciat, me mihi vivere: et est unde nonnunquam et amicis dem operam. Hoc contentus nihil unquam magis ambii. Verum sic gessi magistratum, ut illi ex me dignitas accreverit. Hoc ego pulcrius duco, quam ex muneris splendore dignitatem mutuo sumere. EU. Nihil verius. GL. Sic inter cives meos consenui, carus omnibus. EU. Isthuc vero difficillimum est, quum non abs re dictum sit: Qui neminem habet inimicum, eum nec amicum habere quenquam: et felicitatis semper invidiam esse comitem. GL. Insignem felicitatem comitari solet invidia: mediocritas tuta est. Et hoc mihi perpetuum studium fuit, ne quid mei commodi ex aliorum incommodis compararem. Illam quam Graeci vocant ἀπραξίαν, quantum licuit, amplexus sum. Nullis negotiis ingessi memet; sed praecipue continui me ab his, quae sine offensa multorum suscipi non poterant. Itaque si iuvandus erit amicus, sic illi benefacio, ut hac de caussa nullum mihi parem inimicum. Et si quid ortum fuerit simultatis alicunde, aut purgatione lenio, aut officiis exstinguo, aut dissimulatione patior intermori: a contentione semper abstineo: quae si inciderit, malo rei, quam amicitiae facere iacturam. In ceteris Mitionem quendam ago: nulli laedo os, arrideo omnibus, saluto ac resaluto benigniter: nullius animo repugno, nullius institutum aut factum damno, nemini me praefero; patior suum cuique pulchrum esse. Quod taceri velim, nemini credo. Aliorum arcana non scrutor; et si quid forte novi, nunquam effutio. De his qui praesentes non sunt, aut taceo, aut amice loquor ac civiliter. Magna pars simultatum inter homines nascitur ex linguae intemperantia. Alienas simultates nec excito nec alo; sed ubicunque datur opportunitas, aut exstinguo, aut mitigo. His rationibus

hactenus vitavi invidiam, ac benevolentiam civium meorum alui. PA. Non sensisti gravem caelibatum? GL. Mihi quidem nihil accidit acerbius in vita unquam uxoris morte; ac vehementer optassem illam una mecum consenescere liberisque communibus frui: sed quando aliter visum est superis, iudicavi sic magis expedire utrique: neque caussam putavi, cur me inani luctu discruciarem, praesertim quum is nihil prodesset defunctae. PO. Nunquamne incessit libido repetendi matrimonii, praesertim quum istud tibi feliciter cessisset? GL. Incessit: sed liberorum caussa duxeram uxorem, liberorum caussa rursus non duxi. PO. At miserum est cubare solum totas noctes. GL. Nihil est difficile volenti. Tum cogita, quantas etiam habeat commoditates caelibatus. Quidam omni ex re decerpunt si quid est incommodi: qualis fuisse videtur Crates ille, cuius titulo fertur epigramma vitae mala colligens. Nimirum his placet illud, Optimum non nasci. Mihi magis arridet Metrodorus, undequaque decerpens si quid inest boni. Sic enim fit vita dulcior. Et ego sic induxi animum, ut nihil vehementer vel oderim vel expetam. Ita fit, ut si quid obtingat boni, non efferar, aut insolescam: si quid decedat, non admodum crucier. PA. Nae tu philosophus es vel ipso Thalete sapientior, si quidem istud potes. GL. Si quid aegritudinis obortum est animo, ut multa fert huiusmodi vita mortalium, protinus eiicio ex animo, sive sit ira ex offensa, sive quid aliud indigne factum. PO. At sunt quaedam iniuriae, quae vel placidissimo moveant stomachum: tales sunt frequenter et famulorum offensae. GL. Nihil ego patior residere in animo meo. Si mederi queam, medeor: sin minus, sic cogito: Quid proderit me ringi re nihilo melius habitura? Quid multis? patior, ut hoc mox impetret a me ratio, quod paullo post tempus esset impetraturum. Certe

nullus est tantus animi dolor, quem patiar mecum ire cubitum. EU. Nihil mirum, si tu non senescis, qui tali sis animo. GL. Atque adeo ne quid reticeam apud amicos, cumprimis cavi, ne quid flagitii committerem, quod vel mihi vel liberis meis probro esse posset. Nihil enim irrequietius animo sibi male conscio. Quod si quid culpae admissum est, non eo cubitum prius quam me Deo reconciliaro. Verae tranquillitatis, seu, ut Graece dicam, εὐθυμίας fons est, bene convenire cum Deo. Nam qui sic vivunt, his nec homines magnopere nocere possunt. EU. Num quando te cruciat metus mortis? GL. Nihilo magis quam macerat dies nativitatis. Scio moriendum: ista solicitudo fortassis adimat mihi aliquot vitae dies, certe nihil possit adiicere. Itaque totam hanc curam superis committo: ipse nihil aliud curo, quam ut bene suaviterque vivam. Non potest autem suaviter, nisi qui bene. PA. At ego senescerem taedio, si tot annos degerem in eadem urbe, etiamsi Romae contingat vivere. GL. Habet quidem loci mutatio voluptatis nonnihil: longinquae vero peregrinationes ut prudentiam addunt fortassis, ita plurimum habent periculorum. Mihi videor tutius totum orbem obire in tabula geographica, neque paulo plus videre in historiis, quam si viginti totos annos, ad Ulyssis exemplum, per omneis terras mariaque volitarem. Habeo praediolum, quod abest ab urbe non plus quam duobus millibus passuum: ibi nonnunquam ex urbano fio rusticus: atque ibi recreatus redeo novus hospes in urbem: nec aliter saluto ac salutor, quam si renavigassem ex insulis nuper inventis. EU. Non adiuvas valetudinem pharmacis? GL. Nihil mihi rei cum medicis. Nec incidi venam unquam, nec devoravi catapotia, nec hausi potiones. Si quid oboritur lassitudinis, moderatione victus aut rusticatione propello malum. EU. Nihilne tibi cum studiis? GL. Est Nam

in his est praecipua vitae oblectatio: verum his oblecto me, non macero; siquidem vel ad voluptatem studeo, vel ad utilitatem vitae, non autem ad ostentationem. A cibo sumpto aut pascor literatis fabulis, aut lectorem adhibeo: nec unquam incumbo libris ultra horam; tum surgo, et, arrepta testudine, paulisper obambulans in cubiculo, vel cantillo, vel repeto mecum quid legerim, et, si in promptu est congerro, refero; mox ad librum redeo. EU. Dic mihi bona fide, nullane sentis incommoda senectutis, quae feruntur esse plurima? GL. Somnus aliquanto deterior est, nec perinde tenax memoria, nisi si quid infixero. Liberavi fidem meam. Exposui vobis magicas artes meas, quibus alo iuventutem meam: nunc referat nobis pari fide Polygamus, unde tantum collegerit senii. PO. Equidem nihil celabo tam fidos sodales. EU. Narrabis etiam tacituris. PO. Quum agerem Lutetiae, quam non abhorruerim ab Epicuro, nostis ipsi. EU. Sane meminimus; sed arbitrabamur te mores eos una cum adolescentia Lutetiae relicturum. PO. Ex multis quas illic adamaram, unam mecum abduxi domum, eamque gravidam. EU. In aedes paternas? PO. Recta; sed mentitus eam esse coniugem cuiusdam amici mei, qui mox esset venturus. GL. Id credidit pater? PO. Imo rem olfecit intra quatriduum. Mox saeva iurgia. Nec tamen interim temperabam a conviviis, ab alea, caeterisque malis artibus. Quid multis? Quum pater non faceret obiurgandi finem, negans se tales gallinas alere velle domi, ac subinde minitans abdicationem; verti solum, et cum gallina mea gallus alio demigravi: ea mihi genuit aliquot pullos. PA. Unde res suppetebat? PO. Nonnihil furtim dabat mater, ac praeterea conflatum est aeris alieni plus satis. EU. Reperiebantur tam fatui, ut tibi crederent? PO. Sunt qui nullis credant libentius. PA. Quid tandem? PO. Tandem

ubi pater serio pararet abdicationem, intercesserunt amici, ac bellum hoc his legibus composuerunt, ut nostratem uxorem ducerem, cum Galla divortium facerem. EU. Erat uxor? PO. Intercesserant verba futuri temporis *), sed accesserat congressus praesentis temporis. EU. Qui licuit igitur ab illa divertere? PO. Post rescitum est, meae Gallae Gallum esse maritum, unde pridem se subduxerat. EU. Ergo nunc habes uxorem? PO. Non nisi praeter hanc octavam. EU. Octavam? Non sine augurio dictus es Polygamus. Fortassis steriles omnes decessere. PO. Imo nulla non reliquit aliquos catulos domi meae. EU. Ego malim totidem gallinas, quae mihi ponerent ova domi. Non taedet polygamiae? PO. Adeo taedet, ut si haec octava moreretur hodie, perendie ducerem nonam. Imo hoc me male habet, quod non liceat habere binas, aut ternas, quum unus gallus gallinaceus tot gallinas possideat. EU. Equidem haud miror, gallinacee, si parum pinguisti, quodque tantum senii tibi collegeris. Nihil enim aeque accelerat senectutem, quam immodicae atque intempestivae compotationes, impotentes amores mulierum, et salacitas immoderata. Sed quis alit familiam? PO. Ex obitu parentum accessit res mediocris, et gnaviter laboratur manibus. EU. Descivisti igitur a literis? PO. Plane ab equis, quod aiunt, ad asinos; ex heptatechno factus monotechnus faber. EU. Miser, toties tibi ferendus erat luctus, toties caelibatus? PO. Nunquam vixi caelebs ultra dies decem, semperque nova nupta veterem luctum expulit. Habetis bona fide vitae meae summam. Atque utinam Pampirus narret nobis suae quoque vitae fabulam, qui satis belle portat aetatem. Nam, ni

*) Alludit ad sententiam iurisconsultorum, quam sequuntur et Theologi. Si quis dicat puellae, *ducam te*, et mox habeat rem cum illa, ratum est matrimonium, perinde quasi dixisset. *duco te*

fallor, me duobus aut tribus annis est grandior. PA. Dicam equidem, si vobis audire vacat tale somnium. EU. Imo volupe fuerit audire. PA. Ubi domum redissem, statim pater senex urgere coepit, ut aliquod vitae genus amplecterer, unde nonnihil quaestus accederet rei familiari: ac post longam consultationem placuit negotiatio. PO. Miror hoc vitae genus arrisisse potissimum. PA. Eram natura sitiens cognoscendi res novas, varias regiones, urbes, linguas, ac mores hominum. Ad id maxime videbatur apposita negotiatio. Quibus ex rebus nascitur et prudentia. PO. Sed misera, videlicet quae plerumque magnis malis sit illis emenda. PA. Sic est. Itaque pater numeravit sortem satis amplam, ut dextro Hercule, ac bene fortunante Mercurio, negotiationem auspicarer. Simulque ambiebatur uxor cum amplissima dote, sed ea forma, quae vel indotatam commendare poterat. EU. Successit? PA. Imo prius quam redirem domum, periit et sors et usura. EU. Naufragio fortassis. PA. Plane naufragio. Nam impegimus in scopulum quavis Malea periculosiorem. EU. In quo mari occurrit iste scopulus, aut quod habet nomen? PA. Mare non possum dicere, sed scopulus plurimorum infamis exitiis, Latine dicitur alea; quo modo vos Graeci nominetis, nescio. EU. O te stultum! PA. Imo stultior pater, qui tantam summam crederet adolescenti. GL. Quid deinde factum est? PA. Nihil actum: sed coepi cogitare de suspendio. GL. Adeon' erat pater implacabilis? Nam res sarciri potest; et venia datur ubique protopiro *); multo magis Pampiro debebatur. PA. Verum fortasse narras. Sed interim miser excidi ab uxore. Nam parentes puellae, simul atque cognoverunt haec auspicia, renunciarunt affi

*) *Protopirus*, qui primum experitur. Proverbium est: συγγνώμη πρωτοπείρῳ, i. e. primum experienti ignoscendum. *Pampirus*, qui omnia expertus est.

nitatem. Et amabam ut qui perditissime. GL. Miseret me tui. Sed quid interim consilii tentatum est? PA. Id quod solet in rebus desperatis. Pater abdicabat, perierat res, perierat uxor, undique audiebam gurges, nepos, helluo. Quid plura? Serio mecum deliberabam, an suspenderem me, an aliquo coniicerem memet in monasterium. EU. Crudele consilium. Scio utrum elegeris, mitius mortis genus. PA. Imo quod mihi tunc visum est crudelius; adeo mihi displicebam totus. GL. Atqui complures eo se deiiciunt, ut suavius vivant. PA. Corraso viaticulo, furtim me subduxi procul a patria. GL. Quo tandem? PA. In Hiberniam; illic factus sum Canonicus ex horum genere, qui extime linei sunt *), intime lanei. GL. Apud Hibernos igitur hibernasti? PA. Non, sed duos menses apud hos versatus navigavi in Scotiam. GL. Quid te offendit apud illos? PA. Nihil, nisi quod institutum illud mihi videbatur mitius quam pro meritis eius, qui non uno suspendio dignus erat. EU. Quid in Scotia designatum est? PA. Illic ex lineo factus sum pelliceus apud Carthusios **). EU. Homines plane mundo mortuos. PA. Ita mihi visum est, quum audirem illos canentes. GL. Quid? canunt etiam mortui? Quot menses apud illos egisti Scotos? PA. Propemodum sex. GL. O constantiam! EU. Quid illic offendit? PA. Quia mihi visa est vita segnis ac delicata. Deinde multos illic reperi non admodum sani cerebri, ob solitudinem, ut arbitror. Mihi parum erat cerebri; verebar ne totum periret. PO. Quo deinde devolasti? PA. In Galliam. Illic reperi quosdam totos pullatos, ex instituto divi Benedicti, qui colore vestis testan-

*) Incedebant enim Canonici vestiti alba tunica, cum linea veste sub nigro pallio.

**) Carthusii monachi incedebant vestiti interiore toga pellicea, exteriore pallio nigro, cui inducta erat tunica alba. caput tegebatur cucullo

tur se lugere in hoc mundo; et inter hos, qui pro summa veste cilicium ferrent reti simile. GL. O gravem corporis macerationem! PA. Heic egi menses undecim. EU. Quid obstitit, quo minus illic maneres perpetuo? PA. Quia plus illic reperi caeremoniarum, quam verae pietatis. Praeterea audieram esse quosdam his multo sanctiores, quos Bernardus ad severiorem disciplinam revocasset, pulla veste mutata in candidam: apud hos vixi menses decem. EU. Heic quid offendebat? PA. Nihil admodum. Nam hos reperi sat commodos sodales. Sed movebat me Graecorum proverbium: *δεῖ τὰς χελώνας ἢ φαγεῖν ἢ μὴ φαγεῖν* *). Itaque decretum erat aut non esse monachum, aut insigniter esse monachum. Acceperam esse quosdam Brigidenses, homines plane coelestes; ad hos me contuli. EU. Quot menses illic egisti? PA. Biduum, nec id sane totum. GL. Usque adeo placuit hoc vitae genus? PA. Non recipiunt, nisi qui mox obstringat se professioni. At ego nondum adeo insaniebam, ut facile me praeberem capistro, quod nunquam liceret excutere. Et quoties audiebam canentes virgines, cruciabat animum uxor erepta. GL. Quid deinde? PA. Ardebat animus amore sanctimoniae, nec usquam satisfiebat animo meo. Tandem obambulans incidi in quosdam praeferentes crucem. Hoc signum mihi protinus arrisit; sed remorabatur electionem varietas: alii gestabant albam, alii rubram, alii viridem, alii versicolorem, alii simplicem, alii duplicem, nonnulli quadruplicem, alii alia atque alia figura variatam. Ego ne quid intentatum relinquerem, omnes ferme formas gessi. Verum ipsa re comperi, longe aliud esse circumferre crucem in pal-

*) *Oportet testudines edere, aut non edere.* Proverbium dicitur in eos, qui negotium susceptum frigide tractant, neque explicantes, neque relinquentes. Aiunt enim testudinis carnem, si modice edatur, ventris tormina facere; rursum, si copiose, lenire.

lio seu tunica, quam in corde. Tandem fessus inquirendo sic mecum cogitabam: ut semel omnem sanctimoniam assequar, petam terram sanctam, ac redibo domum sanctimonia onustus. PO. Num eo profectus es? PA. Maxime. PO. Unde suppetebat viaticum? PA. Demiror istud nunc denique tibi venire in mentem, ut rogares, ac non multo ante percunctatum fuisse. Sed nosti proverbium, *τὸ τέχνιον πᾶσα γῆ τρέφει.* GL. Quam artem circumferebas? PA. Chiromanticam. GL. Ubi eam didiceras? PA. Quid refert? GL. Quo praeceptore? PA. Eo, qui nihil non docet, ventre. Praedicebam praeterita, futura, praesentia. GL. Et sciebas? PA. Nihil minus; sed divinabam audacter, idque tuto, videlicet prius accepto pretio. PO. An ars tam ridicula poterat alere te? PA. Poterat, et quidem cum duobus famulis. Tantum est ubique fatuorum et fatuarum. Attamen quum Hierosolymam adirem, addideram me in comitatum cuiusdam magnatis praedivitis, qui natus annos septuaginta negabat se aequo animo moriturum, nisi prius adisset Hierosolymam. EU. Ac domi reliquerat uxorem? PA. Atque etiam liberos sex. EU. O senem impie pium! Atque illinc redisti sanctus? PA. Vis verum fatear? Aliquanto deterior, quam iveram. EU. Sic, ut audio, excussus est religionis amor. PA. Imo magis incanduit. Itaque reversus in Italiam addixi me militiae. EU. Itane religionem venabaris in bello? quo quid esse potest sceleratius? PA. Erat sancta militia. EU. Fortassis in Turcas. PA. Imo sanctius quiddam, ut tum quidem praedicabant. EU. Quidnam? PA. Iulius secundus belligerabatur adversus Gallos *). Porro

*) Fuit hic Iulius Pontifex R. patria Genuensis, Sixti quarti Pontificis nepos, si non filius. Erasmus praefationem in aliquot Luciani dialogos a se versos scriptam his verbis claudit: *In praesentia quidem in Italia mire frigent studia, fervent bella. Summus Pontifex Iulius belligeratur, vincit, triumphat, planeque Iulium agit. Vale, etc. Bono-*

militiam mihi commendabat etiam multarum rerum experientia. EU. Multarum, sed malarum. PA. Ita post comperi. Et tamen heic durius vixi, quam in monasteriis. EU. Quid tum postea? PA. Iam mihi vacillare coepit animus, utrum ad negotiationem intermissam redirem, an religionem fugientem persequerer. Interim venit in mentem, utrumque alteri posse coniungi. EU. Quid? ut simul esses et negotiator et monachus? PA. Quidni? Nihil religiosius ordinibus Mendicantium: et tamen nihil similius negotiationi. Volitant per omnes terras ac maria, multa vident, multa audiunt: penetrant omneis domos plebeiorum, nobilium, atque regum. EU. At non cauponantur. PA. Saepe nobis felicius. EU. Quod genus ex his delegisti? PA. Omnes formas expertus sum. EU. Nulla placuit? PA. Imo perplacuerunt omnes, si licuisset statim negotiari. Verum perpendebam, mihi diu sudandum in choro, priusquam crederetur mihi negotiatio. Iamque cogitare coepi de venanda Abbatia: sed primum, non omnibus heic favet Delia, et saepe longa est venatio. Itaque consumptis hunc in modum annis octo, quum esset nuntiata mors patris, domum reversus, ex consilio matris duxi uxorem, et ad veterem negotiationem redii. GL. Dic mihi, quum tam subinde novam vestem sumeres, ac velut in aliud animal transformareris, qui potuisti servare decorum? PA. Qui minus quam hi qui in eadem fabula nonnunquam aliam atque aliam sumunt personam? EU. Dic nobis bona fide, qui nullum vitae genus non expertus es, quod omnium maxime probas? PA. Non omnibus omnia congruunt: mihi nullum magis arridet, quam hoc quod secutus sum. EU. Multa tamen incommoda habet negotiatio. PA. Sic est. Sed quando nullum vitae genus omnibus caret

niae XV. Kalendas Decembris MDVI. Unde lectori possit constare, quo tempore sit illud gestum.

incommodis, hanc Spartam *), quae contigit, orno. Verum nunc superest Eusebius, qui non gravabitur apud amicos vitae suae scenam aliquam explicare. EU. Imo totam fabulam, si videtur: nam habet actus non multos. GL. Erit magnopere gratum. EU. Ubi redissem in patriam, annum apud me deliberavi, quodnam vitae genus amplecti vellem; simulque me ipsum exploravi, ad quod genus essem propensus aut idoneus. Interim oblata est praebenda, quam vocant, satis opimi proventus: accepi. GL. Vulgo male audit hoc vitae genus. EU. Mihi, ut sunt res humanae, satis exoptandum videtur. An mediocrem felicitatem esse putatis, subito velut e coelo dari tot commoda, dignitatem, aedes honestas beneque instructas, annuos reditus satis amplos, sodalitium honorificum, deinde templum, ubi, si libeat, vaces religioni? PA. Illic me luxus offendebat, et concubinarum infamia; tum quod plerique istius generis odere literas. EU. Ego non specto quid agant alii, sed quid mihi sit agendum: et melioribus me adiungo, si non possum alios meliores reddere. PO. In isto genere vixisti perpetuo? EU Perpetuo, nisi quod interim quatuor annos primum egi Patavii. PO. Quam ob rem? EU. Hos annos ita partitus sum, ut sesquiannum darem studio medicinae, reliquum tempus theologiae. PO. Cur id? EU. Quo melius et animum et corpus meum moderarer, nonnunquam et amicis consulerem. Nam et concionor nonnunquam pro mea sapientia. Sic hactenus satis tranquille vixi, contentus unico sacerdotio, nec praeterea quidquam ambiens, recusaturus etiam si offeratur. PA. Utinam liceret di-

*) Proverbium est: *Spartam, quam nactus es, orna*: quo quis admonetur, ut, quamcunque provinciam nactus sit, ei se accommodet, et pro eius dignitate se gerat. Verba fuerunt Agamemnonis ad Menelaum apud Euripidem: *Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει,* ab Cicerone in epistolis ad Att. citata, lib. I, 20. IV, 6.

scere, quid agant ceteri nostri sodales, quibuscum tum familiariter viximus! EU. De nonnullis possum commemorare quaedam; sed video nos non procul abesse a civitate: quare, si videtur, conveniemus in idem diversorium: ibi per otium de caeteris conferemus affatim. HUGUITIO *auriga.* Unde tam miseram sarcinam nactus es, lusce? HENRICUS *auriga.* Imo quo tu defers istud lupanar, ganeo? HUG. Debueras istos frigidos senes alicubi effundere in urticetum, ut calescerent. HEN. Imo tu istum gregem cura ut praecipites alicubi in profundam lamam, ut refrigerentur; nam calent plus satis. HUG. Non soleo praecipitare sarcinam meam. HEN. Non? Atqui nuper vidi te sex Carthusienses deiecisse in coenum sic, ut pro candidis emergerent nigri: tu interim, quasi re bene gesta, ridebas. HUG. Nec iniuria; dormiebant omnes, ac multum ponderis addebant currui meo. HEN. At mei senes egregie sublevarunt currum meum, per totum iter perpetuo garrientes. Nunquam vidi meliores. HUG. Non soles tamen talibus delectari. HEN. Sed hi seniculi boni sunt. HUG. Qui scis? HEN. Quia per eos ter bibi per viam cerevisiam insigniter bonam. HUG. Ha ha hae. Sic tibi boni sunt.

ΠΤΩΧΟΠΛΟΥΣΙΟΙ.

CONRADUS, BERNARDINUS, PASTOR, PANDOCHEUS, UXOR.

CO. Atqui pastorem decet hospitalitas. PAS. Pastor sum ovium; non amo lupos. CO. At non perinde fortassis odisti lupas. Sed quo tandem merito sic abhorres a nobis, ut ne tecto quidem digneris? Neque enim te gravabimus coena. PAS. Dicam, quia si conspiceretis in aedibus meis gallinam aliquam, aut pullos gallinaceos, cras in concione traducerer apud po-

pulum. Hanc soletis referre gratiam communicati hospitii. CO. Non omnes sumus istiusmodi. PAS. Sitis cuiusmodi voletis; ego vix sancto Petro fiderem, si tali cultu veniret ad me. CO. Si ità stat sententia, saltem indica diversorium aliud. PAS. Est in hoc vico diversorium publicum. CO. Quod habet signum? PAS. In tabula pensili videbitis canem os inserentem in ollam: hoc agitur in culina. Ad abacum rationalem sedet lupus. CO. Signum inauspicatum. PAS. Fruamini. BE. Quod genus pastoris hoc est? per illum liceret perire fame. CO. Si non melius pascit oves, quam nos, oportet esse parum obesas. BE. In malis rebus opus est bono consilio. Quid fiet? CO. Perfricanda frons est. BE. Nimirum inutilis est pudor, quum urget necessitas. CO. Admodum: sanctus Franciscus aderit nobis. BE. Pro fortuna. CO. Non exspectabimus pandochei responsum pro foribus, sed recta irrumpemus in ipsum vaporarium, nec facile patiemur nos eiici. BE. O facinus impudens! CO. Hoc satius, quam noctem agere sub dio, ac perire frigore. Interim depone pudorem in sacculo, cras resumpturus, ubi videbitur. BE. Scilicet, sic res ipsa suadet. PAN. Quod animantium genus hic video? CO. Servos Dei, filios sancti Francisci, vir optime. PAN. An Deus talibus servis delectetur, nescio: ego mihi nolim multos esse domi. CO. Quam ob rem? PAN. Quia ad edendum et bibendum plus quam viri estis, ad laborandum nec manus habetis, nec pedes. Ohe vos estis filii sancti Francisci? Soletis praedicare eum esse virginem, et ille habet tot filios? CO. Spiritus filii sumus, non carnis. PAN. Infelix genitor ille. Nam quod in vobis pessimum est, animus est: corpore nimium valetis, planeque melius habetis ista parte, quam expediat nobis, qui alimus uxorem et filias. CO. Tu forte suspicaris nos esse ex eorum genere, qui degenerant a progenitoris instituto: nos sumus Obser-

vantes *). PAN. Ego igitur observabo, ne quid adferatis detrimenti. Nam istud genus ego odi pessime. CO. Quam ob rem, te quaeso? PAN. Quia circumfertis dentes, nec circumfertis pecuniam. Hoc genus hospitum mihi est ingratissimum. CO. At laboramus vobis. PAN. Vultis ostendam vobis quo modo laboretis? CO. Ostende. PAN. Inspicite picturam vobis proximam ad laevam: illic videtis vulpem concionantem, sed a tergo anser collum profert e cuculla. Rursum videtis lupum absolventem confessum, sed prominet pars ovis occultatae sub veste. Videtis simiam assidentem aegroto in veste Franciscana; altera manu praefert crucem, alteram habet in crumena aegrotantis. CO. Non inficiamur, hac veste nonnunquam tegi lupos, vulpes, ac simias; sed fatemur etiam saepe tegi porcos, canes, equos, leones, ac regulos: quin eadem vestis tegit multos bonos viros. Vestis ut neminem reddit meliorem, ita nullum reddit deteriorem. Proinde iniquum est, quenquam ex veste aestimare: alioqui tua vestis, qua nonnunquam uteris, esset execranda, quae multos tegit fures, homicidas, veneficos et adulteros. PAN. De veste cedam, si numeretis. CO. Rogabimus Deum pro te. PAN. Ego vicissim pro vobis, operam opera pensans. CO. Atqui non ab omnibus accipiendum. PAN. Cur vobis religio est contingere pecuniam? CO. Quia pugnat cum professione nostra. PAN. Itidem cum mea professione pugnat admittere gratuitum hospitem. CO. At nos cogit regula non contingere pecuniam. PAN. At mea regula diversum praecipit. CO. Ubi est tua regula? PAN. Lege versus istos:

Hospes, in hac mensa fuerint quum viscera tensa,

*) Nam Franciscanorum mendicantium triplex ordo erat, *Capucinorum*, *Observantium*, *et Gaudentium*. Horum ultimi incedebant calceati, et bene vestiti, duo priores tantum soleas plantis pedum habebant alligatas, cinericeis tunicis induti, omnes vero nodoso fune cincti.

Surgere ne properes, ni prius annumeres.

co. Nos non erimus tibi sumptui. PAN. At qui non sunt sumptui, ne quaestui quidem sunt. co. Deus abunde pensabit, si quid officii nobis praestiteris. PAN. Istis verbis non alo familiam. co. Abdemus nos in angulum vaporarii, neque cuiquam erimus molesti. PAN. Non fert tales homines hoc vaporarium. co. Itane nos eiicis, fortassis hac nocte devorandos a lupis? PAN. Lupus lupinam non est, ut nec canis caninam *) co. Crudelis esses, si hoc faceres Turcis: qualesquales sumus, homines sumus. PAN. Surdo canitis. co. Tu molliter foves corpus tuum, nudus recubans post vaporarium; et nos extrudis frigore nocturno perituros, etiam si parcant lupi. PAN. Sic vixit Adam in paradiso. co. Vixit, sed innocens. PAN. Et ego innocens. co. Fortassis detracta syllaba prima. At vide, si tu nos nunc extrudis e paradiso tuo, ne Deus te non recipiat in suum. PAN. Bona verba. UX. Mi vir, tot tua malefacta saltem hoc beneficio pensa. patere hos hac nocte tecto nostro uti: sunt viri boni, senties quaestum hinc fieri uberiorem posthac. PAN. Ecce deprecatricem; suspicor convenire inter vos: nec admodum lubens audio hoc elogium a muliere, Viri boni. UX. Hau: non ita est, sed cogita quoties peccaris alea, temulentia, rixis, pugnis; saltem hac eleemosyna redime tua peccata, ne eiicias hos, quos optaris tibi adesse morienti. Scurras et sanniones recipis saepenumero; et hos extrudis? PAN. Unde ista concionatrix nobis? Abi tu et cura rem culinariam. UX. Id quidem fiet. BE. Mitescit, et sumit indusium lineum, spero fore recte. co. Et mensam insternunt pueri. Bene habet, quod nulli veniunt hospites; alioqui nobis erat exulandum. BE. Feliciter cecidit, quod e proximo oppidulo retulimus no-

*) Proverbium est, *Canis non est (i. e. edit) caninam sc. carnem.* Aequalitas enim non parit bellum.

biscum laguncalam vini, et agni coxam assam: alioqui hic, ut video, ne foenum quidem impartisset nobis. CO. Iam accubuere pueri: adiungamus nos in mensae partem, sic tamen, ne cui incommodemus. PAN. Vobis imputandum arbitror, quod hodie nullum habeo convivam, praeter domesticos et vos inutiles. CO. Nisi frequenter hoc accidit, imputa nobis. PAN. Frequentius quam vellem. CO. Noli laborare; vivit adhuc Christus, qui non deseret suos. PAN. Audivi vos dici evangelicos: et evangelium prohibet per viam circumferri peram aut panes: vos manicas habetis pro pera, ut video: nec panes modo circumfertis, verum etiam vinum et delicias carnium. CO. Fruere nobiscum, si libet. PAN. Meum vinum ad istud collatum vappa est. CO. Gusta et de carnibus; nobis enim superest. PAN. O felices mendicos! uxor mea nihil hodie coxit, praeter caules, et laridum rancidum. CO. Communicemus, si videtur, nostros apparatus. Nam nostra nihil refert, quibus vescamur. PAN. Cur igitur non circumfertis caules et vappam? CO. Quoniam haec nobis obtrudere maluerunt, apud quos hodie pransi sumus. PAN. Gratis pransi? CO. Maxime. Imo gratias etiam egerunt, et abeuntes his apophoretis onerarunt. PAN. Unde venitis? CO. E Basilea. PAN. Hui, e tam longinquo? CO. Sic est. PAN. Quod tandem genus hominum estis vos, qui sic oberratis sine iumento, sine crumena, sine famulitio, sine armis, sine commeatu? CO. Vides qualecunque vestigium evangelicae vitae. PAN. Mihi videtur erronum vita, qui vagantur cum reticulo. CO. Tales errones erant Apostoli: talis erat et dominus Iesus. PAN. Nostis artem chiromanticam? CO. Nihil minus. PAN. Unde igitur suppetit victus? CO. Ab eo, qui promisit. PAN. Quis ille? CO. Qui dixit, Nolite esse soliciti; haec omnia adiicientur vobis. PAN. Promisit, sed quaerentibus regnum Dei. CO. Id facimus pro

virili. PAN. Apostoli clarebant miraculis, sanabant aegrotos: proinde non mirum illis ubique suppetisse victum: vos nihil tale potestis. CO. Possemus, si similes essemus Apostolis, et si res posceret miraculum. At miracula data sunt ad tempus incredulis; nunc nihil opus, nisi pia vita. Et saepe felicius est aegrotare, quam valere; saepe felicius mori, quam vivere. PAN. Quid igitur vos facitis? CO. Quod possumus, pro sua quisque dote divinitus donata consolamur, exhortamur, admonemus, corripimus, ubi se dederit occasio: nonnunquam et concionamur, sicubi comperimus pastores mutos: si non datur prodesse, damus operam ne quem laedamus moribus et lingua. PAN. Utinam cras velis nobis concionari! Nam dies est apud nos festus. CO. Cui divo? PAN. Antonio. CO. Fuit is quidem vir bonus: sed unde dies festus? PAN. Dicam. Abundat hic vicus subulcis propter vicinum nemus glandiferum. Et persuasum est, Antonio delegatam curam eius pecoris: et ideo colunt illum, ne saeviat neglectus. CO. Utinam vere colerent illum! PAN. Quo pacto? CO. Sanctissime coluit divos, quisquis imitatus est. PAN. Totus hic vicus cras perstrepet compotationibus, saltationibus, lusibus, rixis et pugnis. CO. Sic ethnici quondam colebant Bacchum suum. Miror autem, si sic cultus Antonius non saevit in homines ipso pecore stultiores. Qualem habetis pastorem? mutum ac malum? PAN. Qualis sit aliis, nescio; mihi optimus est: nam hic potat totos dies: neque quisquam plures adducit aut meliores combibones magno meo bono. Atque adeo demiror, illum nunc abesse. CO. Nos experti sumus parum commodum. PAN. Quid audio? salutastis hominem? CO. Ambivimus apud illum hospitium; ille non aliter quam lupos abegit a limine, et huc iussit abire. PAN. Ha, ha, nunc intelligo. Hinc est, quod noluit adesse, quod sciret

vos heic futuros. CO. Estne mutus? PAN. Mutus? Nemo illo vocalior in vaporario; ac strenue boat in templo: concionantem nunquam audivi. Sed quid pluribus opus? vos ipsi sensistis, ut intelligo, non esse mutum. CO. Estne peritus sacrarum litterarum? PAN. Ait se peritissimum: sed quidquid talium rerum didicit, didicit in secreta confessione, sic ut fas non sit proferre apud alios. Quid multa? Dicam in summa: qualis est populus, talis est sacerdos, et plane nacta est suum patella operculum. PAN. Fortasse non dabit locum concionaturo. PAN. Dabit, ad me recipio; sed hac lege, ne quid in illum iaculere, quemadmodum plerique soletis. CO. Rei malae assueverunt, qui hoc solent: ego clam admoneo pastorem, si quid offendit: quod superest, episcoporum est munus. PAN. At tales aves huc raro devolant. Equidem video vos esse viros bonos. Sed quid sibi vult ista vestium varietas? Nam plerique hoc ipso iudicant, vos esse malos, quod sic vestiamini. CO. Unde id? PAN. Nescio, nisi quod tales mihi comperiantur. CO. Multi hoc ipso iudicant nos esse sanctos, quod sic vestiamur: peccant utrique; sed tamen humanius peccant, qui ex veste bene de nobis suspicantur, quam qui male. PAN. Esto sane. Sed quae tandem utilitas tot discriminum? CO. Quid tu censes? PAN. Mihi quidem nulla videtur, nisi in pompis, aut in bellis: in pompis enim circumferuntur variae personae, sanctorum, Iudaeorum, ethnicorum: has ex diverso cultu dignoscimus. In bellis autem hoc praestaret cultuum varietas, ut suum quaeque vexillum copiae sequerentur, neque fieret ordinum confusio. CO. Pulcre dicis; et haec vestis est militaris; alius alium ducem sequimur: sed omnes militamus sub uno Caesare Christo. Verum in veste tria spectanda sunt. PAN. Quae? CO. Necessitas, usus et decorum. Cur sumimus cibum? PAN. Ne pereamus fame. CO. Sic

aliquando sumenda vestis, ne pereamus frigore. PAN. Fateor. CO. Hoc melius praestat haec vestis, quam tua: tegit enim et caput et collum et scapulas, unde plurimum est periculi. Usus postulat varia vestium genera. Equitaturo convenit brevis, quiescenti longa; in aestate tenuis, in hieme densa. Sunt Romae, qui singulis diebus ter commutant vestem: mane sumunt duplicatam pellibus, sub meridiem accipiunt simplicem, rursus sub noctem aliquanto crassiorem. Verum non omnibus suppetunt mutatoria: proinde haec vestis reperta est, una ad plurimos usus accommoda. PAN. Qui sic? CO. Si flat Boreas, aut si fervet sol, adducimus cucullam: si calor offendit, demittimus in tergum: si quiescendum est, demittimus vestem: si ambulandum, subducimus, aut succingimus etiam. PAN. Non pessime sapuit, quisquis hoc invenit. CO. Est autem hoc ad bene vivendum praecipuum, ut homo consuescat esse paucis contentus: alioqui si deliciis aut affectibus indulgere coeperimus, nullus erit finis. At nulla vestis inveniri potuit, quae una tot commoditatibus subserviret. PAN. Assentior. CO. Nunc decorum inspiciamus. Dic mihi bona fide, si tu sumeres uxoris tuae vestem, nonne dicerent omnes te facere praeter decorum? PAN. Dicerent me insanire. CO. Quid tu diceres, si illa sumeret vestem tuam? PAN. Fortasse nihil mali dicerem, sed contunderem eam bonis fustibus. CO. Atqui nihil refert, qua veste utaris. PAN. Heic plurimum refert. CO. Nec mirum. Nam et ethnicorum leges puniunt virum ac foeminam, si diversi sexus cultum sumpserint. PAN. Nec iniuria. CO. Age, quid si senex octogenarius sumeret sibi vestitum adolescentis quindecim annos nati, aut contra, si iuvenis sumeret vestem senis, nonne dicant omnes, rem esse fustuario dignam? Aut si anus coleretur ad modum adolescentulae, et contra? PAN. Admodum. CO. Itidem,

si laïcus sumat cultum sacerdotis, contra sacerdos laïci. PAN. Uterque faceret indecore. CO. Quid si privatus sumeret ornamentum principis, aut sacerdos privatus episcopi, num faceret indecore? PAN. Scilicet. CO. Quid si civis sumeret cultum militis, plumas, ceteraque stultitiae Thrasonicae *) insignia? PAN. Rideretur. CO. Quid si inter milites Anglus gestaret crucem albam, Helvetius rubram, Gallus nigram? PAN. Faceret impudenter. CO. Quid itaque miraris nostrum hunc cultum? PAN. Quid intersit inter privatum et principem, inter virum ac foeminam, scio: quid intersit inter monachum ac non monachum, nescio. CO. Quid interest inter pauperem et divitem? PAN. Fortuna. CO. Et tamen indecorum esset, si pauper imitaretur cultum divitis. PAN. Verum, ut nunc ferme coluntur divites. CO. Quid inter fatuum et sapientem? PAN. Aliquanto plus quam inter divitem et tenuem. CO. Nonne moriones aliter vestiuntur, quam qui sapiunt? PAN. Nescio quid vos deceat, attamen vester cultus non multum abest ab illorum cultu, si quis addat auriculas et tintinnabula. CO. Hoc plane deest: et sumus huius mundi moriones, si modo vere sumus quod profitemur. PAN. Quid vos sitis, nescio: illud scio, multos esse moriones, gestantes auriculas et tintinnabula, qui plus sapiant iis, qui gestant pilea suffulta pellibus, epomides, reliquaque sapientum insignia. Itaque mihi stultissimum videtur, sapientiam profiteri veste potius quam ipsa re. Vidi quendam plus quam morionem, qui gestabat vestem usque ad talos demissam, epomidem magistri nostri: aderat et vultus, qui videri posset gravis theologi: disputabat apud omnes non sine specie gravitatis: magnatibus autem non minus

*) *Thraso* nomen proprium gloriosi et insanientis militis est apud Terentium in Eunucho, ἀπὸ τοῦ θράσους, hoc est, ab insolentia, et ferocitate. Hinc thrasonicus pro arrogans, ferox

erat iucundus, quam quivis alius morio, quum stultitiae genere superaret omnes. CO. Quid igitur tu postulas? ut princeps, qui ridet morionem, commutet cum illo vestem? PAN. Fortassis hoc postularet aliquando decorum, quod tu proponis, si libeat repraesentare veste quidquid est in animo. CO. Urges tu quidem; sed tamen arbitror non sine caussa vestem suam additam morionibus. PAN. Ob quam? CO. Ne laedantur a quoquam, si quid imprudenter dixerint aut fecerint. PAN. Non dicam interim, quod ista res quosvis irritat potius ad laedendum, adeo ut frequenter e stultis fiant insani. Nec video cur, quum bos cornupeta, qui occiderit hominem, aut canis, aut sus, qui occiderit infantem, afficiantur supplicio: morio qui sceleratiora commiserit, praesidio stultitiae sinatur vivere. Illud expeto, cur vos distinguamini cultu a ceteris? Nam si quaevis caussa sufficit ad diversum cultum, oporteret pistorem aliter vestiri quam piscatorem, calcearium aliter quam vestiarium; aliter pharmacopolam quam oenopolam, aliter aurigam quam nautam. Vos, si sacerdotes estis, cur secus vestimini quam reliqui sacerdotes? Si laïci, cur a nobis differtis? CO. Olim monachi nihil aliud eramus, quam purior pars laïcorum: et hoc intererat inter monachum et alium laïcum, quod nunc interest inter frugalem et probum virum, suis manibus alentem familiam, et inter Snaphanum *) ex praedationum reditu iactantem sese: post Romanus Pontifex addidit nobis suos honores: vestis ex nobis nacta est dignitatem, quae nunc nec laïcorum est, nec sacerdotum; sed tamen huius, qualisqualis est, non puduit aliquando Cardinales et summos Pontifices. PAN. At tandem decorum illud unde sumitur? CO. Nonnunquam ex ipsa rerum natura, non-

*) *Snaphanus* dicebatur praedo, seu latro, subito viatores ex arcibus invadens. Vox desumpta a scloporum genere.

nunquam ex consuetudine mortalium et opinione. Nonne iudicarent omnes absurdum, si quis tergore bubulo sic vestiretur, ut cornua prominerent in capite, et cauda traheretur humi? PAN. Ridiculum sane. CO. Rursum si quis vestem haberet, quae faciem ac manus tegeret, pudenda ostenderet? PAN. Multo absurdius. CO. Ob id notati sunt ab ethnicis quoque scriptoribus, qui multitia sumerent foeminis etiam indecora *). Verecundius enim est nudum esse, qualem te offendimus in vaporario, quam uti veste pellucente. PAN. Ego puto, totum hoc de cultu pendere a consuetudine ac persuasione mortalium. CO. Qui sic? PAN. Non multi sunt dies, quod heic diversati sunt, qui se praedicarent peragrasse varias regiones nuper inventas, et quas in priscorum cosmographorum picturis desideramus. Hi se narrabant pervenisse ad insulam quandam coeli temperatissimi, ubi summi dedecoris loco habebatur tegere corpus. CO. Isti fortassis belluarum ritu vivebant. PAN. Imo, ut aiebant, humanissimam agebant vitam. Degebant sub rege; eum comitabantur ad opus mane, non amplius quam horam, etiam singulis diebus. CO. Quid operis faciebant? PAN. Evellebant radicum genus, quod illis tritici loco est, et tritico tum gratius tum salubrius: quo peracto redeunt ad suum quisque negotium, et quod cuiusque libitum est animo, faciunt. Sancte educant liberos, vitant et puniunt flagitia, sed nullum acerbius quam adulterium. CO. Quo supplicio? PAN. Foeminis ignoscitur; datur hoc sexui: caeterum viris adulterii convictis haec poena est, ut per omnem vitam in publicum prodeant

*) *Multitia* Romanis erant vestes pellucidae sericae vel bombycinae, molli substamine intextae, et in tantum tenues, ut per ea singula membra perspici possent. His utebantur insignes meretrices. Ita Iuvenalis, satyr. 2. perstringens iudices et philosophos inquit: *Sed quid non facient alii, quumtu multitia sumas.*

membro pudendo velo obtecto. CO. O grave supplicium! PAN. Atqui consuetudo persuasit illis, hoc esse quovis supplicio gravius. CO. Ubi contemplor quid possit persuasio, propemodum assentior tibi. Etenim si quis vellet furem aut homicidam afficere extrema ignominia, nonne satis esset si praecideret illi interulam supra nates, si partes pudendas turpiter prominentes lupinis pellibus convestiret, caligas diversis coloribus variegaret; vestem, quae thoracem tegit ac brachia, totam conscinderet, veluti rete faciens e veste, scapulas et pectus nudaret; barbam partim demeteret novacula, partim demitteret, partim intorqueret; capillos tonderet, adderet pileum undique sectum, cum ingenti fasciculo plumarum, ac sic iuberet prodire in publicum? Nonne magis traduceret hominem, quam si morionis cucullam adderet cum auriculis praelongis ac tintinnabulis? Et tamen sic ultro sese ornant milites, ac sibi placent: et reperiunt quibus hoc pulcrum videatur, quum nihil possit esse insanius. PAN. Imo non desunt honesti cives, qui hoc pro viribus aemulentur. CO Atqui si quis nunc conetur Indorum aemulari cultum, qui plumis avium vestiuntur, nonne pueris omnibus videretur insanire? PAN. Prorsus. CO. Atqui quod nos miramur, etiam longe insanius est illo. Proinde ut verum est, nihil esse tam absurdum quod non commendet assuetudo: ita negari non potest, in vestibus esse quoddam decorum, quod apud sanos et cordatos semper decorum est: ac rursus indecorum, quod apud omneis, qui sapiunt, indecorum videri debet. Quis enim non ridet, quoties videt foeminas onustas longa vestis coronide, quae nobilitatem generis caudae longitudine metiuntur? Quanquam hoc non pudet imitari quosdam Cardinales duntaxat in palliis. Et tamen res est adeo violenta consuetudo, ut non sit huic aut illi liberum, mutare quod rece-

ptum est. PAN. Satis de consuetudine. Sed dic tu mihi quid sentias, utrum existimes satius, monachos non differre a ceteris cultu, an differre? CO. Equidem arbitror simplicius et christianius, non aestimari quenquam ex cultu, modo sit honestus ac decorus. PAN. Cur igitur vos non abiicitis cucullas? CO. Cur Apostoli non statim vescebantur cibis quibuslibet? PAN. Nescio: dic tu. CO. Quoniam obstabat invicta consuetudo. Quod enim penitus infixum est animis hominum, multoque usu confirmatum inveteravit, ac velut in naturam abiit, subito tolli sine magna pernicie tranquillitatis humanae non potest: sed ita paullatim submovendum est, quemadmodum ille revulsit pilos caudae equinae *). PAN. Tolerarem, si monachorum omnium esset unus cultus: tot discrimina quis ferat? CO. Hoc malum usus invexit, qui nihil non invehit. Benedictus non commentus est novum cultum, sed is, quo tum utebatur cum suis, erat cultus laici simplicis ac probi. Nec Franciscus invenit novam formam, sed haec erat vestis pauperum ac rusticorum. Posteriores additis quibusdam verterunt rem in superstitionem. Nonne videmus et hodie quasdam anus tenentes sui seculi cultum, qui magis est diversus a cultu horum temporum, quam meus cultus abest a tuo? PAN. Videmus. CO. Itaque quum hunc cultum vides, vides reliquias prisci seculi. PAN. Ergo nihil habet aliud sanctimoniae cultus vester? CO. Nihil prorsus. PAN. Quidam iactant, istos cultus praemonstratos divinitus a diva Virgine matre. CO. Ista sunt hominum somnia. PAN. Sunt qui desperent se posse a morbo revalescere, ni vestiantur cultu Dominicano: imo, qui ne se-

*) Ille, nempe Sertorius, qui, ut suos doceret, Romanorum vim singulatim esse minuendam, caudas duas equorum, alteram seni singulatim dedit evellendam, alteram iuveni universam. Quorum ille perfecit, hic frustra fuit. Val. Max. VII, 3, 6.

peliri quidem velint, nisi in veste Franciscana. CO. Ista qui suadent, aut captatores sunt, aut fatui: qui credunt, superstitiosi. Deus non minus dignoscit nebulonem in veste Franciscana, quam in militari. PAN. At minor est plumarum varietas in avibus, quam in vobis cultus. CO. Annon itaque pulcrum est imitari naturam? sed pulcrius vincere. PAN. Utinam vinceretis et rostrorum varietate! CO. Sed age, varietati quoque patrocinabor, si pateris. Nonne aliter vestitur Hispanus, aliter Italus, aliter Gallus, aliter Germanus, aliter Graecus, aliter Turca, aliter Saracenus? PAN. Scilicet. CO. Et in eadem regione quanta varietas vestium, etiam in eiusdem sexus, aetatis, et ordinis hominibus? Quanto alius cultus Veneto, alius Florentino, alius Romano? Atque haec intra unam Italiam. PAN. Credo. CO. Hinc nata est et nostra varietas. Dominicus sumpsit cultum a probis agricolis eius Hispaniae partis, in qua vixit: Benedictus a rusticis eius Italiae partis, in qua vixit: Franciscus ab agricolis diversae partis, atque item de ceteris. PAN. Proinde quantum video, vos nihilo estis sanctiores nobis, nisi sanctius vixeritis. CO. Imo peiores vobis, qui parum pie viventes, gravius offendamus animos simplicium. PAN. Est igitur aliqua spes de nobis, qui nec patronum habemus, nec cultum, nec regulam, nec professionem? CO. Habes, o bone; vide ut serves: quaere a susceptoribus tuis, quid professus sis in baptismo, quam vestem illic acceperis. Et humanam regulam desideras, qui regulam evangelicam professus sis? Desideras hominem patronum, qui patronum habeas Iesum Christum? Quum duceres uxorem, nihil professus es? Cogita quid debeas coniugi, quid liberis, quid familiae; et senties te plus habere sarcinae, quam si Francisci regulam professus esses. PAN. Credisne ullum pandocheum ingredi coelum? CO. Quidni? PAN. Multa

fiunt ac dicuntur in hac domo, quae parum respondent Evangelio. CO. Quae? PAN. Alius bibit plus satis, alius obscoene loquitur, quidam rixantur, quidam obtrectant: denique an cetera sint casta, nescio. CO. His occurrendum est, quantum potes: si non potes, certe ne alas quaestus caussa haec mala, neve accersas PAN. Nonnunquam parum bonae fidei sum in vino. CO. Qui sic? PAN. Ubi sensero illos plus satis incalescere, largiter aquam admisceo. CO. Istud quidem levius est, quam si quibuslibet vendas vinum periculosis medicamentis infectum. PAN. Dic mihi serio, quot dies fuisti in hoc itinere? CO. Mensem ferme. PAN. Quis interim vos curat? CO. Nonne bene curantur, qui habent uxorem, liberos, parentes, et cognatos? PAN. Saepenumero. CO. Tu non habes nisi unam uxorem, nos centum: tu non nisi unicum patrem, nos centum: tu non nisi unicam domum, nos centum: tu non nisi paucos liberos, nos innumeros: tu non nisi paucos cognatos, nos infinitos. PAN. Qui sic? CO. Quia latius se porrigit cognatio spiritus, quam carnis. Et ita nobis pollicitus est Christus, et experimur verum quod pollicitus est. PAN. Nae tu mihi praebuisti sat lepidum convivam: emoriar, nisi malim hanc confabulationem, quam pastoris mei compotationem. Cras dignaberis aliquid dicere populo. Et si posthac continget te hac facere iter, scito tibi heic paratum locum. CO. Quid si alii veniant? PAN. Non erunt ingrati, modo tui similes. CO. Meliores, uti spero. PAN. Verum inter tam multos malos quomodo dignoscam bonos? CO. Dicam paucis, sed in aurem. PAN. Dic. CO. Meminero: et faciam.

ABBATIS ET ERUDITAE.

ANTRONIUS, MAGDALIA.

AN. Quam heic ego suppellectilem video? MA. An non elegantem? AN. Nescio quam elegantem; certe

parum decoram et puellae et matronae. MA. Quam ob rem? AN. Quia librorum plena sunt omnia. MA. Tu, tantus natu, tum abbas et aulicus, nunquam vidisti libros in aedibus heroinarum? AN. Vidi, sed Gallice scriptos: heic video Graecos et Latinos. MA. An soli Gallice scripti libri docent sapientiam? AN. Sed decet hoc heroinas, ut habeant quo delectent otium. MA. An solis heroinis licet sapere et suaviter vivere? AN. Male connectis, sapere et suaviter vivere: non est muliebre sapere: heroinarum est suaviter vivere. MA. Nonne omnium est bene vivere? AN. Opinor. MA. Qui potest autem suaviter vivere, qui non vivat bene? AN. Imo qui potest suaviter vivere, qui vivat bene? MA. Ergo tu probas eos, qui vivunt male, modo suaviter? AN. Arbitror illos bene vivere, qui vivunt suaviter. MA. Sed ista suavitas unde proficiscitur? e rebus extrariis, an ex animo? AN. E rebus extrariis. MA. O subtilem abbatem, sed crassum philosophum! Dic mihi, quibus rebus tu metiris suavitatem? AN. Somno, conviviis, libertate faciendi quae velis, pecunia, honoribus. MA. Verum, si istis rebus Deus addiderit sapientiam, num vives suaviter? AN. Quid appellas sapientiam? MA. Hoc est, si intelligeres hominem non esse felicem, nisi bonis animi; opes, honores, genus neque feliciorem reddere neque meliorem. AN. Valeat ista quidem sapientia. MA. Quid si mihi suavius sit legere bonum auctorem, quam tibi venari, potare, aut ludere aleam; non videbor tibi suaviter vivere? AN. Ego non viverem. MA. Non quaero, quid tibi sit suavissimum, sed quid deberet esse suave. AN. Ego nolim meos monachos frequentes esse in libris. MA. At meus maritus hoc maxime probat. Sed quam ob rem tandem non probas hoc in monachis tuis? AN. Quoniam experior illos minus morigeros: responsant ex Decretis, ex Decretalibus, ex Petro, ex Paulo. MA. Im-

peras igitur quae pugnant cum Petro et Paulo? AN. Quid illi doceant, nescio: sed tamen non amo monachum responsatorem: neque velim quenquam meorum plus sapere, quam ego sapiam. MA. Istud ita vitari possit, si tu des operam, ut quam plurimum sapias. AN. Non est otium. MA. Qui sic? AN. Quia non vacat. MA. Non vacat sapere? AN. Non. MA. Quid obstat? AN. Prolixae preces, cura rei domesticae, venatus, equi, cultus aulae. MA. Itane ista tibi sunt potiora sapientia? AN. Nobis sic usu venit. MA. Iam illud mihi dicito, si quis Iupiter hanc potestatem tibi daret, ut posses et monachos tuos et te ipsum vertere in quodcunque animal velles, an illos in porcos verteres, te ipsum in equum? AN. Nequaquam. MA. Atqui sic vitares, ne quis plus te uno saperet. AN. Mea non magni referret, quod genus animantis essent monachi, modo ipse essem homo. MA. An hominem esse censes, qui nec sapiat nec velit sapere? AN. Mihi sapio. MA. Et sibi sapiunt sues. AN. Videre mihi sophistria quaepiam; ita argutaris. MA. Non dicam quid tu mihi videaris. Sed cur haec displicet supellex? AN. Quia fusus et colus sunt arma muliebria. MA. Nonne matronae est, administrare rem domesticam, erudire liberos? AN. Est. MA. An rem tantam existimas administrari posse sine sapientia? AN. Non arbitror. MA. At hanc sapientiam docent me libri. AN. Ego domi habeo sexaginta duos monachos; tamen nullum librum reperies in meo cubiculo. MA. Bene itaque prospectum est monachis illis. AN. Feram libros, non fero Latinos. MA. Quapropter? AN. Quia non convenit ea lingua foeminis. MA. Exspecto caussam. AN. Quia parum facit ad tuendam illarum pudicitiam. MA. Ergo nugacissimis fabulis pleni libri Gallice scripti faciunt ad pudicitiam? AN. Aliud est. MA. Dic istud, quidquid est, aperte. AN. Tutiores sunt a sacerdotibus, si nesciant Latine. MA. Imo

istinc minimum est periculi vestra opera; quandoquidem hoc agitis sedulo, ne sciatis Latine. AN. Vulgus ita sentit, quia rarum et insolitum est, foeminam scire Latine. MA. Quid mihi citas vulgum, pessimum bene gerendae rei auctorem? Quid mihi consuetudinem, omnium malarum rerum magistram? Optimis assuescendum: ita fiet solitum, quod erat insolitum: et suave fiet, quod erat insuave; fiet decorum quod videbatur indecorum. AN. Audio. MA. Nonne decorum est, foeminam in Germania natam discere Gallice? AN. Maxime. MA. Quam ob rem? AN. Ut loquatur cum his, qui sciunt Gallice. MA. Et mihi putas indecorum, si discam Latine, ut quotidie confabuler cum tot auctoribus tam facundis, tam eruditis, tam sapientibus, tam fidis consultoribus? AN. Libri adimunt multum cerebri foeminis, quum alioqui parum illis supersit. MA. Quantum vobis supersit, nescio; certe mihi quantulumcunque est, malim in bonis studiis consumere, quam in precibus sine mente dictis, in pernoctibus conviviis, in exhauriendis capacibus pateris. AN. Librorum familiaritas parit insaniam. MA. An colloquia combibonum, scurrarum et sannionum tibi non pariunt insaniam? AN. Imo depellunt taedium. MA. Qui fiat igitur, ut tam amoeni confabulones mihi pariant insaniam? AN. Sic aiunt. MA. At aliud ipsa loquitur res. Quanto plures videmus, quibus immodica potatio, et intempestiva convivia, quibus temulenta pervigilia, quibus impotentes affectus pepererunt insaniam! AN. Ego sane nollem uxorem doctam. MA. At ego mihi gratulor, cui contigerit maritus tui dissimilis. Nam et illum mihi, et me illi cariorem reddit eruditio. AN. Immensis laboribus comparatur eruditio, ac post moriendum est. MA. Dic mihi, vir egregie, si cras tibi moriendum esset, utrum malles mori stultior an sapientior? AN. Si citra laborem contingeret sapien-

tia. MA. Sed nihil homini citra laborem contingit in hac vita: et tamen quidquid paratum est, quantisvis laboribus comparatum est, heic relinquendum est; cur pigeat nos in re omnium pretiosissima sumere laboris aliquid, cuius fructus nos in alteram quoque vitam comitatur? AN. Frequenter audivi vulgo dici, foeminam sapientem bis stultam esse. MA. Isthuc quidem dici solet, sed a stultis. Foemina quae vere sapit, non videtur sibi sapere; contra, quae quum nihil sapiat, sibi videtur sapere, ea demum bis stulta est. AN. Nescio quomodo fit, ut quemadmodum clitellae non conveniunt bovi, ita nec literae mulieri. MA. Atqui negare non potes, quin magis quadrent clitellae bovi, quam mitra asino aut sui. Quid sentis de Virgine matre? AN. Optime. MA. Nonne versabatur in libris? AN. Versabatur; at non in istis. MA. Quid igitur legebat? AN. Horas canonicas. MA. Ad quem usum? AN. Ordinis Benedictini. MA. Sit ita sane. Quid Paula et Eustochium *)? nonne versabantur in sacris libris? AN. Verum istuc nunc rarum est. MA. Sic olim rara avis erat Abbas indoctus, nunc nihil vulgatius: olim principes et Caesares eruditione non minus quam imperio praeminebant. Neque tamen usque adeo rarum est, quam tu putas: sunt in Hispania, sunt in Italia non paucae mulieres adprime nobiles, quae cum quovis viro queant contendere: sunt in Anglia Moricae, sunt in Germania Bilibaldicae et Blaurericae. Quod nisi caveritis vos, res eo tandem evadet, ut nos praesideamus in scholis theologicis, ut concionemur in templis; occupabimus mitras vestras. AN. Ista Deus avertat. MA. Imo

*) *Paulam* hanc, matronam Romanam, mortuo marito, plurimas suas facultates in pauperes erogasse ferunt, eiusque filiam *Eustachium* non solum literarum latinarum, graecarum et hebraicarum fuisse peritissimam, sed in sacra scriptura supra sexum versatam. Vixerunt tempore Hieronymi.

vestrum erit hoc avertere. Quod si pergetis ut coepistis, citius anseres concionaturi sint, quam vos mutos pastores ferant. Videtis iam inverti mundi scenam: aut deponenda est persona, aut agendae sunt suae cuique partes. AN. Unde incidi in hanc foeminam? Si quando vises nos, ego te suavius accipiam. MA. Quibus modis? AN. Saltabimus, bibemus affatim, venabimur, ludemus, ridebimus. MA. Mihi quidem iam nunc ridere libet.

EPITHALAMIUM PETRI AEGIDII.

ALYPIUS, BALBINUS, MUSAE.

AL. Deum immortalem! quod ego novum spectaculum heic video? BA. Aut tu vides quod nusquam est, aut mei parum prospiciunt oculi. AL. Atqui mirum spectaculum est et amabile. BA. Enecas: dic, ubi vides? AL. Ad laevam in hoc colle nemoroso. BA. Collem video. AL. Non vides puellarum chorum? BA. Quid tibi venit in mentem, ut nos ad istum modum ludos facias? Ego ne muscam quidem puellam usquam conspicor. AL. Tace: prodeunt e nemore. Papae, qui nitor, quae gratia! non humanum est hoc spectaculum. BA. Quae hunc agitant intemperiae? AL. Agnosco; novem sunt Musae cum tribus Gratiis: demiror quid agant; nunquam vidi cultiores aut magis alacres: omnes sunt redimitae lauro, et suum quaeque gerit organum. Porro Gratiae quam amabiliter sibi haerent! quam decet nullo adstricta cingulo vestis ac liberis diffluens laciniis! BA. At ego nunquam audivi quenquam magis delirantem, quam te. AL. Imo neminem vidisti me feliciorem. BA. Cur heic solus habes oculos? AL. Quia non bibisti ex fonte Musarum: nam his solis conspicuae sunt Musae. BA. Ego affatim hausi e fonte Scoti. AL. Non ille fons est Musarum, sed lacus ranarum. BA. Non potes efficere,

ut et ipse videam hoc spectaculi? AL. Possem, siquidem adesset laurus: nam liquor e fonte limpido, ramo lauri adspersus, oculos reddit huiusmodi spectaculorum perspicaces. BA. Ecce laurus: ecce fonticulus. AL. Commodum profecto. BA. Asperge. AL. Intende: videsne? BA. Quantum antea. Asperge rursus. AL. Iamne vides? BA. Tantundem. Asperge copiosius. AL. Iam vides, opinor. BA. Imo vix te video. AL. Miser, quam penitus oculos tuos obsedit *τὸ σκότος!* Haec ars vel aurigae daret oculos. Verum non est quod crucieris: praestiterit fortasse non videre, ne tali praemio videas Musas, quali Actaeon vidit Dianam. Periculum enim esset, ne te vertant in histricem aut aprum silvestrem aut porcum aut camelum aut ranam aut graculum. Efficiam tamen ut audias, modo ne obstrepas. Iam huc deflectunt viam: occurramus. *Χαίρετε, τρισπόθητοι θεαί.* MU. *Καὶ σὺ μάλα χαῖρε, φιλόμουσε.* AL. Quid vellicas? BA. Non praestas quod promiseras. AL. Annon audis? BA. Audio, sed velut asinus lyram. AL. Loquar igitur Latine. Quonam est iter tam cultis, tamque alacribus? Num invisitis Lovaniensium Academiam? MU. Bona verba. AL. Quam ob rem? MU. Quis nunc illic nobis locus, ubi tot porci obgrunniunt, obrudunt asini, obblactiunt cameli, obstrepunt graculi, obgarriunt picae? AL. Atqui sunt et illic quibus vestrum numen est venerandum. MU. Scimus; eoque post annos aliquot illuc commigrabimus. Nondum revoluta seculorum periodus diem illum fatalem advexit. Erit enim qui illic nobis amoenum exstruet domicilium, vel templum potius, quo vix alibi magnificentius ac sanctius. AL. Non est fas scire quisnam tantum decus invecturus sit nostrae ditioni? MU. Tibi fas est, nostrorum sacrorum mystae. Non dubium est, quin tibi notum sit toto orbe celebre Buslidianorum nomen. AL. Heroicum genus nominasti, et ornandis summorum

principum aulis natum. Quis enim non veneratur magnum illum Franciscum Buslidium Besontinae ecclesiae praesulem *), qui unus non unum Nestorem praestitit Philippo maximi Maximiliani filio **), Caroli, qui maior futurus est, patri? MU. O felices nos, nisi fata virum illum terris invidissent! Quantus erat ille Maecenas honestorum studiorum, quam candidus fautor ingeniorum! Sed reliquit fratres duos, Aegidium, admirabili iudicio prudentiaque virum, et Hieronymum. AL. Hieronymum novimus, omni literarum genere perpolitum, omni virtutum genere decoratum. MU. Nec eum fata longaevum esse patientur, tametsi nemo dignior est immortalitate. AL. Unde ista nostis? MU. Apollo nobis denarravit. AL. Quaenam est ista fatorum invidia, ut optima quaeque protinus subducant? MU. Id quidem non est huius temporis philosophari: sed Hieronymus heic summa cum laude moriens, universas opes suas destinabit instituendo Lovanii collegio, in quo gratis et publicitus tres linguas eruditissimi viri profitebuntur. Ea res magnum ornamentum adiunget et studiis et Caroli gloriae. Tum non illibenter versabimur Lovanii. AL. Quo nunc igitur est iter? MU. Antverpiam. AL. Musae et Gratiae ad mercatum? MU. Nequaquam; imo ad nuptias. AL. Quid virginibus cum nuptiis? MU. Ad tales nuptias non est indecorum ire virgines. AL. Quas igitur nuptias narras? MU. Sanctas, puras, castas, ad quas non puderet ipsam adire Palladem; et arbitror adfuturam. AL. Non est fas scire sponsi

*) *Besontium* vel *Bisontium* metropolis Burgundiae, vulgo *Besancon.*

**) Est hic Philippus XXIX, Hollandiae comes, filius Maximiliani Caesaris et Mariae, Caroli bellicosi filiae. In Hispania Ioannam, Ferdinandi regis filiam, uxorem duxit, et ita iure matrimonii regni Hispanici administrationem adeptus anno 1506. in civitate Brugensi obiit, relictis duobus filiis Carolo et Ferdinando, et quatuor filiabus.

nomen et sponsae? MU. Arbitror tibi non ignotum esse candidissimum illum iuvenem, et omnibus politioris literaturae deliciis expolitissimum, Petrum Aegidium. AL. Gemmam nominasti, non hominem. MU. Ei nubet Cornelia, virguncula vel ipso digna Apolline. AL. Ille quidem vestri cultor eximius a teneris annis fuit. MU. Huic igitur canemus epithalamium. AL. Et saltabunt Gratiae? MU. Non modo saltabunt, verum etiam duo candidissima pectora indissolubilibus mutuae benevolentiae nodis copulabunt, ut nihil unquam inter illos possit incidere vel irae vel taedii. Illa perpetuum nihil audiet, nisi, Mea lux: ille vicissim nihil, nisi, Anime mi. Atque huic iucunditati ne senectus quidem quidquam detrahet, imo potius adiunget aliquid. AL. Demirarer, si, qui sic vivunt, possint senescere. MU. Recte mones: nam maturitas erit potius, quam senectus. AL. Atqui novi permultos, quibus intra menses treis istae verborum blanditiae longe in diversum versae sunt, et in convivio pro lepidis iocis volitabant disci et quadrulae. Maritus pro, Anime mi, audiebat, Fungus, lagena, spongia: uxor, Scropha, Acco *), vomica. MU. Vera praedicas: sed istiusmodi nuptiae Gratiis iratis coierant; heic perpetuo morum iucunditas alet mutuam benevolentiam. AL. Narras tu quidem raram matrimonii felicitatem. MU. Tam raras virtutes rara decet felicitas. AL. Quid? coibunt nuptiae absque Iunone et Venere? MU. Iuno quidem non aderit, rixosa Dea, et cui raro bene convenit cum suo Iove. Ne Venus quidem illa terrestris et ebriosa, verum altera illa coelestis, quae conciliat formas animorum. AL. Proinde sterile matrimonium mihi narras. MU. Nequaquam; imo felicissime foecundum. AL. Quid illa coelestis gignit, nisi animos?

*) *Acco* nomen mulieris ob stultitiam nobilis, ita ut in proverbium abierit.

MU. Imo addit et corpora, sed ipsis animis morigera, perinde quasi gemmeo myrothecio indas opobalsamum. AL. Ubinam est ea? MU. En tibi procul adventat. AL. Video: Deum immortalem, qui fulgor, quae formae maiestas! ad hanc quidem altera Venus invenusta est. MU. Vides quam modesti Cupidines, nequaquam caeci, quemadmodum illi, quibus altera dementat animos mortalium, sed oculatissimi: nec habent insanas faces, sed ignes placidissimos; nec habent plumbeas cuspides, quibus immittunt odium amantis, ac miseros animos amore non mutuo discruciant. AL. Plane matrem referunt. O felicem illam domum, et superis egregie caram? Ceterum licetne audire epithalamium carmen, quod illi destinastis? MU. Imo rogamus, ut libeat audire.

CLIO.

Candida laurigero nubit Cornelia Petro.
Auspiciis adsint numina dextra bonis.

MELPOMENE.

Contíngat illis túrturum concórdia,
Corniculae vivácitas.

THALIA.

*'Ille caritáte Gracchum Tíberium praecésserit *),*
Quí suae vitam ánteposuit cóniugis Cornéliae.

EUTERPE.

'Illa caritáte superet cóniugem Admetí ducis,
Quaé volens mortém mariti mórte mutavít sua.

TERPSICHORE.

Ille non flagret leviore flamma,
Attamen fato meliore, quam olim
*Plautius **) raptae sociae gravatus*
Esse superstes.

*) Tib. et C. Gracchorum patrem. Cf. Plut. Tib. Gracch. c. 1. et Val. Max.

**) Valerius Maximus lib. 4. cap. 6. de amore coniugali duo narrat exempla Plautiorum, alterum, C. Plautii Numidae, qui

ERATO.

Illa non flagret leviore flamma,
Attamen longe meliore fato,
Casta quam sanctum deamavit olim
Porcia Brutum *).

CALLIOPE.

Sponsum moribus undiquaque sanctis
Nec Nasica probatus antecellat **).

URANIA

Uxor moribus undiquaque castis
Vincat Sulpitiam Paterculanam ***).

POLYHYMNIA.

Laudetur simili prole puerpera,
Accrescat domui res simul et decus;
Sed livore vacet, si fieri potest
Factis egregiis debita gloria.

AL. Prorsus inviderem illi Petro Aegidio, nisi tantus esset hominis candor, ut ipse nemini possit invidere. MU. Sed iam tempus est, ut coeptum carpamus iter. AL. Numquid est quod interim velitis renuntiari Lovanium? MU. Ut nostro nomine salutes amicos omnes candidos, ac nostri studiosos, sed prae ceteris vetustissimum nostri chori cultorem Ioannem Paludanum, Iodocum Gaverium, Martinum Dorpium, et Ioannem Borsalum. AL. Id quidem fiet diligenter.

morte uxoris audita, doloris impotens pectus suum gladio percussit: alterum M. Plautii, qui quum Tarentum appulisset, atque ibi uxor eius Orestilla morbo decessisset, funerata ea, atque in rogum imposita, inter officium ungendi, et osculandi, stricto ferro incubuit.

*) Porcia Catonis filia, quum maritum suum Brutum apud Philippos interemptum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones hausit, et se suffocavit.

**) Scipio Nasica, qui a Senatu vir optimus iudicatus matrem Deorum primitus advectam hospitio excepit.

***) Sulpitia, Paterculi filia, Fulvii Flacci uxor, ob pudicitiam e centum matronis lecta fuit ad dedicandum Romae Veneris simulacrum.

Quid ceteris? MU. Dicam in aurem. AL. Res non est magni sumptus *): itaque fiet quam primum.

EXORCISMUS, sive SPECTRUM.

THOMAS, ANSELMUS.

TH. Quid est bonae rei, quod tecum rides tam suaviter, quasi thesaurum nactus sis? AN. Non procul aberrat a scopo tua divinatio. TH. At non imparties sodali quidquid istuc est boni? AN. Imo iam dudum optabam mihi dari quempiam, in cuius sinum effunderem hoc meum gaudium. TH. Age igitur, imparti. AN. Audivi modo fabulam lepidissimam, quam iures esse comicum figmentum, nisi mihi locus, personae, totaque res esset tam nota, quam tu notus es mihi. TH. Audire gestio. AN. Nostine Polum, Fauni generum? TH. Maxime. AN. Is est et auctor et actor huius fabulae. TH. Facile crediderim. Nam ille vel absque persona possit quamvis agere fabulam. AN. Sic est. Nosti, opinor, et praedium, quod habet non ita procul a Londino? TH. Phy: non semel illic compotavimus. AN. Agnoscis igitur viam utrinque arboribus pari digestis intervallo septam. TH. Ad laevam aedium partem, altero fere balistae iactu. AN. Tenes. Alterum viae latus habet alveum siccum, dumis ac vepribus obsitum: e ponticulo iter est in apertam planitiem. TH. Memini. AN. Iampridem vagabatur rumor ac fabula per eius loci rusticos, iuxta ponticulum hunc obversari spectrum quoddam, cuius sub inde exaudirentur miserandi eiulatus: suspicabantur animam esse cuiuspiam, quae diris cruciatibus torqueretur. TH. Quis auctor erat istius rumoris? AN. Quis, nisi Polus? Hoc prooemium praestruxerat suae fabulae. TH. Quid isti venit in mentem, ut ista confingeret? AN. Nescio; nisi quia sic est hominis in-

*) Videtur hoc dictum in aurem, *ut suspendant sese.*

genium; gaudet huiusmodi commentis ludere stultitiam populi. Dicam quid nuper designarit huius generis. Simul equitabamus aliquammulti Richemondam; inter quos erant, quos tu diceres cordatos homines. Coelum erat mire serenum, nec ulla usquam nubecula suffuscatum. Ibi Polus, intentis in coelum oculis, signavit totam faciem ac scapulas imagine crucis; et vultu ad stuporem composito, ita secum: Deum immortalem, quid ego video? Rogantibus qui proxime equitabant, quid videret, rursus obsignans se maiore cruce: Avertat, inquit, clementissimus Deus hoc ostentum. Quum instarent aviditate cognoscendi, ille defixis in coelum oculis, ac digito commonstrans coeli locum, Nonne, inquit, videtis illic immanem draconem, igneis armatum cornibus, caudain circulum retorta? Quum negarent se videre, atque ille iussisset, oculos intenderent, ac locum subinde commonstraret, tandem unus quispiam, ne videretur parum oculatus, affirmavit se quoque videre. Hunc imitatus est unus item atque alter: pudebat enim non videre quod tam esset perspicuum. Quid multis? Intra triduum rumor hic totam Angliam pervaserat, tale portentum apparuisse. Mirum autem quantum fama popularis addidit fabulae. Nec deerant qui, quid sibi vellet ostentum, interpretarentur serio. Horum stultitia ille, qui commentus fuerat argumentum, magna cum voluptate fruebatur. TH. Agnosco hominis ingenium. Sed redi ad spectrum. AN. Interea commodum divertit ad Polum Faunus quidam sacerdos, ex eorum genere quibus non satis est appellari Latine regulares, nisi Graece cognomen idem accinatur *), parochus vici illic alicunde vicini. Is sibi non vulgariter videbatur sapere, praesertim in rebus sacris. TH. Intelligo; repertus est actor fabulae. AN. Super coenam ortus est

*) Vocantur enim Canonici, a κανων, regula.

sermo de rumore spectri. Quum Polus sentiret, Fauno rumorem hunc non solum auditum esse, verum etiam creditum, coepit hominem obtestari, vir doctus ac pius succurreret animulae tam dira patienti: et, Si quid dubitas, inquit, explora rem, obambula ad decimam iuxta ponticulum illum, et audies miserum eiulatum: adiunge tibi quem voles comitem; ita et tutior audies, et certius. TH. Quid deinde? AN. Coena peracta Polus ex more abit venatum, aut aucupatum. Faunus obambulans, quum iam tenebrae sustulissent certum de rebus iudicium, tandem audit miserandos gemitus: hos Polus artifex mire effingebat, abditus illic in vepreto, adhibita ad id olla fictili, quo vox e cavo reddita lugubrius quiddam sonaret. TH. Haec fabula, ut video, vincit Phasma Menandri *). AN. Magis istuc dices, si totam audieris. Faunus domum se recepit, narrare cupiens, quid audisset. Polus alia via compendiaria iam anteverterat. Ibi Faunus narrat Polo, quod erat actum, et aliquid etiam affingit, quo res esset admirabilior. TH. Poterat interim Polus tenere risum? AN. Illene? Vultum habet in manu. Dixisses rem serio agi. Tandem Faunus, vehementer obtestante Polo, suscepit negotium exorcismi, ac totam eam noctem agit insomnem, dum dispicit, quibus modis rem aggrederetur tuto: nam sibi quoque misere metuebat. Primum itaque congesti sunt exorcismi efficacissimi, et additi novi nonnulli per viscera beatae Mariae, per ossa beatae Werenfridae **). Deinde delectus est locus in planitie vicina vepreto, unde vox exaudiebatur: circumductus est circulus satis amplus, qui crebras haberet cruces, variasque notulas. Haec

*) Menander Atheniensis, Graecorum Comicorum doctissimus, conscripsit LXXX Comoedias, inter quas *Phasma*, i, e spectrum, fabulae nomen est; in qua puella potiebatur amatore suo, ficta apparitione Deae, cui fiebant sacra.

**) Apud Anglos olim haec diva magno fuit in honore

omnia peragebantur verbis conceptis. Adhibitum est vas ingens, plenum aquae consecratae. Addita est in collum sacra stola, quam vocant, unde pendebat initium Evangelii secundum Ioannem. In loculis habebat cerulam, a Romano pontifice quotannis consecrari solitam, quae vulgo dicitur Agnus Dei. His armis olim se muniebant adversus noxios daemones, priusquam illis Francisci cuculla coepit esse formidabilis. Haec omnia procurata sunt, ne, si spiritus malus esset, impetum faceret in exorcistam. Nec tamen ausus est se solum huic circulo committere: sed decretum est, adhibendum esse sacerdotem alterum. Ibi Polus metuens, ne, si nasutior adiunctus fuisset, proderetur fabulae mysterium, adiungit parochum quendam ex vicinia, cui rem totam aperit: sic enim postulabat actio fabulae; et erat is qui a tali ludo non abhorreret. Postridie rebus omnibus rite praeparatis, sub horam decimam Faunus cum parocho circulum ingreditur. Polus, qui praecesserat, e vepreto gemit miserabiliter. Faunus auspicatur exorcismum. Interim Polus clam per tenebras subducit se in villam proximam. Illinc adducit aliam personam fabulae: nec enim poterat nisi per multos agi. TH. Quid faciunt? AN. Conscendunt equos nigros, ignem occultum secum ferunt. Ubi non procul abessent a circulo, ignem ostentant, quo metu Faunum abigerent e circulo. TH. Quantum operae sumpsit Polus ille, ut falleret! AN. Sic est homo. Verum ea res propemodum pessime cesserat illis. TH. Qui sic? AN. Nam equi, subito prolato igne consternati, parum abfuit quin et se praecipitarent et sessores. Habes primum actum fabulae. Ubi reditum est in colloquium, Polus velut ignarus omnium, rogat quid esset actum. Ibi Faunus narrat, sibi conspectos duos teterrimos cacodaemones, in nigris equis, oculis igneis, ac naribus spirantes ignem, qui ten-

tassent ingredi circulum, verum efficacibus verbis abactos in malam rem. His rebus quum accrevisset animus Fauno, postero die summo cum apparatu rediit in circulum: quumque diu multis obtestationibus provocasset spectrum, Polus rursum cum collega suo procul ostendit sese ex equis atris, horrendo fremitu, quasi cuperent irrumpere in circulum. TH. Nihil habebant ignis? AN. Nihil; nam id male cesserat. Sed audi aliud commentum. Ducebant longum funem: eo leviter per humum tracto, dum hinc atque hinc uterque se proripit, velut abacti exorcismis Fauni, sacerdotem utrumque una cum vase, quod habebant aquae sacrae plenum, provolvunt in terram. TH. Hoc praemii tulit pro sua actione parochus? AN Tulit: et tamen maluit hoc perpeti, quam deserere coeptam fabulam. His ita gestis, ubi reditum est ad colloquium, depraedicat apud Polum Faunus, quanto fuisset in periculo, et quam fortiter utrumque cacodaemonem suis verbis profligasset: iamque certam conceperat fiduciam, nullum esse tam noxium aut impudentem daemonem, qui posset in circulum irrumpere. TH. Faunus ille non multum abest a fatuo. AN. Nihil adhuc audisti. Hucusque progressa fabula, commodum supervenit Poli gener: nam eius filiam duxerat natu maximam; iuvenis, ut scis, ingenio mire festivo. TH. Scio; nec abhorrens ab huiusmodi iocis. AN. Abhorrens? Nullum ille vadimonium non desereret, si talis vel spectanda vel agenda esset fabula. Huic socer rem omnem denarrat, atque illi delegat partes, ut animam agat. Sumit ornatum, ac lubens; convolvit se linteo, quemadmodum apud nos solent funera: habet prunam vivam in testa, quae per linteum reddebat speciem incendii. Sub noctem itum est ad locum, ubi haec agebatur fabula. Audiuntur miri gemitus. Faunus expedit exorcismos omnes. Tandem procul inter vepretum

ostendit sese anima, subinde ostentans ignem, ac misere suspirans. Hanc quum Faunus obtestaretur, ut eloqueretur quisnam esset, subito prosiliit e vepreto Polus ornatu cacodaemonis, fictoque fremitu: Nihil, inquit, tibi iuris est in hanc animam; mea est: ac subinde procurrit usque ad oram circuli, velut impetum facturus in exorcistam; moxque velut submotus verbis exorcismi, et vi aquae sacrae, quam illi multam aspersit, retrocessit. Tandem abacto paedagogo daemone, nascitur dialogismus Fauni cum anima. Percunctanti et obtestanti respondit, se esse animam hominis Christiani. Rogata, quo nomine vocaretur, respondit: Faunus. Faunus, inquit, idem mihi nomen est. Iamque ex communi nomine res coepit illi magis esse cordi, ut Faunus Faunum liberaret. Quum Faunus multa percunctaretur, ne diutina confabulatio proderet fucum, subducebat sese anima, negans sibi fas esse diutius colloqui, quod tempus urgeret, quo cogeretur abire, quo liberet daemoni: pollicita tamen est, sese postridie redituram hora qua fas esset. Rursus convenitur in aedibus Poli, qui choragus erat fabulae. Ibi denarrat exorcista, quid esset gestum, nonnulla etiam admentiens, quae sibi tamen persuadebat esse vera. Adeo favebat negotio quod agebatur. Iam hoc compertum erat, scilicet, animam esse Christianam, quae sub inclementissimo daemone diris cruciatibus vexaretur. Huc omnis conatus intenditur. Verum in exorcismo proximo ridiculum quiddam accidit. TH. Obsecro, quidnam? AN. Quum Faunus evocasset animam, Polus, qui daemonem agebat, prorsus sic assiliit, quasi intra circulum irrupturus: quumque contra Faunus pugnaret exorcismis, multamque vim aquae aspergeret, tandem exclamat daemon, se ne pili quidem facere ista omnia. Rem, inquit, habuisti cum puella; mei iuris es. Id quum Polus ioco di

ceret, tamen forte fortuna verum dixisse visus est: nam exorcista hoc dicto tactus illico recepit se in centrum circuli, et nescio quid immussavit in aurem parocho. Id Polus sentiens recepit sese, ne quid audiret, quod audire fas non esset. TH. Sane Polus religiosum ac verecundum agebat daemonem. AN. Sic est; reprehendi poterat actio, quod parum meminisset decori. Exaudivit tamen parochi vocem, indicentis satisfactionem. TH. Quam? AN. Ut ter diceret precationem dominicam: ex hoc coniiciebat, illum ter habuisse rem eadem nocte. TH. Hoc sane regularis ille praeter regulam. AN. Homines sunt, et lapsus erat humanus. TH. Perge; quid deinde factum? AN. Iam Faunus ferocior redit ad oram circuli, et ultro provocat daemonem. At ille iam timidior refugiebat: Fefellisti me, inquiens: si sapuissem, non monuissem te. Persuasum est hoc multis, quae semel sacerdoti confessus sis, prorsus abolita esse e memoria daemonis, ne possit opprobrare. TH. Iocum plane ridiculum narras. AN. Sed, ut aliquando finiam fabulam, diebus aliquot hunc in modum colloquium habitum est cum anima. Summa huc evasit. Roganti exorcistae, num qua via posset a cruciatu liberari, respondit illa, posse, si pecunia, quam reliquisset fraude partam, restitueretur. Ibi Faunus, Quid, inquit, si per bonos viros dispensaretur in pios usus? Respondit, et hoc profuturum. Heic exhilaratus exorcista, summa diligentia percunctatus est, quanta esset summa. Illa dixit ingentem; quod illi erat bonum atque commodum. Indicavit et locum, sed procul dissitum, ubi thesaurus hic defossus esset. Praescripsit, in quos usus vellet impendi. TH. In quos? AN. Ut tres susciperent peregrinationem, quorum unus adiret limina Petri, alter iret salutatum Iacobum Compostellanum, tertius oscularetur pectinem Iesu, qui est Treviris. De-

inde per aliquot monasteria magna vis psalteriorum ac missarum perageretur. Quod superesset, ipse pro suo arbitratu dispensaret. Iam totus erat in thesauro Fauni animus; illum toto pectore devorarat. TH. Vulgaris morbus est, quanquam hoc nomine peculiariter male audiunt sacerdotes. AN. Ubi nihil esset omissum, quod ad pecuniae negotium pertineret, exorcista submonitus a Polo, coepit animam de curiosis artibus percunctari, de alcumistica deque magia. Et ad haec anima quaedam respondit pro tempore, ceterum pollicita se plura indicaturam, simul atque illius opera liberata fuisset a paedagogo daemone. Sit hic, si videtur, tertius fabulae actus. In quarto Faunus coepit ubique serio praedicare rem prodigiosam, nihil aliud crepare in colloquiis, in conviviis; polliceri monasteriis magnifica quaedam: et omnino nihil iam humile loquebatur. Adit locum, reperit signa, non ausus tamen est effodere thesaurum, quod anima iniecisset scrupulum, ingenti periculo facturum, si prius, quam essent peractae missae, thesaurus attingeretur. Iam multis nasutioribus subolebat fucus. Quum tamen ille nusquam non depraedicaret suam stultitiam, clam admonitus est ab amicis, praesertim ab Abbate suo, ne, qui hactenus habitus esset vir prudens, nunc diversum de se specimen daret omnibus. Ille tamen nullius oratione potuit commoveri, quo minus crederet, rem esse seriam: adeoque penitus haec imaginatio occupavit animum hominis, ut praeter spectra et malos genios nihil somniaret, nihil loqueretur. Abierat mentis habitus in ipsam faciem, quae sic pallebat, sic erat extenuata, sic deiecta, ut larvam esse diceres, non hominem. Quid multis? minimum aberat a vera dementia, ni celeri remedio succursum fuisset. TH. Nimirum hic erit extremus actus fabulae. AN. Eum tibi reddam. Polus et huius gener huiusmodi technam

commenti sunt. Effinxerunt epistolam, raris literis descriptam, idque non in chartis vulgaribus, sed in his, in quibus aurifices reponunt bracteas auri, subrubentibus, ut scis, luto. Epistolae sententia haec erat: „*Faunus, dudum captivus, nunc liber, Fauno liberatori suo optimo salutem aeternam. Non est, mi Faune, cur te diutius in hoc negotio maceres; respexit Deus animi tui piam voluntatem, et illius merito me liberavit a suppliciis: ego nunc feliciter ago inter angelos. Te manet locus apud divum Augustinum, qui proximus est Apostolorum choro. Ubi veneris ad nos, agam tibi gratias coram. Interim cura ut vivas suaviter. Datum e coelo empyreo, Idibus Septembribus, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo octavo, sub sigillo annuli mei.*" Haec epistola clam posita est in altari, ubi facturus erat rem divinam Faunus. Ea peracta, subornatus est, qui eum submoneret de re, quasi casu deprehensa. Nunc eam circumfert epistolam, et ostentat ceu rem sacram: nihilque credit certius, quam eam e coelo perlatam ab angelo. TH. Istud non est liberasse hominem insania, sed mutasse insaniae genus. AN. Sic est profecto, nisi quod nunc insanit suavius. TH. Antehac non soleo multum tribuere fabulis, quae vulgo feruntur de spectris; sed posthac multo minus tribuam: suspicor enim, ab hominibus credulis et Fauni similibus multa pro veris prodita literis, quae simili artificio sunt adsimulata. AN. Ego pleraque huius generis esse credo.

ALCUMISTICA.

Philecous, Lalus.

PH. Quid est novae rei, quod sic Lalus apud sese ridet, ac pene in cachinnos solvitur, subinde signans se cruce? Interpellabo felicitatem hominis. Salve multum, amicissime Lale. Videre mihi admodum felix

LA. Atqui felicior ero, si te impartiam hoc gaudio. PH. Fac igitur quam primum me bees. LA. Nosti Balbinum? PH. Senem illum eruditum, ac vitae etiam laudatae? LA. Sic est, ut dicis; sed nullus est mortalium, qui sapit omnibus horis, aut qui sit undiquaque perfectus. Habet hoc vir ille inter multas egregias dotes naevi: iam olim insanit in artem, quam vocant alcumisticam. PH. Haud tu quidem naevum narras, sed insignem morbum. LA. Utcunque est, ille toties delusus ab hoc hominum genere, tamen dudum mirifice passus est sibi dari verba. PH. Quo pacto? LA. Adiit illum sacerdos quidam: salutavit honorifice: mox sic exorsus est: Doctissime Balbine, mirabere fortassis, quod ignotus sic interpellem te, quem scio nunquam non sanctissimis studiis occupatissimum. Annuit Balbinus, qui mos est illi; nam verborum est mire parcus. PH. Prudentiae narras argumentum. LA. Verum alter prudentior sic pergit: Ignosces tamen huic meae importunitati, si cognoris caussam, cur te adierim. Dic, inquit Balbinus; sed paucis, si potes. Dicam, inquit ille, quanto potero compendio. Scis, vir omnium doctissime, esse varia mortalium fata: ego nescio, utro in numero me ponam, felicium an infelicium. Etenim si meum fatum altera ex parte contemplor, videor mihi pulchre felix: si ex altera, nihil me infelicius. Urgente Balbino ut rem conferret in compendium, Finiam, inquit, doctissime Balbine. Id erit mihi facilius apud virum, cui totum hoc negotium sic notum est, ut nulli notius. PH. Rhetorem mihi depingis, non alcumistam. LA Mox audies alcumistam. A puero mihi, inquit, contigit haec felicitas, ut artem omnium maxime expetendam discerem: illam, inquam, totius philosophiae medullam, alcumisticam. Ad nomen alcumistices nonnihil experrectus est Balbinus, gestu duntaxat: ceterum gemitu iussit ut pergeret. Tum ille: Sed

o me miserum, inquit, qui non inciderim in eam viam, quam oportuit. Quum Balbinus rogasset, quasnam vias diceret: Scis, inquit, optime, (quid enim te fugit, Balbine, virum undiquaque doctissimum?) duplicem esse huius artis viam: alteram, quae dicitur longatio: alteram, quae dicitur curtatio. At mihi malo quodam fato contigit in longationem incidere. Balbino sciscitante, quod esset discrimen viarum: Impudentem me, inquit, qui haec apud te loquar, cui sciam haec omnia sic esse nota, ut nulli notiora. Itaque supplex huc ad te accurri, ut misertus nostri digneris impartire nobis viam illam felicissimam curtationis. Quo peritior es huius artis, hoc potes minore negotio communicare nobis. Noli tantum Dei donum celare fratrem dolore periturum. Ita te Iesus Christus semper maioribus locupletet dotibus. Quum hic non faceret obtestandi finem, Balbinus fateri coactus est, se prorsus ignorare, quid esset longatio aut curtatio; iubet exponat ipse vim harum vocum. Tum ille, Quanquam, inquit, scio me loqui peritiori, tamen, quando ita iubes, faciam. Qui totam aetatem in hac arte divina contriverunt, duabus rationibus vertunt rerum species; altera, quae brevior est, sed plusculum habet periculi: altera quae longior est, sed eadem tutior. Ego mihi videor infelix, qui hactenus sudarim in ea via, quae meo animo non arridet; neque quenquam nancisci potui, qui alteram, cuius amore depereo, vellet indicare. Tandem Deus immisit in mentem, ut te adirem, virum non minus pium quam doctum. Doctrina tibi praestat, ut facile possis dare quod peto: pietas commovebit, ut velis opitulari fratri, cuius salus tibi in manu est. Ne longum faciam, quum huiusmodi sermonibus veterator ille amovisset a se suspicionem fuci, fidemque fecisset, sibi viam alteram esse perspectissimam, iam pridem pruriebat Balbino animus. Tandem non tem-

perans sibi, Valeat, inquit, illa curtatio, cuius ego ne nomen quidem unquam audivi, tantum abest ut teneam: dic mihi bona fide, longationem tenes exacte? Phy, inquit ille, ad unguem; sed displicet longitudo. Quum Balbinus rogasset, quantum temporis requireretur; Nimium, inquit; totus pene annus; sed interim tutissima est. Ne labora, inquit Balbinus, etiamsi toto biennio sit opus, modo fidas arti tuae. Ut rem in pauca conferam, convenit inter eos, ut negotium aggrederentur clam in aedibus Balbini, hac lege, ut ille suppeditaret operam, Balbinus sumptum; lucrum ex aequo ac bono divideretur: quanquam impostor modestus ultro totum lucrum, quod provenisset, Balbino deferebat: utrinque iuratum est de silentio, quod faciunt qui mysteriis initiantur. Iam illico numeratur pecunia, unde artifex mercaretur ollas, vitra, carbones, reliquaque quae ad instruendam officinam pertinent. Ibi noster alcumista suaviter in scorta, aleam et compotationes decoquit eam pecuniam. PH. Hoc nimirum est vertere rerum species. LA. Urgente Balbino, ut rem aggrederetur: Annon tenes, inquit, illud, Dimidium facti, qui bene coepit, habet? Magnum est, bene praeparare materiam. Tandem coepit adornari fornax. Heic rursus erat opus novo auro, velut illecebra venturi auri. Siquidem ut piscis non capitur absque esca, ita aurum alcumistis non provenit, nisi pars auri admisceatur. Interea Balbinus totus erat in supputationibus: subducebat enim, si uncia pareret quindecim, quantum esset lucri rediturum ex unciis bis mille: tantum enim decreverat insumere. Quum hanc quoque pecuniam decoxisset alcumista, iamque mensem unum atque alterum multum operae simulasset circa folles et carbones, roganti Balbino, ecquid procederet negotium, primum obmutuit: urgenti tandem respondit, Sicut solent res praeclarae, quae semper diffici-

les habent aditus. Caussabatur erratum in emendis carbonibus: quernos enim emerat, quum abiegnis esset opus, aut colurnis. Ibi perierant aurei centum: nec eo segnius reditum est ad aleam. Data nova pecunia, mutati carbones. Iamque maiore studio res coepta est, quam antea; quemadmodum in bello milites, si quid secus accidit, quam vellent, virtute sarciunt. Quum menses iam aliquot ferbuisset officina, et exspectaretur foetus aureus, ac ne mica quidem auri esset in vasis, (iam enim et illud omne decoxerat alcumista) inventa est alia caussatio, nimirum vitra, quibus usus fuerat, non fuisse temperata sicut oportuit. Etenim ut non ex quovis ligno Mercurius fingitur, ita non quibuslibet vitreis conficitur aurum. Quo plus erat impensum, hoc minus libebat desistere. PH. Sic solent aleatores; quasi non multo satius sit hoc perdere, quam totum. LA. Sic est. Deierabat alcumista, nunquam sibi sic impositum fuisse: nunc errore deprehenso cetera fore tutissima, et hoc dispendii magno cum foenore sarturum sese. Mutatis vitreis tertia instaurata est officina. Admonebat alcumista, rem felicius successuram, si Virgini matri, quae, ut scis, Paraliis colitur, mitteret aliquot aureos dono: artem enim esse sacram, nec absque favore numinum rem prospere geri. Id consilium vehementer placuit Balbino, homini pio, ut qui nullum praetermitteret diem, quin perageret rem divinam. Suscepit religiosam profectionem alcumista, nimirum in proximum oppidulum, atque illic votivam pecuniam decoxit in ganeis. Reversus domum nunciat, sibi summam esse spem, negotium ex animi sententia successurum: adeo divam virginem votis suis visam annuere. Ubi multo iam tempore sudatum esset, ac ne mica quidem auri nasceretur usquam, expostulanti Balbino respondit, sibi nihil unquam tale accidisse in vita, toties artem experto; nec satis posse

coniectare, quid esset in caussa. Quum diu divinatum esset, tandem illud venit in mentem Balbino, num quo die praetermisisset audire sacrum, aut dicere preces horarias, quas vocant: nam nihil succedere his omissis. Ibi impostor, rem, inquit, acu tetigisti. Me miserum, semel atque iterum id admissum est per oblivionem; et nuper a prolixo convivio surgens, oblitus sum dicere salutationem Virginis. Tum Balbinus, Non mirum, inquit, si res tanta non succedit. Recipit artifex, se pro praetermissis sacris duobus duodecim auditurum, et pro unica salutatione decem repositurum. Quum alcumistam prodigum subinde defecisset pecunia, nec suppeterent petendi caussae, tandem hanc technam commentus est: rediit domum admodum exanimatus, ac voce lamentabili, Perii, inquit, funditus, Balbine, perii; actum est de capite meo. Obstupuit Balbinus, et tanti mali caussam avebat cognoscere. Subodorati sunt, inquit, aulici, quod egimus; nec aliud exspecto, quam ut mox deducar in carcerem. Ad hanc vocem expalluit etiam serio Balbinus. Nam scis, apud nos capitale esse, si quis alcumisticam exerceat absque principis permissu. Pergit ille: Non, inquit, metuo mortem; utinam illa contingat! metuo quiddam crudelius. Roganti quid hoc esset: Rapiar, inquit, aliquo in turrim: illic per omnem vitam cogar his laborare, quibus non libet. An ulla mors est, quae non potior esse debeat, quam talis vita? Ibi res ventilata est consultatione. Balbinus, quoniam callebat artem rhetoricam, pulsavit omnes status, si qua periculum vitari posset. Non potes, inquit, inficiari crimen? Nequaquam, ait ille. Inter regios satellites res sparsa est: et habent argumenta, quae dilui non possint. Ne defendi quidem factum poterat ob legem manifestam. Quum, multis in medium adductis, nihil videretur firmi praesidii, tandem alcumista, cui iam opus erat praesenti

pecunia: Nos, inquit, Balbine, lentis consiliis agimus; atqui res poscit praesens remedium. Iam arbitror adfuturos, qui me abripiant in malam rem. Denique quum nihil occurreret Balbino, tandem alcumista, Nec mihi quidquam occurrit, inquit, nec quidquam superesse video, nisi ut fortiter peream; nisi forte hoc placet, quod unum superest, utile magis quam honestum, nisi quod durum est telum necessitas. Scis, inquit, hoc hominum genus avidum esse pecuniae, eoque facilius corrumpi posse, ut sileant. Quamvis durum sit, illis furciferis dare quod profundant, tamen, ut nunc res sunt, nihil video melius. Idem visum est Balbino; ac numeravit aureos triginta, quibus redimeret silentium. PH. Miram Balbini liberalitatem mihi praedicas. LA. Imo in re honesta citius dentem extudisses ab eo, quam nummum. Sic prospectum est alcumistae, cui nihil erat periculi, nisi quod non haberet quod daret amicae. PH. Demiror, Balbino in tantum nihil esse nasi. LA. Heic dumtaxat naso caret, in ceteris nasutissimus. Rursum nova pecunia instruitur fornax, sed praemissa ad Virginem matrem precatiuncula, ut coeptis faveret. Iam totus exierat annus, dum, illo nunc hoc nunc illud caussante, luditur opera, et perit impensa. Interim exstitit casus quidam ridiculus. PH. Quisnam? LA. Alcumista furtivam consuetudinem habebat cum uxore cuiusdam aulici: maritus, concepta suspicione, coepit hominem observare. Tandem quum illi nunciatum esset, sacrificum esse in cubiculo, praeter exspectationem rediit domum, pulsat ostium. PH. Quid facturus homini? LA. Quid? nihil suave: aut occisurus erat, aut exsecturus. Ubi maritus instans minitaretur, se vi effracturum ostium, ni aperiret uxor, magnopere trepidatum est, et circumspicitur praesentaneum aliquod consilium. Nec erat aliud, quam quod ipsa dabat res. Abiecit tunicam,

ac per fenestram angustam deiecit sese, non absque periculo, nec sine vulnere, ac fugit. Scis, tales fabulas illico spargi. Itaque permanavit et ad Balbinum. Neque id fore non divinarat artifex. PH. Heic itaque medius tenetur. LA. Imo felicius elapsus est hinc, quam e cubiculo. Audi technam hominis. Nihil expostulabat Balbinus, sed nubilo vultu satis indicabat se non ignorare quod vulgo ferebatur. Noverat ille Balbinum esse virum pium, in nonnullis pene dixerim superstitiosum. Et qui tales sunt, in quamvis magno peccato facile condonant supplici. Itaque data opera iniicit mentionem de successu negotii, queritans non perinde succedere, ut soleret, aut vellet: addebat, se vehementer mirari, quid esset in caussa. Ibi per occasionem commotus Balbinus, qui alioqui videbatur destinasse silentium, et erat qui facile commoveretur: Non est, inquit, obscurum quid obstet; peccata obstant, quo minus succedat quod a puris pure tractari convenit. Ad hanc vocem artifex procubuit in genua, subinde tundens pectus, et vultu voceque lacrimabili: Verissimum, inquit, dixisti, Balbine: peccata, inquam, obstant: sed mea peccata, non tua: non enim pudebit me turpitudinem meam apud te, velut apud sacerdotem sanctissimum, confiteri. Vicerat me carnis infirmitas, pertraxerat me Satanas in laqueos suos. Et o me miserum! e sacrifico factus sum adulter. Non tamen omnino periit hoc munus, quod misimus Virgini matri. Perieram certo exitio, ni illa succurrisset. Iam maritus effringebat fores, fenestra erat arctior quam ut possem elabi: in tam praesentaneo periculo venit in mentem sanctissimae Virginis; procidi in genua, obtestatus sum, si gratum fuisset munus, ut opitularetur. Nec mora, repeto fenestram (sic enim urgebat necessitas) et satis amplam reperi ad effugium. PH. Credidit ista Balbinus? LA. Credidit? Imo etiam ignovit, et

admonuit religiose, ne se praeberet ingratum beatissimae Virgini. Numerata est rursus pecunia danti fidem, se posthac rem sacram pure tractaturum. PH. Quis tandem finis? LA. Perlonga est fabula: sed ego paucis absolvam. Quum eiusmodi commentis diu lusisset hominem, neque mediocrem pecuniarum vim ab eo extorsisset, tandem venit illo, qui nebulonem a puero noverat. Is facile divinans, illum idem agere apud Balbinum, quod nusquam non egerat, clam aggreditur illum: exponit qualem artificem domi suae foveret; monet ut quam primum ablegat hominem, ni mallet ipsum aliquando compilatis scriniis fugere. PH. Quid heic Balbinus? videlicet curavit hominem coniiciendum in carcerem? LA. In carcerem? Imo numeravit viaticum, obtestans per omnia sacra, ne, quod accidisset, effutiret. Et sapuit, mea quidem sententia, qui hoc maluerit, quam esse fabula conviviorum et fori; deinde venire in periculum confiscationis. Nam impostori nihil erat periculi: artis tantum tenebat, quantum asinus quivis; et in hoc genere favorabilis est impostura. Quod si furti crimen intentasset, a suspendio tutum reddebat unctio; neque quisquam lubens gratis alat talem in carcere. PH. Miseresceret me Balbini, nisi ipse gauderet deludi. LA. Nunc mihi properandum est in aulam: alias referam his etiam multo stultiora. PH. Quum vacabit, et audiam lubens, et fabulam fabula pensabo.

HIPPOPLANUS.

Aulus, Phaedrus.

AU. Deum immortalem, *ὡς σεμνοπροσωπεῖ* noster Phaedrus, et subinde in coelum suspicit! Adoriar. Quid accidit novae rei, Phaedre? PH. Quam ob rem istud interrogas, Aule? AU. Quoniam e Phaedro mihi videris factus Cato; tanta est in vultu severitas. PH.

Non mirum, amice; modo confessus sum peccata mea. AU. Phy, iam desino mirari. Sed dic age, bona fide confessus es omnia? PH. Omnia quae quidem in mentem veniebant, unico dumtaxat excepto. AU. Cur unum hoc reticuisti? PH. Quia nondum potuit mihi displicere. AU. Oportet esse peccatum suave. PH. An peccatum sit, nescio: sed tamen, si vacat, audies. AU. Audiam equidem lubens. PH. Scis quanta sit impostura apud nostros in his, qui vendunt aut locant equos. AU. Plus scio quam vellem, non semel ab illis delusus. PH. Nuper incidit mihi iter, quum satis prolixum, tum etiam accelerandum. Adeo quendam ex illis, quem dixisses eius generis minime malum; et intercedebat mihi cum homine nonnihil etiam amicitiae. Narro, mihi rem esse seriam; opus esse praestrenuo equo: si unquam praebuisset se mihi bonum virum, nunc praestaret. Ille pollicetur, sese sic mecum acturum, ut ageret cum fratre suo carissimo AU. Fortassis et fratri impositurus. PH. Inducit in stabulum, iubet ut eligam ex omnibus equis quemcunque vellem. Tandem unus plus ceteris arridebat. Ille probat iudicium meum, deierans, eum equum frequenter a multis expetitum esse; se eum maluisse servare amico singulari, quam ignotis addicere. Conventum est de pretio: numeratur pecunia praesens: conscendo. Mira alacritate gestiebat equus in egressu; dixisses feroculum esse: nam erat obesulus et pulchellus. Ubi iam equitassem sesquihoram, sensi, plane lassum ne calcaribus quidem impelli posse. Audieram, tales ab illis ad imposturam ali, quos e specie iudicares insignes, ceterum laboris impatientissimos. Ego continuo mecum: Captus sum. Age, par pari referam, ubi rediero domum. AU. Quid heic consilii capiebas eques absque equo? PH. Id quod res dabat; deflexi in proximum vicum; illic clam apud quendam mihi notum deposui equum, et con-

duxi alterum: profectus sum quo destinaram; reversus sum, reddo conductitium equum, reperio meum sophistam, ut erat, obesum et pulchre requietum: eo vectus redeo ad impostorem: rogo ut in stabulo suo alat dies aliquot, donec repetiero. Percunctatur, quam commode me gesserit. Ego vero deiero per omnia sacra, me nunquam in vita conscendisse tergum equi felicioris; volasse potius quam ambulasse, nec tam longo itinere unquam sensisse lassitudinem, nec pilo factum ob laborem macriorem. Haec quum illi persuasissem esse vera, tacitus secum cogitabat, equum illum alium esse, quam hactenus suspicatus esset. Itaque priusquam abirem, rogabat num mihi venalis esset equus: primo negabam; quodsi incideret iter denuo, non facile fore nancisci similem: attamen nihil esse mihi tam carum, quod non esset venale pretio largo, etiamsi quis me ipsum, inquam, cuperet emptum. AU. Nae tu pulchre Cretensem agebas cum Cretensi. PH. Quid multis? Non dimittit me, nisi pronunciata equi indicatura. Indicavi non paullo pluris, quam emeram. Digressus ab homine mox suborno, qui mihi partem agat huius fabulae, pulchre instructum atque edoctum: is ingressus domum inclamat locatorem: ait sibi opus esse insigni equo et laboris egregie patienti. Alter ostendit multos, et pessimum quemque maxime praedicat; solum illum, quem mihi vendiderat, quoniam existimabat vere talem qualem praedicaveram, non laudat. At alter illico rogat, num et ille venalis esset: nam descripseram illi formam equi, et locum indicaram. Locator primum obticescere, atque alios ambitiose praedicare. Quum iste ceteris utcunque probatis semper ageret de uno illo, tandem locator apud se: Plane fefellit me iudicium de illo equo, siquidem hic peregrinus statim agnovit hunc inter omnes. Quum instaret ille, tandem hic, Venalis est, inquit:

sed pretio fortasse deterreberis. Non est, inquit ille, magnum pretium, si rei dignitas respondeat: indica. Indicavit aliquanto pluris, quam indicaram ipsi, captans et hoc lucri. Tandem convenit de pretio, datur arrha satis magna, nempe regalis aureus, ne qua suspicio incideret simulatae emptionis. Emptor iubet equo dari pabulum; se mox ait rediturum, et abducturum: dat etiam stabulario drachmam. Ego simulatque cognovi pactionem esse firmam, sic ut rescindi non posset, rursus ocreis et calcaribus armatus redeo ad locatorem; anhelus clamo. Adest ille; rogat quid velim. Illico, inquam, adornetur equus meus: nam e vestigio proficiscendum est ob rem maxime seriam. Atqui modo, inquit, mandabas, ut aliquot dies alerem equum tuum. Verum, inquam; sed praeter exspectationem obiectum est negotium, idque regium, quod nullam patitur dilationem. Heic ille: eliges ex omnibus, quem voles; tuum habere non potes. Rogo, quam ob rem? Quoniam venditus est, inquit. Ibi ego simulata magna perturbatione: Prohibeant, inquam, superi quod dicis. Hoc obiecto itinere non venderem eum equum, etiamsi quis numeret quadruplum. Incipio rixam, clamo me perditum. Tandem incaluit et ille. Quid opus, inquit, his iurgiis? Indicasti equum, ego vendidi: si numero pretium, nihil habes quod mecum agas; sunt in hac urbe leges: ad exhibendum equum me non potes compellere. Quum diu clamassem, aut equum exhiberet, aut emptorem, tandem iratus numerat pretium. Emeram quindecim aureis, aestimaram viginti sex. Ille aestimarat triginta duobus. Cogitabat apud se: praestat hoc lucrifacere, quam equum reddere. Abeo dolenti similis, ac vix placatus etiam data pecunia. Ille rogat, ut boni consulam; se aliis in rebus pensaturum hoc incommodi. Sic impositum est impostori. Habet equum nullius pretii. Exspectat ut, qui arrham

dedit, veniat numeratum pecuniam. At nemo venit, nec unquam venturus est. AU. Interim nunquam tecum expostulavit? PH. Qua fronte, aut quo iure id faceret? Convenit quidem semel atque iterum, conquestus est de fide emptoris. Verum ego ultro expostulavi cum homine, dicens illum eo malo dignum, qui praepropera venditione tali equo me spoliarit. Hoc est crimen tam bene collocatum, mea sententia, ut non possim inducere animum confiteri. AU. Ego mihi statuam poscerem, si quid tale designassem; tantum abest, ut confessurus sim. PH. An ex animo loquaris, nescio; mihi tamen addis animum, quo magis lubeat talibus facere fucum.

ΠΤΩΧΟΛΟΓΙΑ.

IRIDES, MISOPONUS.

IR. Quam ego huc novam avem video advolare? Agnosco faciem, sed vestis non convenit. Aut ego prorsus hallucinor, aut hic est Misoponus. Audendum est: compellabo hominem, quamlibet pannosus. Salve, Misopone. MI. Iridem video. IR. Salve, Misopone. MI. Tace, inquam. IR. Quid? an salvere non vis? MI. Non isto quidem nomine. IR. Quid accidit? an non es idem, qui fueras? An cum veste mutatur et nomen? MI. Non; sed vetus receptum est. IR. Quis tum eras? MI. Apitius. IR. Ne te pudeat veteris sodalis, si quid melioris obtigit fortunae: non diu est, quod eras ordinis nostri. MI. Concede huc sodes, et audies rem omnem. Non pudet ordinis vestri, sed pudet primi ordinis. IR. Quem ordinem narras? Franciscanorum? MI. Nequaquam, o bone, sed decoctorum. IR. Nae tu istius ordinis sodales habes quam plurimos. MI. Eram re lauta; prodegi strenue; ubi res defecit, nullus agnoscebat Apitium. Profugi pudore, verti me ad vestrum collegium: hoc malui,

quam fodere. IR. Sapuisti. Sed unde subito novus nitor corporis? Nam de veste mutata non perinde miror. MI. Quam ob rem? IR. Quia Dea Laverna multos subito ditat. MI. An suspicaris, me furto parasse rem? IR. Hoc fortassis ignavius. Rapina igitur. MI. Non, per vestram Peniam, neque furto, neque rapina. Sed de nitore corporis prius expediam, quod tibi videtur mirabilius. IR. Nam apud nos eras totus ulcerosus. MI. Nimirum sum usus amicissimo medico. IR Quonam? MI. Non alio quam me ipso, nisi si quem arbitraris mihi me ipso amiciorem. IR. Atqui nesciebam, te callere rem medicam antehac. MI. Totum illum ornatum ipse pigmentis affixeram, thure, sulphure, resina, visco, linteis, cruore. Ubi visum est, quod affixeram, detraxi. IR. O impostorem! nihil te videbatur miserabilius. Poteras in tragoedia sustinere personam Iob. MI. Sic tum ferebat egestas; quanquam fortuna nonnunquam et cutem mutare solet. IR. Dic igitur de fortuna. Repertus est thesaurus aliquis? MI. Non; sed repertus est quaestus vestro paulo commodior. IR. Qui potuisti facere quaestum, quum non suppeteret sors? MI. Artem quaevis terra alit. IR. Intelligo. Dicis artem incidendi loculos. MI. Bona verba. Dico artem alcumisticam. IR. Vix quindecim dies sunt, quod nos reliquisti, et artem assequutus es, quam alii vix multis annis perdiscunt? MI. Nactus sum viam compendiariam. IR. Quam, obsecro? MI. Ars vestra conflaverat mihi quatuor ferme aureos; bona quadam fortuna incidi in veterem congerronem, qui nihilo felicius rem administrarat quam ego. Compotabamus: coepit, ut fit, narrare suas fortunas: paciscor hac lege, ut ille biberet immunis, mihi communicaret artem. Communicavit bona fide: ea nunc vectigal est mihi. IR. Non licet discere? MI. Tibi vel gratis impartiam ob pristinum sodalitium. Scis nusquam non inveniri plu-

rimos huius artis avidissimos. IR. Audivi, et credo. MI. In horum familiaritatem quacunque occasione memet insinuo; iacto artem. Ubi sensero larum hiantem, escam paro. IR. Quo pacto? MI. Ultro eos moneo, ne temere credant eius artis professoribus. Nam plerosque esse impostores, id agentes praestigiis suis, ut exhauriant loculos incautorum. IR. Istuc prooemii parum accommodum tuo negotio. MI. Imo illud etiam addo, ne quid mihi ipsi credant, ni rem certam oculis ac manibus deprehenderint. IR. Miram artis fiduciam mihi narras. MI. Iubeo illos adesse, dum peragitur metamorphosis: iubeo attentos esse: quoque minus dubitent, iubeo ut ipsi manibus rem omnem peragant, me procul spectante nec digitum admovente: liquefactam materiam iubeo ut purgent ipsi, aut aurifici purgandam deferant: praedico quantum argenti aurive sit eliquandum: denique quod eliquatum est, iubeo ut pluribus aurificibus deferant ad Lydium lapidem explorandum. Reperiunt pondus praedictum, reperiunt purgatissimum aurum aut argentum: nihil enim refert, nisi quod minore periculo mihi quidem res tentatur in argento. IR. Proinde nihil habet ars tua fuci? MI. Imo merus fucus est. IR. Nondum video praestigium. MI. Faxo ut videas. Primum paciscor de mercede; eam nolo mihi numerari, nisi prius edito artis experimento. Trado illis pulvisculum, quasi huius vi conficiatur totum negotium. Rationem conficiendi pulveris non communico, nisi magna mercede redemerint. Exigo iusiurandum, ne proferant arcanum artis intra sex menses cuiquam mortalium aut immortalium. IR. Nondum audio fucum. MI. Fucus omnis est in uno carbone in hoc parato. Excavo carbonem; in eum insero liquefactum argentum, quantum praedico reddendum: post infusum pulverem sic instruo vas, ut non solum inferne et a lateribus cingatur prunis, verum etiam

superne: persuadeo, hoc esse artis. Inter carbones, qui superne imponuntur, unum admisceo, qui tegit argentum aut aurum. Id vi caloris liquefactum defluit in reliquam materiam, quae liquescit, puta stannum, aut aes: repurgatione facta invenitur quod admixtum est. IR. Ars expedita: sed quomodo fallis, si alter rem agat suis manibus? MI. Quum is me praescribente perfecit omnia, priusquam moveatur vas alcumisticum, accedo tandem, et circumspicio, ne quid forte sit omissum. Aio mihi videri superne deesse unum atque alterum carbonem: clam appono meum; fingo, me eum tollere ex acervo reliquorum, at illic ante sic positum, ut nulli possit agnosci, et illum fallere, tollo. IR. Ceterum quum illis absque te periculum facientibus non succedit, quid adfers? MI. Mihi nihil est periculi, iam numerata pecunia. Aliquid comminiscor, aut ollam fuisse insinceram, aut carbones vitiosos, aut ignem parum scite temperatum. Denique pars est artis, quam profiteor, non diu haerere in eodem loco. IR. An tantus est proventus istius artis, ut te possit alere? MI. Et quidem splendide: posthac tu quoque, si sapis, relinques istam miseriam, et nostro accedes ordini. IR. Imo citius illud agam, ut te revocem in nostrum ordinem. MI. Ut volens repetam, quod semel effugi, ac deseram bonum, quod inveni? IR. Habet hoc nostra professio, dulcescit assuetudine. Proinde quum multi sint, qui deficiant ab instituto divi Francisci aut Benedicti; quem unquam vidisti, qui diutius versatus in ordine nostro defecerit? Nam tam paucis mensibus vix gustare potueras, quid esset mendicitas. MI. Is gustus me docuit, esse rem omnium miserrimam. IR. Cur igitur nemo deficit? MI. Fortasse quia natura miseri sunt. IR. Ego hanc miseriam ne cum regum quidem fortuna commutarim. Nihil enim regno similius, quam mendicitas. MI. Quid ego audio? nihil nivi

similius, quam carbo. IR. Dic mihi, qua re potissimum beati sunt reges? MI. Quia faciunt, quod animo collubitum est. IR. Ista libertas, qua nihil suavius, nemini regum magis adest, quam nobis. Nec dubito, quin multi reges sint, qui nobis invideant. Sive bellum est, sive pax, nos tuto vivimus: non describimur ad militiam, non vocamur ad munia publica, non censemur: quum populus expilatur exactionibus, nullus inquirit in vitam nostram: si quid admissum est etiam atrocius, quis dignetur in ius vocare mendicum? Etiam si pulsamus hominem, pudet pugnare cum mendico. Regibus nec in pace nec in bello licet suaviter agere; et quo maiores sunt, hoc plures metuunt. Nos, veluti deo sacros, etiam religione quadam metuit vulgus offendere. MI. Sed interim sordescitis in pannis et casulis. IR. Quid ista faciunt ad veram felicitatem? Extra hominem sunt, quae narras. His pannis debemus nostram felicitatem. MI. At vereor ne vobis brevi peritura sit felicitatis istius bona pars. IR. Qui sic? MI. Quia iam hoc mussant civitates, ne mendicis liberum sit quo libet evagari, sed unaquaeque civitas suos alat mendicos, et in his qui valent, adigantur ad laborem. IR. Cur hoc moliuntur? MI. Quia comperiunt, ingentia facinora sub mendicitatis praetextu perpetrari; deinde non minimam perniciem ex vestro ordine nasci. IR. Istiusmodi fabulas frequenter audivi. Id fiet ad Calendas Graecas. MI. Fortasse citius, quam velles.

CONVIVIUM FABULOSUM.

POLYMYTHUS, GELASINUS, EUTRAPELUS, ASTAEUS, PHILYTHLUS, PHILOGELOS, EUGLOTTUS, LEROCHARES, ADOLESCHES.

PO. Ut non decet civitatem bene institutam esse sine

legibus ac principe, ita nec convivium oportet ἄναρχον esse καὶ ἄνομον. GE. Istuc vero perplacet; ut unus totius populi nomine respondeam. PO. Heus puer, adfer huc talos; horum suffragiis decernetur regnum, cuicunque faverit Iupiter. Euge, Eutrapelo favit Iupiter. Non fuere sortes caecae; non poterat magis idoneus eligi, etiamsi per singulas tribus viritim collecta fuissent puncta*). Vulgo iactatur proverbium non tam vanum, quam parum Latinum, Novus rex, nova lex. Νομοθέτει γοῦν, ὦ βασιλεῦ. EUT. Quod felix faustumque sit huic convivio: Primum edico, ne quis heic proferto praeter ridiculas fabulas. Cui deerit fabula, drachma multator; ea pecunia in vinum insumitor. Atque in legitimis fabulis etiam ex tempore conficta habentor, modo servetur τὸ πιθανὸν καὶ πρέπον. Si nulli defuerit fabula, duo, quorum alter lepidissimam, alter frigidissimam fabulam dixerit, vini pretium pendunto. Convivator a vini sumptu immunis esto; ciborum sumptum unus suppeditato: huius rei si quid inciderit controversiae, Gelasinus arbiter ac iudex esto. Haec si vos sciveritis, rata sunto. Qui legi parere noluerit, abito: sic tamen ut postridie ad compotationem redire ius fasque sit. GE. Legem a rege latam nostris suffragiis ratam esse volumus. Sed unde proficiscetur fabularum circulus? EUT. Unde, nisi a convivatore? AS. Licetne, rex, dicere tria verba? EUT. An tu credis nefastum esse convivium? AS. Iureconsulti negant legem esse, quae non sit aequa. EUT. Assentior. AS. At tua lex aequat optimam fabulam pessimae. EUT. Ubi voluptas quaeritur, ibi non minus laudis prome-

*) Puncta colligi dicuntur pro more Romanorum, qui primum per multos annos suffragium tulerunt viva voce, dein vero punctis in tabellis. Hinc illud Horatii: *omne tulit punctum*, et Cicero in Orat. pro L. Murena: *recordor quantum hae quaestiones in senatu habitae punctorum nobis detraxerint.*

retur qui pessime dixit, quam qui optime, eo quod non minus delectet. Velut inter cantores nemo voluptati est, nisi qui aut insigniter bene cecinerit, aut egregie male. Nonne plures rident audito coccyce, quam audita luscinia? Heic mediocritas laudem non habet. AS. At cur plectuntur, qui laudem auferunt? EUT. Ne nimia felicitas provocet illis Nemesim aliquam, si simul et laudem auferrent et immunitatem. AS. Per Bromium, Minos ipse nunquam tulit legem aequiorem. PHILY. Nullam feres legem de modo bibendi? EUT. Dispecta re, sequar exemplum Agesilai Lacedaemoniorum regis. PHILY. Quid is fecit? EUT. Is quum tempore quodam symposiarchus talorum arbitrio delectus esset, rogante architriclino, quantum cuique vini iuberet apponi: Si largior, inquit, vini copia parata est, dato cuique quantum poposcerit: si malignior, omnibus ex aequo distribuito. PHILY. Quid sibi voluit Lacon ille, quum haec diceret? EUT. Hoc agebat, ut neque temulentum, neque rursum querulum esset convivium. PHILY. Qui sic? EUT. Quia sunt qui gaudent largius bibere, sunt qui gaudent parcius: reperiuntur et abstemii, qualis dicitur fuisse Romulus. Itaque si nulli datur vinum nisi poscenti, primum nemo compellitur ad bibendum; et tamen nihil desiderant, quibus grata est largior potatio. Ita fit ut nemo tristis sit in convivio. Rursus, si parcior copia vini distribuitur aequis portionibus in singulos, satis habent qui bibunt moderatius: neque quisquam in aequalitate potest obmurmurare, quando, qui largius erat hausturus, aequo animo componit sese ad temperantiam. Hoc exemplum si placet, utar. Volumus enim hoc convivium fabulosum esse, non vinosum. PHILY. Quid igitur bibebat Romulus? EUT. Idem quod bibunt canes. PHILY. An non istud indignum rege? EUT. Nihilo magis quam quod reges spirant aëre cum canibus communi: nisi quod illud

interest: rex non bibit eandem aquam, quam biberet canis: sed aërem quem efflavit rex, haurit canis; et vicissim quem efflavit canis, haurit rex. Plus gloriae tulisset Alexander ille magnus, si cum canibus bibisset. Nihil enim peius regi, qui tot hominum millibus vigilat, quam vinolentia. Ceterum Romulum abstemium fuisse, declarat apophthegma non infestiviter ab illo dictum. Etenim quum quidam, videns illum abstinere a vino, dixisset, vinum vile futurum, si omnes biberent quemadmodum ille; Imo, inquit, tum arbitror fore carissimum, si biberent omnes vinum quemadmodum ego; bibo enim quantum libet. GE. Utinam heic adesset noster Ioannes Botzemus canonicus Constantiensis, qui nobis Romulum quendam referret! nam et is abstemius non minus est, quam dicitur, alioqui comis ac festivus conviva. PO. Age, si simul potestis, non dicam sorbere et flare, quod Plautus ait esse difficile, sed edere et audire, quod est perfacile, bonis avibus auspicabor fabulandi munus. Si parum erit lepida fabula, scitote Batavam esse. Opinor, aliquot vestrum auditum Macci nomen. GE. Non ita diu est, quod periit. PO. Is quum venisset in civitatem quae dicitur Leydis, ac vellet novus hospes innotescere ioco quopiam, (nam is erat homini mos;) ingressus est officinam calcearii: salutat. Ille cupiens extrudere merces suas, rogat, numquid vellet. Macco coniiciente oculos in ocreas ibi pensiles, rogat sutor, num vellet ocreas. Annuente Macco, quaerit aptas tibiis illius; inventas alacriter protulit, et, ut solent, inducit illi. Ubi iam Maccus esset eleganter ocreatus, Quam belle, inquit, congrueret his ocreis par calceorum duplicatis soleis. Rogatus an et calceos vellet, annuit. Reperti sunt, et additi pedibus. Maccus laudabat ocreas, laudabat calceos. Calcearius tacite gaudens, succinebat illi laudanti, spe

rans pretium aequius, posteaquam emptori tantopere placeret merx. Et iam erat nonnulla contracta familiaritas. Heic Maccus: Dic mihi, inquit, bona fide, nunquamne usu venit tibi, ut, quem sic ocreis et calceis ad cursum armasses, quemadmodum nunc armasti me, abierit non numerato pretio? Nunquam, ait ille. Atqui si forte, inquit, veniat usu, quid tu tum faceres? Consequerer, inquit calcearius, fugientem. Tum Maccus, Serione ista dicis, an ioco? Plane serio, inquit alter, loquor; et serio facerem. Experiar, ait Maccus. En pro calceis praecurro, tu cursu sequere. Simulque cum dicto coniecit se in pedes. Calcearius e vestigio consecutus est, quantum poterat; clamitans, Tenete furem, tenete furem. Ad hanc vocem quum cives undique prosiliissent ex aedibus, hoc commento cohibuit illos Maccus, ne quis manum iniiceret; ridens ac vultu placido, Ne quis, inquit, remoretur cursum nostrum; certamen est de cupa cerevisiae. Itaque iam omnes praebere sese certaminis spectatores. Suspicabantur autem, calcearium dolo clamorem eum fingere, ut hac occasione anteverteret. Tandem calcearius cursu victus, sudans et anhelus domum rediit. Maccus tulit brabeum. GE. Maccus iste effugit quidem calcearium, at non effugit furem. PO. Quam ob rem? GE. Quia furem ferebat secum. PO. Forte tum non erat ad manum pecunia, quam postea resolvit. GE. Verum erat actio furti. PO. Ea quidem post intentata est. Sed iam magistratibus aliquot innotuerat Maccus. GE. Quid attulit Maccus? PO. Quid attulit? rogas? in caussa tam vincibili? Magis periclitatus est actor quam reus. GE. Qui sic? PO. Quia gravabat illum actione calumniae, et intendebat legem Rhemiam, quae dictat, ut, qui crimen intenderit, quod probare non possit, poenam ferat, quam laturus erat reus, si convictus fuisset. Negabat se contrectasse rem alienam

invito domino, sed ultro deferente, nec ullam pretii mentionem intercessisse. Se provocasse calcearium ad certamen cursus; illum accepisse conditionem; nec habere quod queratur, quum esset cursu superatus. GE. Haec actio non multum abest ab umbra asini. Quid tandem? PO. Ubi satis risum est, quidam e iudicibus vocavit Maccum ad coenam, et numeravit calceario pretium. Simile quiddam accidit Daventriae me puero. Erat tempus illud, quo regnant piscatores, frigent lanii. Quidam adstabat ad fenestram fructuariae, sive Graece mavultis, oporapolidis, foeminae vehementer obesae, oculis intentis in ea, quae proposita venum erant; illa ex more invitavit, si quid vellet: et quum videret hominem intentum ficis: Vis, ait, ficos? sunt perquam elegantes. Quum ille annuisset, rogat quot libras vellet: Vis, inquit, quinque libras? Annuenti, tantum ficorum effudit in gremium. Dum illa reponit lances, ille se subducit, non cursu, sed placide. Ubi prodisset acceptura pecuniam, vidit emptorem abire: insequitur maiore voce, quam cursu. Ille dissimulans pergit quo coepit ire; tandem multis ad foeminae vocem concurrentibus, restitit. Ibi in populi corona agitur caussa: risus oboritur: emptor negabat se emisse, sed quod ultro delatum fuisset accepisse: si vellet experiri apud iudices, se compariturum. GE. Age, narrabo fabulam tuae non admodum dissimilem, fortasse nec inferiorem, nisi quod haec non habet auctorem perinde celebrem atque est Maccus. Pythagoras totum mercatum dividebat in tria hominum genera: quorum alii prodiissent ut venderent, alii ut emerent: hoc utrumque genus aiebat solicitum esse, proinde nec felix: alios non ob aliud venire in forum, quam ut spectent quid illic proferatur, aut quid agatur: hos solos esse felices, quod vacui curis gratuita voluptate fruerentur. Atque ad

hunc modum dicebat philosophum versari in hoc mundo, quemadmodum illi versarentur in mercatu. Verum in nostris emporiis quartum hominum genus obambulare solet, qui nec emunt, nec vendunt, nec otiosi contemplantur, sed observant solicite, si quid possint involare. Atque in hoc genere reperiuntur quidam mire dextri; dicas esse Mercurio favente natos. Convivator dedit fabulam cum coronide; ego dabo cum prooemio. Nunc accipite, quod nuper accidit Antverpiae. Sacrificus quidam receperat illic mediocrem summam pecuniae, sed argenteae. Id impostor quidam animadverterat. Adiit sacrificum, qui gestabat in zona crumenam nummis turgidam: salutat civiliter; narrat, sibi datum negotium a suis, ut vici sui parocho mercaretur novum pallium sacrum, quae summa vestis est sacerdoti rem divinam peragenti. Rogat, hac in re commodaret sibi tantillum operae, ut secum iret ad eos, qui vendunt huiusmodi pallia, quo videlicet ex modo corporis ipsius sumeret maius aut minus; nam sibi videri staturam ipsius cum parochi magnitudine vehementer congruere. Hoc officium, quum leve videretur, facile pollicitus est sacrificus. Adeunt aedes cuiusdam. Prolatum est pallium, sacrificus induit, venditor affirmat mire congruere. Impostor quum nunc a fronte, nunc a tergo contemplatus esset sacrificum, satis probavit pallium; sed caussatus est, a fronte brevius quam par esse. Ibi venditor, ne non procederet contractus, negat id esse pallii vitium, sed crumenam turgidam efficere, ut ea parte offenderet brevitas. Quid multa? Sacrificus deponit crumenam: denuo contemplantur. Ibi impostor averso sacrifico crumenam arripit, ac semet in pedes coniicit. Sacerdos cursu insequitur ut erat palliatus, et sacrificum venditor. Sacrificus clamat, Tenete furem: venditor clamat, Tenete sacrificum: impostor clamat,

Cohibete sacrificum furentem; et creditum est, quum viderent illum sic ornatum in publico currere. Itaque dum alter alteri in mora est, impostor effugit. EU. Dignus qui non simplici suspendio pereat, tantus artifex. GE. Nisi iam pendet. EUT. Utinam non solus, sed una cum illo qui talibus portentis favent in perniciem reipublicae. GE. Non favent gratis. Catena est, quae demissa in terras pertingit ad Iovem. EUT. Ad fabulas redeundum. AS. Ad te redit ordo, si fas est regem in ordinem cogere. EUT. Non cogar; imo volens veniam in ordinem; alioqui tyrannus essem, non rex, si leges, quas aliis praescribo, recusem. AS. Veruntamen aiunt, principem esse supra leges. EUT. Istuc non omnino falso dictum est, si principem accipias summum illum principem, quem tum vocabant Caesarem; deinde si sic accipias, superiorem legibus, quod alii coacti utcunque servant, illum suapte sponte multo cumulatius praestare. Quod enim animus est corpori, hoc est bonus princeps reipublicae. Quid opus erat addere, bonus, quando malus princeps non est princeps: quemadmodum spiritus impurus, qui invasit corpus hominis, non est animus. Sed ad fabulam; et arbitror convenire, ut rex regiam fabulam adferam. Ludovicus, Galliarum rex, eius nominis undecimus, quum rebus domi turbatis peregrinaretur apud Burgundiones, occasione venationis nactus est familiaritatem cum Conone quodam homine rustico, sed animi simplicis ac sinceri. Nam hoc genus hominibus delectantur monarchae. Ad huius aedes frequenter diverterat rex ex venatu; et, ut plebeiis rebus nonnunquam delectantur magni principes, apud eum magna cum voluptate vescebatur rapis. Mox ubi Ludovicus restitutus iam rerum potiretur apud Gallos, submonuit Cononem uxor, ut regem veteris hospitii commonefaceret; adiret illum, et rapas aliquot insignes illi

dono adferret. Tergiversatus est Conon, se lusurum operam: principes enim non meminisse talium officiorum. Sed vicit uxor. Deligit Conon rapas aliquot insignes; accingitur itineri. Verum ipse per viam captus illecebra cibi, paullatim devoravit omnes, una dumtaxat excepta insigniter magna. Ubi Conon prorepsisset in aulam, qua rex erat iturus, statim agnitus est a rege, et accersitus. Ille magna cum alacritate detulit munus; rex maiore cum alacritate accepit, mandans cuidam e proximis, ut diligenter reponeretur inter ea, quae haberet carissima. Cononem iubet secum prandere: a prandio egit Cononi gratias; et cupienti repetere rus suum iussit pro rapa numerari mille coronatos aureos. Huius rei fama quum, ut fit, per omne regis famulitium esset pervagata, quidam ex aulicis dono dedit regi equum non inelegantem. Rex intelligens, illum, provocatum benignitate quam praestiterat Cononi, captare praedam, vultu maiorem in modum alacri accepit munus, et convocatis primoribus consultare coepit, quo munere pensaret equum tam bellum, tamque pretiosum. Interim, qui donarat equum, spes opimas animo concipiebat, sic cogitans: Si sic pensavit rapam donatam a rustico, quanto munificentius pensaturus est equum talem oblatum ab aulico? Quum regi veluti de re magna consultanti alius aliud responderet, diuque vana spe lactatus esset captator; tandem rex: Venit, inquit, in mentem, quod illi donem: et accersito ex proceribus quopiam, dixit in aurem, ut adferat id, quod reperiret in cubiculo (simulque locum designat) serico diligenter obvolutum. Adfertur rapa: eam, ut erat obvoluta, rex sua manu donat aulico, addens, sibi videri bene pensatum equum cimelio, quod sibi constitisset mille coronatis. Digressus aulicus dum tollit linteum, pro thesauro reperit, non carbones, quod aiunt, sed ra-

pam iam subaridam. Ita captator ille captus, risui fuit omnibus. AS. Iam si permittis, rex, ut plebeius loquar regalia, referam quod ex tua fabula venit in mentem de eodem Ludovico. Nam ut ansa ansam, ita fabula trahit fabulam. Quidam famulus, quum vidisset pediculum repentem in veste regia, flexis genibus, ac sublata manu, significat, se nescio quid officii praestare velle. Ludovico praebente se, sustulit pediculum, et clam abiecit. Rogante rege, quid esset, puduit fateri. Quum instaret rex, fassus est, fuisse pediculum. Laetum, inquit, omen est; declarat enim me esse hominem, quod hoc genus vermiculorum peculiariter infestet hominem, praesertim in adolescentia. Iussitque pro officio numerari coronatos quadraginta. Post dies aliquammultos alter quidam, qui viderat illi feliciter cessisse tam humile officium, nec animadvertens, plurimum interesse, ex animo facias quid, an arte, simili gestu aggressus est regem, ac rursus illo se praebente, simulabat, se tollere quiddam e veste regia, quod mox abiiceret. Quum urgeret rex tergiversantem, ut diceret quid esset, mire simulato pudore, tandem respondit esse pulicem. Rex intellecto fuco, Quid, inquit, an tu me facies canem? Iussit tolli hominem, ac pro captatis quadraginta coronatis infligi quadraginta plagas. PHI. Non tutum est, ut audio, cum regibus facetiis ludere. Quemadmodum enim leones se nonnunquam placide praebent fricanti, iidem, ubi lubitum est, leones sunt, et iacet collusor; itidem favent principes. Sed adferam tuae fabulae fabulam non dissimilem, ne recedamus interim a Ludovico, cui pro delectamento erat, corvos hiantes fallere. Dono acceperat alicunde decem millia coronatorum. Quoties autem principibus obtigit nova pecunia, venantur omnes officiarii, et captant aliquam praedae partem; id non fugiebat Ludovicum. Quum

igitur ea pecunia exprompta esset in mensa, quo magis irritaret spem omnium, sic loquutus est circumstantibus: Quid? an non videor vobis rex opulentus? Ubi collocabimus tantam pecuniae vim? Donaticia est, donari vicissim convenit. Ubi nunc sunt amici, quibus pro suis in me officiis debeo? Adsint nunc, priusquam effluat hic thesaurus. Ad hanc vocem accurrere permulti: nemo non sibi sperabat aliquid. Rex quum vidisset aliquem maxime inhiantem, et iam oculis devorantem pecuniam; ad eum conversus, Amice, inquit, quid tu narras? Ille commemorabat, se diu aluisse falcones regios, summa fide, nec sine gravibus impendiis: alius aliud adferebat; suum quisque officium verbis quantum poterat exaggerabat, idque non sine mendaciis. Rex omnes benigne audiebat, et singulorum orationem comprobabat. Haec consultatio dilata est in longum tempus, quo diutius spe metuque torqueret omnes. Adstabat inter hos primus Cancellarius; nam et hunc iusserat acciri. Is ceteris prudentior, non praedicabat officia sua, sed agebat spectatorem fabulae. Ad hunc tandem conversus rex: Quid, inquit, narrat meus Cancellarius? Solus ille nihil petit; nec praedicat officia sua. Ego, inquit Cancellarius, plus accepi a benignitate regia, quam promeruerim: nec ulla de re magis solicitus sum, quam ut regiae in me munificentiae respondeam; tantum abest ut velim flagitare plura. Tum rex: Unus igitur, inquit, omnium non eges pecunia? Ne egerem, inquit alter, iam tua praestitit benignitas. Ibi rex versus ad alios: Nae ego sum, inquit, regum omnium magnificentissimus, qui tam opulentum habeam Cancellarium. Heic magis accensa spes est omnibus, futurum, ut pecunia ceteris distribueretur, quandoquidem ille nihil ambiebat. Ad hunc modum ubi satis diu lusisset rex, coëgit Cancellarium, ut totam eam summam domum

auferret. Moxque versus ad ceteros iam moestos, Vobis, inquit, erit alia exspectanda occasio. PHILO. Fortasse frigidius videbitur, quod narraturus sum; proinde deprecor doli mali suspicionem furtive, ne videar de industria ambiisse immunitatem. Adiit eundem Ludovicum quidam, petens ut munus, quod forte vacabat in eo pago in quo habitabat, iuberet in ipsum transferri. Rex audita petitione expedite respondit, Nihil efficies: videlicet amputans omnem spem impetrandi quod petebatur. Petitor item, mox actis regi gratiis, discessit. Rex in ipsa fronte colligens, hominem esse non omnino sinistri ingenii, suspicansque, illum non intellexisse, quid respondisset, iubet eum revocari. Redit. Tum rex, Intellexeras, inquit, quid tibi responderim? Intellexi. Quid igitur dixi? Me nihil effecturum. Cur igitur agebas gratias? Quoniam, inquit, est domi quod agam: proinde magno meo incommodo persequuturus eram heic spem ancipitem: nunc beneficium interpretor, cito negasse beneficium; meque lucratum quidquid eram perditurus, si vana spe lactatus fuissem. Ex eo responso rex coniectans hominem minime segnem, ubi pauca percunctatus esset, Habebis, inquit, quod petis, quo mihi bis gratias agas; simulque versus ad officiarios, Expediantur, inquit, huic sine mora diplomata, ne heic diu suo damno haereat. EUG. Non deest quod referam de Ludovico, sed malo de nostro Maximiliano. Qui ut nequaquam solitus est defodere pecuniam, ita clementissimus erat in eos, qui decoxerant, modo nobilitatis titulo commendarentur. Ex hoc hominum genere quum cuidam iuveni vellet opitulari, mandavit illi legationem, ut a civitate quadam, titulo nescio quo, peteret centum millia florenorum. Talis autem erat titulus, ut si quid impetratum esset dexteritate legati, pro lucro duci posset. Legatus extorsit millia quinquaginta; Caesari

reddidit triginta. Caesar laetus insperata praeda, dimisit hominem, praeterea nihil inquirens. Interea quaestores et rationales olfecerant, plus acceptum fuisse quam exhibitum. Interpellant Caesarem, ut accerseret hominem. Accitus est: venit illico. Tum Maximilianus: Audio, inquit, te accepisse millia quinquaginta. Fassus est. Non exhibuisti nisi triginta millia. Fassus est et hoc. Reddenda est, inquit, ratio. Promisit se facturum, ac discessit. Rursum quum nihil esset actum, interpellantibus officiariis revocatus est. Tum Caesar, Nuper, inquit, iussus es reddere rationem. Memini, inquit ille; et in hoc sum. Caesar suspicans, illi rationem nondum satis esse subductam, passus est illum sic abire. Quum sic eluderet, officiarii vehementer instabant; clamitantes, non esse ferendum, ut ille tam palam illuderet Caesari. Persuaserunt, ut accersitus iuberetur inibi praesentibus ipsis exhibere rationem. Annuit Caesar. Accitus venit illico, nihil tergiversatus. Tum Caesar, Nonne, inquit, pollicitus es rationem? Pollicitus, respondit ille. Iam, inquit, opus est: en adsunt qui excipient; nec est diutius tergiversandi locus. Assidebant officiarii, paratis ad id codicillis. Ibi iuvenis sat dextre, Non detrecto, inquit, rationem, invictissime Caesar; verum huiusmodi rationum non sum admodum peritus, ut qui nunquam reddiderim: isti qui assident, talium rationum sunt peritissimi; si vel semel videro, quemadmodum illi tractent huiusmodi rationes, ego facile imitabor. Rogo iubeas illos vel exemplum edere; videbunt me docilem. Caesar sensit dictum hominis, quod non intelligebant hi, in quos dicebatur; ac subridens, Verum, inquit, narras; et aequum postulas. Ita iuvenem dimisit. Subindicabat enim, sic illos Caesari solere reddere rationem, quemadmodum ipse reddiderat; nimirum, ut bona pecuniae portio penes ipsos

remaneret. LE. Nunc tempus est, ut ab equis, quod aiunt, ad asinos descendat fabula; a regibus ad Antonium sacrificum Lovaniensem, qui Philippo cognomento Bono fuit in deliciis *). Huius viri feruntur multa vel iucunde dicta, vel iocose facta, sed pleraque sordidiora. Nam plerosque lusus suos condire solitus est unguento quodam, quod non admodum eleganter sonat, sed peius olet. Deligam unum ex mundioribus. Invitarat unum atque alterum bellum homunculum forte obvios in via. Quum redisset domum, reperit culinam frigidam, nec erat nummus in loculis; quod illi nequaquam erat insolens. Heic opus erat celeri consilio. Subduxit se tacitus: et ingressus culinam foeneratoris, quicum illi erat familiaritas, quod frequenter ageret cum illo, digressa famula, subduxit unam ex ollis aeneis una cum carnibus iam coctis, ac veste tectam deferebat domum: dat coquae: iubet protinus effundi carnes et ius in aliam ollam fictilem, simulque foeneratoris ollam defricari donec niteret. Eo facto mittit puerum ad foeneratorem, qui deposito pignore drachmas duas a foeneratore sumat mutuo; sed accipiat chirographum, quod testaretur, talem ollam missam ad ipsum. Foenerator non agnoscens ollam, utpote defrictam ac nitentem, recipit pignus, dat chirographum, et numerat pecuniam; ea pecunia puer emit vinum. Ita prospectum est convivio. Tandem quum appararetur prandium foeneratori, desiderata est olla. Heic iurgium adversus coquam. Ea quum gravaretur, constanter affirmavit, neminem eo die fuisse in culina praeter Antonium. Improbum videbatur hoc suspicari de sacrifico. Tandem itum est ad illum: exploratum an apud illum esset olla: ne mu-

*) Philippus cognomento bonus, Burgundiae dux, obiit Brugis 1467, aetat. 73.

sca quidem olla reperta *). Quid multis? Serio flagitata est ab illo olla, quod solus ingressus esset culinam, quo tempore desiderata est. Ille fassus est sumpsisse commodato ollam quandam, sed quam remisisset illi, unde sumpserat. Id quum illi pernegarent, et incaluisset contentio, Antonius adhibitis aliquot testibus, Videte, inquit, quam periculosum est cum horum temporum hominibus agere sine chirographo: intenderetur mihi propemodum actio furti, ni manum haberem foeneratoris. Et protulit syngrapham. Intellectus est dolus : fabula magno cum risu per totam regionem dissipata est, ollam oppignoratam ipsi cuius erat. Huiusmodi dolis libentius favent homines, si commissi sunt in personas odiosas, praesertim eos, qui solent aliis imponere. AD. Nae tu nobis mare fabularum aperuisti, nominato Antonio: sed unam dumtaxat, eamque brevem referam, quam audivi nuperrime. Agitabant simul convivium aliquot belli, ut dicunt, homunculi, quibus nihil prius in vita, quam ridere. Inter hos erat Antonius, atque alter item, et ipse celebris hoc genere laudis, ac velut aemulus Antonii. Porro quemadmodum inter philosophos, si quando conveniunt, proponi solent quaestiunculae de rebus naturae; ita heic statim nata est quaestio, quaenam esset hominis pars honestissima. Alius divinabat oculos, alius cor, alius cerebrum, alius item aliud: et suae quisque divinationis rationem adferebat. Antonius iussus dicere sententiam, dixit, os sibi videri partem omnium honestissimam; et addidit caussam nescio quam. Tum alter ille, ne quid ipsi conveniret cum Antonio, respondit, eam partem qua sedemus, sibi videri honestissimam. Quum id videretur omnibus absurdum, attulit hanc caussam, quod is

*) Hoc est, nulla omnino olla. Plautina phrasis, ex Trucul. II, 2, 29.

diceretur vulgo honoratissimus, qui primus consideret: hoc honoris competere parti, quam dixisset. Applausum est huic sententiae, et risum est affatim. Placuit homo sibi de hoc dicto; visusque est in eo certamine victus Antonius. Dissimulavit Antonius, qui non ob aliud detulerat ori primam honestatis laudem, nisi quod sciret, illum velut aemulum suae gloriae diversam partem nominaturum. Post dies aliquot quum rursus uterque vocatus esset ad idem convivium, ingressus Antonius offendit aemulum cum aliis aliquot confabulantem, dum adornatur coena: et aversus emisit clarum ventris crepitum ante faciem alterius. Ille indignatus, Abi, inquit, scurra; ubinam didicisti mores istos? Tum Antonius, Etiam indignaris? inquit. Si te salutassem ore, resalutasses: nunc te saluto parte corporis, vel te iudice, omnium honestissima, et scurra vocor. Sic recuperavit prius amissam gloriam Antonius. Diximus omnes; nunc superest ut pronuntiet iudex. GE. Id faciam, sed non prius, quam suum quisque cyathum ebiberit. En auspicor: sed lupus in fabula. PO. Haud laevum omen adfert Levinus Panagathus. *Levinus.* Quid actum est inter tam lepidos congerrones? PO. Quid aliud? Certatum est fabulis, donec lupus intervenires. *Lev.* Huc igitur adsum, ut perficiam fabulam: volo vos omnes cras apud me prandere prandium theologicum. GE. Scythicum promittis convivium *). *Lev.* *Αὐτὸ δείξει.* Nisi fatebimini, hoc fuisse vobis fabuloso convivio iucundius, non recuso dare poenas in coena. Nihil iucundius, quam quum serio tractantur nugae.

PUERPERA.

EUTRAPELUS, FABULLA.

EU. Salva sis, optima Fabulla. FA. Salve multum,

*) Hoc est triste, severum.

Eutrapele. Sed quid tandem novae rei accidit, quod nunc salutator insolens adveneris, quem hoc triennio toto nemo nostrum vidit? EU. Dicam: forte praeteriens has aedes, vidi cornicem *) obvinctam candido linteo: demirabar quid esset caussae. FA. Adeone hospes es in hac regione, ut ignores, hoc esse symbolum puerperii in aedibus? EU. Eho, an non prodigium est videre cornicem albam? Sed extra iocum; sciebam maxime: verum suspicari non potui, te puellam vixdum ingressam decimum sextum annum, tam mature didicisse difficillimam artem gignendi liberos, quam aegre discunt quaedam ante annos triginta. FA. Ut tu semper es quod diceris, Eutrapele! EU. Ut nunquam deest Fabullae fabula! Demiranti igitur commodum occurrit Polygamus. FA. Is qui nuper extulit uxorem decimam? EU. Is ipse; sed quod te fugit, opinor, rursum tam ambitiose procum agit, quasi hactenus vixerit caelebs. Hic percunctanti quid accidisset novae rei, Muliebre corpus, inquit, in his aedibus per medium sectum est in duo. Ob quod, inquam, facinus? Si verum est, inquit, quod rumore populari iactatur, heic materfamilias sustinuit deglubere maritum suum: simulque cum risu subduxit sese. FA. Homo crasse facetus. EU. Ego me protinus intro coniicio, tibi felicem partum gratulaturus. FA. Salutem mihi gratulare, si voles, Eutrapele; felicem partum tum gratulaberis, quum quod enixa sum videris de se praebere specimen boni viri. EU. Pie tu quidem et vere, mea Fabulla. FA. Nullius Fabulla sum, nisi Petronii. EU. Uni quidem Petronio paris; at non uni vivis, opinor. Ceterum hoc quoque gratulor, quod puerum enixa es. FA. Sed quas

*) Annulum ferreum, additum ostio, quo pulsatur; Graeci κορώνην vocant. Obtinet hic mos in plerisque Belgicae urbibus, ut cornicem aedium, in quibus puerpera decumbit, linteolo obvinciant, ne quis accedens graviori impulsu eam turbet.

ob caussas felicius iudicas peperisse masculum quam foeminam? EU. Quin tu potius, Fabulla Petronii, (iam enim vereor, mea, dicere) illud mihi expedis, quas ob caussas vos magis gaudetis peperisse masculos quam foeminas? FA. Quid aliae sentiant, nescio; ego nunc me gaudeo peperisse masculum, quia sic visum est Deo: si maluisset ille puellam, maluissem et ipsa. EU. An putas, Deo tantum esse otii, ut etiam parturientibus obstetricetur? FA. Quid agat ille potius, Eutrapele, quam ut propagatione servet quod condidit? EU. Quid agat, o bona? Imo, ni Deus esset, non arbitror sulfecturum tot negotiis. Exsulat Christiernus Danorum rex *), pius Evangelii fautor: Franciscus Galliarum rex hospes est Hispaniarum**), nescio quam ex ipsius animi sententia, vir certe dignus meliore fortuna: Carolus molitur monarchiae proferre pomoeria: Ferdinandus rerum suarum satagit in Germania: bulimia pecuniarum urget aulas omnes: periculosos motus concitant agricolae, nec tot stragibus ab instituto deterrentur: populus meditatur anarchiam: periculosis factionibus collabitur ecclesiae domus: hinc atque hinc distrahitur illa Iesu tunica inconsutilis. Vinea Domini non ab uno iam apro vastatur; simulque periclitatur sacerdotum cum decimis auctoritas, theologorum dignitas, monachorum maiestas: nutat confessio, vacillant vota, labascunt leges Pontificiae, vocatur in discrimen eucharistia, exspectatur Antichristus; totus orbis parturit nescio quid magni

*) Christiernus, seu Christianus Secundus, Danorum Rex, anno 1523. viginti navibus se in Hollandiam contulit. Reversus in Daniam primum XIV. annos captivus detentus est, postmodo iure suo cedens privatus obiit anno 1559.

**) Franciscus, adversus Carolum V. bellum gerens, per Alpes in Italiam perrumpens, postquam infeliciter oppugnasset Ticinum, ab Hispanis carcere detentus est, dein duris conditionibus, liberisque obsidibus datis, in Galliam dimissus.

mali. Interim superant et imminent Turcae, nihil non populaturi, si successerit quod agunt: et tu rogas, quid agat potius? Imo tempus arbitror, ut suo quoque regno prospiciat in tempore. FA. Quod hominibus videtur maximum, id fortasse videtur Deo nullius momenti. Sed ab hac fabula Dei personam, si vis, secludamus. Dic quae te caussae moveant, ut felicius existimes peperisse catulum, quam catellam. EU. Piae mentis est, hoc iudicare optimum, quod dedit Deus citra controversiam optimus. Verum si Deus tibi daret poculum crystallinum, nonne maximas ageres gratias? FA. Agerem. EU. Quid si idem daret vitreum: num pares ageres? Sed vereor ne tibi molestiam adferam pro solatio, haec apud te philosophans. FA. Imo Fabullae nihil est iam a fabulis periculi. Iam quartam hebdomadem decumbo, satisque valeo vel ad luctam. EU. Quin igitur e nido provolas? FA. Vetuit rex. EU. Qui rex? FA. Imo tyrannus. EU. Qui quaeso? FA. Syllaba dicam, mos. EU. Heu quam iste rex multa praeter aequum exigit! Pergamus igitur philosophari de crystallo et vitro. FA. Marem, uti coniicio, natura praestantiorem ac firmiorem iudicas, quam foeminam. EU. Sic arbitror. FA. Nimirum viris auctoribus. Num igitur viri vivaciores sunt, quam foeminae? Num a morbis immunes? EU. Nequaquam, sed in genere viribus antecellunt. FA. Sed ipsi rursus superantur a camelis. EU. Imo prior creatus est masculus. FA. Prior conditus est Adam, quam Christus. Et solent artifices in posterioribus se ipsos vincere. EU. At Deus mulierem viro subiecit. FA. Non statim melior est, qui imperat: et nuptam subiicit, non foeminam: ac rursus nuptam ita subiicit, ut quum utrique sit potestas alterius, mulierem tamen velit viro morem gerere, non ut praestantiori, sed ut ferociori. Dic, Eutrapele, uter infirmior, qui cedit alteri, an cui ceditur?

EU. Tibi quidem heic cedam, si mihi declararis, quid senserit Paulus, scribens Corinthiis, quum viri caput dicit esse Christum, mulieris caput virum; rursus, quum virum dicit imaginem et gloriam Dei; mulierem gloriam viri. FA. Istud expediam, si mihi declararis, an solis viris datum sit esse membra Christi. EU. Absit: id quidem datum est omnibus hominibus per fidem. FA. Qui fit igitur, ut caput unum quum sit, non habeatur omnibus membris commune? Deinde, quum Deus hominem fingeret ad imaginem sui, utrum hanc imaginem expresserit in corporis figura, an in animi dotibus? EU. In animi dotibus. FA. At in his quid tandem habent viri nobis praecellentius? In utro sexu plures sunt temulentiae, rixae, pugnae, caedes, bella, rapinae et adulteria? EU. At soli viri bellum gerimus pro patria. FA. Sed iidem saepius deserto loco turpiter fugitis: nec semper pro patria, sed frequentius pro sordido salariolo deseritis uxorem et liberos, et peiores gladiatoribus ultro corpora vestra traditis in servilem necessitatem vel moriendi vel occidendi. Iam ut maxime iactes mihi virtutem bellicam, nemo vestrum, si semel esset expertus quid sit parere, non mallet decies in acie stare, quam subire semel, quod nobis toties est experiendum. In bello non semper venitur ad manus: et si venitur, non in quavis exercitus parte discrimen est. Tui similes disponuntur in acie media, alius est in subsidiis, alius tuto sedet post principia, denique plurimos servat deditio et fuga: nobis cominus cum morte conflictandum est. EU. Ista non nunc primum audio; verum suntne haec vera, quae dicuntur? FA. Nimium vera. EU. Visne igitur, Fabulla, ut marito tuo persuadeam, ne posthac te contingat? Nam eo pacto tuta fueris ab isto discrimine. FA. Equidem nihil malim, si possis. EU. Quid praemii feret orator hic, si persuaserit? FA. Dabo

decem linguas bubulas fumo duratas. EU. Istas malim, quam decem linguas lusciniarum. Non reiicio conditionem: verum contractum hunc ratum esse nolim priusquam intercesserit stipulatio. FA. Addatur, si libet, et si qua alia cautio. EU. Id fiet ex animi tui sententia post mensem exactum. FA. Quin potius nunc fit ex animi mei sententia? EU. Dicam: quia vereor ne post mensem non sit eadem animi tui sententia. Itaque et tibi solvendum esset duplex praemium, et mihi duplex esset sumenda opera, persuadendi, ac dissuadendi. FA. Age, fiat ut voles. Sed interim perge demonstrare, quare viri sexus sit praestantior foemineo. EU. Video te meditatam monomachiam: quam ob rem in praesentia quidem consultius arbitror tibi concedere. Congrediar alias, sed armatus, nec absque subsidiario milite. Nam ubi lingua res geritur, ne septem quidem viri pares sunt uni foeminae. FA. Nimirum hoc telo armavit nos natura: quanquam ne vos quidem elingues estis. EU. Fortassis: sed ubi puellus? FA. In conclavi proximo. EU. Quid illic? coquit olus? FA. Nugator; apud nutricem est. EU. Quam mihi nutricem narras? an est alia nutrix, quam ea, quae mater est? FA. Quidni? vulgo fit. EU. Pessimum mihi nominas auctorem rei bene gerendae vulgum, Fabulla. Vulgo peccant, vulgo luditur alea, vulgo commeatur ad fornices, vulgo fraudatur, potatur, insanitur. FA. Sic amicis visum est: censuerunt enim, parcendum huic aetati tam tenerae. EU. Atqui si natura dedit vires ad concipiendum, haud dubie dedit et ad lactandum. FA. Probabile quidem est. EU. Dic mihi, nonne sentis, esse dulcissimum matris vocabulum? FA. Sentio. EU. Itaque si fieri posset, patereris aliam mulierem esse matrem tui partus? FA. Minime gentium. EU. Cur igitur volens plus quam dimidiatum matris nomen transfers in foeminam alienam? FA. Bona ver-

ba, Eutrapele; non divido filium; sola totaque sum mater. EU. Imo heic tibi, Fabulla, reclamat in os ipsa natura. Cur terra dicitur omnium parens? an quod gignat tantum? imo multo magis quod nutriat ea quae genuit. Quod aqua gignit, in aquis educatur. In terra nullum animantis aut plantae genus nascitur, quod eadem terra succo suo non alat: nec est ullum animantis genus, quod non alat suos foetus. Ululae, leones, et viperae educant partus suos; et homines suos foetus abiiciunt? Obsecro te, quid crudelius iis, qui prolem educationis taedio dicuntur exponere? FA. Abominanda dicis. EU. Atqui non perinde factum abominantur homines. Annon expositionis genus est, infantulum tenerum, adhuc a matre rubentem, matrem spirantem, matris opem ea voce implorantem, quae movere dicitur et feras, tradere mulieri, fortassis nec corpore salubri, nec moribus integris, denique cui pluris sit pecuniae pauxillum, quam totus infans tuus? FA. Delecta est mulier salubri corporis temperatura. EU. Hoc medici certius iudicent, quam tu. Sed finge heic illam tibi vel parem, vel aliquanto, si vis, superiorem: an nihil interesse censes, utrum infans tenellus cognatum illum et familiarem hauriat succum, et calore iam assueto foveatur, an alienis cogatur assuescere? Triticum in aliud solum iactum degenerat in avenam aut siliginem: vitis in alium collem translata mutat ingenium: plantula revulsa a parente terra flaccescit ac velut emoritur; eoque quantum fieri potest, cum terra nativa transferunt. FA. Imo narrant, plantas translatas et insitas exuere silvestre ingenium, et fructus edere generosiores. EU. At non protinus ut natae sunt, o bona. Veniet et olim hoc tempus, si Deus voluerit, ut adolescentem tuum ableges ab aedibus, literis iam ac severioribus disciplinis imbuendum, quae functio patris est potius, quam ma-

tris. Nunc aetas tenera fovenda est. Porro quum ad salubritatem firmitatemque corporis plurimum refert, qualis sit alimonia, tum vero praecipue, quo succo tenerum illud ac molle corpusculum imbuatur. Nam heic quoque locum habet illud Flacci dictum, *Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu* *). FA. De corpore non ita multum laboro, modo sit animus qualem optamus. EU. Pie tu quidem, sed parum philosophice. FA. Quam ob rem? EU. Cur tu igitur quoties concidis holus, quereris aciem cultri retusam esse, et iubes exacui? Cur acum reiicis obtusa cuspide, quum ea res non adimat artem? FA. Non deest ars, sed obstat instrumentum parum idoneum. EU. Cur quibus est opus oculorum acie, vitant lolium et caepas? FA. Quia vitiant oculos. EU. Nonne animus est qui cernit? FA. Est; nam nihil vident exanimes. Sed quid agat faber vitiata securi? EU. Agnoscis igitur, corpus esse mentis organum? FA. Apparet. EU. Et fateris, vitiato corpore non agere animum, aut incommodius agere? FA. Non dissimile veri dicis. EU. Age, videor mihi nactus ingenium philosophicum. Finge igitur, animum hominis demigrare in corpus galli gallinacei; num ederet vocem, quam nunc edimus? FA. Nequaquam. EU. Quid obstaret? FA. Quia desunt labra, dentes, et lingua similis: nec epiglottis, nec tres adsunt cartilagines a tribus motae musculis, ad quos pertinent nervi a cerebro demissi, nec fauces, nec os simile. EU. Quid si in corpus suis? FA. Grunniret suillo more. EU. Quid si in corpus cameli? FA. Caneret ut canit camelus. EU. Quid si in corpus asini, quod evenit Apuleio? FA. Ruderet, opinor, ut asinus. EU. Nimirum fatetur hoc ille, quum cuperet inclamare Caesarem, contractis quantum potuit labris, vix O sonuit; Caesarem nullo pacto potuit exprimere. Idem quum fabu-

*) Epist. 2. lib. 1.

lam auditam, ne excideret, describere cuperet, damnavit cogitationem tam asininam, quum ungulas intueretur solidas. FA. Et merito. EU. Ergo lippientibus oculis, minus videt animus: oppletis sordibus auribus, minus audit: ubi cerebrum occupat pituita, minus olfacit; ubi stupet membrum, minus sentit: ubi malis humoribus vitiata est lingua, minus gustat. FA. Negari non potest. EU. Non ob aliud, nisi quia vitiatum est organum. FA. Arbitror. EU. Nec inficiaris, plerumque vitiari cibo potuque. FA. Fateor; sed quid istuc ad bonam mentem? EU. Proinde quid lolium ad perspicaces oculos? FA. Quia vitiat organum animi. EU. Probe respondes. Verum illud expedi: unde fit, quod alius alio celerius intelligit, ac tenacius meminit? alius alio citius irascitur, aut moderatius odit? FA. Sic conditus est animus. EU. Non sic elaberis. Unde fit, ut qui prius fuit ingenio celeri, felici memoria, postea fiat obliviosus ac tardus, sive plaga, sive casu, sive morbo, sive senio? FA. Tu nunc mihi videre sophistam agere. EU. Pruin tu contra fac agas sophistriam. FA. Opinor hoc te velle dicere, quod animus quemadmodum cernit et audit per oculos et aures, ita per organa quaedam intelligit, meminit, amat, odit, irascitur et placatur. EU. Recte coniectas. FA. Quae tandem sunt ista organa? et ubi sunt? EU. Oculos ubi sunt vides. FA. Et aures, et nares, et palatum ubi sit, scio. Et toto corpore contactum esse video, nisi quum stupor occupat membrum. EU. Amputato pede, tamen intelligit animus. FA. Intelligit; itidem et manu. EU. At qui vehementem plagam accipit in tempus capitis, aut in occipitium, concidit mortuo similis, omnique sensu suo vacat. FA. Istuc aliquoties vidi. EU. Ex hoc colligis intra cranium esse intellectus, voluntatis ac memoriae organa, minus quidem crassa, quam sunt aures et oculi, sed tamen

materialia; quandoquidem et spiritus, quos habemus in corpore subtilissimos, corporales sunt. FA. An ista quoque vitiantur cibo potuque? EU. Maxime. FA. Cerebrum procul abest a stomacho. EU. Ita summa fumarii pars abest a foco; tamen illi si insideas, senties vaporem. FA. Non experiar. EU. At si mihi non credas, sciscitare e ciconiis. Itaque refert qui spiritus, qui vapores a stomacho subvolent in cerebrum et in organa mentis. Nam hi si crudi sint ac frigidi, recidunt in stomachum. FA. Nae tu mihi metam distillatoriam describis, qua ex floribus herbisque succum exhalantem excipimus. EU. Haud ita male coniectas. Nam hepar, cui fel adhaeret, ignis loco est, stomachus patella; cranium summae metae colophon; atque adeo, si vis, nasus fistulae plumbeae vice fungatur. Itaque ex hoc mutuo fluxu ac refluxu humorum nascitur fere quidquid est morborum, ut varie delabitur varius humor nunc in oculos, nunc in stomachum, alias in scapulas, interim in cervicem, aliove. Quoque magis intelligas; cur qui vino immodico sese ingurgitant, sunt male memores? qui cibis aluntur subtiliorum spirituum, minus torpent ingenio? Cur coriandrum memoriam emendat: elleborus mentem purgat? Cur expletio vehemens epilepsim adducit, quae stuporem adfert simul omnibus sensibus, quemadmodum et somnus profundus? Denique ut immodica sitis aut inedia ingenii memoriaeque vim elidit in pueris, ita cibus immodicus in pueris gignit ingenii stuporem, si credimus Aristoteli, nimirum igniculo mentis velut obruto ingesta materia. FA. Estne igitur corporeus animus, ut a rebus corporalibus afficiatur? EU. Animi rationalis natura non corrumpitur quidem ipsa, sed organis vitiatis impeditur illius vis et actio: velut artifex frustra valet arte, si destituatur idoneis instrumentis. FA. Quanta quave specie est animus? EU. Ridicule percunctaris de magnitudine aut figura,

quum fatearis incorporeum. FA. Ego corpus intelligo, quod sentitur. EU. Imo quae non sentiuntur, perfectissima sunt, veluti Deus et angeli. FA. Audio, Deum et angelos spiritus appellari; at spiritum sentimus. EU. Hac voce literae sacrae ob rudes homines balbutiunt, mentem significantes puram ab omni commercio rerum sensibilium. FA. Quid igitur interest inter angelum et animum? EU. Hoc ipsum, quod inter limacem et cochleam, aut, si mavis, testudinem. FA. Corpus igitur domicilium est animi magis, quam instrumentum. EU. Nihil vetat instrumentum adiunctum dici domicilium. Atque hac quidem de re variant philosophorum sententiae. Sunt qui dicant, corpus esse vestem animae, sunt qui domicilium, sunt qui instrumentum, sunt qui harmoniam. Horum quodcunque dixeris, consequitur, actiones animi corporis affectionibus impediri. Primum, si quod vestis est corpori, idem corpus est animo: quantum ad corporis valetudinem faciat vestis, declaravit Hercules; ne quid de coloribus aut pilorum pelliumque generibus referam. Ceterum an eadem anima sufficiat pluribus corporibus deterendis, quemadmodum corpus multas deterit vestes, viderit Pythagoras *). FA. Non incommodum foret, si iuxta Pythagoram liceret, ut vestibus, ita corporibus mutatoriis uti: sic ut mensibus hibernis sumeretur corpus obesum crassaeque texturae, aestivis rarius et gracilius. EU. Atqui parum, opinor, esset commodum, si quemadmodum multis vestibus detritis tandem et corpus deterimus, ita multis corporibus detritis tandem et anima senesceret deficeretque. FA. Non sane. EU. Iam quemadmodum ad corporis salubritatem agilitatemque refert, qua veste sit amictum, ita refert, quod corpus circumferat anima. FA. Profecto si corpus vestis est

*) Pythagoras aiebat animam suam in varia corpora demigrasse. Sic eum inducit loquentem Ovid. Metamorph. lib. XV.

animae, video multos homines admodum varie cultos. EU. Sic est. Et tamen nonnulla pars huius rei sita est in nobis, quam commode vestiatur anima. FA. Valeat igitur vestis: dic aliquid de domicilio. EU. Atqui ne, quod dico, tibi videatur commentum, Fabulla, ipse dominus Iesus suum corpus templum appellat: et Petrus apostolus suum corpus tabernaculum appellat. Nec defuerunt, qui corpus dixerunt animae sepulcrum, σῶμα dictum arbitrantes quasi σῆμα: alii carcerem mentis appellarunt, nonnulli praesidium *), velut arcem munitam. Quorum animus est undiquaque purus, in templo habitat. Qui non tenentur amore rerum corporalium, horum animus agit in tabernaculo, libenter exsiliturus, si vocet imperator. Qui prorsus excaecati sunt vitiis spurcissimis, ut nunquam adspirent ad auram libertatis evangelicae, horum animus iacet in sepulcro. Ceterum, qui moleste luctantur cum vitiis, nec adhuc possunt quod volunt, horum animus habitat in carcere, subinde clamans ad liberatorem omnium, Educ de carcere animam meam, ut confiteatur nomini tuo, domine **). Qui graviter pugnant cum satana, vigilantes et excubantes adversus insidias illius, qui circumit, ut leo quaerens quem devoret, horum animus versatur in praesidio, unde iniussu imperatoris non licet discedere. FA. Si corpus est animi domicilium, plurimos video, quorum animus male habitet. EU. Sic est, videlicet in aedibus perstillantibus, opacis, ventis omnibus obnoxiis, fumosis, pituitosis, laceris, ac ruinosis, denique putribus et infectis. Et tamen Cato primam felicitatis partem iudicat, bene habitare. FA. Tole-

*) Sic Socrates apud Platonem inquit animam humanam in hoc corpore velut in praesidio positam esse, unde fas non sit discedere iniussu imperatoris, nec diutius in eo immorari, quam visum sit ei, qui collocavit.

**) Exstat locus Psalm. 143, 8.

rabilis res, si liceret in aliud immigrare domicilium. EU. Emigrare non licet, nisi quum evocat locator. Verumtamen si non licet emigrare, licet arte curaque nostra domicilium animi commodius reddere, quemadmodum in aedibus mutantur fenestrae, attollitur solum, incrustantur aut convestiuntur tabulatu parietes, situs igni suffituque purgatur. Id in senili corpore iamque ruinam minitante difficillimum est. Plurimum autem conducit, si puerile corpus ab ipso protinus ortu, sicut oportet, curetur. FA. Tu quidem matrem ac nutricem medicam esse iubes. EU. Plane iubeo, quod attinet ad delectum ac moderationem cibi potusque, motus, somni, balneorum, unctionum, frictionum, vestitus. Quam multos esse censes, qui gravissimis morbis ac vitiis obnoxii sunt, epilepsiae, gracilitati, imbecillitati, surditati, fractis lumbis, distortis membris, infirmo cerebro, stupori mentis, non ob aliud, nisi quod a nutricibus indiligenter curati sunt? FA. Demiror te non pro pictore factum fuisse Franciscanum, qui tam belle concioneris. EU. Ubi te Claranam videro *), tum ego tibi Franciscanus concionabor. FA. Ego sane libens scire cupiam, quid sit anima, de qua tam multa audimus dicimusque, quum nemo viderit. EU. Imo nemo non videt, cui sunt oculi. FA. Video pictas animas infantuli specie. Verum cur non adduntur alae, quemadmodum angelis? EU. Quoniam delabentibus e coelo fractae sunt alae, si qua Socraticis fabulis habenda fides. FA. Quo modo igitur subvolare dicuntur in coelum? EU. Quoniam fides et caritas faciunt, ut illis renascantur alae. Has alas petebat ille pertaesus domicilium sui corporis, dum clamat, *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo et re-*

*) Id est, monacham ordinis *Clarae*. Fuit haec Clara Francisci coaetanea, instituitque ordinem virginum monacharum sub durissimo vitae genere.

quiescam *). Nec enim alias alas habet anima, quum sit incorporea; nec ullam habet speciem, quae corporis oculis sit conspicua; sed certius cernuntur ea, quae videmus animo. Credisne Deum esse? FA. Maxime. EU. At nihil minus videri potest, quam Deus. FA. Videtur in rebus conditis **). EU. Itidem videtur animus ex actione. Si quaeris quid agat in corpore vivo, contemplare corpus exanime. Quum vides hominem sentire, cernere, audire, moveri, intelligere, meminisse, ratiocinari; certius vides animam adesse, quam nunc vides hunc cantharum: potest enim falli sensus unus; tot argumenta sensuum non fallunt. FA. Proinde, si non potes ostendere animam, sic illam notis quibusdam pinge, quasi mihi velis describere Caesarem, quem nondum vidi. EU. Aristotelis definitio in promptu est. FA. Quae? Nam aiunt istum esse probum rerum omnium depictorem. EU. *Anima est actus corporis organici, physici, vitam habentis in potentia.* FA. Cur actum vocat potius quam iter aut viam ***)? EU. Non heic cavetur aurigis aut equitibus, sed animae ratio definitur. Et actum vocat formam, cuius naturae est agere, quum materiae ratio sit pati. Omnis autem corporis motus naturalis ab animo proficiscitur. Est autem varius corporis motus. FA. Intelligo. Sed cur addit *organici?* EU. Quoniam anima nihil agit, nisi per organa, hoc est, instrumenta corporis. FA. Cur addit *physici?* EU. Quia Daedalus frustra fingeret tale corpus. Ideoque addit, *vitam habentis in potentia.* Forma non agit in quidvis, sed in materiam capa-

*) Verba Davidis Ps. 55. **) Creatis, factis.

***) Quum Aristoteles animam *actum* vocat, intelligit ἐντελέχειαν quandam, hoc est perfectionem et continuatam quandam et perennem motionem. Sed *Fabulla*, simulans se id vocabulum philosophicum non intelligere, ut Eutrapelo risum excitet, detorquet ad iureconsultos, qui distinguunt inter *iter*, *actum*, et *viam*.

cem. FA. Quid si angelus immigraret in corpus hominis? EU. Ageret quidem, sed non per organa naturalia, nec vitam daret corpori, si abesset anima. FA. Habeone iam totam animae rationem? EU. Habes Aristotelicam. FA. Equidem accepi celebrem esse philosophum; et vereor ne sapientum centuriae mihi scribant haereseos dicam, si quid refrager. Alioqui quidquid adhuc dixit de anima hominis, competit in asinum et bovem. EU. Imo in scarabeum quoque et limacem. FA. Quid igitur interest inter animam bovis et hominis? EU. Qui dicunt animam nihil aliud esse, quam harmoniam qualitatum corporis, faterentur non ita multum interesse, videlicet harmonia soluta perire animas utriusque. Ne ratione quidem distinguitur bovis ab hominis anima, sed quod boum minus sapit, quam hominum; quemadmodum videre est et homines, qui minus sapiunt quam bos. FA. Nae isti bubulam habent mentem. EU. Attamen illud ad te pertinet, quod pro testudinis qualitate modulatior est harmonia. FA. Fateor. EU. Nec parvi refert, ex quo ligno quave figura sit facta testudo. FA. Verisimile dicis. EU. Nec ex quorumlibet animantium intestinis fiunt canorae fides. FA. Audivi. EU. Atque hae quidem ex aëris circumfusi madore aut siccitate laxantur, contrahuntur, nonnunquam et rumpuntur. FA. Istuc vidi non semel. EU. Heic igitur potes opem praestare non vulgarem infantulo tuo, ut animus illius testudinem habeat bene temperatam, minimeque vitiatam, ne laxa sit segnitie, ne stridula sit iracundia, ne rauca sit temulentia. Nam hos affectus inserit in nobis nonnunquam educatio victusque ratio. FA. Admonitionem accipio; sed exspecto, quo pacto tuearis Aristotelem. EU. Ille quidem descripsit in genere animam animantem, vegetantem ac sentientem. Anima dat vitam; sed non protinus animal est, quod vivit. Vivunt

enim et senescunt et emoriuntur arbores, at non sentiunt: quanquam his quoque nonnulli sensum tribuunt stupidum. In adhaesis vix deprehenditur sensus, in spongia deprehenditur ab avulsoribus, in arboribus materiarum caesores sensum comperiunt, si quid illis credimus. Aiunt enim, si palma ferias truncum arboris, quam velis caedere, quemadmodum fere solent materiarii, difficilius arbor inciditur, ut semet contraxit metu. Quod autem vivit ac sentit, animal est. Nihil autem prohibet esse vegetabile, quod non sentit, veluti fungi, betae, caules. FA. Ista si vivunt utcunque, si sentiunt utcunque, si moventur quum adolescunt, quid prohibet eadem dignari animalis cognomine? EU. Non ita visum est maioribus, neque nobis fas est ab illorum placitis discedere, ac ne refert quidem ad hoc, quod nunc agimus. FA. Atqui non feram, eandem esse animam scarabei et hominis. EU. Non est eadem, o bona, sed ratio quadamtenus communis est. Animat, vegetat, sensibile reddit corpus tuum anima tua. Idem agit scarabei anima in suo corpore. Nam quod quaedam aliter, aut aliud agit anima hominis, quam scarabei, partim in caussa est materia. Non canit, non loquitur scarabeus, quia caret organis ad haec idoneis. FA. Illud igitur dicis, si anima scarabei demigraret in corpus hominis, idem ageret quod agit anima humana. EU. Imo ne si mens quidem angelica, quemadmodum dixi. Nihil autem interest inter angelum et animam humanam, nisi quod hominis anima in hoc condita est, ut agat corpus humanum naturalibus organis instructum, quemadmodum anima scarabei non movet nisi corpus scarabei: angelus non in hoc conditus est, ut animet corpus, sed ut absque corporalibus organis intelligat. FA. Num idem potest anima? EU. Potest quidem a corpore semota. FA. Non est igitur sui iuris, dum est in corpore?

EU. Non profecto: nisi si quid accidat praeter communem naturae cursum. FA. Verum tu mihi pro una anima plures animas effudisti, animantem, vegetantem, sensibilem, intelligentem, memorem, volentem, irascentem, concupiscentem. Mihi satis erat una. EU. Eiusdem animae diversae sunt actiones: ex his varia sortitur cognomina. FA. Non satis assequor quod dicis. EU. At faciam ut assequaris. Tu in cubiculo es uxor, in officina es textrix aulaeorum, in taberna es aulaeorum venditrix, in culina es coqua, inter famulos et famulas es domina, inter liberos es mater: et tamen haec omnia es eadem in domo. FA. Satis tu quidem pingui Minerva philosopharis. Sic igitur est animus in corpore, quemadmodum ego in domo? EU. Sic. FA. Atqui dum ego texo in officina, non coquo in culina. EU. Neque enim tu es anima tantum, sed anima corpus circumferens: corpus autem non potest simul pluribus inesse locis: anima quoniam est forma simplex, sic est in toto corpore, ut in singulis corporis partibus sit tota, quamvis non idem agat per omnes partes, nec eodem modo per quomodolibet affectas. Nam sapit ac meminit in cerebro, irascitur in corde, concupiscit in hepate, audit in auribus, cernit in oculis, olfacit in naribus, gustat in palato et lingua, sentit in omnibus partibus corporis, quae nervaceum aliquid habent adiunctum. Neque enim sentit in pilis, nec summis unguibus: ac ne pulmo quidem per se sentit, nec hepar fortasse, nec lien. FA. Proinde in quibusdam partibus animat tantum ac vegetat. EU Ita videtur. FA. Si in uno homine facit haec omnia eadem anima, consequitur, ut foetus in utero materno statim ut augescit, quod est vitae signum, simul et sentiat et intelligat; nisi forte unius hominis initio plures sunt animae, deinde ceteris cedentibus, una peragit omnia: ita ut primum homo fuerit planta,

mox animal, postremo homo. EU. Quod dicis, fortasse non absurdum videatur Aristoteli. Nobis probabilius est, simul cum vita infundi rationalem animam, sed quae, velut igniculus, immersa materiae supra modum humidae nondum queat exserere vires suas. FA. Animus igitur illigatus est corpori, quod agit movetque? EU. Non aliter quam testudo domui, quam circumfert. FA. Eam movet quidem, sed sic ut simul moveatur, quemadmodum gubernator flectit navem quo vult, sed ipse interim cum navi movetur. EU. Imo quemadmodum sciurus volvit caveam rotatilem, mobilis interim et ipse. FA. Sic et afficit anima corpus, ac vicissim afficitur? EU. Sane quod ad operationes attinet. FA. Ergo quod ad naturam pertinet, par est anima morionis animae Salomonis. EU. Nihil absurdum. FA. Itaque pares sunt et angeli, quandoquidem carent materia, quae parit, ut ais, inaequalitatem. EU. Iam satis philosophiae. Quin potius haec theologos torqueant; nos hoc agamus, quod coepimus. Si tota mater esse vis, cura corpusculum infantuli tui, quo posteaquam sese explicuit ex vaporibus mentis igniculus, bonis et commodis organis utatur. Quoties audis puerum tuum vagientem, crede illum hoc abs te flagitare. Quum vides in pectore duos istos veluti fonticulos turgidos ac lacteo liquore vel suapte sponte manantes, crede, naturam admonere te tui officii. Alioqui quum infans iam fari meditabitur, ac blanda balbutie te mammam vocabit, qua fronte hoc audies ab eo, cui mammam negaris, et ad conductitiam mammam relegaris, perinde quasi caprae aut ovi subiecisses? Ubi iam erit fandi potens, quid si te pro matre vocet semimatrem? Virgam expedies, opinor. Atqui vix semimater est, quae recusat alere, quod peperit. Potior geniturae pars est nutricatio teneri puelli. Alitur enim non solum lacte, sed et fragrantia materni cor-

poris; requirit eundem liquorem iam notum et familiarem, quem hausit in corpore, et unde coaluit. Atque ego quidem sum in hac sententia, ut existimem, in pueris ex lactis natura et indolem vitiari, non aliter quam in frugibus et plantis terrae succus mutat ingenium eius quod alit. An putas temere vulgo dici, *Iste malitiam cum lacte nutricis imbibit?* Ne illud quidem opinor, quod a Graecis dici solet, *Ut nutrices*, quum significant aliquem male pasci: paullulum enim praemansi in os inserunt infantis, maximam partem deglutiunt ipsae. Proinde ne peperit quidem, quae quod nixa est, mox abiicit. Istuc enim abortire est, non parere. Et in tales foeminas mihi competere Graecorum videtur etymologia, qui μήτηρ dici putant a μὴ τηρεῖν, hoc est, a non servando. Nam prorsus conductitiam nutricem infantulo adhuc a matre tepenti adsciscere, genus est expositionis. FA. Accederem, ni delecta esset mulier, in qua nihil desideres. EU. Ut nihil referat, quod lac bibat mollis infantia, quam salivam cum praemanso cibo deglutiat; ut talis contigerit nutrix, qualem haud scio an ulla reperiatur; an putas ullam esse, quae nutricationis omne taedium devorare possit, quemadmodum mater? sordes, assessiones, vagitus, morbos, servandi nunquam satis diligentem curam? Si est quae pariter amet, ut mater, erit quae pariter curet. Quin et illud fiet ut segnius amet te filius, nativa illa caritate velut in duas matres distracta, nec tu simili pietate duceris erga filium: ut iam grandior minus libenter sit obtemperaturus iussis tuis, et tu frigidius illius curam habitura, in cuius moribus fortasse videbis nutricem. Praecipuus autem discendi gradus est mutuus inter docentem ac discentem amor. Ergo si nihil decesserit illi nativae pietatis fragrantiae, facilius illi instillabis praecepta recte vivendi. Neque enim heic parum valet

mater, vel ob hoc, quod materiam tractet mollissimam et in omnia sequacem. FA. Ut video, non tam facilis est res peperisse, quam vulgus existimat. EU. Si mihi parum habes fidei, en tibi Paulus aperte de muliere loquens: *Salva*, inquit, *fiet per liberorum generationem* *). FA. Salva est igitur quae peperit? EU. Nequaquam; sed addit, si liberi permanserint in fide. Nondum absolvisti genitricis munus, nisi primum tenerum corpusculum filii, mox animum aeque mollem recta educatione finxeris. FA. Atqui istuc matribus in manu non est, ut filii perseverent in pietate. EU. Fortassis; sed tantum habet momenti vigilans admonitio, ut Paulus existimet matribus imputandum, si liberi degenerent a piis moribus. Denique, si praestiteris quod in te situm est, Deus opem suam coniunget cum tua diligentia. FA. Mihi quidem, Eutrapele, tua persuasit oratio, si queas idem persuadere parentibus et marito. EU. Istuc ad me recipio, modo tu me tuo iuves suffragio. FA. Polliceor. EU. Sed licetne videre puellum? FA. Licet maxime. Heus Syrisca, voca nutricem una cum infante. EU. Scitus admodum puer. Vulgo dicitur veniam deberi primum experienti. At tu prima statim experientia summam artis expressisti. FA. Non est sculptilis imago, ut arte sit opus. EU. Verum; sed fusile sigillum est. Utcunque res habet, felicissime cecidit: utinam pari felicitate cadant imagines, quas intexis aulaeis. FA. At tu contra felicius pingis, quam gignis. EU. Sic visum est naturae cum omnibus paria facere. Quam solicita est natura, ne quid pereat! Duos homines in uno repraesentavit: nasus et oculi patrem referunt, frons ac mentum matrem exprimunt. An tu posses hoc tam carum pignus alienae fidei concredere? Mihi bis crudeles videntur esse, quae id facere sustinent; quandoquidem non solum faciunt id infantis, quem

*) Verba Pauli exstant in 1. Epist. ad Timoth. Cap. 2. v. 15.

ablegant, periculo, verum etiam suo, propterea quod in his lac aversione corruptum saepenumero periculosos morbos pariat. Itaque fit, ut, dum unius formae corporis consulunt, parum consulant duorum corporum vitae: dumque cavent, ne contingat praeproperum senium, coniiciunt sese in mortem praeproperam. Quod est inditum puero nomen? FA. Cornelius. EU. Hoc erat nomen avi paterni. Utinam virum integerrimum et moribus nobis referat! FA. Dabitur opera, quod quidem in nobis erit. Sed heus Eutrapele, unum quiddam obnixe te rogarim. EU. Imo puta me tuum esse mancipium; imperabis et impetrabis quae voles. FA. Proinde non prius te manumittam, quam hoc mihi beneficium coeptum absolvas. EU. Quodnam? FA. Ut praescribas mihi primum, quibus rationibus queam infantis valetudini consulere: deinde quum erit firmior, quibus rudimentis ad pietatem praeparandus sit rudis animus. EU. Id faciam lubens, pro mea quidem sapientia; sed proximo colloquio: nunc orator adeo maritum ac parentes. FA. Precor exorator ut sies.

PEREGRINATIO RELIGIONIS ERGO.

MENEDEMUS, OGYGIUS.

ME. Quid hoc novae rei? Nonne Ogygium vicinum meum video, iam totos sex menses non visum cuiquam? Interisse rumor erat. Ipsus est, nisi prorsus hallucinor. Adibo ac salvere iubebo. Salvus sis, Ogygi. OG. Salve et tu, Menedeme. ME. Quae regio te nobis reddidit incolumem? Nam tristis rumor heic sparserat, te navigasse Stygiam paludem. OG. Imo, gratia superis, sic interim valui, ut vix unquam antehac melius. ME. Ita semper vanitatis coarguas eiusmodi rumores. Sed quid istuc ornatus

est? obsitus es conchis imbricatis, stanneis ac plumbeis imaginibus oppletus undique, culmeis ornatus torquibus; brachium habet ova serpentum *). OG. Visi divum Iacobum Compostellanum, et hinc reversus Virginem Parathalassiam apud Anglos percelebrem; quin potius hanc revisi: nam ante annos tres inviseram. ME. Animi gratia, ut arbitror. OG. Imo religionis caussa. ME. Istam, opinor, religionem docuerunt te Graecae litterae. OG. Mater uxoris voto sese obstrinxerat, ut si filia peperisset masculum vitalem, ego divo Iacobo praesens praesenti salutem dicerem et gratias agerem. ME. Salutasti divum tuo dumtaxat et socrus nomine? OG. Imo totius familiae verbis. ME. Equidem arbitror nihilo minus salutis futurum fuisse familiae, etiamsi Iacobum insalutatum reliquisses. Sed obsecro, quid respondit agenti gratias? OG. Nihil, sed offerenti munus visus est arridere et capite leviter annuere; simulque porrexit hoc imbricatum putamen. ME. Cur ista potius donat, quam alia? OG. Quoniam his abundat suggerente vicino mari. ME. O benignum divum, qui et obstetricatur parturientibus et operam dat hospitibus! Verum quodnam istuc novum vovendi genus, ut otiosus aliis laborem imponat aliquis? Si tu te voto adstringeres, ut si quod ageres feliciter cederet, ego ieiunarem bis in hebdomade, an credis me facturum quod vovisses? OG. Non credo, etiamsi tu ipse tuo nomine vovisses. Nam tibi divis os oblinere ludus est. At socrus est; mos gerendus erat. Nosti mulierum affectus, et mea quoque referebat. ME. Si non praestitisses votum, quid erat periculi? OG. Non poterat me divus vocare in ius, fateor: sed poterat in posterum esse surdus ad vota mea, aut

*) Globulos istos, quibus utuntur Pontificii ad numerandas preces, appellat ova serpentum, quia illa sic cohaerent quum prodeunt.

tacitus aliquid calamitatis immittere in meam familiam. Nosti principum mores. ME. Dic mihi, quid valet agitque vir optimus Iacobus? OG. Multo frigidius solito. ME. Quid est in caussa? senium? OG. Nugator, scis divos non senescere. Verum haec nova persuasio, quae late per orbem divagatur, facit ut infrequentius salutetur solito: et si qui veniunt, salutant tantum; nihil aut quam minimum donant, dictitantes eam pecuniam rectius collocari in egenos. ME. Impia persuasio! OG. Itaque tantus apostolus, qui solet totus gemmis et auro fulgere, nunc stat ligneus, vix sebaceam habens candelam. ME. Si verum est, quod audio, periculum est, ne reliquis divis idem veniat usu. OG. Imo circumfertur epistola, quam hac de re scripsit ipsa Virgo Maria. ME. Quae Maria? OG. Quae cognomen habet a lapide. ME. Apud Rauracos, ni fallor *). OG. Ea est. ME. Lapideam igitur divam mihi narras. Sed cui scripsit? OG. Nomen ipsa indicat epistola. ME. Per quem missa est? OG. Haud dubie quin per angelum, qui posuerat scriptam in suggesto, unde concionatur is, ad quem scripta est. Et ne quid fraudis suspiceris, videbis epistolam αὐτόγραφον. ME. Itane agnoscis manum angeli, qui est virgini ab epistolis? OG. Quidni? ME. Quo tandem argumento? OG. Legi epitaphium Bedae **), quod ab angelo insculptum est: elementorum figurae per omnia congruunt. Legi et syngrapham divo Aegidio missam ***): congruunt

*) *Rauraci* populi ad Rhenum, Helvetiis vicini, Basileensis territorii incolae. Vide Iul. Caesarem lib. 1. et 7.

**) *Beda*, monachus Britannus, ob vitae modestiam venerabilis dictus, vixit Sec. VIII. Corpus eius Genuae conditum falso proditur, eiusdemque epitaphium ab angelis insculptum fingitur.

***) Nota est fabula de Carolo Magno, qui quum desperaret veniam admissorum, S. Aegidius, si Diis placet, impetravit

An non haec satis arguunt rem? ME. Fasne est inspicere? OG. Fas, si deieres te taciturum. ME. Oh lapidi dixeris. OG. Iam sunt et lapides hoc nomine infames, quod nihil celent *). ME Muto igitur dicito, si lapidi parum fidis. OG. Hac lege recitabo: tu fac utramque arrigas aurem. ME. Arrexi. OG. *Maria mater Iesu Glaucopluto* **) *S. D. Quod Lutherum sequutus strenue suades, supervacaneum esse invocare divos, a me quidem isto nomine bonam magnamque inisti gratiam, scito. Nam antehac tantum non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab una postulabantur omnia, quasi filius meus semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo, ut ex nutu matris adhuc pendeat, neque quidquam ausit negare petenti, videlicet metuens, ne si quid neget roganti, ego vicissim ipsi negem mammam sitienti. Et nonnunquam ea petunt a virgine, quae verecundus iuvenis vix auderet petere a lena, quaeque me pudet literis committere. Interim negotiator, lucri caussa navigaturus in Hispaniam, committit mihi pudicitiam suae concubinae. Et virgo deo sacra, abiecto velo fugam adornans, deponit apud me famam integritatis suae, quam ipsa tendit prostituere. Occlamat mihi miles impius, et ad lanienam conductus: Beata virgo, da praedam opimam. Occlamat aleator: Fave diva; pars lucri tibi decidetur. Et si parum faveat alea, me conviciis lacerant, maleque precantur, quae non adfuerim sceleri. Occlamat quae quaestui turpi semet exponit: Da proventum uberem. Si quid negem, illico reclamant: Ergo ne sis mater misericor-*

epistolam ab angelo, continentem hunc versiculum: *Aegidii merito Caroli peccata remitto.*

*) Loquitur de lapide Lydio, qui et index dictus, quod auri bonitatem indicet. De Batto in hunc lapidem verso lege fabulam in Ovidii Metamorph. lib. 2.

**) Nomen sacerdotis fictum

diae. Aliorum vota non tam impia sunt, quam inepta. Clamat innupta: Maria, da mihi formosum ac divitem sponsum. Clamat nupta: Da mihi bellos catulos. Clamat gravida: Da mihi facilem partum. Clamat anus: Da diu vivere sine tussi sitique. Clamat senex delirus: Da repubescere. Clamat philosophus: Da nodos insolubiles nectere. Clamat sacerdos: Da sacerdotium opimum. Clamat episcopus: Serva meam ecclesiam. Clamat nauta: Da prosperos cursus. Clamat praefectus: Ostende mihi filium tuum antequam moriar. Clamat aulicus: Da vere confiteri in mortis articulo. Clamat rusticus: Da tempestivam pluviam. Clamat rustica: Serva gregem et armentum incolume. Si quid renuo, illico sum crudelis. Si relego ad filium, audio: Vult ille quidquid tu vis. Itane ego sola et mulier et virgo dabo operam navigantibus, belligerantibus, negotiantibus, ludentibus aleam, nubentibus, parturientibus, satrapis, regibus et agricolis? Atqui quod dixi, minimum est prae his quae patior. Sed his negotiis nunc multo minus gravor: quo quidem nomine tibi gratias agerem maximas, nisi commodum hoc incommodum maius secum traheret: plus est otii, sed minus est honorum, minus est opum. Ante salutabar Regina coelorum, Domina mundi: nunc vix a paucis audio, Ave Maria. Ante vestiebar gemmis et auro, abundabam mutatoriis, deferebantur aurea gemmeaque donaria: nunc vix tegor dimidiato palliolo, eoque corroso a muribus. Proventus autem annui vix tantum est, ut alam miserum aedituum qui accendat lucernulam aut candelam sebaceam. Atque haec tamen poterant ferri, ni maiora etiam moliri dicereris. Huc tendis, ut aiunt, ut quidquid usquam est divorum, exigas ex aedibus sacris. Etiam atque etiam vide quid agas. Non deest aliis divis quo suam ulciscantur iniuriam. Eiectus e templo Petrus potest tibi vicissim occludere regni coele-

stis ostium; Paulus habet gladium; Bartholomaeus cultro armatus est; Gulielmus sub pallio monachi totus armatus est, non sine gravi lancea. Quid autem agas cum Georgio, et equite et cataphracto, hasta simul et gladio formidabili? Nec inermis est Antonius; habet sacrum ignem. Sunt item et ceteris sua vel arma vel mala, quae, quibus volunt, immittunt. Me vero quantumvis inermem, non tamen eiicies, nisi simul eiecto filio, quem ulnis teneo. Ab hoc non me patiar divelli: aut hunc una mecum extrudes, aut utrumque relinques, nisi mavis habere templum sine Christo. Haec te scire volui: tu cogita, quid mihi respondendum censeas. Nam mihi plane res cordi est. Ex aede nostra lapidea, Calendis Augusti, anno filii mei passi 1524. *Virgo lapidea mea manu subscripsi.* ME. Minax profecto ac formidabilis epistola. Cavebit, opinor, Glaucoplutus. OG. Si sapit. ME. Quamobrem non eadem de re scripsit huic optimus ille Iacobus? OG. Nescio: nisi quod longius abest, et his temporibus intercipiuntur omnes epistolae. ME. Sed quis Deus te redegit in Angliam? OG. Ventus illuc invitabat mire secundus, atque id propemodum eram pollicitus divae Parathalassiae, me post biennium ipsam revisurum. ME. Quid petiturus ab illa? OG. Nihil novi, nisi illa vulgaria, familiam incolumem, rem uberiorem, longaevam laetamque vitam in hoc seculo, et perennem felicitatem in futuro. ME. Non poterat eadem praestare Virgo mater apud nos? Habet Antverpiae templum longe augustius, quam in Parathalasso. OG. Haud nego posse, verum aliis in locis alia largitur, sive sic visum est animo illius, sive, ut est benigna, semet in hoc nostris affectibus accommodat. ME. De Iacobo frequenter audivi: sed obsecro te, describe mihi regnum istius Parathalassiae. OG. Equidem expediam quam potero paucissimis. Celeberrimum nomen est per universam An

gliam, nec temere reperias in ea insula qui speret res suas fore salvas, quin illam quotannis aliquo munusculo pro facultatum modulo salutarit. ME. Ubi habet? OG. Ad extremum Angliae finem, inter occidentem et septemtrionem, haud procul a mari, passuum fere tribus millibus. Vicus est vix alia re victitans, quam commeantium frequentia. Collegium est Canonicorum, sed quibus a Latinis regulae cognomen additur; medium genus inter monachos et canonicos, quos seculares appellant. ME. Amphibios mihi narras; quod genus est fiber. OG. Imo et crocodilus. Sed omissis cavillis, tribus verbis expediam quod vis. In odiosis canonici sunt, in favorabilibus monachi. ME. Adhuc mihi quidem aenigma refers. OG. Quin addam apodixim mathematicam. Si Romanus pontifex fulmine feriat omnes monachos, tum canonici fuerint, non monachi: sin idem permittat omnibus monachis uxorem ducere, tum fuerint monachi. ME. O novos favores! utinam abducant et meam! OG. Sed ut ad rem: Collegium hoc vix alios habet proventus, quam ex liberalitate Virginis. Nam maiora quidem donaria servantur. Ceterum si quid est nummorum aut levioris pretii, cedit in alimoniam gregis et praefecti, quem illi Priorem vocant. ME. Probae vitae? OG. Non illaudatae; pietate ditiores, quam annuo censu. Templum est nitidum et elegans; verum in eo non habitat Virgo, sed illud honoris gratia cessit filio. Illa suum habet templum, ut dextra sit filio. ME. Dextra? Quo igitur spectat filius? OG. Bene mones. Quum occidentem spectat, dextram habet matrem: ubi se vertit ad solis exortum, sinistra est. Nec heic tamen habitat; nondum enim aedificium est absolutum, et locus est undique perflabilis, patentibus ostiis, patentibus fenestris; et in propinquo est Oceanus ventorum pater. ME. Durum! Ubi igitur habet illa?

OG. In eo templo, quod inabsolutum dixi, est sacellum angustum, ligneo tabulatu constructum, ad utrumque latus per angustum ostiolum admittens salutatores. Lumen est exiguum, nec fere nisi ex cereis; fragrat odor naribus gratissimus. ME. Haec omnia congruunt religioni. OG. Imo si introspicias, Menedeme, dicas divorum esse sedem; adeo gemmis, auro, argentoque nitent omnia. ME. Accendis animum, ut eo me conferam. OG. Haud poenituerit itineris. ME. Nihil est illic olei sacri? OG. Inepte. Oleum istud non resudat nisi e sepulcris divorum, velut Andreae et Catharinae. Maria sepulta non est. ME. Erravi, fateor. Sed absolve fabulam. OG. Quo latius se spargat religio, alia aliis locis ostenduntur. ME. Et fortassis ut uberior sit largitio, iuxta illud, *Fit cito per multas praeda petita manus* *). OG. Et nusquam non praesto sunt mystagogi. ME. Ex canonicis? OG. Nequaquam: illi non adhibentur, ne per occasionem religionis alienentur a religione, ac dum observant virginem, parum ipsi consulant suae virginitati. Tantum in intimo sacello, quod dixi conclave divae Virginis, adstat altari canonicus quidam. ME. In quem usum? OG. Ut recipiat servetque quod datur. ME. An dant qui nolint? OG. Minime; sed nonnullos pius quidam pudor huc adigit, ut dent adstante quopiam, non daturi si testis abesset: aut largius dant aliquanto, quam erant daturi. ME. Affectum humanum dicis, et mihi non inexpertum. OG. Imo vero sunt quidam adeo dediti sanctissimae Virgini, ut dum simulant sese munus imponere altari, mira dexteritate suffurentur, quod alius posuerat. ME. Fac nullum adstare: an non in tales illico fulminaret Virgo? OG. Qui magis id faceret Virgo, quam ipse pater aethereus, quem non verentur nudare suis ornamentis, vel perfosso templi pariete?

*) Exstat versus in Nasonis Amorum lib. 1. Eleg. 8.

ME. Non satis mihi constat, utrum magis debeam admirari; illorumne impiam confidentiam, an Dei lenitatem. OG. Ad latus itaque septentrionale porta quaedam est, non templi, ne quid erres, sed septi, quo tota clauditur area templo adiacens. Ea ostiolum habet perpusillum, quale videmus in valvis nobilium, ut, qui velit ingredi, primum tibiam periculo exponere cogatur, deinde caput etiam submittat. ME. Profecto tutum non fuerit ad hostem ingredi per tale ostiolum. OG. Recte coniectas. Narrabat mystagogus olim virum equestris ordinis, equo insidentem, per hoc ostium elapsum e manibus inimici, qui iam fugienti imminebat. Ibi miser desperans sui, subita cogitatione salutem suam commendavit divae Virgini, quae erat in proximo. Nam ad huius aram fugere decreverat, si valva patuisset. Et ecce rem inauditam. Subito totus eques erat intra septa templi, altero frustra foris insaniente. ME. Et faciebat tam admirandae narrationis fidem? OG. Maxime. ME. Id quidem non admodum facile apud te hominem philosophum. OG. Ostendebat in ostio laminam cupream clavis affixam, quae habebat imaginem equitis servati, eoque cultu quo tum Anglica gens utebatur, quem et in vetustioribus picturis videmus: quae si non mentiuntur, frigebant id aetatis tonsores et qui pannos tingunt ac texunt. ME. Qui sic? OG. Quia barbatus erat non aliter quam caprae; et universa vestis nullam habebat rugam, adeoque non erat maior corpore, ut strictu corpus ipsum redderet angustius. Erat et altera lamina, cellae figuram ac magnitudinem referens. ME. Iam dubitare fas non erat. OG. Subter ostiolum erat cratis ferrea, quae peditem tantum transmitteret. Non conveniebat ut equus post eum calcaret locum, quem prius eques virgini consecrasset. ME. Et merito. OG. Hinc ad orientem est sacellum prodigiis plenum:

eo me confero. Excipit alius mystagogus. Illic oravimus paullisper. Mox exhibetur nobis articulus humani digiti, e tribus maximi: exosculor: deinde rogo cuius sint reliquiae. Ait, Sancti Petri. Num Apostoli, inquam? Aiebat. Deinde contemplans magnitudinem articuli, qui gigantis videri potuerit: Oportuit, inquam, Petrum fuisse virum praegrandi corpore. Ad hanc vocem e comitibus quidam in cachinnum solutus est: id certe moleste tuli. Nam si is siluisset, aedituus nos nihil celasset reliquorum. Eum tamen utcunque placavimus, datis aliquot drachmis. Ante aediculam erat tectum, quod aiebat hiberno tempore, quum nix obtexisset omnia, eo subito fuisse delatum e longinquo. Sub eo tecto putei duo ad summum pleni: fontis venam aiunt esse sacram divae Virgini; liquor est mire frigidus, efficax medicando capitis stomachique doloribus. ME. Si frigida medetur doloribus capitis et stomachi, posthac et oleum exstinguet incendium. OG. Miraculum audis, o bone: alioqui quid esset miraculi, si frigida sedaret sitim? ME. Et ista sane est una pars fabulae. OG. Affirmabant eum fontem derepente prosilisse e terra iussu sanctissimae Virginis. Ego cuncta diligenter circumspiciens rogabam, quot essent anni, quod ea domuncula fuisset eo deportata: dixit, aliquot secula. Alioqui parietes, inquam, non prae se ferunt aliquid vetustatis. Non repugnabat. Ne columnae quidem hae ligneae. Non negabat esse nuper positas, et res ipsa loquebatur. Deinde haec, inquam, tecti culmea arundineaque materia videtur esse recentior. Assentiebatur. Ac ne trabes quidem hae, inquam, transversae, nec ipsa tigna, quae culmos sustinent, videntur ante multos annos posita. Annuebat. Atqui quum iam nulla casae pars superesset: unde igitur constat, inquam, hanc esse casulam illam e longinquo delatam? ME.

Obsecro quomodo sese ab hoc nodo expediebat aedituus? OG. Scilicet incunctanter ille ostendit nobis pervetustam ursi pellem tignis affixam; ac propemodum irrisit nostram tarditatem, qui ad tam manifestum argumentum non haberemus oculos. Itaque persuasi, et tarditatis culpam deprecati, vertimus nos ad coeleste lac beatae Virginis. ME. O matrem filii simillimam! ille nobis tantum sanguinis sui reliquit in terris; haec tantum lactis, quantum vix credibile est esse posse uni mulieri uniparae, etiamsi nihil bibisset infans. OG. Idem caussantur de cruce Domini, quae privatim ac publice tot locis ostenditur, ut si fragmenta conferantur in unum, navis onerariae iustum onus videri possint; et tamen totam crucem suam baiulavit Dominus. ME. An non tibi quoque mirum videtur? OG. Novum fortasse dici possit, mirum nequaquam, quum Dóminus, qui haec auget pro suo arbitrio, sit omnipotens. ME. Pie tu quidem interpretaris: at ego vereor ne multa talia fingantur ad quaestum. OG. Non arbitror Deum passurum, si quis ipsum ad istum irrideat modum. ME. Imo quum a sacrilegis spoliatur et mater et filius et pater et spiritus, ne tantulum quidem sese commovent interdum, ut vel nutu vel crepitu deterreant scelestos. Tanta est numinis lenitas. OG. Sic est: sed audi reliqua. Id lac servatur in altari summo; in cuius medio Christus, ad dextram mater, honoris gratia. Lac enim matrem repraesentat. ME. Conspicuum est igitur? OG. Videlicet inclusum crystallo. ME. Liquidum igitur. OG. Quid liquidum mihi narras, quum fusum sit ante annos mille quingentos? Concretum est; dicas cretam tritam, alboque ovi temperatam. ME. Quin igitur nudum ostentant? OG. Ne contaminetur virorum osculis lac virgineum. ME. Probe dicis. Nam sunt, opinor, qui os admoveant nec purum nec virgineum. OG. Ubi nos videt

mystagogus, accurrit, lineam vestem induit, sacram stolam addidit cervici, procubuit religiose, et adoravit: mox nobis lac sacrosanctum osculandum porrexit. Heic in extremo altaris gradu religiose procubuimus et ipsi; Christoque primum salutato, Virginem oratiuncula tali, quam in hoc ipsum pararam, appellavimus: *Virgo parens, quae tuis virgineis uberibus lactare meruisti coeli terraeque dominum filium tuum Iesum, optamus, ut illius sanguine purificati proficiamus, et nos ad felicem illam infantiam columbinae simplicitatis, quae nescia malitiae, fraudis ac doli, lac evangelicae doctrinae concupiscit assidue, donec proficiat in virum perfectum, in mensuram plenitudinis Christi, cuius felici consortio frueris in aeternum, cum patre et spiritu sancto. Amen.* ME. Pia sane deprecatio. Quid illa? OG. Visus est uterque annuere, nisi me fallebant oculi. Nam subsilire videbatur sacrum lac, et candidior aliquanto affulgebat eucharistia. Interim mystagogus ad nos accessit, tacitus quidem, sed tabellam porrigens, qualem apud Germanos offerunt qui in pontibus telos *) exigunt. ME. Equidem saepenumero male precatus sum illis petacibus tabellis, quum per Germaniam iter facerem. OG. Dedimus drachmas aliquot, quas ille obtulit Virgini. Mox per interpretem eius linguae pulchre peritum, et iuvenem blandae cuiusdam eloquentiae (nomen erat, ni fallor, Robertus Aldrisius) percunctatus sum, quam potui civilissime, quibus argumentis cognitum haberet, hoc esse lac Virginis. Id ego sane pio studio scire cupiebam, quo possem impiis quibusdam haec omnia ridere solitis os obturare. Primum mystagogus obducta fronte obticuit: iussi ut interpres instaret; sed blandius etiam. Ille vero blandissime, adeo ut, si matrem ipsam nuper puerperam talibus verbis appellasset, non fuerit aegre

*) Τέλος, id est, tributum, sive vectigal

latura. At mystagogus tanquam afflatus numine quopiam, nos intuens oculis stupentibus, ac velut horrore vocem blasphemam execrantibus, Quid opus, inquit, ista percunctari, quum habeatis tabulam authenticam? Et omnino videbatur nos ut haereticos eiecturus, nisi drachmae delinissent hominis ferociam. ME. Quid vos interim? OG. Nos? quid censes? Non aliter quam fuste icti, aut fulmine tacti, nosmet illinc subduximus, suppliciter audaciae veniam comprecati: sic enim convenit in rebus sacris. Inde proficiscimur ad aediculam, hospitium divae Virginis. Huc euntibus aperit sese quidam hierophanta ex illis Minoribus *); nosque veluti noscitans intuetur: aliquantulum progressis occurrit alius, itidem contemplans nos: post etiam tertius. ME. Fortasse cupiebant te pingere. OG. At ego longe diversum suspicabar. ME. Quid istuc? OG. Sacrilegum quempiam suppilasse nonnihil ex mundo sacrae Virginis, et in me suspicionem intentam esse. Itaque sacellum ingressus tali precatiuncula saluto matrem Virginem: *O sola foeminarum omnium mater et virgo, mater felicissima, virgo purissima; nunc te puram impuri visimus, salutamus, donariolis nostris utcunque colimus: utinam donet nobis filius tuus, ut sanctissimos tuos mores imitantes mereamur et nos per spiritus sancti gratiam spiritualiter dominum Iesum intimis animi visceribus concipere, semelque conceptum nunquam amittere. Amen.* Simulque exosculatus aram deposui drachmas aliquot, et abii. ME. Quid heic Virgo? Nullone nutu dedit signum auditae precatiunculae? OG. Lumen, ut dixi, erat ambiguum, et illa stabat in tenebris ad dextrum latus altaris. Postremo me sic deiecerat oratio prioris

*) Franciscanis. Nam Franciscus iste suos sectatores divisit in fratres hosce *Minores*, quibus ipse se associavit, *Clarissas*, et *Poenitentes*.

mystagogi, ut non auderem oculos attollere. ME. Istius igitur profectionis non erat admodum laetus exitus. OG. Imo multo laetissimus. ME. Reddidisti animum: nam mihi quoque cor in genua deciderat, ut tuus loquitur Homerus *). OG. A prandio repetimus templum. ME. Audebas, suspectus sacrilegii? OG. Fortassis; sed ipse mihi suspectus non eram. Nescit pavorem mens sibi bene conscia. Trahebat me tabulae visendae cupiditas, ad quam mystagogus nos relegarat. Eam diu quaesitam tandem invenimus: verum in alto defixam, ut non quibuslibet oculis legi posset. Mihi tales sunt oculi, ut nec Lynceus dici possim, nec omnino lusciosus. Itaque legentem Aldrisium oculis obiter assectatus sum, nec illi satis fidens in re tanta. ME. Excussa est omnis dubitatio? OG. Puduit me mei, qui subdubitassem; adeo res tota illi ponebatur ob oculos; nomen, locus, res ut erat ordine gesta: breviter, nihil omissum. Dictus est Gulielmus Lutetiae natus, vir pius quum alias, tum praecipue religiosus in conquirendis toto orbe divorum reliquiis. Is peragratis regionibus plurimis, monasteriis ac templis undique lustratis, tandem pervenit Constantinopolim. Nam huius Gulielmi frater illic agebat Episcopum. Is iam adornantem reditum admonuit, esse virginem quandam Deo dicatam, quae lac haberet Virginis matris: abunde felicem futurum si vel precario, vel pretio, vel arte portionem aliquam posset nancisci. Nam ceteras reliquias omnes, quas hactenus collegerat, nihil esse ad tam sacrum lac. Ibi Gulielmus non conquievit, donec exorat dimidium eius lactis. Eo thesauro plus quam Croesus sibi videbatur. ME. Quidni? et quidem praeter spem. OG. Recta domum properat: in itinere morbus occupat. ME. Ut nihil est in re-

*) Loquitur ita Homer. Iliad. O. v. 280. *Τάρβησαν, πᾶσιν δὲ παραὶ ποσὶ κάππεσε θυμός.*

bus humanis nec diu nec undiquaque felix! OG. Ubi videt periculum, accersit clam Gallum, fidissimum eius peregrinationis comitem; et religiose stipulatur silentium: committit illi lac, ea lege, ut si incolumis domum redeat, deponat eum thesaurum in ara divae Virginis, quae colitur Lutetiae in augusto templo, utrinque Sequanam praeterlabentem intuens: et amnis ipse videtur honoris gratia decedere numini Virginis. Ut rem in pauca conferam, sepultus est Gulielmus: alter properat; et hunc morbus corripit. Is desperans sui, tradit Anglo comiti lac, sed multis obtestationibus adstricto, ut faceret, quod fuerat ipse facturus. Moritur hic; recipit ille, et in aram deponit lac canonicis eius loci praesentibus, qui tum temporis adhuc dicebantur regulares, quales adhuc sunt apud Divam Genovefam *). Ab his impetravit lactis dimidium. Id delatum in Angliam tandem in Parathalassum detulit, huc vocante mentem illius afflatu spiritus. ME. Pulchre certe sibi constat haec narratio. OG. Imo ne qua residere posset dubitatio, adscripta erant nomina episcoporum a suffragiis **), qui lac illud invisentibus non absque munusculo, tantum impartierunt relaxationis, quantum ex suo dimenso largiri possunt ***). ME. Quantum id est? OG. Dierum quadraginta. ME. Etiam apud inferos dies est? OG. Certe tempus est. ME. Ubi totum hoc dimensum semel fuerint elargiti, non superest quod largiantur? OG. Minime. Subscatet enim subinde quod dent, ac plane diversum quiddam accidit heic atque in dolio Danaidum. Illud enim

*) Id est, in templo Petri et Pauli, quod est Lutetiae, constructum anno 499. a Clodoveo, hortatu istius Genovefae, quam divam vocant, ibi sepultae anno 521.

**) Qui sunt a suffragiis, i. e. qui suffragia dant.

***) Nam Pontifex Romanus tantum relaxationis concedit, quantum velit; Episcopis vero certum modum praescripsit.

quum continenter impleatur, semper tamen inane est: hinc si semper haurias, nihilo tamen minus est in dolio. ME. Si centum hominum millibus largiantur quadraginta, singuli tantundem habent? OG. Tantundem. ME. Et si, qui ante prandium acceperunt quadraginta, rursus sub coenam poscerent quadraginta, praestone esset quod daretur? OG. Imo si hora eadem decies. ME. Utinam mihi tale scriniolum esset domi; non optarim nisi tres drachmas, modo sic scateant. OG. Quin optas ut totus fias aureus, tantundem accepturus ex voto? Verum ad fabulam redeo. Addebatur et illud pii cuiusdam candoris argumentum: lac Virginis, quod aliis compluribus in locis ostendebatur, satis quidem esse venerandum; hoc tamen ceteris esse venerabilius, quod illa abraderentur a saxis, hoc ex ipsis Virginis uberibus effluxisset. ME. Unde id constabat? OG. Oh! narrarat hoc virgo Constantinopolitana, quae lac dederat. ME. Et illi fortasse communicarat divus Bernardus *). OG. Sic arbitror. ME. Cui natu grandi contigit gustare lac ex eadem mamma, quam suxit puer Iesus. Unde miror, illum mellifluum dici potius quam lactifluum. Sed quomodo lac Virginis dicitur, quod non fluxit ex uberibus? OG. Fluxit et illud, sed saxo, cui forte lactans insidebat, exceptum concrevit; deinde volente Deo sic multiplicatum est. ME. Recte. Perge. OG. His itaque peractis, dum paramus abitum, obambulantes interim, et si quid offerretur spectatu dignum circumspectantes, rursum adsunt mystagogi; limis intuentur, digito subnotant, accurrunt, abeunt, recurrunt, nutant; videbantur compellaturi si fuisset audaciae satis. ME. Nihil ibi

*) Fuit hic Bernardus, natus Castellione Burgundiae oppido, Cisterciensis ordinis propagator, dein Clarevalensis Abbas. Vixit circa annum MCXV. Multa scripsit stylo suavi, unde mellifluus dictus

metuebas? OG. Imo faciem illis obverti, sic arridens et intuens, quasi ad compellandum invitarem. Tandem unus aggressus rogat quod mihi nomen esset: edo. Num is essem qui ante biennium affixisset votivam tabellam literis Hebraicis? Fatebar esse me. ME. Scribis Hebraice? OG. Minime; sed isti, quidquid non intelligunt, Hebraicum vocant. Mox accersitus, ut coniicio, venit illius collegii πρῶτος ὕστερος *). ME. Quod istuc dignitatis nomen est? Non habent abbatem? OG. Non. ME. Cur ita? OG. Quia nesciunt Hebraice. ME. Non episcopum? OG. Nequaquam. ME. Quam ob rem? OG. Quia Virgo pauperior etiamnum est, quam ut emat pedum ac mitram nimio venalem **). ME. Non saltem praepositum? OG. Ne id quidem. ME. Quid obstat? OG. Quia praepositus dignitatis est nomen, non sanctimoniae. Et ideo canonicorum collegia nomen abbatis reiiciunt, praepositi libenter amplectuntur. ME. Atqui πρῶτον ὕστερον antehac audivi nunquam. OG. Nae tu magnopere rudis es grammatices. ME. Ὑστερόπρωτον novi in tropis. OG. Tenes. Hic qui Priori proximus est, Prior est posterior. ME. Suppriorem dicis. OG. Is me salutavit satis humaniter. Narrat quantopere sudatum sit a multis, ut versus eos legerent: quot frustra extersa perspicilla. Quoties advenisset aliquis vetustus Theologiae aut Iuris doctor, adductus est ad tabellam: alius dicebat esse literas Arabicas, alius ficticias: tandem repertus est qui legeret titulum. Is descriptus erat verbis ac literis Romanis, sed maiusculis. Graeci versus erant, descripti Graecis maiusculis, quae prima specie

*) Sic vocat auctor eum, qui in hoc collegio erat dignitate proximus illi, quem Priorem dicunt.

**) *Pedum* proprie est pastoralis baculus, virga incurva. Ita Virgil. in Bucol. V, 88. *At tu sume pedum.* Hic intellige Episcopalem baculum.

videntur referre maiusculas Latinas. Rogatus descripsi sententiam carminum Latine, verbum verbo reddens. Huius opellae quum praemiolum oblatum constanter recusarem, affirmans nihil esse tam arduum, quod in Virginis sanctissimae gratiam non essem cupidissime facturus, etiamsi literas iuberet illinc perferre Hierosolymam. ME. Quid opus te grammatophoro, quum illi tot angeli adsint a manibus atque a pedibus? OG. Ille protulit e crumena ligni fragmentum desectum e trabe, in qua virgo mater visa est consistere. Odor mirus protinus arguebat, esse rem oppido sacram. Ego vero tam insigne munus pronus et nudato capite summa cum veneratione terque quaterque exosculatus, reposui in crumenam. ME. Licetne videre? OG. Per me quidem licebit. Ceterum si ieiunus non es, aut si nocte proxima fuit tibi res cum uxore, non suaserim ut videas. ME. Ostende: nihil periculi. OG. En tibi. ME. O te beatum isto munere! OG. Ego, ne sis insciens, non permutarim hoc tantillum fragmentulum cum universo auro Tagi: includam auro, sed sic ut per crystallum pelluceat. Tum Hysteroprotus, ubi me videt tam religiose gestientem eo munusculo, iudicans non indignum, cui maiora quoque committerentur, rogat, num quando vidissem secreta Virginis. Ea vox me nonnihil commovit; non tamen ausus sum percunctari, quae diceret secreta Virginis; siquidem in rebus tam sacris etiam linguae lapsus non vacat periculo. Nego me vidisse, sed videndi cupidissimum esse dico. Inducor iam velut afflatus numine. Accenditur una atque altera taeda cerata: ostenditur imaguncula, nec magnitudine, nec materia, nec opere praecellens, sed virtute pollens. ME. Moles non multum habet momenti ad edenda miracula. Vidi Christophorum Lutetiae, non hamaxiaeum aut colossaeum, sed monti iusto parem, nullis tamen il

lic miraculis nobilem, quod quidem audierim. OG. Ad pedes Virginis est gemma, cui nondum apud Latinos aut Graecos nomen inditum: Galli a bufone dederunt nomen, eo quod bufonis effigiem sic exprimat, ut nulla ars idem possit efficere. Quoque maius est miraculum, pusillus est lapillus; non prominet bufonis imago, sed in ipsa gemma velut inclusa pellucet. ME. Fortassis imaginantur bufonis similitudinem, quemadmodum insecta silicis stirpe imaginamur aquilam, et quemadmodum pueri quid non vident in nubibus? dracones ignem spirantes, montes igni candentes, armatos concurrentes. OG. Imo ne sis nesciens, nullus bufo vivus evidentius exprimit se ipsum, quam illic erat expressus. ME. Hactenus pertuli fabulas tuas; posthac alium quaere, cui persuadeas de bufone. OG. Nihil mirum est, Menedeme, te sic affectum esse. Nec mihi quisquam persuasurus erat, etiamsi totus ordo Theologorum asseverasset, nisi his oculis, hisce, inquam, oculis vidissem, intuitus essem, comperissem. Sed interim mihi videris satis incurius rerum naturalium. ME. Quam ob rem? Quia non credo volare asinos? OG. An non vides, quam ludat artifex natura in omnium rerum coloribus ac formis exprimendis, quum aliis quidem in rebus, sed praecipue in gemmis? deinde quam admirandas vires gemmis illis indiderit, prorsus incredibiles, ni cominus experientia faceret nobis fidem? Dic mihi, crediturus eras, chalybem intactum a magnete attrahi, et rursus ab eodem depelli sine contactu, nisi vidisses oculis? ME. Profecto nunquam, etiamsi decem Aristoteles mihi deierassent. OG. Ne protinus igitur fabulosum clames, si quid audis nondum experimento compertum. In ceraunia fulminis videmus imaginem; in pyropo vivum ignem; in chalazia grandinis et speciem et rigorem, etiamsi coniicias in medium ignem: in sma-

ragdo profundas ac pellucidas maris undas: carcinias cancri marini speciem imitatur, echites viperae, scarites scari piscis, hieracites accipitris, geranites gruis collum effictum exhibet; aegophthalmus caprinum oculum ostendit: est qui suillum, est qui tres simul hominis oculos: lycophthalmus lupi pingit oculum quatuor coloribus, rutilo et sanguineo, in medio nigrum candido cingitur: cyameam nigram si aperias, fabam in medio reperies: dryites truncum arboris effingit, et ligni in modum ardet quoque: cissites et narcissites hederam pingit: astrapias fulminis radios e medio candido seu cyaneo iaculatur: phlegontites incendium intus ostendit, quod non exeat: in anthracitide videas scintillas quasdam discurrere: crocias croci colorem reddit; rhodites rosae; chalcites aeris: aëtites aquilam exprimit, cauda candicante: taos pavonis picturam habet; chelidonia aspidis: myrmecites innatam habet formicae repentis imaginem: cantharias scarabeum totum exprimit: scorpites scorpium mire depingit. Sed quid ego haec persequor, quae sunt innumera, quum nulla sit naturae pars vel in elementis vel in animantibus vel in plantis, quam illa veluti lasciviens non expresserit in gemmis? Miraris in hac gemma bufonem expressum? ME. Miror naturae tantum esse otii, ut sic ludat omnium rerum imitatione. OG. Voluit exercere curiositatem humani ingenii, nosque vel sic ab otio propellere. Et tamen quasi nihil sit, quo fallamus taedium temporis, insanimus in moriones, in aleas, in praestigiarum ludibria. ME. Verissima praedicas. OG. Addunt quidam non leves, hoc gemmarum genus si admoveas aceto, innatare motis etiam membris. ME. Cur bufonem addunt Virgini? OG. Quia haec spurcitiem omnem, virulentiam, fastum, avaritiam, et quidquid est terrenarum cupiditatum, vicit, calcavit, exstinxit. ME.

Vae nobis qui tantum bufonum geramus in pectore! OG. Puri erimus, si sedulo colamus virginem. ME. Quomodo gaudet coli? OG. Gratissimum illi cultum praestiteris, si fueris imitatus. ME. Numero *) dixisti; sed istuc perdifficile est. OG. Est sane, sed idem pulcherrimum. ME. Age, perge, quod coeperas. OG. Deinde commonstrat aureas argenteasque statuas. Haec, inquit, mere aurea est, haec argentea inaurata: addit singulis pondus, pretium, ac doni auctorem. Quum ad singula mirabundus gratularer Virgini tam beatam opulentiam; mystagogus, Quoniam, inquit, video te pium spectatorem, non arbitror aequum, ut te quidquam celem; videbis quae Virginis sunt secretissima: simulque depromit ex ipso altari mundum rerum admirabilium; cuius singulas partes si pergam recensere, dies hic non suffecerit narrationi. Sic illa sane peregrinatio mihi felicissime cessit. Expletus sum affatim spectaculis et hoc inaestimabile donum mecum aufero, pignus ab ipsa Virgine datum. ME. Nullumne fecisti periculum, quid valeat lignum tuum? OG. Feci: in diversorio quodam ante triduum reperi quendam mente captum, cui iam parabantur vincula; lignum hoc suppositum est illius cervicali clam ipso; obdormiit somno profundo pariter ac prolixo: mane surrexit integrae mentis. ME. Non fuerat phrenesis, sed paroenia fortassis. Huic malo solet mederi somnus. OG. Quum libebit iocari, Menedeme, fac aliam tibi quaeras materiam; in divos iocis ludere, nec pium est nec tutum. Imo vir ipse narrabat, sibi in somnis apparuisse mulierem admiranda specie, quae poculum ipsi porrexerit. ME. Elleborum opinor. OG. Istuc incertum est; illud certissimum, hominem mentis esse compotem. ME. Praeteristi Thomam Cantuariensem archiepiscopum? OG. Mi

*) Expedite et compendio, cito, nimis cito.

nime gentium. Nulla peregrinatio religiosior. ME. Audire gestio, nisi molestum est. OG. Imo te quaeso, ut audias. Cantium dicitur ea pars Angliae, quae Galliam et Flandriam spectat. Huius metropolis est Cantuaria. In ea sunt duo monasteria pene contigua; utrumque Benedictinos habet. Id quod habet divi Augustini titulum, videtur antiquius: hoc quod nunc appellatur divi Thomae, sedes archiepiscopi fuisse videtur, ubi cum paucis electis monachis vitam ageret; quemadmodum et hodie praesules habent aedes ecclesiae contiguas, sed ab aedibus reliquorum canonicorum semotas. Olim enim fere tum episcopi, tum canonici monachi erant. Id arguunt manifesta rerum vestigia. Templum autem divo Thomae sacrum tanta maiestate sese erigit in coelum, ut procul etiam intuentibus religionem incutiat. Itaque nunc suo splendore vicini luminibus officit, et locum antiquitus religiosissimum velut obscurat. Turres sunt ingentes duae, procul veluti salutantes advenas, miroque nolarum aenearum boatu longe lateque regionem vicinam personantes. In vestibulo templi, quod est ad Austrum, stant saxo sculpti tres armati, qui manibus impiis virum sanctissimum trucidarunt: addita sunt gentis cognomina, Tusci, Fusci, Berri. ME. Cur tantum honoris habetur impiis? OG. Videlicet idem honoris habetur iis, quod habetur Iudae, Pilato, Caiphae, cohorti militum sceleratorum, quos operose sculptos vides in auratis altaribus. Adduntur cognomina, ne quis posthac usurpet gloriae caussa. Ingeruntur oculis, ne quis aulicus posthac iniiciat manus vel in episcopos, vel in possessiones ecclesiae. Nam tres illi satellites a peracto facinore versi sunt in rabiem, nec reddita mens est, nisi implorato Thomae sanctissimi favore. ME. O perpetuam martyrum clementiam! OG. Ingressis aperit sese spatiosa quaedam

aedificii maiestas. Ea pars quoslibet recipit. ME. Nihilne illic visendum? OG. Nihil praeter structurae molem et libros aliquot columnis affixos, in quibus est evangelium Nicodemi, et sepulcrum nescio cuius. ME. Quid deinde? OG. Cancelli ferrei sic arcent ingressum, ut conspectum admittant eius spatii quod est inter extremam aedem et chori, quem vocant, locum. Ad hunc conscenditur multis gradibus, sub quibus testudo *) quaedam aperit ingressum ad latus septemtrionale. Illic ostenditur altare ligneum divae Virgini sacrum, pusillum, nec ulla re visendum, nisi monumento vetustatis, luxum hisce temporibus exprobrante. Illic vir pius dicitur extremum vale dixisse Virgini, quum mors immineret. In ara est cuspis gladii, quo praesectus est vertex optimi praesulis ac cerebrum confusum, videlicet quo mors esset praesentior. Huius ferri sacram rubiginem amore martyris religiose sumus exosculati. Hinc digressi subimus cryptoporticum **); ea habet suos mystagogos: illic primum exhibetur calvaria martyris perforata; reliqua tecta sunt argento, summa cranii pars nuda patet osculo. Simul ostenditur plumbea lamina, Thomae Acrensis titulum habens insculptum. Pendent ibidem in tenebris indusia cilicina, cingula, subligariaque, quibus antistes ille subigebat carnem suam, ipso adspectu horrorem incutientia, nobisque mollitiem ac delicias nostras exprobrantia. ME. Fortassis et monachis ipsis. OG. Istac de re nec affirmare possum nec negare; nec refert quidem mea. ME. Vera narras. OG. Hinc redimus in chori locum. Ad latus septemtrionale reserantur arcana: dictu mirum, quantum ossium illinc prolatum sit, calvaria, menta, dentes, manus, digiti,

*) i. e. fornix seu arcuatum aedificium ad modum testudinis.
**) *Cryptoporticus* est porticus subterranea, a κρυπτός, occultus.

integra brachia; quibus omnibus adoratis fiximus oscula; nec erat futurus finis, nisi qui mihi tum comes erat eius peregrinationis parum commodus, interpellasset ostentandi studium. ME. Quis iste? OG. Anglus erat nomine Gratianus Pullus, vir eruditus ac pius, sed minus affectus erga partem hanc religionis, quam ego volebam. ME. Viclevita *) quispiam, opinor. OG. Non arbitror; etiamsi libros illius legerat, incertum unde nactus. ME. Is offendit mystagogum? OG. Prolatum est brachium adhuc carnem habens sanguinolentam; huius osculum exhorruit, ac vultu quoque taedium quoddam prae se ferebat. Mox sua recondidit mystagogus. Hinc spectavimus altaris tabulam et ornamenta, mox quae sub altari fuerant recondita, opulenta omnia: diceres Midam et Croesum fuisse mendicos, si spectares vim auri atque argenti. ME. Heic nihil osculorum? OG. Non, sed aliud votorum genus tetigit animum meum. ME. Quodnam? OG. Suspirabam domi meae nihil esse talium reliquiarum. ME. Sacrilegum votum. OG. Fateor; et supplex veniam precatus sum a divo priusquam pedem efferrem templo. Post haec ducimur in sacrarium. Deus bone, quae illic pompa vestium holosericarum, quae vis candelabrorum aureorum! Ibidem vidimus pedum divi Thomae. Videbatur arundo lamina argentea obvestita; minimum erat ponderis, nihil operis, nec altius quam usque ad cingulum. ME. Nulla crux? OG. Nullam vidi. Ostensum est pallium, holosericum quidem, sed crasso filo, nullo auro gemmisve insigne. Aderat et sudarium, sudoris ex collo contracti manifestasque sanguinis notas retinens. Haec vetustae frugalitatis monumenta libenter sumus exosculati. ME. Ista non ostenduntur quibuslibet? OG. Nequa-

*) Ioannes Viclefus, a quo ceteri Viclefitae appellati sunt, strenuus Romani Pontificis adversarius, obiit a. 1387.

quam, o bone. ME. Unde tibi tantum est habitum fidei, ut nihil arcani celaretur? OG. Erat mihi nonnihil notitiae cum R. P. *) Gulielmo Waramo archiepiscopo; is me tribus verbis commendavit. ME. Ex multis audio, virum singulari praeditum humanitate. OG. Quin potius dicas ipsam esse humanitatem, si noris. Iam ea doctrina, ea morum sinceritas, ea vitae pietas, ut nullam absoluti praesulis dotem in eo desideres. Ab his igitur deducimur ad superiora. Nam post altare summum rursus velut in novum templum ascenditur. Illic in sacello quodam ostenditur tota facies optimi viri inaurata multisque gemmis insignita. Heic casus quidam inopinatus pene totam illam felicitatem interturbavit. ME. Exspecto quid mali dicas. OG. Heic minimum iniit gratiae comes meus Gratianus. Is a precatiuncula rogavit mystagogum assessorem: Heus, inquit, bone pater, verumne est quod audio, Thomam, dum viveret, fuisse benignissimum erga pauperes? Verissimum, inquit ille; coepitque multa de illius erga tenues beneficentia commemorare. Tum Gratianus: Non arbitror, eum affectum in illo mutatum esse, nisi forte in melius. Assensus est mystagogus. Rursum ille: Quum igitur vir sanctissimus tam liberalis fuerit in egenos, quum adhuc pauper esset et ipse praesidiis pecuniarum egeret ob corpusculi necessitatem, an non putas aequo animo laturum nunc, quum tam opulentus sit, nec ullius egeat, si qua mulier paupercula, domi habens liberos famelicos, aut filias ob dotis inopiam de pudicitia periclitantes, aut maritum morbo decumbentem omnibusque praesidiis destitutum, precata veniam, detrahat ex his tantis opibus aliquam particulam sublevandae familiae,

*) R. P. id est, Reverendo Patre. Hic Gulielmus Waram sub Henrico VIII. Angliae rege Cancellarius, ut vocant, et Archiepiscopus Cantuariensis obiit anno 1532.

velut a volente sumens vel dono vel mutuo? Ad haec quum nihil responderet assessor capitis aurei, Gratianus, ut est vehemens, Ego, inquit, plane confido sanctissimum virum etiam gavisurum, quod mortuus quoque suis opibus sublevaret inopiam pauperum. Ibi mystagogus corrugare frontem, porrigere labra, Gorgoneis oculis nos obtueri: nec dubito, quin sputo conviciisque nos eiecturus fuerit e templo, nisi cognovisset, nos ab archiepiscopo commendatos. Equidem utcunque placavi blandis verbis iram hominis, negans, Gratianum quidquam horum ex animo loqui, sed suo more ludere; simulque drachmas aliquot deposui. ME. Ego sane tuam pietatem vehementer adprobo. Verum mihi nonnunquam serio venit in mentem, quo colore possint excusari a crimine, qui tantum opum insumunt templis exstruendis, ornandis, locupletandis, ut nullus omnino sit modus. Fateor, in sacris vestibus, in vasis templi, deberi cultui sollemni suam dignitatem: volo et structuram habere maiestatem suam. Sed quorsum attinent tot baptisteria, tot candelabra, tot statuae aureae? quorsum organorum, quae vocant, immensi sumptus? nec unicis interim contenti sumus: quorsum ille musicus hinnitus, magno censu conducendus, quum interim fratres et sorores nostrae vivaque Christi templa siti fameque contabescant? OG. In his quidem nemo vir pius ac prudens modum non desiderat: verum quoniam hoc vitium ex immodica quadam pietate nascitur, favorem promeretur, praesertim quoties in mentem venit diversus morbus istorum, qui templa suis opibus spoliant. Ista fere donantur a potentibus ac monarchis, deterius peritura in aleam ac bellum. Et si quid hinc alienes, primum habetur pro sacrilegio: deinde contrahunt manus suas qui dare solent, insuper et invitantur ad rapinam. Igitur harum rerum magis illi custodes sunt,

quam domini. Denique malim videre templum sacra supellectile luxurians, quam, ut sunt quaedam, nuda, sordida, stabulis equorum similiora quam templis. ME. At legimus olim laudatos episcopos, qui vasa sacra divendiderunt, eaque pecunia subvenerunt egenis. OG. Laudantur et hodie, sed laudantur tantum; imitari nec licet, nec libet, opinor. ME. Remoror tuam narrationem. Nunc exspecto fabulae catastrophen. OG. Accipe; paucis expediam. Inter haec prodiit summus ille mystagogus. ME. Quisnam? abbas loci? OG. Mitram habet, census habet abbaticos; solo nomine caret, et Prior dicitur, ob id, quod Archiepiscopus abbatis loco est. Nam antiquitus quisquis erat eius ditionis Archiepiscopus, idem erat et monachus. ME. Equidem vel camelus appellari sustineam, si census esset abbate dignus. OG. Mihi quidem visus est vir pius iuxta et prudens, neque Scoticae theologiae rudis. Is nobis aperuit thecam, in qua reliquum sancti viri corpus quiescere dicitur. ME. Vidisti ossa? OG. Id quidem fas non est; nec liceret, nisi admotis scalis: sed auream thecam theca contegit lignea: ea funibus sublata opes nudat inaestimabiles. ME. Quid audio? OG. Vilissima pars erat aurum: gemmis raris ac praegrandibus collucebant, nitebant ac fulgurabant omnia; quaedam superabant ovi anserini magnitudinem. Ibi multa cum veneratione circumstabant aliquot monachi: sublato tegumento adoravimus omnes. Prior candida virga demonstrabat contactu singulas gemmas, addens nomen Gallicum, pretium et auctorem doni. Nam praecipuas monarchae dono miserant. ME. Oportuit illum esse praeditum insigni memoria. OG. Recte coniectas: quanquam iuvat et exercitatio; frequenter enim hoc agit. Hinc reducit in cryptoporticum. Illic domicilium habet Virgo mater, sed subobscurum, semel atque iterum

ferreis cancellis circumsepta. ME. Quid metuit? OG. Nihil, opinor, nisi fures. Nec enim unquam vidi quidquam divitiis onustius. ME. Caecas mihi divitias narras. OG. Admotis lucernis vidimus plus quam regale spectaculum. ME. Vincit opibus Parathalassiam? OG. Specie longe superat, abstrusa novit ipsa. Haec non ostenditur nisi magnatibus aut praecipuis amicis. Postremo reducimur in sacrarium: illic detractum est scrinium nigro contectum corio, depositum est in mensam; apertum est· mox omnes flexis genibus adorarunt. ME. Quid inerat? OG. Fragmenta quaedam linteorum lacera, pleraque mucci vestigium servantia. His, ut aiebant, vir pius extergebat sudorem a facie sive collo, pituitam a naribus, aut si quid esset similium sordium, quibus non vacant humana corpuscula. Ibi meus Gratianus rursum non optimam iniit gratiam. Huic et Anglo, et noto, nec mediocris auctoritatis viro, Prior benignus unum e linteolis obtulit dono, credens, sese munus longe gratissimum offerre. Sed Gratianus, heic parum gratus, non sine fastidii significatione digitis contrectavit unum, et contemptim reposuit, porrectis labiis, veluti poppysmum imitans. Nam hic illi mos erat, si quid offenderet, quod tamen contemnendum esse iudicaret. Meum animum simul et pudor et timor discruciabant. Prior tamen, ut est homo stupidus, dissimulabat hoc factum, nosque post oblatum vini poculum humaniter dimisit. Quum rediremus Londinum — ME. Quid oportuit, quum iam non procul abesses a litore tuo? OG. Sic est: sed ego litus illud perquam lubens fugi, magis infame fraudibus ac rapinis, quam ullae sunt Maleae naufragiis. Dicam quod proxima vidi traiectione. Complures a litore Caletiensi scalmo devehebamur ad navem maiorem. In his erat Gallus quidam iuvenis, pauper ac pannosus. Ab hoc exi-

gunt dimidium drachmae. Tantum enim extorquent a singulis ob brevissimam vectationem. Ille excusabat paupertatem: isti per iocum explorant scilicet, ac detractis calceis inter suppactas soleas reperiunt decem aut duodecim drachmas: eas eripiunt palam, ridentes, et conviciis ludentes in sceleratum Gallum. ME. Quid iuvenis? OG. Quid aliud? Flebat. ME. Num ex auctoritate faciebant ista? OG. Prorsus eadem, qua furantur sarcinas hospitum, qua tollunt crumenas, si quando datur opportunitas. ME. Mirum est, istos tantum audere facinus, tot testibus consciis. OG. Sic assueverunt, ut recte fieri putent. Spectabant e maiore navi complures, in cymba aderant aliquot Angli negotiatores, qui frustra obmurmurabant. Illi velut in re faceta gloriabantur, deprehensum sceleratum Gallum. ME. Ego istos maritimos fures ludens ac iocans subigerem in crucem. OG. Atqui talibus scatet utrumque litus. Heic mihi coniecta, *Quid domini faciant, ausint quum talia fures!* *) Proinde posthac quaslibet ambages malim, quam illud compendium. Ad haec, quemadmodum ad inferos facilis descensus, sed reditus difficillimus, ita per hoc litus ingressus non admodum facilis, exitus difficillimus est. Haerebant Londini nautae aliquot Antverpienses: cum illis decreveram me mari committere. ME. Habet ea regio nautas adeo sanctos? OG. Ut simia semper est simia, fateor, ita nauta semper est nauta: verum si ad hos conferas qui rapto vivere didicerunt, angeli sunt. ME. Meminero, si quando me quoque libido ceperit eam insulam invisendi. Sed in viam redi, unde te deduxi. OG. Ergo Londinum petentibus haud procul a relicta Cantuaria occurrit via vehementer cava simul et angusta, praeterea declivis sic utrinque abrupto aggere, ut non possis effugere: nec vitari potest, quin hac

*) Versus est ex Virgil. Eclog. III, 16.

facias iter. Ad eius viae laevum latus est mendicabulum aliquot seniculorum: ab iis procurrit aliquis, simulatque sentiunt advenientem equitem: conspergit aqua sacra: mox offert calcei summam partem obvinctam aereo circulo, in quo vitrum est gemmae specie. Exosculati dant nummulum. ME. In eiusmodi via malim mendicabulum seniculorum, quam gregem valentium latronum. OG. Gratianus equitabat mihi sinister, propior mendicabulo: conspersus est aqua, tulit utcunque. Ubi porrigeretur calceus, rogabat quid sibi vellet. Ait calceum esse S. Thomae. Incanduit homo; et ad me versus, Quid, inquit, sibi volunt hae pecudes, ut osculemur calceos omnium bonorum virorum? Quin eadem opera porrigunt osculandum sputum aliaque corporis excrementa? Miserebat me seniculi, datoque nummulo consolatus sum tristem. ME. Mea sententia non omnino praeter caussam incanduit Gratianus. Si calcei soleaeque servarentur ut argumentum frugalis vitae, non improbarem: ceterum impudens mihi videtur, soleas, calceos, et subligaria cuiquam osculanda obtrudere. Nam si quis id sua sponte faciat ex ingenti quodam pietatis affectu, venia dignum arbitror. OG. Praestat, ista non fieri, ne quid dissimulem: verum ex his rebus, quae subito corrigi non possunt, soleo, si quid inest boni, decerpere. Delectabat interim animum meum illa contemplatio virum bonum esse similem ovi; malum, noxiae bestiae. Vipera posteaquam periit, mordere quidem non potest, odore tamen sanieque inficit: ovis quum vivit, lacte nutrit, lana vestit, foetura ditat: mortua porrigit utile corium, totaque esculenta est. Itidem viri feroces et huic mundo dediti, dum vivunt, omnibus incommodi sunt, mortui strepitu nolarum, ambitiosa sepultura molesti sunt vivis, nonnunquam et successorum inaugurationibus, hoc est, novis exa-

ctionibus: probi vero nulla non ex parte magnam omnibus de se praebent utilitatem. Velut hic divus, dum in vivis esset, exemplò, doctrina, monitis ad pietatem invitabat, consolabatur destitutos, sublevabat egenos: ac mortui pene maior utilitas. Exstruxit hoc locupletissimum templum, sacerdotum ordini per universam Angliam plurimum auctoritatis conciliavit. Hoc denique calcei fragmentum alit egenorum conventiculum. ME. Est quidem ista pia contemplatio: sed demiror, te, quum isto sis animo, nunquam invisisse antrum sancti Patricii *), de quo prodigiosa quaedam vulgo iactant, nec mihi satis verisimilia. OG. Imo nulla heic tam prodigiosa potest esse narratio, quin res ipsa superet. ME. Ergo illuc quoque penetrasti? OG. Enavigavi paludem vere Stygiam, descendi in fauces Averni: vidi quidquid apud inferos geritur. ME. Bearis me, si non gravaberis referre. OG. Sit hoc colloquii nostri prooemium, satis, ut arbitror, prolixum. Eo domum, ut iubeam adornari coenam: nam adhuc impransus sum. ME. Cur impransus? num religionis gratia? OG. Minime: sed invidiae causa. ME. Num invides ventri tuo? OG. Imo rapacibus cauponibus: qui quum nolint, quod aequum est, apponere, tamen non verentur ab hospitibus, quod iniquum est, exigere: eos sic ulcisci soleo. Si spes datur coenae lautioris vel apud notum, vel apud pandocheum paullo minus sordidum, in prandio laborat mihi stomachus. Sin prandium obtulit fortuna quale volo, sub coenam incipit dolere stomachus. ME. Non pudet videri parcum ac sordidum? OG. Menedeme, qui talibus in rebus pudoris impendium faciunt, crede mihi, male collocant sumtum. Ego meum pudorem

*) Patricius ille Hibernorum Apostolus dictus est, quod anno 433. a Coelestino Papa in Hiberniam missus, plurimos ad religionem Christianam convertit.

aliis usibus servare didici. ME. Iam sitio reliquum fabulae: quare me in coena exspecta convivam; ibi narrabis commodius. OG. Equidem habeo gratiam, quod ultro temet offers convivam, quum multi vehementer rogati pernegent: sed haec tibi conduplicabitur gratia, si hodie domi coenes. Nam mihi tempus hoc sumetur salutandae familiae. Ceterum habeo consilium utrique nostrum commodius. Cras mihi uxorique meae domi tuae adornato prandium: tum vel usque ad coenam proferentur fabulae, donec te fatearis iam esse saturum: et si voles, ne in coena quidem te destituemus. Quid scabis caput? Tu para; nos bona fide veniemus. ME. Malim inemtas fabulas. Verum age, prandiolum dabitur, sed insipidum, nisi tu bonis fabulis condias. OG. Sed heus tu, nonne titillat te animus, ut has peregrinationes obeas? ME. Fortasse titillabit, ubi tu peroraveris: nunc ut affectus sum, sat habeo stationes obire Romanas *). OG. Romanas, qui Romam nunquam videris? ME. Dicam. Sic domi obambulo: ingredior conclave, curoque ut salva sit filiarum pudicitia; rursus hinc in officinam; contemplor quid agant famuli famulaeque: inde in culinam, circumspiciens si quid opus sit admonitu: hinc alio atque alio, observans quid agant liberi, quid uxor, solicitus ut omnia sint in officio. Hae mihi sunt stationes Romanae. OG. At ista pro te curaret divus Iacobus. ME. Ut ipse curem ista, praecipiunt sacrae litterae; ut divis committam, nusquam legi praeceptum.

*) Stationes enim Romani interdum munia vocabant, quae cuique obeunda sunt, ut h. l. munia domestica.

Demosthenis orationes Philippicae novem. In usum scholarum tertium edidit Frid. Franke. Pars I: Orationes sex priores continens. 11 Bog. gr. 8. Brosch. M

Franke, Fr., Aufgaben zum Übersetzen in das Griechische, nach den Grammatiken von Buttmann, Kühner, Krüger, Koch und Curtius in 3 Kursen.

I. u. II. Kursus, 9. Aufl. von Dr. R. Franke. $10^1/_2$ Bog. 8. . . . . Brosch. M

III. Kursus, 6. verb. Aufl. von Dr. R. Franke. $13^1/_2$ Bog. 8. . . . . Brosch. M

— —, Chrestomathie aus Römischen Dichtern für mittlere Gymnasialklassen. 10., verb. Aufl. von Prof. Dr. Rud. Schellhorn. 11 Bog. 8. . . . . Brosch. M.

Herold, G., Vade Mecum für Latein Lernende. 11. Aufl. $11^1/_2$ Bog. 8. . . . . Brosch. M.

Nägelsbach, C. F. von, Übungen des lateinischen Stils. Für reifere Gymnasialschüler u. zum Selbstunterricht. 3 Hefte. 8.

I. Heft, 8., verb. Aufl., bearbeitet von Prof. J. A. Baumann. 9 Bog. . . . . . Brosch. M.

II. Heft, 7., verm. u. verb. Aufl. in 2 Abt.: Text und Anmerkungen bearb. von Iwan Müller. 9 Bog. Brosch. in 1 Bd. M. 1.60, in 2 Bdn. kart. M.

III. Heft, 8., verm. u. verb. Aufl. in 2 Abt.: Text und Anmerkungen bearb. von Iwan Müller. 13 Bog. Brosch. in 1 Bd. M. 1.60, in 2 Bdn. kart. M.

Seffer, G. H., Elementarbuch der hebräischen Sprache. Eine Grammatik für Anfänger mit eingeschalteten, systematisch geordneten Übersetzungs- und anderen Übungsstücken, einem Anhange von zusammenhängenden Lesestücken und den nötigen Wortregistern. (Ewald'sches System.) Zunächst zum Gebrauche auf Gymnasien. 8. Aufl., besorgt von Dr. F. Sebald. $24^1/_2$ Bog. gr. 8. . . . . Brosch. M.

— —, Elementarbuch der hebräischen Sprache. Eine Grammatik für Anfänger etc. (Olshausen'sches System.) 9. Aufl., besorgt von G. R. Hauschild. $28^1/_2$ Bog. gr. 8. . . . . Brosch. M.